

UNIVERZITA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH

**Pôžička či úžera? Nútený výkon rozhodnutia -  
Rímskoprávne základy a problémy aplikačnej praxe**

**Terézia Hišemová - Darina Kmecová (eds.)**



**Právnická fakulta**

**Košice 2018**

**UNIVERZITA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH  
PRÁVNICKÁ FAKULTA**



***Pôžička či úžera? Nútený výkon rozhodnutia –  
rímokoprávne základy a problémy aplikačnej praxe.***

**Recenzovaný zborník vedeckých prác z Konferencie slovenských a  
českých právnych romanistov, konanej v dňoch 10.-11.5.2018,  
v priestoroch Právnickej fakulty UPJŠ v Košiciach**

*Terézia Hišemová  
Darina Kmecová  
(eds.)*

**Košice 2018**



**PAVOL JOZEF ŠAFÁRIK UNIVERSITY IN KOŠICE  
FACULTY OF LAW**



***The loan or usury? Compulsory enforcement of  
judgment - roman and law foundations  
and problems of application practice***

**Reviewed proceedings of scientific papers of Conference of  
Slovak and Czech law romanists, which take place at May,  
10.-11.5.2018, at Faculty of Law, UPJŠ in Košice**

*Terézia Hišemová  
Darina Kmecová  
(eds.)*

**Košice 2018**

Tento recenzovaný zborník vedeckých prác vznikol ako čiastkový výstup z riešenia projektu VEGA – 1/0198/17 -**Pôžička či úžera? Nútený výkon rozhodnutia – historickoprávne základy a problémy aplikačnej praxe a Konferencie slovenských a českých právnych romanistov 10.-11.5.2018, Právnická fakulta UPJŠ v Košiciach .**

The Proceedings has been published as outcome of the implementation of the project VEGA – 1/0198/17 - **The loan or usury? Compulsory enforcement of judgment - historical and law foundations and problems of application practiceand Conference of Slovak and Czech law romanists 10.-11.5.2018, Faculty of Law, UPJŠ Košice.**

#### **Zostavovatia / Editors:**

JUDr. Terézia Hišemová  
JUDr. Darina Kmecová

#### **Recenzenti / Reviewers:**

prof. JUDr. Peter Vojčík, CSc.  
*Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Právnická fakulta, Katedra občianskeho práva*  
doc. JUDr. Ivana Šošková, PhD.  
*Univerzita Mateja Bela, Právnická fakulta, Katedra dejín štátu a práva*

© Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2018

© Pavol Jozef Šafárik University in Košice, 2018

Všetky práva vyhradené. Toto dielo ani žiadnu jeho časť nemožno reprodukovať, ukladať do informačných systémov alebo inak rozširovať bez súhlasu majiteľov práv.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system or transmitted in any form without the permission of the owners of the rights.

Za odbornú a jazykovú stránku tejto publikácie zodpovedajú autori. Rukopis neprešiel redakčnou ani jazykovou úpravou.

The authors are responsible for the professional and linguistic aspects of the publication. No editorial or linguistic revision has been made.

ISBN 978-80-8152-636-7

## OBSAH

---

<b>Predhovor .....</b>	<b>7</b>
<b>Bajánházy István</b>	
Loan for Ransom of the Prisoners of War in ancient Rome .....	8
<b>Brtko Róbert</b>	
„ <i>Arbitrium boni viri</i> “ (uváženie čestného muža) pri vymedzení určitosti obligačného plnenia .....	21
<b>Černoch Radek</b>	
<i>Usura, úžera, intérêt</i> – terminologicky - obsahová poznámka k úrokům.....	29
<b>Fico Miroslav</b>	
Vojnové pôžičky v rozhodovacej činnosti Najvyššieho súdu Československej republiky .....	34
<b>Gregor Martin</b>	
Inštitút odvolania vo formulovom a v kogničnom procese.....	41
<b>Hišemová Terézia</b>	
Záložné právo v Uhorsku ako prostriedok slúžiaci na zaistenie pôžičky.....	51
<b>Hučková Regina</b>	
Nútený výkon rozhodcovských rozsudkov v teórii a praxi – cez prizmu historického vývoja (najmä rímsko-právnych súvislostí) a potreby aktuálnej praxe.....	60
<b>Jusztinger János</b>	
<i>Senatusconsultum Macedonianum</i> <sup>68</sup> . A successful attempt to reduce usury in Roman law .....	68
<b>Kirstová Katarína</b>	
Vybrané otázky záložného práva .....	75

**Kmecová Darina**

Rímske interdikty a nútený výkon rozhodnutia ..... 82

**Nemec Matúš**

Prétorské prostriedky voči poškodeniu veriteľov pri exekúcii na majetok dlžníka ..... 93

**Novák Marek**

Specifika zápujčky v prípade právnických osob ..... 99

**Sudzina Milan**

Dohoda o zrážkach zo mzdy a z iných príjmov ..... 104

**Štenpien Erik**

Zákony o úzere v Uhorsku v 19. storočí ..... 117

**Vladár Vojtech**

*Usura* v stredovekom kánonickom práve ..... 126

**Vrana Vladimír**

Právna problematika brania úrokov pri pôžičke v rímskom práve ..... 148

**Žytková Klára**

Etymologie výrazů *fenus, felix, lichva* a ďalších v právním kontextu ..... 157

**Kontakt na autorov ..... 161**

## PREDHOVOR

---

Predkladaný zborník vedeckých prác s ústrednou témou „Pôžička či úžera? Nútený výkon rozhodnutia - rímskoprávne základy a problémy aplikačnej praxe“ je jedným z výstupov grantového projektu VEGA: „*Pôžička či úžera? Nútený výkon rozhodnutia historickoprávne základy a problémy aplikačnej praxe*“, č. p. 1/0198/17.

Už titul tohto zborníka prezrádza jeho hlavný cieľ, a síce úspešne vyplniť „odbornú medzeru“, chýbajúci, absentujúci nedostatok vo vedeckej právnickej spisbe týkajúci sa právnej romanistiky zachytávajúcej vzájomné väzby medzi hmotno-právnym inštitútom z hľadiska rímskeho obligáčného práva *contractus unilaterales – mutuum* v jej rôznych typoch, často realizovaných pripojením vysokých úrokov, ktoré hraničili s úžerou, a procesno-právnym inštitútom jednotlivých exekučných žalôb uplatňujúcich sa v legisakčnom, formulovom a kogničnom procese.

Zmluva o pôžičke sa ako reálny kontrakt často stala neoddeliteľnou súčasťou a relatívne najčastejším dôvodom vedúcim k uplatneniu núteného výkonu rozhodnutia (exekúcie), o to viac, ak si pri jej kontrahovaní zmluvné strany dohodli aj pripojenie úrokov – niekedy v rámci zákonného limitu, inokedy prekračujúc zákonný rámec – a týmto spôsobom potencionálny, budúci veriteľ (žalobca) výrazným spôsobom zvyšoval mieru rizika platobnej neschopnosti u dlžníka (žalovaného, odsúdeného) a vykonania následnej exekúcie. Výrazná a prehlbujúca sa sociálna stratifikácia rímskeho obyvateľstva a sekundárna snaha o odpisovanie, resp. zrušenie dlhov nemajetnej časti obyvateľstva, logicky vyvrcholili do sociálnych nepokojov a revolt voči uplatňovaniu exekučného práva.

Zborník zachytáva bohatú vedeckú diskusiu nielen slovenských a českých právnych romanistov, ale aj názory, skúsenosti a poznatky odborníkov venujúcich sa tejto problematike z pohľadu súčasného práva. Vďaka tomu prináša na predloženú tému jedinečný interdisciplinárny pohľad a nastoľuje veľa podnetných bodov pre budúce skúmanie. Toto dielo je dôkazom, že problémy s ktorými sa stretávali jednotliví predstavitelia rímskej jurisprudencie a ich právno-teoretické východiská a riešenia, sú nepochybne užitočné a neraz slúžia ako vodítko aj pri riešení právnych otázok z oblasti moderného exekučného konania.

V Košiciach dňa 20. augusta 2018

doc. JUDr. Vladimír Vrana, PhD.



# Loan for Ransom of the Prisoners of War in ancient Rome

István Bajánházy\*

## *Introduction*

Rome went into war at almost every year, at least in the Republican era. The war had to be declared first according to the rules of the religion.<sup>1</sup> The aims of these wars were typically to get booty. Almost every thing that was captured during these wars became part of the booty.<sup>2</sup> Not only the belongings of the enemy were captured, but even the citizens of the foreigner nations and not only the soldiers, but the civilians as well.<sup>3</sup> Everything that was part of the booty became the property of the Roman State and came whether in its original form (i.e. gold, silver etc.) to the state-treasury or was sold first in form of a public-auction to the private persons and the purchase money got in the treasury.<sup>4</sup> That is the reason why the Romans made a strong difference between the captured things (*praeda*<sup>5</sup>) and between the money got for them (*spolia*).<sup>6</sup> However, we can find other “neutral” words in our sources, they derived from the word “capture” like *cipio*<sup>7</sup> or *captivus*.<sup>8</sup>

But this solution was not exclusively roman, other ancient states followed the same system. That is why the war and the taking of the booty were part of the *ius gentium*.<sup>9</sup> The captured enemy lost his freedom and became slave. This was the governing rule not only for the enemies of the Romans, but in contrary even for the Romans if they get captured. So

---

\* Dr. Bajánházy István PhD, associate professor, Miskolci Egyetem (University of Miskolc), H-3515 Miskolc-Egyetemváros, Jogtörténeti- és Jogelméleti Intézet, jogbajan@uni-miskolc.hu

<sup>1</sup> Ulp. D. 49.15.24.

<sup>2</sup> Lab. D. 49.15.28.

<sup>3</sup> Plautus Captivi 1.2.1. „*Istos captivos duos, heri quos emi de praeda a quaestoribus*”.

<sup>4</sup> See more about the auction in: BAJÁNHÁZY, István: Az árverés (*auctio*) mint az eladási ár meghatározásának módja a római közjogban. In: ŠTENPIEN, Erik (ed.) „*Kúpna zmluva – história a súcasnost I*“. konanej dna 27. septembra 2013 na Právnickej fakulte UPJŠ v Košiciach, 2013, pp. 17-40.

<sup>5</sup> The etymology of the *praeda* see in Varro: „*ut a praedando praeda*.” Varro l.l. 8.19. See more cases of the *praeda*: Liv. 1.37.5., 1.53.3., 2.39.11., 2.64.4., 8.39.13., 10.10.5., 10.20.15., 30.14.9., 38.34.6., 43.4.7., Caes. bell. gall. 2.24., 4.9., 4.34., 4.37., 5.19., 5.34., 6.34., 6.35., 6.41., 7.11., 7.28., 7.45., 7.89., 8.4., 8.14., 8.36., Caes. bell. civ. 1.5., 2.12., 2.25., 2.44., 3.82., Caes. bell. alexandr. 19., 36., 42., 77., Caes. bell. hisp. 16., 40.41., Cic. harusp. resp. 27.59., Cic. prov. cons. 11.28., Cic. fam. 2.17.4., Cic. in Verr. 2.3.80.(186), Cic. in Verr. 2.4.40.(88)

<sup>6</sup> Liv. 1.37.5., 6.20.7., 23.23.6., see even in the Bible: Liber Izaeias 9.2. „*quando dividunt spolia*”

<sup>7</sup> Liv. 1.37.5., 1.53.3., 2.41.6., 2.64.4., 10.20.15., 30.23.2., Cic. harusp. resp. 14.32., Cic. in Verr. 2.4.40.(88), Varro l.l. 5.178., Gell. 13.14.3.

<sup>8</sup> Caes. bell. gall. 5.18., 5.42., 8.25., Caes. bell. civ. 1.58., 2.7., 2.12., 2.31., 2.38., 3.38., Caes. bell. alexandr. 11., 16., 18., 76., Caes. bell. afr. 40., 44., 45., Caes. bell. hisp. 3., 9., 11., 12., 22., 23.

<sup>9</sup> TALAMANCA, Mario: *Contributi allo studio delle vendite alla'asta nel mondo classico*, Academia Nazionale dei Lincei, Roma, 1954, p. 158. „*ius belli* infatti (...) con una particolare accezione del *ius gentium*.”, LEVY, Ernst: *Captivus Redemptus*, Gesammelte Schriften, Böhlau Verlag, Köln-Graz, 1963, pp. 25-45., p. 43.: „Other ancient systems knew of the same device”, KRÜGER, Hugo: *Captivus redemptus*, ZSS 1931/51 pp. 203-222., p. 204.: „nach griechischem Recht”, HEUSS, Alfred: *Zur Thematik republikanischer „Staatsrechtslehre*”. In: O: BEHRENDTS, M. DIESELHORST, H. LANGE, D. LIEBS, J.G. WOLF, Chr. WOLLSCHLÄGER (eds.): *Festschrift für Franz Wieacker zum 70. Geburtstag*, Vandenhoeck & Ruprecht in Göttingen, Göttingen, 1979, pp. 71-89., p. 73. „das völkerrechtliche Institut des *postliminium*.”, DE VISSCHER, Fernand: *Aperçus sur les Origines de Postliminium*. In: *Festschrift Paul Koschaker Band I*, Verlag Herman Böhlau Nachfolger, Weimar, 1939, pp. 367-385., p. 373.: „La capture ab hoste n'est que l'application du vieux droit de prise quasi universellement admis dans l'antiquité, sauf conventions particulières, entre peuples étrangers et libres.” and „qui répond à une règle reconnue du *ius gentium* antique.”

capturing the enemy and selling was a custom in the whole ancient world.<sup>10</sup> The capturing and the selling to slave was for the Romans – as Gellius reports us from the classical period – one of the worse thing that can be happened with them.<sup>11</sup> At the beginning however this meant to be only a temporary slavery until the prisoners of war could be ransomed. The aims of these wars were not to secure a number of slaves as working force, but to earn money for the liberty of the prisoners<sup>12</sup> and this was the governing custom generally in the old antiquity. Livy reports us many times about the huge numbers of prisoners of war,<sup>13</sup> but reports even many times when the enemy soldiers could ransom themselves after the lost battles.<sup>14</sup> At the other side, we know as proved fact, that the number of the slaves was in Rome very few before the Second Punic War,<sup>15</sup> which is in contrary of the above mentioned report of the numbers of the prisoners of war and can be answered only with the fact, that the great number of the prisoners of war were ransomed after few time. This situation changed drastically after the Second Punic and especially after the following Second Macedonian War: Italy was destroyed by the forces of Hannibal, many small hold farms were destroyed physically and many farmers were killed or wounded seriously as soldier during the war, so they were not able to cultivate these lands anymore that caused economy crises.<sup>16</sup> The most part of the devastated land became in the possession of few wealthy men and they developed big farms (*latifundii*) and they needed many working hands to cultivate them, so there was a need for thousands of slaves.<sup>17</sup> The number of slaves increased drastically after the end of the Second Macedonian War.<sup>18</sup> The need of the economy changed the practice and after it the former normal solution of the ransoming the captive persons became an exception. But it still remained as a living practice for the Romans even in the imperial times, so we can find rules about in the Digest of Justinian.<sup>19</sup> However these rules govern mostly the question of the private law (i.e. the personal status of the wife of the P.O.W.'s, the personal status of the sons of the P.O.W.'s, question of the acquisitions of the slave of the P.O.W.'s, inheritance after the P.O.W.'s, etc.) and dealt only in few words about the ransoming.

The main question for the lawyers of the classical and postclassical period was the possibility of the using the right of the *postliminium* (i.e. the recovery of the former status) for the Romans. However the problem and the rules for solving that got back to the Republican era:

---

<sup>10</sup> Vitruvius 1.1.6., RUBAN, E. J. J.: *Des ventes aux enchères publiques*, Eugén Lafoye, Vannes, 1885, p. 8.: „Chez les Hébreux et chez les Grecs, le butin et le prisonnier de guerre étaient vendus aux enchères publiques.”, Liber Izaeias 9.2. „quando dividunt spolia”

<sup>11</sup> Gell. 4.8.6. „Malo inquit, civis me compilet, quam hostis vendat.”

<sup>12</sup> ALFÖLDI, Géza: *Római társadalomtörténet*, Osiris Kiadó, Budapest, 2002, p. 49.

<sup>13</sup> Sometimes he gives exact numbers: Liv. 10.19. (2120 captured), Liv. 10.31. (1740 captured), Liv. 10.39. (4270 captured), Liv. 10.42. (3870 captured), Liv. 33.15. (300 captured), sometimes only rounded numbers: Liv. 10.37. (more than 2000 captured), Liv. 10.46. (almost 2000 captured), Liv. 31.37. (about 100 captured), Liv. 39.32. (more than 4000 captured), Liv. 40.32. more than 47000 captured),

<sup>14</sup> Liv. 10.31.3., 10.46.10., 22.56.3., 22.58.4.

<sup>15</sup> PÓLAY, Elemér: *Iniuria Types in Roman Law*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1986, p. 79.

<sup>16</sup> GABBA, Emilio: *Republican Rome, the Army and the Allies* (translated by: P.J. CUFF), Basil Blackwell, Oxford, 1976, p. 9.

<sup>17</sup> On the other side, the farmer middle class disappeared, that made a serious following to the Roman army, see GABBA 1976, p. 24.

<sup>18</sup> BODEI GIGLIONI, Gabriella: *Lavori pubblici e occupazione nell'antichità classica*, Casa Editrice Pátron, Bologna, 1974, pp. 70-71.: „il gran numero di schiavi catturati (circa 250000) modificano radicalmente la situazione economica e il mercato del lavoro.”

<sup>19</sup> D. 49.15. „De captivis et de postliminio et redemptis ab hostibus”.

the *lex Cornelia* from 81 B.C.<sup>20</sup> regulated this question using the law-technique of the fiction ( *fictio legis Corneliae*). This law made two possibilities to avoid taking the prisoner of war as a slave: whether he died or returned to home. In the first case the Roman law said: he was seen as he never got into the enemies hands.<sup>21</sup> In the second case, they put the time of the death to the last moment of the freedom of the soldier.<sup>22</sup> So the Roman soldier never suffered in his private life the negative followings of the prisoner of war status.

But in this paper I deal with the cases only about the ransoming, especially how paid the money for the prisoners of war and with the question how could be lending of money from the privates or from the Roman state for this purpose. I will show two cases from Livy and two in the Digest of Justinian regarding this problem.

### ***1. The solutions of the elder Roman Law, cases from the Second Punic War***

We can state, that the ransoming was at the beginning and – at least to the first look - stayed even later a private problem of the captured soldier. The negotiations ran on private basis. The first solution was that the captured soldier can ransom himself from the wealth he left at home. Could he not manage that, so his wider family (*agnati* or *cognati*) or his *patronus/clients*, or his friends can collect the sufficient money for the ransom. Possessed them not enough money for that purpose, they could seek a private loan for the amount. Later, the Roman state invented in these cases and the Senate, as the governing body of the Republic, set the decision whether allowed or forbade the ransoming. So the former merely private problem became a public one. The Senate – as we will see – decided on the basis of the common interest (*propter utilitatem publicam*) and not in every case allowed the ransom. But in the other side the Senate made it possible for obtaining a public loan for this purpose in extreme situations. The Roman State regulated the crediting not only in the way of legislation, but in the different way of contracting with privates.<sup>23</sup> The Roman law allowed to getting public loans for private persons even in the preclassical period. In these times the captured were mainly Roman soldiers, but theoretically they could be civilians as well and among them were freemen or freewomen and slaves in both sexes as well. After the ransomed person reached the Roman territory, he recovered all his rights automatically. Was he a free man or woman, he or she becomes free, was he or she a slave, he/she got back under his or her masters ownership. Little difference is in the cases where the ransom was paid out of a private loan. In this cases became the ransomed person as debtor under the power of the creditor (*mancipium*), as long as the loan were repaid or secured (by pledge or sureties).

---

<sup>20</sup> *Lex Cornelia de confirmandis testamentis eorum qui in hostium potestate decessissent*, see: ROTONDI, Giovanni: *Leges publicae populi romani*, Georg Olms Verlag, Hildesheim-Zürich-New York, 1990, p. 356.

<sup>21</sup> Tryph. D. 49.15.12.6. “*Cetera quae in iure sunt, postea quam postliminio redit, pro eo habetur, ac si nunquam iste hostium potitus fuisset.*” = “After the captive returns under the right of postliminium, all legal questions, so far as he is concerned, are to be considered just as if he had never been in the hands of the enemy.” (All translations from the Digest here are from WATSON, Alan.)

<sup>22</sup> Pap. D. 49.15.10.pr. “*si pater, qui non rediit, iam tunc decessisse intellegitur, ex quo captus est*” = “for the reason that as the father, who did not return, is understood to have been dead at the very time that he was taken prisoners.”; Ulp. D. 49.15.18. “*In omnibus partibus iuris is, qui reversus non est ab hostibus, quasi tunc decessisse videtur, cum captus est.*” = “Under all the rules of law, anyone who does not return from the enemy is considered to have died at the time when he was captured.”

<sup>23</sup> See more in: BAJÁNHÁZY, István: State Influence on Credit Life in Rome, In: *4<sup>th</sup> International Conference of PHD Students*, University of Miskolc, 11-17<sup>th</sup> August 2003, pp. 13-18.

Let us investigate two cases about these problems during the Second Punic War. As we know from the history, the Second Punic War was a long and bitter war for the Romans against Carthage. Hannibal, one of the most skilled military genius of this time, made a sudden and unexpected attack against Italy in 218 B.C. after he had crossing the Alps and brought the war to the homeland of the Romans and defeated more and more Roman armies. That challenge forced the Romans to set all power – and not only military, but economically as well, and even to use strange legal solutions – to resist him. After many years of warfare could the Roman army defeat Hannibal at Zama in 202 B.C. and shortly after Carthage capitulate in 201 B.C.

The first case is dated in 217 B.C. We have two literary sources, one preserved in Livy's work, the other in Plutarch's. The two versions are in the main points in accordance, only few controversies can we find, so the basic story be held authentic.

Liv. 22.23.7.-8. „The Romans recovered two hundred and forty-seven more than the Phoenicians, but the senate, though the matter was often discussed, was slow in voting the money owing for them, on the ground that the dictator had not consulted them, till finally Fabius sent his son Quintus to Rome to sell the farm which the enemy had spared, and discharged the nation's obligation at his own expense.”<sup>24</sup>

Plut. Fab. 7.3.-4. “The senate also was in an angry mood, and found particular fault with Fabius for the terms he had made with Hannibal concerning the prisoners of war. They had agreed between them to exchange the captives man for man, and if either party had more than the other, the one who recovered these was to pay two hundred and fifty drachmas per man. Accordingly, after the exchange of man for man was made, it was found that Hannibal still had two hundred and forty Romans left. The senate decided not to send the ransom money for these, and found fault with Fabius for trying, in a manner unbecoming and unprofitable to the senate, to recover men whose cowardice had made them a prey to the enemy.”<sup>25</sup>

The two sources agreed, the after many lost battle (at the Trasimenus-lake for example), the Romans set the supreme military command to one person, to Q. Fabius and named him to dictator. He avoided every open battle with Hannibal and so he can preserve the Roman army unbeaten and became for that the nickname “Maximus”. However he did not avoid fighting in little battles and he followed Hannibal's troops always and everywhere and attacked only, when the situation was favorable, but he drove back his forces quickly, as the situation became unfavorable, so Hannibal never could feel his army in safety. This means, that both armies lost at least hundred - maybe thousands - of soldiers and took contrary as many prisoners of war almost in the same numbers. After certain time had past, the number of the prisoners became too high in both sides, that the two military commander decided to make an exchange of the

---

<sup>24</sup> Liv. 22.23.7.-8. „Ducentis quadriginta septem cum plures Romanus quam Poenus recepisset arentumque pro eis debitum saepe iactata in senatu re, quoniam non consulisset patres, tardius erogaretur, inviolatum ab hoste agrum misso Romam Quinto filio vendidit fidemque publicam impendio privato exsolvit.” All text from Livy in this paper are translated by: B. O. FOSTER, F. G. MOORE, E. SAGE, A. C. SCHLESINGER

<sup>25</sup> I give only the English translation of the Greek original here. Plutarch's Lives, The Loeb Classical Library, Vol. III., Harvard University Press, London, 1967, pp. 141-143, translated by: PERRIN, Bernadette

prisoners in 217 B.C., followed the practice that was in use even in the First Punic War.<sup>26</sup> They agreed to exchange the captives in the matter man for man and only for the surplus had to be paid money. We know exactly the ransom-prize: Livy set it in two and half pound of silver per soldier<sup>27</sup>, Plutarch in two hundred and fifty drachmas,<sup>28</sup> which is equivalent with the measure by Livy. But payable was only the surplus, that means, which party let less soldiers free as many as he got back, had to pay the agreed amount per head. The balance was for the Romans negative: according to Livy there became 247 persons<sup>29</sup> more from Hannibal's power free as many from the Romans, but according to Plutarch the number was only 240.<sup>30</sup> Anyway, the Romans had to be pay to Hannibal. This paying was theoretically a public debt, so the Roman Senate, as the supreme forum for financial cases had to make a decision about it. However, we have here again a little controversy in our two sources. According to Livy, there brook a quarrel in the Senate about it out and they didn't decide in the proper time.<sup>31</sup> According to Plutarch, the Senate decided in favor not to ransom the captives.<sup>32</sup> The report of Plutarch doesn't need more discussion. But Livy gives us a more detailed picture: we can feel the heat of the quarrel about the question. And as we will see in the second case, the Senate didn't want to help Hannibal with money, because both side (the Romans and Hannibal) suffered the lack of money. The other side of the problem was in this case, that only the consul, as the supreme ordinary magistrate of the Roman state could order a payment out of the state-treasury (*aerarium*). Every other magistrate, even the dictator, as the supreme extraordinary magistrate, needed the permission of the Senate for pay out of the public money. That is the reason why they asked the Senate, before they made an obligatory promise in the name of the Roman state.<sup>33</sup> But in this case, probably because of the lack of time, the dictator didn't follow this custom. Anyway, the dictator had no time to wait to the decision of the Senate (Livy) or he got the unfavorable answer (Plutarch), so he had ordered his son, to sell one of his land-estate and after he paid the ransom out of his private money and saved the captives to the freedom. Livy don't follow the story, but we know from Plutarch that he never demanded to paying back this amount from the liberated soldiers, but he remitted the loans.<sup>34</sup> My opinion is, that this benefit made him a great political advantage in the later times. Maybe this is connected with the fact, that he became later the nickname: "Magnus". So the reason was not only the keeping the Roman forces unbeatable from Hannibal, but the saving many hundreds of soldiers from the slavery out of his private wealth.

The other case comes out of the time one year later, after the lost battle at Cannae in 216 B.C. As we know the Romans built a very huge army to defeat Hannibal and finish the war after the lost battle at Trasimenus-lake in 217 B.C. But the two leaders of the roman army (the

---

<sup>26</sup> Liv. 22.23.6.

<sup>27</sup> Liv. 22.23.7.

<sup>28</sup> Plut. Fab. 7.4.

<sup>29</sup> Liv. 22.23.7.

<sup>30</sup> Plut. Fab. 7.4.

<sup>31</sup> Liv. 22.23.7.

<sup>32</sup> Plut. Fab. 7.4.

<sup>33</sup> See more about a state contracts for building projects in: BAJÁNHÁZY, István: A locatio publica a kései köztársaság idején Ciceró Verres ellen írt beszéde alapján, In: *Publicationes Universitatis Miskolciensis, Sectio Juridica et Politica Tomus XXIII/1*, Miskolc University Press, Miskolc, 2005, pp. 27-47.

<sup>34</sup> Plut. Fab. 7.5. „Many of these afterwards offered to pay him the price of their ransom, but in no case did he take is, remitting it rather for all.” (translated by: PERRIN, Bernadette)

two consuls) were in rivalry to each other about the military leadership and Hannibal was more skilled in the war-science, so the Romans lost the battle leaving thousands of dead on the battlefield<sup>35</sup> and thousands of soldiers were captured<sup>36</sup> as well. Hannibal offered for the Romans after the battle to redeem the captured soldiers, by setting the prize for the:

Liv. 22.58.4. “He would therefore give them an opportunity to redeem the prisoners, and would fix their ransom at five hundred chariot-pieces for each horseman, three hundred for each foot soldier, and hundred for each slave.”<sup>37</sup>

As we see, it was a difference by the military rank, but the similar difference was in use how much the soldiers from the booty entitled. This offer caused a serious debate in Rom: on the one side there were many people effected by the captured relatives, on the other side the Roman State was in the lack of money – as well as Hannibal, who had to pay his merchant soldier – so the Senate didn’t want to strength the position of the enemy. So there came a serious debate in the House of the Senate for:

Liv. 22.60.3. “Opinoins differed. Some were for ransoming the prisoners at the public cost; others would have no money disbursed by the state, but would no prohibit ransoming at the expense of individuals, and to such as might not have the money in hand proposed togrant loans from the treasury, guardind the people against loss by taking sureties and mortgages.”<sup>38</sup>

As we can see, there were three different solutions that could be chose: to ransom out of public money; to ransom out of private money, with a possibility to earn a public loan from the state; and the third (unwritten) solution to abandon all the ransoms. At the end of the debate the Senate met with the third solution: it was not allowed for anybody to ransom the captured soldier.

Liv. 22.61.1. “besides the example of a state which had shown from of old the scantest consideration for prisoners of war, they were also moved by the greatness of the sum required, not wishing either to exhaust the treasury.”<sup>39</sup>

In our survived sources we can find two different backgrounds: one the financially and the other a moral one. Livius writes both of them and emphasizes the first one, but Polybius writes only the second one: according his opinion the Romans wanted with this harassment to encourage

---

<sup>35</sup> According to Livy, 80 senators fell only in this single battle, whose jointed voluntary to the army, in the hope of taking part of the great victory. See: Liv. 22.49.17.

<sup>36</sup> Livy set the number of the captives at *Canne* for 3000 footmen and 1500 horsemen. (Liv. 22.49.18.)

<sup>37</sup> Liv. 22.58.4. „*Itaque redimendi se captivis copiam facere; pretium fore in capita equiti quingenos quadrigatos nummos, trecenos pediti, servo centenos.*”

<sup>38</sup> Liv. 22.60.3. „*Ibi cum sententiis varieretur, et alii redimendos de publico, alii nullam publice inpensam faciendam, nec prohibendos ex privato redimi; si quibus argentum in praesentia deesset, dandam ex aerario pecuniam mutuum praedibusque ac praediis cavendum populo censeret.*”

<sup>39</sup> Liv. 22.61.1. „*praeter exemplum civitatis minime in captivos iam inde antiquitus indulgentis, pecuniae quoque summa homines movit, quia nec aerarium exauriri.*”

the soldiers for the better fight instead of surrender themselves.<sup>40</sup> So they made a ‘do or die’ situation for the soldiers. It is very interesting, that we can find this stern opinion in the legal sources of the later times as well: in the Digest we can find the opinion of Servius Sulpicius Rufus (through the opinion of the postclassical Tryphoninus), that the cives should better trust in their military skills as in the conditions of the peace-treaties in the hope of returning home.<sup>41</sup> But returning to our sources in Livy, we can state that in this particular situation the financial background was the determining ground for the decision: the Romans didn’t want to enrich Hannibal.

We know the Roman State suffered not only money, but men able and ready to military service as well. The solution was a typical Roman: the Senate ordered to buy 8000 slaves from privates in Rome, they were able and ready for military service. The purchase price for them was however more as the ransom were, but the State can contract with the terms of postponed payment, what she couldn’t agree with Hannibal, so she got for the needed human force without paying at the moment.<sup>42</sup>

This source is very important in the question concerning the state loans. In this case we can’t find any contract for state loans, but we can prove the possibility of such contract making. The Roman law knew the loan-contract between the state and the private persons. We know that this kind of contract always had to be secured. That means the Roman State gave loan only for those citizens, who can secure to repay of the borrowed money. He had also enough own wealth for it or he can bring sureties for securing the contract. Unfortunately we know nothing about the details, we don’t know even the interest regulation of these contracts. But we know that the loan contract (*mutuum*) in the private law was to be meant originally and theoretically a lending without interest. Interest paying obligation should be contracted separate and independently, most in the form of a verbal contract (*stipulatio*). But we can’t find any trace regarding to making the *stipulatio* here, so we can assume, that the state loan was free of any interests.

So we can state, that the Romans didn’t negotiate with Hannibal in this case. But Hannibal was a very cunning Phoenician, so he sold than the captured Romans to the different states in Greece,<sup>43</sup> so he can get enough money for them, and out of this amount he could manage the continue of the war with Rome. Interesting fact is, that Livy held this kind of behavior dehonoring to the great general,<sup>44</sup> although we know, that the Roman practice was the same: the selling of the captured soldiers was an ordinary practice for the Roman generals as well.<sup>45</sup>

---

<sup>40</sup> Polyb. 6.58. „but defeated Hannibal’s calculations and the hopes he had based on them by refusing to ransom the men, and at the same time imposed by law on their own troops the duty of either conquering or dying on the field, as there was no hope of safety for them if defeated.” (Translated by: W.R. PATON)

<sup>41</sup> Tryph. D. 49.15.12.pr. “Servius says that this decision was made because the Romans wished that their citizens should have more hope of returning with military prestige than during peace.” = „*Quod ideo placuisse Servius scribit, quia spem revertendi civibus in virtute bellica magis quam in pace Romani esse voluerunt.*”

<sup>42</sup> Liv. 22.59.12. „I heard that eight thousand slaves are being armed. Our number is not less than that, and our ransom would be no more costly than their purchase.” = „*Dilectum ex omni aetate et fortuna habetis, octo milia servorum audio armari. Non minor numerus noster est, nec maiore pretio redimi possumus quam ii emuntur.*”

<sup>43</sup> Liv. 34.50.5.

<sup>44</sup> Liv. 22.56.3. „haggling over the ransom of his prisoners and over the rest of the booty, exhibiting neither the spirit of a conqueror nor the behavior of a great commander” = „*in captivorum pretiis praedaque alia nec victoris animo nec magni ducis more nundinantem.*”

<sup>45</sup> Liv. 2.17, 2.42., 3.10., 3.31., 4.29., 4.53., 9.42., 10.17., 10.46., 21.51., 23.37., 25.14., 26.16., 26.40., 32.11., 34.21., 35.1., 36.30., 39.42., 41.11., 42.18., 42.63.

The sold Romans could be freed, after many years passed, only after the Roman armies and Roman victories followed them to Greece.<sup>46</sup> We can read the ‘kind’ question and the motivation of the Roman general in Livy.

Liv. 34.50.3. ”he asked them that any Roman citizens who might be in slavery in their states should be sought out and sent to him in Thessaly /in two month/, it was unbecoming even for themselves that the liberators should be slaves in the land they had set free.”<sup>47</sup>

So there was an usual term of the peace or cease-fire contracts that the enemy should be freed – and without compensations – all the Roman (and allied) captured soldiers.<sup>48</sup> Other solution was to make part of the alliance contracts, to search and freed the captured Romans.<sup>49</sup> Another solution is known to threat with war, military aggression, unless the other state let the captive persons to leave and to return home.<sup>50</sup>

Livy – relied on Polybius – take the number of the roman captured soldiers on 1200 only in Achaia, part of Greece, in 194 B.C.<sup>51</sup> He count out of the numbers of the money that the Achaeans government paid to the private owners as compensation: they get as a lump sum 500 denars for each slave and the government paid 100 talents total. But Achaia covered only a little part of the whole Greek territories,<sup>52</sup> so the number of the all sold and freed captives was much more. We don’t know the exact number, but as we read at Livy, it should be calculated between 4000<sup>53</sup> and 8000.<sup>54</sup> But these huge numbers prove for us not only the high loss of the Romans during the Second Punic War, but even the relatively high chance for surviving the slavery at this time. Here – after roughly 22 years – can the high percent of the survivors’ the Punic War return home.

## 2. *The classical and postclassical solution, cases from the Digest*

The legal rules governing the ransom changed drastically in the middle of the classical period of the Roman Law. The new rule was set in an imperial decree (*constitution de redemptis*) at the end of the 2<sup>nd</sup> century A.D. (between 161 and 198 A.D.<sup>55</sup>). The new rule suspended the right of the *postliminium* until the ransom was reimbursed. That means, the ransomed person (*captivus redemptus*) stayed in the state of slavery until he/she (or somebody in his/her benefit) repaid the ransom (*servus redemptus*). And this regulation was effective as for freemen/women, as for slaves. LEVY means that this change was forced by the change in the historical situation.<sup>56</sup> In the Republican era the wars were offensive and the captured Romans were set free usually in way of the peace treaties. The redemption was few in number

---

<sup>46</sup> Liv. 34.50.5-7.

<sup>47</sup> Liv. 34.50.3. „petiit ab iis ut cives Romanos, si qui apud eos in servitute essent, conquisitos intra duos menses mitterent ad se in Thessaliam; ne ipsis quidem honestum esse in liberata terra liberatores eius servire.”

<sup>48</sup> Liv. 27.19.2., 32.33.3., 33.30.5., 34.33.3., 34.35.6., 38.9.9., 38.38.7.

<sup>49</sup> Liv. 34.50.3.

<sup>50</sup> Liv. 37.60.5. In Crete only the city of Gortun allowed to leave about 4000 captured Romans in 189 B.C., the other cities didn’t obey the Roman threat.

<sup>51</sup> Liv. 34.50.6.

<sup>52</sup> Liv. 34.50.6-7.

<sup>53</sup> See: Liv. 22.49.18.: Livy set the number of the captives at *Cannae* for 3000 footmen and 1500 horsemen.

<sup>54</sup> See: Liv. 22.59.12.: Livy set the number of purchased slaves more than the captives at *Cannae*.

<sup>55</sup> LEVY 1963, p. 36.

<sup>56</sup> LEVY 1963, pp. 37.-39.



in this time and the liability for repaying the ransom was rather moral (private initiative, like patron and family) or political (public initiative, i.e. the decision of the Senates) as legal.<sup>57</sup> In the first two hundred years A.D., after the Roman Empire reached its largest extension, there were no significant wars. But at the end of the 2<sup>nd</sup> century the situation changed, the wars became defensive and many Romans fell into slavery as prisoner of war. The defensive wars took only money from the state treasury, but brought nothing in. So the state treasury could not take over the ransom of the huge number of prisoners of war.<sup>58</sup> The private relatives were cut off from this solution because of the distance. Only one solution looked to be effective: the professional slave traders had connection and money to ransom the captive persons abroad. The problem was however, that according to the former regulation as the *redemptus* reached the Roman territory, he/she became his/her earlier status, the freeman became free and the slave got back to his/her earlier master automatically. So there was no security for the slave traders to get their invested money back. So a new regulation was needed,<sup>59</sup> to give security for the slave-traders for the invested money, which was set in the abovementioned imperial decree. Regarding to the new regulation, the *captivus redemptus* whether free or slave, stayed in the property of the slave traders until the recovery of the ransom. So his/her status changed only with the *redemptio*. But on the Roman territory they were much more chance to get the money for that and until the money arrived he/she was a personally security for the debt. So – according to LEVY – for repaying the ransom became a real legal liability, rather a moral or political as it was earlier.<sup>60</sup> LEVY's argument seems quite plausible, however my opinion is that the repaying of the ransomed money as a debt was formerly a legal obligation, as well. So the slave-traders became not a new legal basis for their demand, but only a new security for that. Maybe the need for it was in accordance with the fact, that the elder solution, the *mancipium*, as a temporary power on other free citizens, are antiquated for that time, so a new solution was needed. KRÜGER means however, that there was no significant discrepancy between the elder and the classical law: in both times the *redemptus* was in a property of the ransom-payer, only the Laws of Justinian alternated and softened this to a 'pledge' or 'pledge-similar' law for the ransom-payer on the ransomed person.<sup>61</sup>

Let us see two cases regarding to the practice in this time. Interesting fact is, that not only freemen or slaves, but even condemned persons for heavy crimes could have fallen into slavery.

*Pomp. D. 49.15.6.* "Where a woman who, on account of some offence, had been sentenced to labor in the salt-pits, was afterwards captured by thieves belonging to a foreign nation, sold by the right of commerce, and then ransomed, was restored to her

---

<sup>57</sup> LEVY 1963, p. 37

<sup>58</sup> Later in the postclassical era, the Christian church tried to take over this task. We know that there were in use collections for redeem the prisoners (*pro redemptione captivorum*) and the Imperial law-making strength the rules of the free will and the testamentary succession in favor of redeem the captives. See more about in: SÁRY, Pál: Kegyes célú végrendeleti juttatások a keresztény Római Birodalomban, in: *Iustum, Aequum, Salutare* 2008/2, pp. 69-81., p. 75., SÁRY, Pál: Letztwillige Zuwendungen zu frommen Zweck im christlichen römischen Reich, in: *Journal on European History of Law*, 2010/1 (Nr. 2) pp. 27-33.

<sup>59</sup> LEVY 1963, p. 37. „Such conditions, (...) called for reform.”

<sup>60</sup> LEVY 1963, 38.

<sup>61</sup> See: KRÜGER 1931, p. 203.: „Die justinianischen Gesetzbücher statuieren ein pignus, oder pfandähnliches Recht des redemptor.”

former condition, the price of her ransom should be paid by the Treasury to the Centurion Coccus Firmus.”<sup>62</sup>

and

*Tryph. D. 49.15.12.17.* “Hence, anyone who was captured while laboring in the mines, and has been ransomed, will be returned to his punishment, but he should not be punished as a fugitive from the mine, but he who ransomed him shall receive the amount of the ransom from the Treasury, as was decided by our emperor and the Divine Severus.”<sup>63</sup>

We can see, that the first case is more detailed, we know even the name of the centurion, whose financial interest brought probably the question to the state administration.

What common in the two cases is the basic story: a condemned person was captured and the representatives of the Roman State have ransomed out of his private money and wanted this sum to be reimbursed by the state treasury afterwards.

In the first case, we know exactly that the condemned person was not captured by the enemy forces, but only from robbers (*latroni*) foreigner status. So she was not a prisoner of war, because for this status should be captured in a formally declared war. Against robbers and bandits or pirates<sup>64</sup> waged the Roman State no war,<sup>65</sup> but she hunted them. That means she didn't lose her status during the time she was captured, therefore this case belongs not to the ransoming of the prisoners of war, but it remains a case of ransoming prisoners. In the second case however, we don't have any information about the status of the people who taking the sentenced away, but we can assume the same facts as in the first case, so they were foreigner as well. Common is the question to be answered in both cases: which will be the status of the ransomed after ransoming and who should bear the cost of the ransoming? The answers are the same in both cases: the condemned prisoner should get back to serve the sentence, but the money for the ransom should be recovered from the state treasury.<sup>66</sup>

What about the differences? We can find a difference in the time from which the two sources originate and also in the authors. The first is out of the classical period of Roman-Law, written by Pomponius, one of the five most recognized lawyer, the second originates from the postclassical period, written by Tryphonius a recognized jurist this later time. In the first case the sentence was to work in a salt-mines,<sup>67</sup> in the second in the metal-mines,<sup>68</sup> both was a very hard physical work and extremely dangerous to the health, however WAKCE means however,

---

<sup>62</sup> *Pomp. D. 49.15.6.* “*Mulier in opus salinarum ob maleficium data et deinde a latrunculis extrae gentis capta et iure commercii vendita ac redempta in causam suam recessit. Cocceio autem Firmo centurioni pretium ex fisco redentum est.*”

<sup>63</sup> *Tryph. D. 49.15.12.17.* “*Ergo de metallo captus redemptus in poenam suam reveretur, nec tamen ut transfuga metallic puniendus erit, sed redemptor a fisco pretium recipient quod etiam constitutum est ab imperatore nostro et divo Severo.*”

<sup>64</sup> *Paul. D. 49.15.19.2.*

<sup>65</sup> *Ulp. D. 49.15.24.*

<sup>66</sup> The *fiscus* meant originally not the state treasury, but the private treasury of the emperors, the state treasury named originally *aerarium (populi romani)*, but this difference was appeared for these times and both is to be meant as a state treasury.

<sup>67</sup> For forced-work in the salt-mines see also: *Ulp. D. 48.19.8.8.*

<sup>68</sup> For forced-work in the metal-mines see also: *Ulp. D. 48.19.8.5.-6., Ulp. D. 48.19.8.8., Call. D. 48.19.28.14., Call. D. 50.13.5.3.*

the working at the salt-mines was lighter as working in the metal-mines.<sup>69</sup> The first case is about a woman, the person who was sentenced. This may seem unbelievable for the first look, but as other sources reported as SÁRY states,<sup>70</sup> that it was not unusual to condemn even women for forced-labor. But woman were usually condemned only “*in ministerium metallicorum*”<sup>71</sup> which was the third, and the most ‘lighter’ type for serving the sentence in the mines.<sup>72</sup> MOLNÁR even assumes – without any proof out of the sources – that the these condemned women made only light ‘side-works’ here: they cooked and washed for the condemned men.<sup>73</sup> But we can find many legal sources about the legal status of the children of the condemned women born during the punishment, so the sexual intercourse during the serving time was even possible.<sup>74</sup> The second case didn’t tell us from the sex of the condemned, so we can hold it for men, because it was always the basic situation in the cases in the Digest.<sup>75</sup> In the first case we even know the name of one of the parties’ in the law-case: *Cocceius Firmus*, the centurion. He was the man, who paid the ransom. Interesting fact is, the law-cases in the Digest usually tell us nothing about the backgrounds of the law-case, they don’t give us names, even don’t describe the whole question that was asked the lawyer. We know only the answer or the fragments of the original answer. But the first case of us here is an exemption: we know the name and occupation of the subject of the case<sup>76</sup> and fortunately we have independent archeologically evidences as well. We know that this *Marcus Cocceius Firmus* was a real historical man.<sup>77</sup> He originated from the lower Danube territory of the Roman Empire (*provincia Moesia inferior*)<sup>78</sup> and born as roman citizen. His name is to be originated from the emperor *Marcus Cocceius Nerva*,<sup>79</sup> so the father or grandfather of our centurion should have achieves the roman citizenship before his birth. The young Marcus, as roman citizen, took a military carrier and served for several years at Roman-Britain near by the Antonine-Wall,<sup>80</sup> which protected the province from the north against the tribes outside the Empire. He achieved the rank of a centurion,<sup>81</sup> but he was a very religious

---

<sup>69</sup> WACKE, Andreas: Menschenraub und Lösegelderstattung: Ein Kriminalfall aus dem 2. Jh. n. Chr., In: JAKAB, Éva (ed.): *Római jog és a magánjog fejlődése Európában, Tanulmányok Molnár Imre 75. születésnapjára*, Szeged, 2011, pp. 241-264., p. 251.

<sup>70</sup> SÁRY, Pál: A bányamunkára ítéelés szabályai a császárkori Rómában In: JAKAB, Éva (ed.): *Tanulmányok dr. Molnár Imre egyetemi tanár 70. születésnapjára*, Szeged, 2004, pp. 309-332, p. 311.; SÁRY, Pál: The Rules of Condemnation to the Mines in Imperial Rome, In: *Journal on European History of Law*, 2015/6 (Nr. 2) pp. 116-121.

<sup>71</sup> Ulp. D. 48.19.8.8.

<sup>72</sup> The other two punishments were: ‘*damnatio in metallum*’ and ‘*damnatio in opus metalli*’, which were two harder and even from each other different levels of the forced-labor. See: SÁRY 2004, 310-311

<sup>73</sup> MOLNÁR, Imre: A császárkori Róma büntetési rendszere, In: *Acta Jur et Pol. Szeged, Tomus LVIII. Szeged*, 2000, pp. 365-383., p. 372. 18. f.n.

<sup>74</sup> Call. D. 48.19.28.6., Ulp. D. 40.5.24.6.,

<sup>75</sup> WACKE 2011, p. 242. Using a masculine-form was understand for both sex, the rules specially for women were always noted.

<sup>76</sup> WACKE assumes, that he was the only one centurion among the eleven centurions known in the Digest, whose name is given in the text, the other mentioned only with their position. See: WACKE 2011, p. 244.

<sup>77</sup> See about in: BREEZE, David J.: The Second Augustan Legion in north Britain, In: BREWER, Richard J. (ed.): *Birthday of the Eagle: The Second Augustan Legion and the Roman Military Machine*, National Museums and Galleries Wales, Cathays Park, Cadriff, 2002, pp. 67-83.

<sup>78</sup> We know, the he returned to his native territory (*Moesia inferior*) as veteran after serving his time and he was a quaestor there and dedicated here an altar in *Histria* at 13<sup>th</sup> June 169 A.D. See: WACKE 2011, 247. 15 f.n.

<sup>79</sup> He was the father of Traianus and lived from 30 A.D.- 98 A.D.

<sup>80</sup> This wall was however elder and shorter, as the famous Hadrian-wall, and situated north to the later one. See: WACKE 2011, p. 247.

<sup>81</sup> He was the centurion of the 2<sup>nd</sup> Augustan Legion. See: WACKE 2011, p. 245., BREEZE 2002, p. 77.

man, there were at least four altars found with inscriptions with his name, which prove, the he erected these monuments.<sup>82</sup> The second case is however more silent regarding to the backgrounds, it tells us nothing from the personal circumstances of the parties, as normal in the most cases.

Very interesting question is in the both cases, why the Roman guard took care to search and to ransom the prisoner? Why he paid the amount from his own pocket? The first case can be held even an ancient love-story, when the guard was searching for the lost beautiful condemned woman and found and rescued her from the hands of evil thieves. The second case has no such dimensions. And out of the second case is obvious, that the taking away was not counted as a break out of the prison, so it seems the guard cannot be held as responsible for the lost of the prisoner. But we know that the prisoners were in the custody of the state, and the state was represented by the actual guard, who duty was to keep the prisoner under control. So escaping or loosing of the prisoners count to the same. The responsibility of the guard was as like in the private law the responsibility for the custody (*custodia*), only a damage caused by a major force (*vis maior*) made the custodians no responsible. So that is the reason why the guard took this job for find and ransom the condemned person and brought back to the prison for serving the sentence. So regrettably no love-story can we find in the background.

Very-very interesting is the question asked the jurist about the recovery of the ransom money. The guard paid that for the thieves out of his own pocket, and after he asked for reimbursed that. The question is, was it held as a public debt, so can it be reimbursed by the state or was it an unconventional decision drawn from the equity? WAKCE find the answer in the fact, that the condemned person for live-sentence is lost not only his/her freedom, but even his/her property to the Roman State.<sup>83</sup> So, if he/she was sentenced to a not life-sentence, he/she keep his/her freedom and when ransomed, he/she would be owe to the person with the ransom money. But if he/she was sentenced to life-sentence, so he/she lost his/her property to the State, so the State owed with the ransom money, as he/she were a state slave. So in these two case are to be take a life-sentence, otherwise it was not the state treasury, but a ransomed private person, who had to be reimburse the money. But we can hold even a decision on the basis of the equity: the state-treasury was not to be taken the financial last in these cases, but they thought to exempt the petitioner from the financial last of them acting on the equity basis. Our texts remain silent about the interests, so we can state that only the capital was reimbursed and the state paid no interest on it.

### ***Conclusion***

As summary, we can state, that war and taking the captured enemy as slave was a common usage in the whole ancient world. But on the beginning and theoretically even in the later times this slavery was meant only as a temporary one: the captured had a chance to ransom himself. The ransoming was however basically a private business. In Rome however we can see, that the Roman State intervened in this case as well on the basis of the common interest. In extreme situations the Senate, as the governing body of the *res publica*, could decide in these questions. There was a possibility to ransom the captured with public money (although we have source

---

<sup>82</sup> WACKE 2011, p. 245. See RIB (Roman Inscriptions in Britain): 2174, 2175, 2176, 2177

<sup>83</sup> WACKE 2011, p. 252.

only for that possibility, we don't have a positive source for its application), or to give public loan for those, who didn't have money for the private ransoming. Interesting is, that this later case only those were entitled for the public loan, they could make a security for the repaying. The third possibility was the Senate forbade any ransoming, even on the private basis. Brought the Senate no such abovementioned positive decision, only the way for the private ransom left open. Later, in the Roman Empire, the ransom staid furthermore a private business. Slave merchants had possibilities to ransom the captured Romans and lead back to the territory of the Empire. However in this case after the end of the 2<sup>nd</sup> century A.D., the ransomed person stayed under the power of the ransoming person and only after repaid the ransomed money got his/her former status back. So we have sources for repaying the ransom money, but we don't have for the usury in this context.

### *Resumé*

In this paper I try to show how got loans for ransoming the prisoners of war. This was basically and theoretically a private business of the captured person. But in the lack of own money he could seek for loan from private persons. But in the republican era, the Roman State intervened in this question through the decision of the Senate: it was possible to ear loans from the state for this purpose, but in extreme situation the Senate could forbad even the ransom on private basis regarding the public interest. I show two relevant cases out of the time of the Second Punic War. Later, during the Principate, the situation changed and the state took no part in these businesses. However, the imperial legislation changed the rules of postliminium at the end of the 2<sup>nd</sup> century A.D., so the ransomed person staid in the real slavery of his liberator until the ransom money had been reimbursed. I examine in this periods two cases, in which the ransom money was reimbursed from the state treasury in the case of ransoming the sentenced prisoners, they had been captured and after reimbursed and returned to serving the sentence.

# „Arbitrium boni viri“ (uváženie čestného muža) pri vymedzení určítosti obligačného plnenia

Róbert Brtko\*

## Úvod

V rímskom záväzkovom práve sa stretávame s problematikou určítosti obligačného plnenia, na ktoré trocha odlišným spôsobom nazerali klasickí právnici na jednej strane a právnici justiniánski na strane druhej. Manuály rímskeho práva na tému platnosti záväzku (ktorý vznikol zo zmluvy) uvádzajú, že jednou z dôležitých náležitostí obligačného plnenia bola aj jeho určítosť. Plnenie muselo byť určité, lebo úplná neurčítosť by spôsobila neplatnosť zmluvy, napr. keby sa niečo dávalo do nájmu, alebo by sa predával nejaký pozemok a pod. V justiniánskom práve sa možno stretnúť s prípadmi, keď spresnenie plnenia mohli zmluvné strany prenechať na rozhodnutie tretej osoby,<sup>1</sup> ale dokonca aj s takými prípadmi, keď špecifikácia určítosti plnenia bola prenechaná na spravodlivé uváženie (nie ľubovôľu) jednej zo zmluvných strán. Vo väčšine prípadov išlo o osobu dlžníka. Uvedené spresnenie zvykli justiniánske pramene nazývať slovným spojením „*arbitrium boni viri*“ (uváženie čestného muža).<sup>2</sup>

Prostredníctvom kritickej analýzy rímskoprávných prameňov cieľom nášho príspevku je pokúsiť sa potvrdiť nasledovnú hypotézu: náuka uznávajúca platnosť záväzku (v ktorom spresnenie obligačného plnenia sa dovoľovalo prenechať na spravodlivé uváženie (nie ľubovôľu) jednej zo zmluvných strán, nepochádza z dielne klasických právnikov, ale až právnikov neskoršieho obdobia.

Podľa nášho názoru rímski klasickí právnici vo všeobecnosti nepovažovali za platný záväzok, v ktorom spresnenie plnenia bolo prenechané na jednu zo zmluvných strán. Naproti tomu justiniánski právnici uznali platnosť aj takýchto záväzkov, avšak podmienili ich jednej dôležitej okolnosti: dotčná zmluvná strana pri spresňovaní obligačného plnenia musela konať tak, akoby konal „čestný muž“ (*bonus vir*). Inými slovami, justiniánski kompilátori vyžadovali, aby posudzovanie kontrahenta bolo uskutočnené podľa objektívnych kritérií (t.j. ako posudzovanie čestného muža vo všeobecnosti „*arbitrium boni viri*“) a nie podľa subjektívnych kritérií (t.j. podľa jeho ľubovôle alebo ako uvažovanie konkrétneho muža – „*arbitrium merum*“).

## 1. Zriadenie vena

V súvislosti s témou vena (*dos*) poukážeme na princíp klasického rímskeho práva, ktorý je ukotvený v reskripte cisára Alexandra Severa (222 - 235) z roku 231.

---

\* doc. JCDr. PaedDr. Róbert Brtko, CSc. Katedra rímskeho práva, kánonického a cirkevného práva, Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta.

<sup>1</sup> KINCL, J. - URFUS, V. - SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 221.

<sup>2</sup> Milan Bartošek uvedený výraz prekladá ako „dobrovzdání řádného občana“. BARTOŠEK, M. *Encyklopedie římského práva*. Praha: Panorama, 1981, s. 85. V odbornej literatúre sa možno stretnúť aj s nasledovným prekladom: „úsudok dobrého občana“ alebo „uváženie statočného muža“.

„Neuvažuješ správne, ak si myslíš, že Ti patrí žaloba zo sľúbeného ale neposkytnutého vena, pretože ti nebol sľúbený ani druh a ani žiadne množstvo, ale v sobášnej listine bolo len napísané, že žena, ktorá sa vydala, manželovi sľúbila dať nejaké veno“ (C. 5, 11, 1).

„Frustra existimas actionem tibi competere, quasi promissa dos tibi nec praestita sit, cum neque species ulla nec quantitas promissa sit, sed hactenus nuptiali instrumento adscriptum, quod ea quae nubebat dotem dare promiserit“.

Respkrit považoval za neplatné zriadenie vena, v ktorom majetkový substrát bol stanovený úplne neurčito, t.j. „neque species ulla nec quantitas promissa sit“. V tejto súvislosti predstavíme interpolovaný fragment rímskeho právnika Papiána (zo 4. knihy jeho odpovedí), ktorý pôsobil koncom 2. a začiatkom 3. storočia, teda v čase pred vydaním vyššie uvedeného reskriptu. Ako budeme vidieť, Papián obsahové určenie výšky vena prenechal na osobu zriaďovateľa vena (t.j. svokra) a takto zriadené veno považoval za platné. Avšak stipuláciu vzťahujúcu sa na neurčený pozemok považoval za neplatnú.

„Budúci zať si od svojho budúceho svokra cez stipuláciu nechal sľúbiť, že mu do určitého termínu poskytne veno, ale bez určenia obsahu a množstva vecí, prenechajúc svokrovi právo výšku vena špecifikovať: javí sa ako dobré, že stipulácia týkajúca sa vena je platná [ a to bez ohľadu na svokrovo rozhodnutie ]. [ Ani sa nemá považovať za podobnú s prípadmi, lebo ] odkaz alebo stipulácia neurčeného pozemku sú neplatné, [ pretože je veľký rozdiel medzi zriadením vena a poskytnutím nešpecifikovanej časti majetku; vskutku výška vena sa môže stanoviť na základe svokrových majetkových pomerov (možností) a zaťovho spoločenského postavenia ]“ (Pap. D. 23, 3, 69, 4).

„Gener a socero dotem arbitrato soceri certo die dari non demonstrata re vel quantitate stipulatus fuerat: [ arbitrio quoque detracto ] stipulationem valere placuit, [ nec videri simile, quod ] fundo non demonstrato nullum esse legatum vel stipulationem fundi constaret, [ cum inter modum constituendae dotis et corpus ignotum differentia magna sit: dotis etenim quantitas pro modo facultatum patris et dignitate mariti constitui potest ]“.

Interpolácie tohto textu nachádzajúce sa v hranatých zátvorkách potvrdili dvaja romanisti a to Emilio Albertario a Gerhard Bessler.<sup>3</sup> Uvedieme ešte dva Celsove interpolované právne texty podporujúce našu tézu.

„Tubero hovorí, ak otec prikázal odovzdať veno dcére podľa úsudku poručníkov, na záležitosť je potrebné hľadiť tak, ako keby to bolo stanovené v odkaze, [ že veno bude zriadené podľa úsudku čestného muža ]. Labeo si kladie otázku [ ako sa má dozvedieť o výške vena, ktoré je potrebné zriadiť podľa úsudku čestného muža a to pre dcéru každého; a hovorí, že takéto ohodnotenie nie je ťažké, ak sa berú do úvahy spoločenské postavenie, prostriedky a počet detí toho, ktorý testament zostavil ] (Cels. D. 32, 43).

„Si filiae pater dotem arbitrato tutorum dari iussisset, Tubero perinde hoc habendum ait ac si [ viri boni arbitrato ] legatum sit. Labeo quaerit, [ quemadmodum apparet, quantam dotem cuiusque filiae boni viri arbitrato constitui oportet: ait id non esse difficile ex dignitate, ex facultatibus, ex numero liberorum testamentum facientis aestimare ]“.<sup>4</sup>

<sup>3</sup> Porovnaj LEVY, E., RABEL, E. *Index interpolationum quae in Iustiniani Digestis inesse dicuntur*. Tomus II. Weimar: Hermann Böhlau Hachfolger, 1931, s. 60.

<sup>4</sup> Porovnaj LEVY, E., RABEL, E. *Index interpolationum quae in Iustiniani Digestis inesse dicuntur*. Tomus II. Weimar: Hermann Böhlau Hachfolger, 1931, s. 268.

„Pýtam sa, s akou sumou peňazí [ má opatrovník súhlasiť ], aby bol poskytnutý súhlas [ dospelej ] žene, ktorá stipuláciou sľubuje poskytnúť veno. (Právnik) odpovedá: [ výška sa má stanoviť na základe jeho majetkových pomerov, postavenia manželky a jej manžela v rozumne prípustných medziach ]“ (Cels. D. 23, 3, 60).

„Quaero, quantae pecuniae dotem promittenti [ adultae ] mulieri [ curator consensus ] accommodare debeat. respondit: [ modus ex facultatibus et dignitate mulieris maritique statuendus est, quousque ratio patitur ]“.<sup>5</sup>

Vo všetkých troch interpolovaných fragmentoch bola riešená problematika zriadenia vena, ktorého obsah nebol presne určený. Klasické rímske právo vo všeobecnosti pokladalo zriadenie vena bez jeho obsahového určenia za neplatné (porovnaj reskript cisára Alexandra Severa, C. 5, 11, 1). Naproti tomu justiniánske právo malo tendenciu zriadenie takého vena uznávať ako platné a to tým spôsobom, že ak veno zriad'oval pater familias nevesty alebo aj manželka samotná, tak jeho obsah sa mohol bližšie vymedziť s ohľadom na majetkové pomery otca rodiny alebo samotnej nevesty a taktiež aj s ohľadom na postavenie manžela. Vidíme, že sa jedná o zriadenie vena, ktorého výšku posudzoval niekto cudzí (t.j. tretia osoba), ale aj on pri tejto činnosti mal postupovať tak, ako by to robil „bonus vir“ (čestný muž).<sup>6</sup>

## 2. *Promissio iurata liberti*

Podobne ako v prípade dotálneho sľubu tak aj v prípade sľubu prepusteného otroka (*libertus*), ktorý dal svojmu bývalému pánovi (*patronus*) sľub, že bude vykonávať pre neho určité služby, nachádzame zásahy justiniánskych právnikov do klasických právnych textov.

„Ak by prepustenec slávnostne sľúbil, že vykoná v prospech patróna neurčitý počet služieb, kvantitu ktorých určí patrón, rozhodnutie patróna nebude [ ináč ] platné, [ len ak bude vychádzať zo spravodlivosti ]“ (Cels. D. 38, 1, 30).

„Si libertus ita iuraverit dare se, quot operas patronus arbitratus sit, non [ aliter ] ratum fore arbitrium patroni, [ quam si aequum arbitratus sit ]“.

Z rekonštruovaného textu (t.j. po odstránení justiniánskych nánosov) je zrejmé, že rozhodnutie klasického právnika Celsa bolo v predmetnej záležitosti negatívne: „ak by prepustenec slávnostne sľúbil, že vykoná v prospech patróna neurčitý počet služieb, kvantitu ktorých určí patrón, rozhodnutie patróna nebude platné“. Kompilátori elegantne prispôbili Celsov text svojej všeobecnej teórii o spravodlivom uvážení čestného muža. Podľa tejto teórie prepustenec má sa spoliehať na svojho bývalého pána ako na „čestného muža“ dúfajúc, že jeho rozhodnutie bude spravodlivé.

## 3. *Spoločenská zmluva*

Spoločenská zmluva zakladala medzi spoločníkmi vzťah dôvery. Preto medzi členmi určitej spoločnosti mohla nastať situácia, ktorá je opísaná v Pompóniovom fragmente, že spresnenie obligáčného plnenia bolo ponechané na spoločníka.

„Ak so mnou uzavrieš spoločenskú zmluvu pod podmienkou, že určíš podiely v spoločenstve, [ tak táto vec sa musí urobiť podľa uváženia čestného muža: a to je v súlade s uvážením

<sup>5</sup> Porovnaj LEVY, E., RABEL, E. *Index interpolationum quae in Iustiniani Digestis inesse dicuntur*. Tomus II. Weimar: Hermann Böhlau Hachfolger, 1931, s. 58 - 59.

<sup>6</sup> Konštitúcia cisára Justiniána *De liberis furiosi, vel de mente capti (O deťoch duševne chorých a slabomyselných)* naplno odráža tento nový postoj (porovnaj C. 5, 4, 25).



*statočného muža, že nebudeme spoločníkmi s rovnakými podielmi, ak napríklad jeden z nás hodlá priniesť do spoločenstva viac práce, činnosti alebo peňazí ]“ (Pomp. D: 17, 2, 6).<sup>7</sup>*

*„Si societatem mecum coieris ea condicione, ut partes societatis constitueres, [ ad boni viri arbitrium ea res redigenda est: et conveniens est viri boni arbitrio, ut non utique ex aequis partibus socii simus, veluti si alter plus operae industriae pecuniae in societatem collaturus sit ]“.*

Emilio Albertario sa priklonil k názoru, podľa ktorého tento právny text obsahuje nový princíp a snažil sa to dokázať nasledovným spôsobom:

- a) podľa Albertaria klasický právnik Pomponius musel bez váhania poprieť platnosť spoločenskej zmluvy, ktorá bola uzavretá s takouto podmienkou;<sup>8</sup>
- b) kompilátori pri tvorbe Pomponiovho fragmentu postupovali takým spôsobom, že do neho transportovali (presnejšie povedané doslovne skopirovali) rozhodnutie a právne názory rímskeho právnika Procula nachádzajúce sa hneď v nasledovných fragmentoch (t.j. v D. 17, 2, 76; D. 17, 2, 78 a D. 17, 2, 80);
- c) Proculus sa v nich síce taktiež zaoberal prípadom určenia podielov v spoločnosti avšak nie spoločníkom (zmluvnou stranou), ale treťou osobou (spoločným priateľom).<sup>9</sup>

Pri zoradení predmetných textov vedľa seba, môžeme zistiť ako nenápadne boli Proculove texty skopirované do Pomponiovho fragmentu. Pritom Proculus sa v nich zaoberal prípadmi s celkom odlišnou skutkovou podstatou. Uvedený zásah poklasických alebo byzantských právnikov zachránil platnosť spoločenskej zmluvy, v ktorej určenie obligačného plnenia bolo prenechané na čestné posúdenie spoločníka.

<p><b>Pomponius D. 17, 2, 6:</b>  <i>Ak so mnou uzavrieš spoločenskú zmluvu pod podmienkou, že určíš podiely v spoločenstve,</i></p> <p style="text-align: center;">[ <i>tak táto vec sa musí urobiť podľa uváženia čestného muža:</i></p>	<p><b>Proculus D. 17, 2, 76:</b>  <i>Uzavrel si so mnou spoločenskú zmluvu pod podmienkou, že náš spoločný priateľ Nerva ustanoví podiely v spoločnosti...</i>  <i>Sú totiž dva druhy zmierovacích sudcov... druhý ten, že sa musí postupovať podľa uváženia čestného muža.</i></p>
	<p><b>Proculus D. 17, 2, 78:</b>  <i>... avšak v predloženom prípade sa domnievam, že treba postupovať podľa uváženia čestného muža....</i></p>

<sup>7</sup> Porovnaj LEVY, E., RABEL, E. *Index interpolationum quae in Iustiniani Digestis inesse dicuntur*. Tomus I. Weimar : Hermann Böhlau Hachfolger, 1929, s. 297.

<sup>8</sup> ALBERTARIO, E. *Studi di diritto romano III. Obbligazioni*. Milano: Giuffrè editore, 1936, s. 298.

<sup>9</sup> „Uzavrel si so mnou spoločenskú zmluvu pod podmienkou, že náš spoločný priateľ Nerva ustanoví podiely v spoločnosti. Nerva ustanovil, že ty si spoločníkom k jednej tretine a ja k dvom tretinám. ...“ (D. 17, 2, 76).

„... avšak v predloženom prípade sa domnievam, že treba postupovať podľa uváženia čestného muža, o to viac, že žaloba zo spoločenskej zmluvy je žalobou spočívajúcou na dobromyseľnosti - bona fides“ (D. 17, 2, 78).

„Čo by sa totiž stalo, ak by Nerva (t.j. tretí) ustanovil, že jeden má podiel jednu tisícinu a druhý, deväťstodevät'desiatdeväť tisícín?...“ (D. 17, 2, 80).

<p>a to je v súlade s uvážením statočného muža, že nebudeme spoločníkmi s rovnakými podielmi, ak napríklad jeden z nás hodlá priniesť do spoločenstva viac práce, činnosti alebo peňazí ]</p>	<p><b>Proculus D. 17, 2, 80:</b>  <i>Čo by sa totiž stalo, ak by Nerva /t.j. tretí/ ustanovil, že jeden má podiel jednu tisícinu a druhý deväťstodevät'desiatdeväť tisícín? Uváženiu statočného muža môže vyhovovať, že ako spoločníci vôbec nemáme spoločné podiely, napríklad, ak jeden z nás je pripravený priniesť do spoločnosti viac práce, usilovnosti, vplyvu alebo peňazí.</i></p>
---	---

#### 4. Odkaz a fideikomis

Aj pokiaľ ide o inštitúty z oblasti singulárnej sukcesie pre prípad smrti (ako *legata* a *fideicomissa*), v justiniánskych prameňoch možno nájsť niekoľko upravených fragmentov dotýkajúcich sa problematiky neurčitosti plnenia. Predstavíme Celsov fragment D. 31, 30:

„Jeden v testamente napísal takto: «odkazujem Graviskej republike za účelom udržiavania cesty, ktorá sa má opraviť a ktorá je v ich kolónii a siaha až po via Aurelia». Bola položená otázka, či tento odkaz je platný. Juventius Celsus odpovedá: takáto písomná dispozícia je neúplná (imperfektná), lebo nebola špecifikovaná suma. [ Napriek tomu sa takáto suma môže považovať za odkázanú, ak postačovala na tento účel, len ak nevyšlo najavo, že vôľa zosnulého bola iná, alebo že z dôvodu premrštených nákladov, či majetkovej núdze, testátorka od tohto upustila. V takomto prípade bude povinnosťou sudcu, ktorý na základe hodnoty dedičstva určí výšku odkázanej sumy ]“.

„*Quidam in testamento ita scripsit: "rei publicae graviscaeorum lego in tutelam viae reficiendae, quae est in colonia eorum usque ad viam aureliam": quaesitum est, an hoc legatum valeat. iuventius celsus respondit: propemodum quidem imperfecta est haec scriptura in tutelam aureliae viae, quia summa adscripta non est: [ potest tamen videri tanta summa legata, quanta ei rei sufficeret: si modo non apparet aliam fuisse defuncti voluntatem aut ex magnitudine eius pecuniae aut ex mediocritate facultatum, quam testatrix reliquit: tunc enim officio iudicis secundum aestimationem patrimonii et legati quantitas definiri potest ]“.*

Z interpolačného indexu vyplýva,<sup>10</sup> že text v hranatých zátvorkách bol do pôvodného textu vložený neskôr poklasickými alebo až justiniánskymi právnikmi. Javí sa nám to ako vysoko pravdepodobné, lebo ak Celsus na začiatku fragmentu rázne tvrdil, že „*takáto písomná dispozícia je imperfektná*“, tak z logického hľadiska nemohol potom dodať: „*napriek tomu sa takáto suma môže považovať za odkázanú, ak postačovala na tento účel*“. Veď v zmysle klasického práva musel porúčiteľ dedičovi vymedziť majetkový prospech, t.j. (určitú vec alebo právo), ktorý bol potom povinný poskytnúť tretej osobe. Kompilátori v snahe zachrániť platnosť odkazu, ktorý z obsahovej stránky nebol presne určený, pridali k pôvodnému fragmentu text, ktorý je vyznačený v hranatých zátvorkách.

Autorom ďalších dvoch interpolovaných fragmentov týkajúcich sa našej témy je rímsky právnik Ulpian. Uvidíme, ako v týchto právnych textoch splnenie záväzku (ktoré vyplývalo z odkazu alebo fidekomisu) bolo ponechané na uváženie dediča (t.j. dlžníka).

<sup>10</sup> Porovnaj Faber, Bremer, Albertario - LEVY, E., RABEL, E. *Index interpolationum quae in Iustiniani Digestis inesse dicuntur*. Tomus II. Weimar: Hermann Böhlau Hachfolger, 1931, s. 249.

„Ak odkaz [ alebo fideikomis ] bol [ zanechaný takto ]: «ak to dedič ohodnotí», «ak to odsúhlasí», «ak to bude považovať za spravodlivé», [ a ] odkaz [ a fideikomis ] bude záväzný, [ pretože záležitosť bola skôr prenechaná jemu, ako čestnému mužovi, a nie samotnej vôli dediča ]“ (Ulp. D. 30, 75).

„Si sic legatum [ vel fideicommissum ] sit [ relictum ] "si aestimaverit heres" "si comprobaverit" "si iustum putaverit", [ et ] legatum [ et fideicommissum ] debebitur, [ quoniam quasi viro potius bono ei commissum est, non in meram voluntatem heredis collatum ]“.

Zbližovanie odkazu a fideikomisu nám neraz napovedá o interpolačnom zásahu kompilátorov. Podobne aj použitie slova „quoniam“ (pretože), ktoré predchádza motiváciu, zvykne prezrádzať, že ide o poklasického právnika. Aj v ďalšom Ulpianovom fragmente, ktorý o chvíľu predstavíme, cítiť silný závan poklasickej a justiniánskej doby.

„[ Hoci by bol fideikomis odkázaný týmito slovami: «ak budeš chcieť» nie je záväzný, napriek tomu ] ak by bol napísaný takto: «ak by si považoval», «ak by si usudzoval», «ak by si ohodnotil», «ak sa ti bude javiť užitočné » alebo «ak ti bude pripadať užitočné», fideikomis bude záväzný: [ totiž, <poručiteľ> neoprávnil dediča na úplne voľné hodnotenie (na svojvôľu), ale na hodnotenie, vyplývajúce z korektnosti čestného muža“. Teda, ] ak bol fideikomis zanechaný týmito slovami: «tej osobe, ak si to voči tebe zaslúžila», fideikomis bude [ určite ] záväzný [ za predpokladu, že obmyslený nadobudol zásluhy podľa uváženia čestného muža ]. A ak bol fideikomis zanechaný takto: «ak ťa neurazí», bude rovnako záväzný: [ ani dedič nebude môcť namietat', že obmyslený si ho nezaslúžil, keď nejaký iný čestný a nie nevraživý muž mohol konštatovať (opak), že on si ho zaslúžil ]“ (Ulp. D. 32, 11, 7 - 8).

„[ Quamquam autem fideicommissum ita relictum non debeat " si volueris", tamen ] si ita adscriptum fuerit: " si fueris arbitratus" " si putaveris" " si aestimaveris" " si utile tibi fuerit visum" vel " videbitur", debebitur: [ non enim plenum arbitrium voluntatis heredi dedit, sed quasi viro bono commissum relictum. Proinde ] si ita sit fideicommissum relictum: " illi, si te meruerit", [ omnimodo ] fideicommissum debebitur, [ si modo meritum quasi apud virum bonum collocare fideicommissarius potuit ]: et si ita sit " si te non offenderit", aequè debebitur: [ nec poterit heres causari non esse meritum, si alius vir bonus et non infestus meritum potuit admittere ]“.

Rekonštrukciu uvedených právnych textov bolo možné urobiť na základe interpolačného indexu a hlavne podľa názorov Gerharda Beselera a Emilia Albertaria.<sup>11</sup> Ako vidieť z vloženia hranatých zátvoriek do príslušných fragmentov, texty boli dôkladne prepracované v poklasickej alebo justiniánskej dobe s cieľom zaviesť do praxe nový princíp, ktorý uznal platnosť odkazu a fideikomisu aj vtedy, keď spresnenie plnenia bolo ponechané nie na ľubovôľu dediča (t.j. dlžníka) ale ako také na rozhodnutie (*arbitrium*) dediča, ktoré muselo byť spravodlivé, ako keby ho vykonal čestný muž. Naproti tomu rímski klasickí právnici mali tendenciu neuznávať záväzkový vzťah medzi dedičom a obmysleným, v prípade, ak poručiteľ prenechal na dediča (ako na dlžníka) určenie a spresnenie obsahu obligačného plnenia.

---

<sup>11</sup> Porovnaj BESELER, G. *Beiträge zur Kritik der römischen Rechtsquellen*, III. Heft. Tübingen: I.C.B. Mohr (Paul Siebeck) 1931, s. 136; LEVY, E., RABEL, E. *Index interpolationum quae in Iustiniani Digestis inesse dicuntur*. Tomus II. Weimar: Hermann Böhlau Hachfolger, 1931, s. 261.

## 5. Kúpna zmluva

Justiniánske digesta nám zanechali známy prípad kúpy otroka s podmienkou týkajúcou sa vykonávania účtovníctva, ktoré mal otrok robiť k pánovej spokojnosti. Pritom overenie splnenia uvedenej podmienky bolo ponechané na uváženie (*arbitrium*) toho istého patróna. Ulpián vyriešil tento sporný prípad tak, že rozlišoval medzi „*arbitrium merum*“ (uváženie konkrétnej osoby alebo uváženie podľa vlastných kritérií) a „*arbitrium boni viri*“ (uváženie čestného muža, t.j. posúdenie všeobecné). To znamená, že ak pán, pri verifikácii splnenia či nesplnenia podmienky, rozhodoval len podľa vlastných kritérií, tak kúpa (podriadená takejto podmienke) bola považovaná za neplatnú. Ale ak pán pri verifikácii splnenia tejto podmienky rozhodoval ako čestný muž, tak kontrakt bol považovaný za platný.

„Predaj otroka (s doložkou) «ak bude správne vykonávať účtovníctvo, na základe uváženia pána (k spokojnosti pána)» [je podmienený; napokon predaj s podmienkou sa stáva perfektným až keď sa verifikuje splnenie podmienky. Ako ale má byť chápaná táto podmienka – na základe uváženia konkrétneho pána (t.j. k spokojnosti konkrétneho pána) alebo naopak na základe uváženia čestného muža (t.j. vo všeobecnosti)? Ak prijmeme prvú možnosť, predaj ] je neplatný, ako je tomu aj v prípade kedy muž chce predať vec – «ak bude chcieť» – alebo ak sľúbi v stipulácii «dám ti 10, ak budem chcieť» – nemôže to byť prenechané na (absolútne) rozhodnutie zmluvnej strany či sa chce zaviazat' kontraktom alebo nie. [ Podobne, je zaužívaným pravidlom starých právnikov, že sudca má prihliadať na rozhodnutie čestného muža (vo všeobecnosti), a nie na stanovisko (konkrétneho) pána. Pretože, ak účtovníctvo bolo vykonávané prijateľným spôsobom, ale (pán) ho odmietol, alebo akceptoval ho, ale predstieral opak, potom považujeme podmienku pripojenú ku kúpe za splnenú a predávajúci bude môcť byť žalovaný (kupujúcim) žalobou z kúpy ]“ (Ulp. D. 18, 1, 7).

„*Haec venditio servi "si rationes domini computasset arbitrio" [ condicionalis est: condicionales autem venditiones tunc perficiuntur, cum impleta fuerit condicio. sed utrum haec est venditionis condicio, si ipse dominus putasset suo arbitrio, an vero si arbitrio viri boni? nam si arbitrium domini accipiamus, venditio ] nulla est, quemadmodum si quis ita vendiderit, si voluerit, vel stipulanti sic spondeat "si voluero, decem dabo": neque enim debet in arbitrium rei conferri, an sit obstrictus. [ Placuit itaque veteribus magis in viri boni arbitrium id collatum videri quam in domini. si igitur rationes potuit accipere nec accepit, vel accepit, fingit autem se non accepisse, impleta condicio emptionis est et ex empto venditor conveniri potest ]“.*

Interpoláciu tohto textu uznal ne jeden autor.<sup>12</sup> Zásah do Ulpiánovho fragmentu možno dedukovať aj zo samotnej jeho skladby. Je predsa nelogické, aby právnik, potom čo jasne načrtnol skutkovú podstatu prípadu (že predaj otroka je podriadený splneniu podmienky), odbočil, t.j. zabudol na presné znenie podmienky a robil rozdiely medzi *arbitrium domini* a *arbitrium boni viri*, zatiaľ čo znenie podmienky takéto rozdiely nerobilo. Z vyššie označených interpolácií vyplýva, že nie klasické rímske právo, ale právo justiniánske malo tendenciu uznávať platnosť záväzku, v ktorom určenie obligačného plnenia bolo prenechané na uváženie dlžníka. Prípad posúdenia platnosti kúpy s podmienkou, ktorej verifikácia bola prenechaná na posúdenie kupujúcemu, to opäť potvrdzuje.

---

<sup>12</sup> Napríklad SCADUTO, G. *Gli arbitratori nel diritto privato*. In *Estratto dagli annali del Seminario giuridico dell'università di Palermo*. Cortona, 1923, s. 136; ALBERTARIO, E. *Studi di diritto romano III. Obbligazioni*. Milano: Giufre editore, 1936, s. 307.

Myslenie klasických právnikov naplno odzrkadľujú Gaiove slová v D. 18, 1, 35, 1: „*Je ustálené, že zmluva je imperfektná, ak predávajúci povie kupujúcemu: „Môžeš kúpiť za toľko, koľko chceš zaplatiť alebo (za toľko) koľko považuješ za spravodlivé alebo na koľko vec oceňuješ“*“.

„*Illud constat imperfectum esse negotium, cum emere volenti sic venditor dicit: quanti velis, quanti aequum putaveris, quanti aestimaveris, habebis emptum*“.

Jednoducho, kúpa pre klasických právnikov bola imperfektná ak by bola v nej použitá jedna alebo druhá formula. Rimania považovali právny úkon za neplatný, ak určenie jeho obsahu bolo prenechané na uváženie zmluvnej strany a to aj v tom prípade, ak išlo o uváženie spravodlivé, lebo išlo viac menej vždy o uváženie subjektívne.

### **Záver**

Justiniánske zákonodarstvo teda prinieslo nemalé inovácie, tým že dovoľovalo uznať za platné zmluvy, ktoré (či už z dôvodu určenia ich predmetu alebo z dôvodu špecifikácie ich plnenia) boli prenechané na uváženie jednej zo zmluvných strán. Možno, že sa nám natíska otázka materiálnych prameňov týchto legislatívnych zmien, veď uvedené inovácie nepadli len tak z ničoho nič z neba. Pritom si uvedomujeme, že rímske právo súkromné by sme dnes tak dobre nepoznali, keby ono neprešlo svojim posledným špecifickým vývojom vo východnej časti ríše.<sup>13</sup> A tak legislatívne zmeny, ktoré sa počnúc cisárom Konštantínom začali objavovať v rímskom súkromnom práve, priniesol duch novej doby. Boli to najmä tieto vonkajšie faktory, ktoré výrazným spôsobom ovplyvnili vývoj rímskeho súkromného práva v období dominátu: kresťanstvo, nové politické, ekonomické a sociálne pomery v Rímskej ríši, ktoré nastali po cisárovi Diokleciánovi, provinčné práva.

### **Resume**

The paper deals with the question of the certainty of the fulfillment of obligations, to which some classical lawyers on the one hand and Justinian lawyers, on the other hand looked a bit differently. Roman classical lawyers generally did not consider a valid undertaking in which the clarification of the fulfillment was left to one of the contracting parties. On the other hand, the Justinian lawyers recognized the validity of such obligations, but they made it conditional upon one important circumstance: in the clarification of the fulfillment of obligations the contracting party concerned had to act as if he were acting as an "honest man" (bonus vir).

---

<sup>13</sup> Táto posledná fáza jeho vývoja už nebola organická, ale bola výsledkom stretu dvoch svetov (západného a východného), dvoch kultúr (rímskej a gréckej) a dvoch náboženstiev (pohanského a kresťanského). Celá východná časť Rímske ríše bola vlastne jedným veľkým javiskom, na ktorom sa odohrával boj. Bol to už cisár Caracalla, ktorý v roku 212 priznal rímske občianstvo všetkým slobodným obyvateľom provincií, čoho následkom bola náhla zmena práva v provinciách. Ďalej cisár Konštantín v snahe posilniť ríšu založil Konštantínopol (r. 324 - 330), ktorého prostredie bolo gréckeho a kresťanského rázu. A tak počnúc Konštantínom možno pozorovať, ako do právnych textov začali prenikať nové koncepcie a pojmy primitívneho vulgárneho práva.

# Usura, úžera, intérêt – terminologicky - obsahová poznámka k úrokům

Radek Černoch\*

## Úvod

Terminologie týkající se úroků a lichvy je v různých právních řádech, respektive v různých jazycích, rozmanitá. Zpravidla, alespoň v kontextu evropských jazyků, vychází z latiny a jejím prostřednictvím z římského práva, ovšem k recepci této terminologie docházelo různými způsoby a v různých dobách, což vedlo k právě zmíněné rozmanitosti. Cílem tohoto příspěvku bude tedy prozkoumat tendence, které se projevují v právní regulaci peněžních zápůjček a úroků z nich, což následně osvětlí i terminologii vycházející z latinských výrazů *usura* a *interest*.

## 1. Usura

Půjčování peněz (respektive, zejména v dřívějších dobách, jiných věcí s obdobnou funkcí) se v rozvinutějších společnostech objevuje již velmi záhy v souvislosti s rozvojem hospodářských vztahů. V zájmu ochrany slabší strany před zneužitím dominantního postavení finančně silnějšího subjektu se však objevují i snahy regulovat půjčování peněz a úroky z nich. To se projevuje buď stanovením maximální úrokové míry, nebo naprostým zákazem braní úroků či dokonce prominutím dluhů. Každý z těchto aspektů může mít svá pozitiva i negativa,<sup>1</sup> přičemž zákonodárce by se měl snažit o dosažení vyvážené právní úpravy, která na straně jedné poskytuje ochranu dlužníka před excesy, zároveň by však míra ochrany měla být přiměřená dané situaci a neměla by být bezbřehá.

V římském právu byla míra povolené úrokové míry v průběhu dob značně proměnlivá – pohybuje se od neomezené míry úroků až po jejich naprostý zákaz (*lex Genucia*), což je ovlivněno řadou aspektů. Zpravidla se pohybuje od 4 % do 12 %.<sup>2</sup> Dojde-li k (podstatnému) překročení úrokové míry, hovoříme již o lichvě. Důležitější nežli konkrétní cifra úrokové sazby je však skutečnost, že její výše reflektuje okolnosti, za nichž k půjčování peněz dochází – tak například výše postavené osoby mohou požadovat jen nižší úrok, proti tomu u vysoce riskantních podniků, jako je námořní zápůjčka (*fenus nauticum*) je povolena míra výrazně vyšší.<sup>3</sup> V obecné rovině tak lze říci, že římské právo dává přednost snahám o dosažení

---

\* JUDr. Mgr. Radek Černoch, Ph.D., Katedra dějin státu a práva, Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Brno

<sup>1</sup> Cf. e. g. Arist. *Ath. Pol.* 6, 2

ἐν οἷς πειρῶνται τιν[ες] διαβάλλειν αὐτόν· συνέβη γὰρ τῷ Σόλωνι μέλλοντι ποιεῖν τὴν σ[ε]ί[σ]αχθειαν προειπεῖν τισὶ τῶν γνωρίμων, ἔπειθ', ὡς μὲν οἱ δημοτικοὶ λέγουσι, παραστρατηγ[η]ῆναι διὰ τῶν φίλων, ὡς δ' οἱ βουλόμενοι βλασ[φ]ημεῖν, καὶ αὐτὸν κοινωνεῖν. δανεισάμενοι γὰρ οὗτοι συνεπρίαντο πολλὴν χώραν, καὶ μετ' οὐ πολὺ τῆς τῶν χρεῶν ἀποκοπῆς γενομένης ἐπλούτου· ὅθεν φασὶ γενέσθαι τοὺς ὕστερον δοκοῦντας εἶναι παλαιοπλοῦτους. (zvýraznění autor).

V této souvislosti se ho někteří pokoušejí pomlouvat. Solón totiž o svém záměru provést setřesení břemene předem hovořil s několika urozenými a potom, jak tvrdí demokraté, byl svými přáteli podveden, jak však tvrdí ti, kteří ho chtějí hanobit, se na tom sám podílel. Tito přátelé totiž uzavřeli půjčky, skupili mnoho pozemků, a když zanedlouho bylo provedeno zrušení dluhů, zbohatli. Tak se prý stalo, že byli později pokládáni za dávné boháče. Citováno dle: ARISTOTELĚS. *Athénaíon políteiá*. Ed. Corr. Ed. M. Chambers. [Berlin]: De Gruyter, [2011]. p. 4. Překlad citován dle: Idem. *Athénaíon políteiá*. Přeložil P. Oliva. *Athénská ústava*. Praha: Arista, Baset, 2004. s. 27.

<sup>2</sup> URFUS, V. *Právo, úvěr a lichva v minulosti. Uvolnění úvěrových vztahů na přechodu od feudalismu ke kapitalismu a právní věda recipovaného římského práva*. Brno: Universita J. E. Purkyně, 1975. s. 14–16.

<sup>3</sup> *Ibid.* s. 20.

rovnováhy mezi výší úrokové sazby přijatelné pro dlužníka a rizikem nesplacení zápůjčky pro věřitele, nežli striktní regulaci procentní sazby bez zohlednění všech okolností a pozice stran.

Pro označení úroků se užívá výraz „*usura*“, v překladu užívání či brání požitku z něčeho, zvláště zapůjčených peněz, metonymicky pak úrok<sup>4</sup> coby úhrada za užití cizích peněz.<sup>5</sup> Toto substantivum vychází ze slovesa *utor, uti, usus sum* (užívat)<sup>6</sup> a výraz *usura* tak zle chápat jako úplatu za užívání věci. V obecné rovině lze tedy říci, že *usura* je označením pro jakýkoliv přírůstek či zvětšení půjčené věci, tedy její plod (*fructus*).<sup>7</sup> Kromě substantiva může být výraz *usura* i participiem futura aktiva<sup>8</sup> od zmíněného slovesa, které samozřejmě může být používáno i v nefinančním kontextu.<sup>9</sup> Blíže se zabývat etymologií tohoto výrazu, ani dalších, které se v souvislosti s úroky užívají, jako zejména *fenus (faenus)*,<sup>10</sup> není cílem tohoto příspěvku.

## 2. *Mutuum date nihil inde sperantes*

Již v římském právu, ale mnohem silněji ve středověku, se objevují snahy zcela zakázat brání úroků. To je zapříčiněno zejména působením křesťanské církve, jejíž usurární doktrína<sup>11</sup> se opírá i. a. o text Lukášova evangelia.<sup>12</sup> Z římskoprávního hlediska je pro nás však zajímavější jeho latinský překlad,<sup>13</sup> ze kterého se, uvážíme-li tehdejší, a to i mezi vzdělanými osobami,

<sup>4</sup> PRAŽÁK, J. – NOVOTNÝ, F. – SEDLÁČEK, J. *Latinsko-český slovník k potřebě gymnasií a reálných gymnasií*. 15. nezm. vyd. Praha: Česko-slovenská grafická unie, 1941. s. 1261.

<sup>5</sup> URFUS, V. *Op. cit.* s. 19.

<sup>6</sup> PRAŽÁK, J. – NOVOTNÝ, F. – SEDLÁČEK, J. *Op. cit.* s. 1264–1265.

<sup>7</sup> WESENBECIUS, M. *In Pandectas iuris civilis, & Codicis Justinianei, Lib. IIX. Commentarii. Hi quidem numquam antea: illi vero sub Paratitlorum nomine iam saepius, ob diligentem recognitionem & insignem accessionem novis similes prodeunt. Cum indice gemino*. Lugduni: In offic. Q. Philip. Tinghi, Apud Simphorianum Beraud, et Stephanum Michaëlem, 1585. p. 239. Citováno dle: *Google books* [online]. [cit. 2018-06-23]. Dostupné na internetu: <https://books.google.cz/books?id=aGhDAAAcAAJ&printsec=frontcover&dq=wesenbecius+in+pandectas+iuris+civilis&hl=cs&sa=X&ved=0ahUKewjituSSmOrbAhUijpoKHWPZB0UQ6AEIKTAA#v=onepage&q&f=false>.

<sup>8</sup> MIKULOVÁ, J. *Základní kurz latiny I*. Brno: Masarykova univerzita, 2014. s. 373.

<sup>9</sup> E. g. Liv. XXXI, 8, 11

*et consules duas urbanas legiones scribere iussi, quae si quo res posceret, multis in Italia contactis gentibus Punici belli societate iraque inde tumentibus, mitterentur. sex legionibus Romanis eo anno usura res publica erat.* (zvýraznění autor).

Také konsulům bylo nařízeno, aby sebrali dvě městské legie, jež měly být vyslány tam, kde by to poměry vyžadovaly; bylo totiž v Itálii ještě mnoho kmenů stížených nákazou spojenectví z punské války a ty se bouřily ještě z rozhořčení nad ní. Stát měl v úmyslu držet ve službě šest římských legií.

Citováno dle: LIVIUS, T. *Ab urbe condita*. Ed. J. Briscoe. *Titi Livi Ab urbe condita libri XXXI–XL. Tomus I. Libri XXXI–XXXV*. Stuttgartiae: In aedibus B. G. Teubneri, 1991. p. 10.

Překlad citován dle: LIVIUS, T. *Ab urbe condita*. Přeložil P. Kucharský. *Dějiny V. Kniha XXVII–XXXIII*. Praha: Svoboda, 1975. s. 358.

<sup>10</sup> Užíváno zvláště pro vyšší úrok a tím dle okolností i lichvu. PRAŽÁK, J. – NOVOTNÝ, F. – SEDLÁČEK, J. *Op. cit.* s. 514.

<sup>11</sup> K tomu obsáhle AMELIO, M. *Il prestito nella tradizione cristiana: una questione controversa*. Siena: Cantagalli, 2016. 480 p.

<sup>12</sup> Lc. 6, 35

*πλὴν ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν καὶ ἀγαθοποιεῖτε καὶ δανεῖζετε μηδὲν ἀπελπίζοντες· καὶ ἔσται ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς, καὶ ἔσεσθε υἱοὶ ὑψίστου, ὅτι αὐτὸς χρηστός ἐστιν ἐπὶ τοὺς ἀχαρίστους καὶ πονηροὺς.* (zvýraznění autor).

Ale milujte své nepřátele; číňte dobře, půjčujte a nic nečekejte zpět. A vaše odměna bude hojná: budete syny Nejvyššího, neboť on je dobrý k nevděčným i zlým.

Bible a její český překlad citovány dle: *Řecko-český Nový zákon*. & NESTLE, E. – ALAND, K. et al. (Ed.). *Novum Testamentum Graece*. & TICHÝ, L. *Slovník novozákonní řečtiny*. Praha: Česká biblická společnost, 2011. 1760 s.

<sup>13</sup> Lc. 6, 35

nikoliv běžnou znalost řečtiny,<sup>14</sup> v praxi spíše vycházelo. Odtud již díky formulaci *mutuum date nihil inde sperantes* pak není daleko k tomu, že bible zakazuje brání úroků. Pro úplnost je rovněž nutno uvést, že *versio Itala* (stejně jako citovaná verze Vulgáty) obsahuje v rozhodné pasáži poněkud odlišný text, a sice „*nihil desperantes*“,<sup>15</sup> takže se dostáváme k požadavku, že bychom měli půjčovat a nic si nezoufat (že se nedostaneme ke svým penězům) – český překlad pro tuto variantu udává „*půjčujte a nad nikým se nevzdávejte naděje*“.<sup>16</sup> Za povšimnutí stojí i předchozí verš,<sup>17</sup> v němž je rovněž užito sloveso *δανείζω*, ovšem *Vulgata*<sup>18</sup> je zde kromě dvouslovného výrazu typu *mutuum dare* překládá i slovesem *faenerari* (od zmíněného *fenus*). Již to naznačuje, že vyvozovat závažné závěry založené na rigidní interpretaci výrazu *mutuum* nemusí být vhodné.

Na první pohled se přesto požadavek z *mutui* nic nepožadovat (Lc. 6, 35) zdá jednoznačný. Při bližším zkoumání však vyvstane řada otázek. Při doslovném výkladu „nic neočekávat“ bychom totiž došli až ke krajně nepravděpodobným závěrům – i při minimalistické koncepci totiž věřitel očekává alespoň vrácení jistiny<sup>19</sup> a s tím patrně i jistý vděk dlužníka (i kdyby nebyl materiálně vyjádřen úroky ani jiným plněním). Za pomoci Lc. 6, 34 ovšem snadno dovodíme, že se zde jedná o zákaz brání úroků a požadování jistiny (ale ničeho navíc, *tà ἴσα, aequalia*) se zde předpokládá.

Jiným aspektem je skutečnost, že je zmíněno právě *mutuum*, což se sice na straně jedné nabízí, protože právě *mutuum* je prostředkem půjčování peněz, spojeným s úroky (byť tyto bylo nutno původně zvlášť stipulovat), na straně druhé to však evokuje i myšlenku, zda nelze takový zákaz brání úroků nějak obejít. Při velmi formální interpretaci (navíc nutno zohlednit problematičnost identifikace slovesa *δανείζω* a kontraktu *mutuum*) bychom mohli dospět i k závěru, že se v daném verši jedná o prosté tvrzení, že přímo z *mutui* úroky nenáleží a nic to neříká o tom, zda si je není možno zajistit jinak.<sup>20</sup> To však není převažující názor, což lze podpořit i tím, že text originálu hovoří podstatně obecněji a *mutuum* (ani žádnou jeho obdobu výslovně nezmiňuje) – jen obecně říká, že má být dáváno, aniž by se z toho něco očekávalo

---

*verumtamen diligite inimicos vestros et benefacite et mutuum date nihil inde sperantes et erit merces vestra multa et eritis filii Altissimi quia ipse benignus est super ingratos et malos* (zvýraznění autor).

*Biblia Sacra. Iuxta Vulgatam versionem*. Ed. 5. R. Weber (rec.), R. Gryson (praep.) et al. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 2007. 1+1980 p. Pozn. citovaný text Vulgáty uvádí primárně níže uvedenou variantu „*desperantes*“, zatímco „*inde sperantes*“ je jen v různočteních. Pro účely tohto příspěvku jsme v textu na prvním místě uvedli patrně zaužívanější variantu, která je z hlediska zákazu brání úroků výstižnější.

<sup>14</sup> STROH, W. R. *Latein ist tot, es lebe Latein! Kleine Geschichte einer großen Sprache*. Přeložil Jan Janoušek. *Latina je mrtvá, ať žije latina! Malé dějiny velkého jazyka*. Praha: OIKOYMENH, 2016. s. 118.

<sup>15</sup> REINACH, T. *Mutuum date nihil inde sperantes*. In *Revue des Études Grecques*. 1894, Vol. 7, No. 25, p. 54. Citováno dle: JSTOR [online]. [cit. 2018-06-23]. Dostupné na internetu: <<http://www.jstor.org/stable/44266058>>.

<sup>16</sup> *Řecko-český Nový zákon*. Op. cit. s. 409.

<sup>17</sup> Lc. 6, 34

*καὶ ἐὰν δανίσητε παρ' ὧν ἐλπίζετε λαβεῖν, ποία ὑμῖν χάρις [ἐστίν]; καὶ ἁμαρτωλοὶ ἁμαρτωλοῖς δανείζουσιν ἵνα ἀπολάβωσιν τὰ ἴσα.* (zvýraznění autor).

Půjčujete-li těm, u nichž je naděje, že vám to vrátí, můžete za to čekat Boží uznání? Vždyť i hříšníci půjčují hříšníkům, aby to zase dostali nazpátek.

<sup>18</sup> Lc. 6, 34

*et si mutuum dederitis his a quibus speratis recipere quae gratia est vobis nam et peccatores peccatoribus fenerantur ut recipiant aequalia.* (zvýraznění autor).

<sup>19</sup> URFUS, V. *Op. cit.* s. 60.

<sup>20</sup> Cf. *Ibid.* s. 57.



(*δανείζετε μηδὲν ἀπελπίζοντες*). V rámci usurární doktríny lze mimo to nalézt celou řadu dalších argumentů, citovaný verš je však jedním z jejích základních stavebních kamenů.<sup>21</sup>

### 3. *Úžera*

Převažujícím názorem tedy zůstane skutečnost, že jakékoliv úroky (*usurae*) jsou zakázány. To tedy znamená, že jakýkoliv úrok je překročením pomyslné povolené míry 0 %, a tudíž i lichvou.<sup>22</sup> Tím se dostáváme do situace, kdy z jazykového hlediska dochází k rozšíření obsahu výrazu „*usura*“ i na význam „lichva“, o jejímž potírání se samozřejmě hovoří častěji. Oba tyto významy mohou dlouhou dobu koexistovat v jednom termínu *usura*, nakolik je každý úrok považován za lichvu. Později však v mnoha jazycích přetrvá výraz vycházející z latinského *usura* jen pro lichvu – kromě slovenské úžery je to například *usura* v italštině<sup>23</sup> a španělštině<sup>24</sup>, *usure* ve francouzštině<sup>25</sup> a *usury* v angličtině.<sup>26</sup> K uvedenému významovému posunu docházelo, jak je obvyklé, pozvolna, definitivně se pak prosadil až relativně pozdě – například ve francouzštině se *usure* překlápí z úroku na lichvu až roku 1690 („*d’abord au sense latin, 1690 sens péjor*“).<sup>27</sup>

### 4. *Interest*

Úplný zákaz úroků je pro hospodářský styk velmi limitující, záhy se tedy objevují snahy tento zákaz interpretovat restriktivně či jej obejít – tyto snahy omezující dopad usurární doktríny byly postupné a probíhaly po drobných krůčcích po dlouhá staletí. Nejplodnější (alespoň z lingvistického hlediska) cestou se ukázalo nahrazení úroků náhradou škody za to, že věřitel nemohl své peníze užívat, které se budeme níže věnovat detailněji. Další z možností je například maskování zápůjčky jako koupě renty<sup>28</sup> – proto se v některých jazycích, např. v nizozemštině, užívá pro úrok výraz *rente*,<sup>29</sup> patrně z latinského *reddere*.

Problematika náhrady škody je v římském právu detailně rozpracována, *dle legis Aquiliae* a jeho detailní kasuistiky<sup>30</sup> se uplatňuje jak vzešlá škoda na věci (*damnum emergens*), tak i ušlý zisk (*lucrum cessans*). Nabízí se tedy možnost interpretace jistiny jako *damnum emergens* a úroků coby *lucrum cessans*. Tato konstrukce samozřejmě není prosta problémů, zvláště z hlediska toho, zda lze uvažovat o náhradě škody a ušlém zisku ve chvíli, kdy víme, že tato

<sup>21</sup> Blíže viz *Ibid.* s. 26 sqq.

<sup>22</sup> *Ibid.* s. 25.

<sup>23</sup> DEVOTO, G. – OLI, G. C. – SERIANNI, L. – TRIFONE, M. (a cura di). *Dizionario della lingua italiana*. Ed. 2004–2005 con CD-Rom. Firenze: Le Monnier, 2004. p. 3007.

<sup>24</sup> *Diccionario de la lengua española*. 23. ed. Madrid: Real Academia Española, 2014. p. 2202.

<sup>25</sup> ROBERT, P. – REY-DEBOVE, J. – REY, A. (texte remanié et amplifié). *Le Petit Robert. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*. Nouv. éd. millésime. Paris: Le Robert, 2013. p. 2665.

<sup>26</sup> KLEIN, E. *A comprehensive etymological dictionary of the English language. Dealing with the origin of words and their sense development thus illustrating the history of civilization and culture*. Unabridged one-vol. ed. Amsterdam: Elsevier Publishing Company, 1971. p. 798.

<sup>27</sup> DUBOIS, J. – MITTERAND, H. – DAUZAT, A. *Dictionnaire étymologique et historique du français*. Paris: Larousse, 1993. p. 796.

<sup>28</sup> URFUS, V. *Op. cit.* s. 47.

<sup>29</sup> DALE, J. H. v. *Groot woordenboek der Nederlandse taal. j-r*. 13., herziene uitgave. Utrecht, Antwerpen: Van Dale Lexicografie, 1999. p. 2805.

<sup>30</sup> K té viz e. g. ANTALOVÁ, B. Strážca pece při ohni zaspal a vidiecky dom vyhorel (Ulp. D. 9,2,27,9; Coll. 12,7,7). In *Ius Romanum. Schola sapientiae. Pocta Petrovi Blahovi k 70. narodeninám*. Trnava: Právnická fakulta Trnavskej univerzity, 2009. s. 13–37 a řadu dalších prací téže autorky.

„škoda“ jistě nastane, a to navíc přímým důsledkem věřitelovi činnosti, mnohdy i aktivně nabízené.<sup>31</sup>

Hovoříme-li o náhradě škody, užívá se termínu *interesse*<sup>32</sup> – obecně být mezi něčím nebo účastnit se něčeho, užíváno zvláště ve třetí osobě „*interest*“, tedy „je rozdíl“, nebo někomu „záleží na něčem“.<sup>33</sup> Poškozenému tedy záleží na tom, aby získal rozdíl mezi tím, co má nyní a tím, co by měl, nedošlo-li by ke škodné události. Jsou-li tedy úroky běžně zastírány institutem a terminologií z oblasti náhrady škody, projeví se toto i v jazyce. Tak je v angličtině úrok *interest*,<sup>34</sup> stejně jako *intérêt*<sup>35</sup> ve francouzštině či *interés* ve španělštině,<sup>36</sup> nebo se jedná o substantivizovaný infinitiv *interesse* v italštině.<sup>37</sup> Stejně jako u výrazu *usura* platí, že k uvedenému významovému posunu (v tomto případě od náhrady škody k úroku) dochází postupně, takže například francouzský *intérêt* se ve významu úrok objevuje od roku 1462,<sup>38</sup> zároveň je však až do 17. století užíván i pro náhradu škody (*dommage*).<sup>39</sup>

### **Záver**

Změna v právní úpravě týkající se zákazu úrokové míry a snahy tento zákaz obejít se promítly i do slovní zásoby řady jazyků v daném kulturním okruhu, zejména, ale nejen, jazyků románských či angličtiny. Tak původně nikoliv pejorativní výraz *usura* označující úrok nabývá významu lichva. Zároveň náhrada škody (*interest*, *interesse*) coby nejproduktivnější způsob obcházení zákazu úroků (tedy jakýsi zastřený úrok) začne přebírat význam, dříve vyjadřovaný termínem *usura*. Zde si rovněž můžeme všimnout, že vliv právní úpravy na obecný jazyk je v zásadě jednosměrný – ve chvíli, kdy dojde k zákazu braní úroků, reaguje na to obecný jazyk zmíněnými posuny v chápání výrazů *usura* a *interest*, když však dojde k opětovnému povolení úroků, obecný jazyk, v němž se změněné významy výrazů již ustálily, už nemá schopnost či potřeba vracet se k původním významům.

### **Resume**

This paper deals with the terminology used for denomination of interests (in Latin *usurae*), which stems from Latin and reflects the later ban of imposing and collecting any interests. Thus, the language reflects the change of legal regulation and as soon as the interests are prohibited, the meaning of “*usura*” (interest) slowly changes into “usury”. There are also attempts to circumvent the prohibition of interests, the most effective way being via the damages (in Latin *interesse*, *interest*). This is reflected in many languages as well while the meaning of “*interest*” slowly gains its today’s meaning.

---

<sup>31</sup> URFUS, V. *Op. cit.* s. 33.

<sup>32</sup> HEYROVSKÝ, L. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 4. opr. vyd. Praha: J. Otto, 1910. s. 524.

<sup>33</sup> PRAŽÁK, J. – NOVOTNÝ, F. – SEDLÁČEK, J. *Op. cit.* s. 689.

<sup>34</sup> KLEIN, E. *Op. cit.* p. 382.

<sup>35</sup> ROBERT, P. – REY-DEBOVE, J. – REY, A. (texte remanié et amplifié). *Op. cit.* p. 1354.

<sup>36</sup> *Diccionario de la lengua española*. *Op. cit.* p. 1254.

<sup>37</sup> DEVOTO, G. – OLI, G. C. – SERIANNI, L. – TRIFONE, M. (a cura di). *Op. cit.* p. 1428.

<sup>38</sup> ROBERT, P. – REY-DEBOVE, J. – REY, A. (texte remanié et amplifié). *Op. cit.* p. 1354.

<sup>39</sup> DUBOIS, J. – MITTERAND, H. – DAUZAT, A. *Op. cit.* p. 397.

# Vojnové pôžičky v rozhodovacej činnosti Najvyššieho súdu Československej republiky\*

Miroslav Fico\*\*

## Úvod

Zmluva o pôžičke predstavuje jeden z najčastejšie využívaných zmluvných typov, účelom ktorého je prenechať veriteľom dlžníkovi peniaze alebo iné veci určené podľa druhu a záväzok dlžníka vrátiť po uplynutí dohodnutej doby veci rovnakého druhu. Po vzniku Československej republiky, v stave právneho dualizmu sa formujúci štát a právny poriadok vyrovnávali v jednotlivých oblastiach spoločenských vzťahov s veľkým počtom problémov. Jedným z mnohých bola aj existencia tzv. vojnových pôžičiek. Po vypuknutí prvej svetovej vojny v roku 1914 došlo prirodzene k rapídnyim zmenám v menovej politike monarchie. Krajina postupne menila systém riadenia hospodárstva, štát sa stával aj v oblasti hospodárstva dominantným. Jednou z možností pre monarchiu ako viesť finančne nákladnú vojnu bolo aj upisovanie vojnových pôžičiek. „Štát totiž mobilizoval svoju finančnú hotovosť a zálohoval si prostriedky na vedenie finančne nákladnej vojny upisovaním tzv. vojnových pôžičiek.“<sup>1</sup> Celkove prebehlo od novembra 1914 do jari 1918 osem „kôl“ upisovania vojnových pôžičiek, pričom v Uhorsku bolo upísaných 18,6 mld. korún a v Rakúsku 35,1 mld. korún.<sup>2</sup>

V predložennom príspevku sa pokúsime zodpovedať otázku ako súdy (resp. Najvyšší súd) - v období medzivojnovej Československej republiky - reflektovali prípadné problémy s tzv. vojnovými pôžičkami z obdobia existencie monarchie. Na predmetný problém sa v predložennom článku zameriame výhradne z pohľadu práva občianskeho, a to prostredníctvom rozhodovacej činnosti Najvyššieho súdu vo vzťahu k tým ustanoveniam Občianskeho zákonníka, ktoré sa týkali ustanovení zmluvy o pôžičke.<sup>3</sup>

V Čechách a na Morave po vzniku republiky (v zásade) platili rakúske právne predpisy, a to vo vzťahu k úprave zmluvy o pôžičke predovšetkým rakúsky občiansky zákonník Allgemeines österreichisches bürgerliches Gesetzbuch (ďalej len ako „ABGB“). ABGB upravoval problematiku zmluvy o pôžičke vo svojich ustanoveniach §§ 983 až 1001. Predmetný zmluvný typ nazýval „zápožičkou“ a upravoval ho tak, že sa niekomu (dlžníkovi) odovzdajú spotrebovateľné veci s podmienkou, že s nimi môže voľne nakladať, ale že má po určitej dobe vrátiť rovnaké množstvo, kvalitu a druh zastupiteľných vecí. Občianske právo hmotné, platiace na Slovensku v období Československej republiky medzivojnového obdobia

---

\* Príspevok je výstupom riešenia grantového projektu VEGA: *Pôžička, či úžera? Nútený výkon rozhodnutia - historickoprávne základy a problémy aplikačnej praxe* – č. p.: 1/0198/17

\*\* JUDr. Miroslav Fico, PhD. – UPJŠ v Košiciach – Právnická fakulta, Katedra dejín štátu a práva, e-mail: miroslav.fico@upjs.sk

<sup>1</sup> CHUDJÁK, F.: *Vojnové pôžičky na Slovensku v rokoch 1914 až 1918*, In.: BIATEC – bankový časopis, Národná banka Slovenska, Bratislava, č. 8/2015, ročník 23, str. 30.

<sup>2</sup> Tamtiež.

<sup>3</sup> Predložený článok predstavuje zároveň určité „voľné pokračovanie“ príspevku predneseného na medzinárodnej vedeckej konferencii v roku 1917 v Košiciach, v ktorom sa autor taktiež zameril na rozhodovacia činnosť Najvyššieho súdu – vo vzťahu k aplikácii ustanovení o požíčovaní peňazí. V tejto súvislosti pozri: FICO, M.: *Vybrané aspekty zmluvy o pôžičke peňazí v rozhodovacej činnosti Najvyššieho súdu Československej republiky v medzivojnovom období*, In: *Pôžička či úžera? Nútený výkon rozhodnutia – historickoprávne základy a problémy aplikačnej praxe I.*, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Košice, 2017, str. 53-64.

kodifikované nebolo. Vymedzenie pôžičky bolo v zásade zhodné so stavom v ABGB. Podľa Fajнора a Záturského „*pôžičková smluva vzniká tým, že niekto (veriteľ) prepustí inému (dlžníkovi) nahraditeľné veci do vlastníctva s tou výmienkou, že je požičiavateľ povinný v určenom čase vrátiť veci práve takého množstva a práve takej jakosti.*“<sup>4</sup> Vymedzenie základných atribútov v uvedenej definícii je teda v zásade zhodné s výnimkou toho, že uhorské/slovenské právo v súvislosti s vecami používa kategóriu vecí nahraditeľných. Podobne tak podľa Lubyho „*pôžička je smluva, ktorá vznikne odovzdaním zastupiteľných predmetov do vlastníctva iného s tým, že po určitom čase vráti to isté množstvo predmetov toho istého druhu a akosti.*“<sup>5</sup>

### **1. Problematika tzv. vojnových pôžičiek v rozhodovacej činnosti Najvyššieho súdu**

Vzhľadom na právny dualizmus v oblasti súkromného práva, zohrával pri „komplexnom formovaní“ právnych vzťahov významnú úlohu Najvyšší súd Československej republiky. Práve aplikácia jednotlivých inštitútov občianskeho práva v období medzivojnovkej republiky bola zložitá, napomáhala však zásadným spôsobom prekonávať právny dualizmus a rozhodovacia činnosť súdov zásadne formovala právne vzťahy.

Prvým rozhodnutím Najvyššieho súdu Československej republiky zaoberajúcim sa tzv. vojnovými pôžičkami bolo rozhodnutie zo dňa 11. mája 1920. Žalovaný dal v júli 1918 do zálohy peňažnému ústavu (sporiteľni) upísanú vojnovú pôžičku (vo výške 200.000 K.) – kde sporiteľňa žalovanému požičala (práve za účelom upísania predmetnej vojnovkej pôžičky) sumu 190.083. Žalobe sporiteľne, ktorá sa domáhala určenia toho, že žalovaný ručí za poskytnutú pôžičku osobne a celým svojim majetkom bolo vyhovené rozsudkami súdov všetkých inštancií. Najvyšší súd Československej republiky považoval za nepochybné, že žalovaný upisoval prostredníctvom sporiteľne rakúsku vojnovú pôžičku a na zabezpečenie úpisu predmetnej vojnovkej pôžičky uzavrel so sporiteľňou zmluvu o pôžičke. O osobnom ručení dlžníka – ako konštatoval vo svojom rozhodnutí aj Najvyšší súd – nemohlo byť, vzhľadom na ustanovenia § 983 občianskeho zákonníka pochyb. „*Že dlžník, uzatvárajúc túto zmluvu počíta s tým, že až dospeje čas keď bude pôžičku potrebné vyrovnať z vyplatených pokladničných poukázok ôsmej vojnovkej pôžičky (...) nebude sám v hotovosti nič doplácať, ale že tieto poukázky budú plne honorované a že z výťažku takto získaného sa doplatí pôžička a on mimo uvoľnenej zálohy možno ešte získa, bolo iba motívom, prečo zmluvu uzatváral.*“<sup>6</sup> Predmetný motív však nemal na samotnú pôžičku žiadny vplyv, keďže strany výslovne v zmluvných podmienkach nedojednali, že sa osobné ručenie vylučuje. Aj v uvedenom rozhodnutí sa Najvyšší súd prostredníctvom vojnových pôžičiek vyrovnáva okrem iného (v širšom kontexte) so situáciou zmeny spoločenských pomerov, ktoré nastali po zániku monarchie a vzniku Československej republiky. V skúmanom skutkovom stave došlo žalovanou osobou k vylúčeniu osobného ručenia – to sa však udialo až po zániku monarchie v depozitnom liste žalovaného z novembra 1918. Ako vo svojom rozhodnutí konštatuje Najvyšší súd „*uzatvorená zmluva bola prijatím jeho ponuky z 19. júla 1918, kedy o štátnom prevrate nebolo ani tušenia. Že po zmene*

<sup>4</sup> FAJNOR, V., ZÁTURSCKÝ, A.: Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi (III. vydanie pôvodného diela), Heuréka, Bratislava, 1998, str. 264.

<sup>5</sup> LUBY, Š.: Základy všeobecného súkromného práva (III. vydanie pôvodného diela), Heuréka, Šamorín, 2002, str. 182.

<sup>6</sup> Rv I. 178/20, č. 514/1920 (Vážný).

v štátoprávnych pomeroch až v novembri 1918, ako osobne priznal, odoprel osobné ručenie, nemôže privodiť zmenu pôvodnej zmluvy, pretože od nej jednostranne odstúpiť nemohol a z tohto prejavu taktiež nie je možné usudzovať, že by tento úmysel bol mal hneď pôvodne pri uzatváraní zmluvy v júli 1918.“<sup>7</sup> Sporiteľňa si podľa predmetného rozhodnutia Najvyššieho súdu svoju povinnosť – zabezpečiť a odovzdať úpisy ôsmej vojnovkej pôžičky - splnila. Na tento účel poskytnuté peňažné prostriedky je teda potrebné vnímať ako pôžičku. To že kurzová hodnota vojnových pôžičiek poklesla nie je možné pripisovať na úkor sporiteľne. Ak aj podľa kurzu z roku 1920 ich cena nestačila na vyrovnanie dlhu žalovaného – žalovaný z toho nemôže nijak odvodzovať že by za poskytnutú pôžičku neručil osobne. „(...) nech je právne konanie medzi stranami spornými upísaním vojnovkej pôžičky akejkoľvek povahy, či tu je zmluva mandátna alebo komisionárska, v každom prípade nesie nebezpečenstvo žalovaný sám, súc povinný nahradiť, čo ten, ktorý jeho príkaz vyplnil, za neho vynaložil.“<sup>8</sup>

Podobnou situáciou vo vzťahu k vojnovkej pôžičke poskytnutej štátu sa zaoberal Najvyšší súd v rozhodnutí z 13. novembra 1923. Žalovaný upísal v roku 1916 prostredníctvom banky štátne pokladničné poukážky IV. vojnovkej pôžičky. Banka na predmetnú transakciu požičala žalovanému peniaze, ktoré v roku 1921 začala od žalovaného vymáhať. Na základe prebiehajúceho dokazovania v tomto prípade bolo teda nesporné, že žalovaný prostredníctvom žalovanej banky poskytol bývalému rakúskemu štátu pôžičku. Banka bola v tomto procese mandatárkou žalovaného, keď mala jednak odvieť požičané valuty rakúskemu štátu resp. konzorciu bánk, ktoré vzniklo na účely financovania vojnových pôžičiek štátu, ako aj prebrať pre žalovaného príslušné dlhopisy. Zároveň však banka požičala predmetné peňažné prostriedky žalovanému a stala sa jeho veriteľkou. Ako správne vo svojom rozhodnutí konštatuje Najvyšší súd „je teda potrebné rozlišovať dva právne pomery: jednak právny pomer žalovaného ako veriteľa k bývalému rakúskemu štátu ako dlžníkovi, sprostredkovaný žalujúcou bankou ako mandatárkou žalovaného; jednak právny pomer z pôžičky, poskytnutej žalujúcou bankou ako veriteľkou žalovanému ako dlžníkovi.“<sup>9</sup> Najvyšší súd vo vzťahu k predmetným právnym pomerom ďalej vo svojom rozhodnutí uviedol, že „pomer medzi žalovaným a bývalým rakúskym štátom zostáva v tomto spore úplne stranou, tak že nezáleží na tom, že rakúsky štát zanikol a ani na tom, čo sľuboval upisovateľom vojnových pôžičiek. Do úvahy prichádza iba pomer medzi žalujúcou bankou ako veriteľkou a žalovaným ako požičiavateľom.“<sup>10</sup> Predmetným odôvodnením Najvyšší súd potvrdil rozhodnutia súdov nižšej inštancie a jasne definoval vzájomný pomer medzi bankou a žalovaným. V uvedenom spore sa však okrem potreby definície tohto stavu súd musel vysporiadať s otázkou termínu splatnosti pôžičky. Žalovaný sa totiž domáhal toho, že svoj dlh vzniknutý voči banke je splatný až v okamihu splatnosti vojnovkej pôžičky resp. že banka od neho nebude pred splatnosťou vojnovkej pôžičky požadovať vôbec nič. Súdy pri skúmaní zmluvného vzťahu medzi bankou a žalovaným nezistili žiadnu osobitnú dohodu vzťahujúcu sa na odklad splatnosti dlhu, prípadne viazanosť splatnosti na splatnosť vojnovkej pôžičky. Najvyšší súd v tejto súvislosti v právnej vete konštatoval, že „banka je oprávnená domáhať sa zaplatenia pôžičky, ktorú poskytla upisovateľovi vojnovkej

<sup>7</sup> Rv I. 178/20, č. 514/1920 (Vážný).

<sup>8</sup> Tamtiež.

<sup>9</sup> Rv I. 542/23, č. 3151/1923 (Vážný).

<sup>10</sup> Rv I. 542/23, č. 3151/1923 (Vážný).

*pôžičky, ak nebolo dohodnuté, že pôžička má byť splatnou až pri splatnosti pôžičky vojnovej.*<sup>11</sup> Preto aj podľa rozhodnutia Najvyššieho súdu v uvedenej veci nemôže platiť „zásada“ vyslovená v jednom z rozhodnutí Najvyššieho súdu, že dokiaľ nenastane splatnosť vojnovej pôžičky, resp. pokiaľ nebude s konečnou platnosťou rozhodnuté o jej osude, žaloba o zaplatení pôžičky poskytnutej bankou je predčasná.<sup>12</sup>

Ďalšie z rozhodnutí Najvyššieho súdu zaoberajúcich sa upisovaním vojnových pôžičiek riešilo okrem iného pôsobenie sprostredkovateľov resp. tzv. „zberných“ osôb, prostredníctvom ktorých dochádzalo k upisovaniu týchto pôžičiek. Žaloba banky proti žalovanému, na základe ktorej sa táto domáhala vyplatenia pôžičky, za ktorú za žalovaného banka upísala vojnovú pôžičku v prospech žalovaného bola oboma súdmi nižšej inštancie pôvodne zamietnutá. Podľa zisteného skutkového stavu žalovaný upísal VII. vojnovú pôžičku (v hodnote 5.000 K) a v hotovosti zložil iba sumu 925 K. Zvyšnú časť upísanej a poskytnutej vojnovej pôžičky za žalovaného zložila banka, ktorá sa neskôr domáhala vrátenia poskytnutých peňažných prostriedkov. Žalovaný sa v procese odvolával na skutočnosť, že sprostredkovateľ tohto procesu (učiteľ J. S.) ho uistil o tom, že ním zložená a vyplatená suma je konečná a že nebude musieť dodatočne už nič platiť, ani ručiť svojim majetkom. Názor odvolacieho súdu o nezhode vôle zmluvných strán si Najvyšší súd predmetnej veci neosvojil. Najvyšší súd v tejto súvislosti poukázal na skutočnosť, že žalovaný si ako „rozumný človek“ musel uvedomiť jednotlivé súvislosti prebiehajúcich procesov a že „to čoho sa okrem ním zložených 925 K na upisováciu cenu 5.000 K nominale VII. vojnovej pôžičky nedostáva, musela za neho zaplatiť žalobkyňa, a teda mu požičať.“<sup>13</sup> Uistenia sprostredkovateľa o tom, že žalovaný nebude musieť dodatočne nič platiť, že všetko prevezme banka a že žalovaný dostane po splatnosti svoje peniaze aj s úrokmi späť - ktoré boli zistené nižšími súdmi - podľa odôvodnenia rozhodnutia Najvyššieho súdu žalovaný „nemohol za všeobecne známeho stavu vecí spojeného s upisovaním vojnových pôžičiek brať vážne a domnievať sa, že zložením 925 K hotovosti bude zbavený každého ďalšieho záväzku.“<sup>14</sup> Najvyšší súd v odôvodnení svojho rozhodnutia zo dňa 29. apríla 1925 poukázal taktiež na skutočnosť, že žalovanému bolo doručené aj vyúčtovanie, z ktorého mu pri „obyčajnej pozornosti“ muselo byť zrejmé, koľko si banka z dôvodu svojej pôžičky voči nemu ako dlžníkovi účtuje. Podobne tak argumentácia nižších súdov, vzťahujúca sa na to, že žalovaný ako „obyčajný dedinský človek“ nebol spôsobilý rozpoznať zavádzanie sprostredkovateľa a správne pochopiť prebiehajúce procesy nebola Najvyšším súdom prijatá. Najvyšší súd v tejto súvislosti poukázal na prebiehajúce opakované poučenia a výzvy vzťahujúce sa na procesy vojnových pôžičiek, ktoré mali všeobecne u obyvateľstva upozorniť na možné riziká.

Vo vzťahu k samotnej činnosti sprostredkovateľov - podľa rozhodnutia Najvyššieho súdu - banka napriek skutočnosti, že týmto často vyplácala percentuálne odmeny z vojnových pôžičiek, nezodpovedala za ich konanie a sprostredkovateľov nebolo možné považovať za zamestnancov banky oprávnených k uzatváraniu zmlúv, a za ktorých konanie by banka priamo

---

<sup>11</sup> Tamtiež.

<sup>12</sup> „Zásada“ na ktorú poukazuje Najvyšší súd vo svojom rozhodnutí sa opiera o rozhodnutie Najvyššieho súdu zo dňa 27. októbra 1921 (Rv I. 495/21, č. 1202/21 (Vážný)). V skúmanom prípade sa však - na rozdiel od tohto rozhodnutia - zmluvné strany výslovne dohodli na skutočnosti, že bankou poskytnutá pôžička je splatná až v okamihu vyplatenia vojnovej pôžičky. Po vzniku Československej republiky sa banka domáhala vrátenia požičaných peňazí, v konaní však neuspela - pozn. autora.

<sup>13</sup> Rv I. 465/25, č. 4990/1925 (Vážný).

<sup>14</sup> Rv I. 465/25, č. 4990/1925 (Vážný).

zodpovedala. Z právnej vety Najvyššieho súdu v skúmanom období teda vyplývalo, že „napriek tomu, že sa dal upisovateľ pohnúť k upísaniu vojnovkej pôžičky iba uisťovaním zberateľa, že ak zaplatí určitú sumu, bude zbavený ďalšieho ručenia, je banka oprávnená domáhať sa na upisovateľovi toho, čo za neho pri obstarávaní vojnových pôžičiek vynaložila.“<sup>15</sup>

Najvyšší súd sa zaoberal pôsobením sprostredkovateľov pri upisovaní vojnových pôžičiek aj vo svojom rozhodnutí zo dňa 12. novembra 1925. Podobne ako v predchádzajúcom spracovanom rozsudku banka žalovala upisovateľov vojnových pôžičiek, od ktorých požadovala vyplatenie sumy, ktorú im poskytla ako pôžičku a za ktorú pre žalovaných upísala vojnové pôžičky pre štát. Žalovaní pri upisovaní pôžičiek zložili v hotovosti iba časť celkovej upísanej sumy (za každých upísaných 1.000 K zaplatili v hotovosti 185 K). Proti žalobe banky na zaplatenie pôžičky žalovaní namietali, že agent, ktorý ich navádzal k upisovaniu pôžičiek im tvrdil, že nebudú musieť už nič doplácať, nebudú za nič ručiť a že naopak ešte na tomto procese môžu zarobiť. Procesný súd prvej stolice žalobu zamietol, odvolací súd uznal nároky banky. Najvyšší súd nevyhovел dovolaniu žalovaných, keďže podľa zistených skutkových okolností nebolo možné uznať agenta, ktorý žalovaných na upisovanie nabádal, za zmocnenca banky, ale iba za určitého sprostredkovateľa resp. „zberateľa úpisov“ vojnových pôžičiek. Podľa odôvodnenia rozhodnutia Najvyššieho súdu uvedenému nemohla nasvedčovať ani skutočnosť, že agent dostával od banky za svoju agitáciu províziu – keďže takáto provízia sa dávala skôr práve sprostredkovateľom než zamestnancom či zmocnencom banky. Najvyšší súd vo svojom rozhodnutí opakovane poukazoval aj na písomný formulár, ktorý vyplňovali žalovaní a z ktorého bolo podľa zistení zrejmé, že ide o pôžičku banky žalovaným osobám. „Formuláre žalujúcej banky, ktoré Sch. pri zbieraní úpisov používal, neustanovujú nič o plnej moci zberateľa, naopak z ich spísania vo forme priameho dopisu banke plynie, že ich podpisom bola spravená priama ponuka banke podľa obsahu formulára, že sprostredkovateľ nemal právo banku zaväzovať a že banke zostávala možnosť ponuku prijať alebo odmietnuť.“<sup>16</sup> Najvyšší súd v odôvodnení svojho rozsudku jasne konštatoval, že prijatím ponuky bola uzavretá medzi stranami zmluva podľa obsahu formuláru, a teda zmluva o pôžičke. Podobne tak sa v predmetnom rozhodnutí Najvyšší súd na viacerých miestach opakovane vysporiadal s obhajobou žalovaných vo vzťahu k sprostredkovateľovi poukazujúc aj na skutočnosť, že „aj keby však predsa išlo o podstatný agentom Sch. vzbudený omyl, neručí za neho žalujúca banka, pretože Sch. nebol jej zmocnencom a nebolo ani tvrdené, a tým menej preukázané, že by banka o omyle žalovaných bola vedela. Obsah písomnej prihlášky nedával príčiny k pochybnostiam, že žalovaní si prajú, aby zvyšné, k úpisu potrebné peniaze im banka požičala...“<sup>17</sup> Podobne tak Najvyšší súd argumentoval pri vysporiadaní sa s tvrdeniami žalovaných o nátlaku – keď v odôvodnení rozhodnutia uviedol, že „aj tento nátlak by mohol byť žalujúcej banke na ujmu iba keby o ňom vedela, alebo aspoň zrejme vedieť musela (§875 Obč. zák.), ďalej keby sa nim bola na úkor žalovaných nápadne obohatila (§879 č.4 Obč. zák.). Ani v jednom ani v druhom smere nebolo nič podstatné tvrdené, tým menej preukázané.“<sup>18</sup>

<sup>15</sup> Rv I. 465/25, č. 4990/1925 (Vážný).

<sup>16</sup> Rv I. 1216/25, č. 5455/1925 (Vážný).

<sup>17</sup> Rv I. 1216/25, č. 5455/1925 (Vážný).

<sup>18</sup> Tamtiež.

Jedno z rozhodnutí Najvyššieho súdu vzťahujúce sa (aj) na vojnové pôžičky bývalej monarchie sa zaoberalo procesnými aspektami podpisovania a upisovania pôžičiek. Žalobe Bankového úradu ministerstva financií proti (obecnej) sporiteľni v Ž. v Čechách o zaplatenie pôžičiek na lombard vojnových pôžičiek vyhovelí všetky inštancie vrátane Najvyššieho súdu. Žalovaná sporiteľňa sa v predmetnom spore bránila voči žalobe tým, že štyri (z celkového počtu 12 dlžných úpisov) boli podpísané (proti predpisu §12 pravidiel o likvidácii sporiteľne) namiesto troch iba dvomi členmi riaditeľstva a navrhovala, aby bola žaloba ohľadne pôžičiek, doloženými týmito štyrmi úpsmi, zamietnutá. Najvyšší súd v predmetnej veci poukázal na všeobecné ustanovenia § 983 Obč. zák. podľa ktorého sa všeobecne na platnosť pôžičky vyžaduje iba vyplatenie a prijatie peňazí a nie taktiež (vždy, automaticky) vydanie dlžného listu. Podľa argumentácie Najvyššieho súdu tiež *„dlžný úpis je podľa §1001 Obč. zák. iba dôkazom o pôžičke. Vady dlžného úpisu zoslabujú, poprípade zrušujú jeho sprievodnú moc, nerobia však samy o sebe zmluvu o pôžičke neplatnou. Nedostatok tretieho podpisu na dlžných úpisoch by bol dôvodom na zamietnutie žaloby iba vtedy, ak by úpisy boli jedinými dôkazmi o poskytnutí a prijatí pôžičiek.“*<sup>19</sup> Na základe zisteného skutkového stavu však sama sporiteľňa uznala, že predmetné pôžičky boli skutočne poskytnuté a vyplatené, hoci namietala tiež skutočnosť, že neboli povolanými orgánmi sporiteľne (výborom a riaditeľstvom) riadne schválené. Podľa zisteného skutkového stavu však bolo zistené, že úpis a lombardovanie IV. a V. vojnovej pôžičky boli písomne odhlasované výborom sporiteľne, III. a VII. vojnovej pôžičky potom riaditeľstvom. V tejto súvislosti poukázal Najvyšší súd na skutočnosť, že takýto prejav vôle sporiteľňu zaväzuje, a to (aj) vzhľadom na ustanovenie §863 Obč. zák. podľa ktorého k platnému prejavu vôle stačí každé konanie, ktoré pri uvážení všetkých okolností nezadáva rozumný dôvod k pochybnostiam. Ako teda vyplýva z právnej vety/rozhodnutia Najvyššieho súdu zo dňa 6. apríla 1926 *„platnosti pôžičky, ktorú dojednala ako dlžník (obecná) sporiteľňa v Čechách nie je na závalu, že dlhopis bol podpísaný iba dvomi členmi riaditeľstva, hoci stanovy vyžadovali podpisy členov troch, vzhľadom na to, že dlhopisy neboli jediným dôkazom o poskytnutí a prijatí pôžičky. Nie je na závalu, ak pôžičky (vojnové pôžičky) neboli odhlasované výborom písomne, ak toto stanovy nezakazujú...“*<sup>20</sup>

Podobne ako v predchádzajúcom spracovanom rozhodnutí Najvyššieho súdu, aj v jeho rozhodnutí zo dňa 29. marca 1928 bola podstatnou časťou skutkového stavu a rozhodnutia otázka procesných aspektov vojnových pôžičiek. V predmetnom rozhodnutí žalujúca banka požičala maloletým deťom, ktoré boli zastúpené svojim otcom ako opatrovníkom, peniaze na lombard vojnových pôžičiek. Žaloba banky bola zamietnutá súdmi všetkých inštancií, pretože na uzatvorenie predmetných pôžičiek neexistovalo schválenie opatrovníckeho súdu, ktoré sa v tom čase na takéto právne úkony vyžadovalo. Žalobou sa banka domáhala zaplatenia požičanej sumy od otca detí, dôvodiac okrem iného tým, že si žalovaný otec nezabezpečil povolenie opatrovníckeho súdu a preto je on, ako zákonný zástupca svojich maloletých detí, povinný pôžičku splatiť. Zo zisteného skutkového stavu (aj samotnou bankou predložených listín) však bolo zrejmé, že dlžníkmi spornej pohľadávky boli deti a že žalovaný vždy konal iba ako zástupca detí. Na základe uvedených skutočností Najvyšší súd vo svojom rozhodnutí konštatoval, že *„ak poskytla banka pôžičku na lombard vojnovej pôžičky maloletým deťom*

<sup>19</sup> Rv I. 1680/25, č. 5909/1926 (Vážný).

<sup>20</sup> Rv I. 1680/25, č. 5909/1926 (Vážný).



*zastúpeným otcovským opatrovníkom, konala na vlastné riziko, ak sa nezabezpečila súdnym schválením a nemôže sa domáhať náhrady na otcovskom opatrovníkovi; iba že by ju bol uviedol do omylu tvrdením takého schválenia, alebo že by sa bol zaviazal ho zabezpečiť.“<sup>21</sup>*

### **Záver**

V predloženom článku sme sa pokúsili o krátku analýzu rozhodovacej činnosti Najvyššieho súdu v období medzivojnovkej republiky - vo vzťahu k všeobecným ustanoveniam zmluvy o pôžičke v Občianskom zákonníku – so zameraním na aplikačné problémy tzv. vojnových pôžičiek. Vychádzajúc zo zbierky rozhodnutí Najvyššieho súdu Československej republiky vo veciach občianskych je možné konštatovať, že táto zbierka obsahuje niekoľko takýchto rozhodnutí. Celkove sme v predloženom príspevku analyzovali sedem judikátov zo skúmaného medzivojnového obdobia (1918–1938). Rozhodovacia činnosť Najvyššieho súdu vo vzťahu k vojnovým pôžičkám je možné považovať za ustálenú, primárne sa (po v úvode naznačenom „zúžení“ predmetu záujmu autora článku) - vo vzťahu k vojnovým pôžičkám - zaoberajúcu otázkami pôžičiek bánk pre subjekty, ktoré upisovali vojnové pôžičky štátu.

### **Resume**

The study presents historical–legal analysis of the institute of loan agreement in the period of interwar Czechoslovak republic. The field of civil law applied legal dualism in our country after the formation of the Czechoslovak Republic. Legal dualism was grounded in the provisions of a so-called receptive standard, i.e. the Czech part of the republic applied Austrian legal regulations and the Slovak territory and Subcarpathian Russia applied Hungarian regulations. The article is focused on the description of particular features of the loan agreement within the specified time period – focusing on “so called” war loans. The author tries to depict judicial activity of the Supreme Court.

---

<sup>21</sup> Rv I. 1409/27, č. 79199/1928 (Vážný).

# Inštitút odvolania vo formulovom a v kogničnom procese\*

Martin Gregor\*\*

## Úvod

Problematika exekúcie a núteného výkonu rozhodnutia patrí svojou povahou do oblasti procesného práva. Pred tým, než sa stane rozsudok vykonateľným sa väčšinou môže určitá procesná strana domáhať jeho zmeny opravnými prostriedkami. Usiluje sa tým pre seba privodiť priaznivejšie právne následky, než aké by nastali podľa pôvodného rozhodnutia súdu. Preto z praktického hľadiska môže byť napríklad odvolanie vnímané ako spôsob zabránenia výkonu vecne alebo právne nesprávneho rozhodnutia. Tieto úvahy požívajú univerzálnu platnosť, snáď nielen pre oblasť súčasného procesného práva, ale aj rímskeho práva. Preto, ak téza konferencie znie „*Pôžička či úžera? Nútený výkon rozhodnutia – rímskoprávne základy a problémy aplikačnej praxe*“, autor sa rozhodol vo svojom príspevku realizovať procesnoprávnu sondu k tejto téme a preskúmať, aké miesto mal inštitút odvolania v rímskom práve. Za účelom užšej špecializácie sa ním bude zaoberať najmä v konotáciách formulového a kogničného procesu, hoci viacero poznámok k povahe odvolania bude smerovať aj k systematike trestného procesu. Zároveň sa pokúsi o stručný dejinný náčrt tohto procesného inštitútu.

Odvolanie v rímskom práve je na prvý pohľad kontroverznou témou. Zvlášť vo formulovom procese, kde platila dogma o konečnom a definitívnom charaktere rozsudku.<sup>1</sup> *Omnis definitio in iure civili periculosa est: parum est enim, ut non subverti possit.*<sup>2</sup> Snáď to isté platí aj o právnej dogme. Totiž aj vo formulovom procese existoval jeden zvláštny procesný mechanizmus, vychádzajúci zo zásad rímskeho ústavného práva, ktorým sa dalo mnohé zvrátiť. V kogničnom procese však odvolanie a inštančný postup patrilo k elementárnemu inštrumentáriu tohto procesného systému.

## I. *Appellatio par maiore potestas*

Už v časoch Rímskej republiky platilo, že proti dekrétu magistráta mohol každý poškodený jednotliviec adresovať sťažnosť vyššej úradnej autorite (*par maiore potestas*). Jeho žiadosť o poskytnutie ochrany sa nazývala odvolaním (*appellatio*), kým oprávnenie magistráta, prostredníctvom ktorého túto ochranu poskytoval, nieslo pomenovanie intercesia (*intercessio*).<sup>3</sup> Vyžiadaný zásah mal kasačný charakter. Spravidla šlo o zákrok tribúnov ľudu,<sup>4</sup> no podľa

\* Príspevok je výstupom Grantu UK č. 14/2018.

\*\* JUDr. Martin Gregor, Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Katedra rímskeho práva, kánonického a cirkevného práva

<sup>1</sup> „*Rímský rádny proces (ordo iudiciorum) nezná odvolání. Sententia iudicis nabýva ihned formální moci práva.*“ SOMMER, O. *Učebnice soukromého práva římského*. Díl.I.: Obecné nauky. Praha: vlastním nákladem, 1933, s. 60.

<sup>2</sup> Iavol. D. 50, 17, 202: Každá definícia v civilnom práve je nebezpečná, lebo len zriedka ju nemožno vyvrátiť.

<sup>3</sup> SAVIGNY, F. C. *System des heutigen Römischen Rechts*. Sechster Band. Berlin: Veit und Comp, 1847, s. 488. Nemožno však opomenúť ani úzky vzťah intercessie s *ius auxilii*.

<sup>4</sup> Mommsen definoval stručne intercesiu ako kasáciu nariadenia magistráta iným magistrátom, pričom jej pôvod určil už do práva kráľovského Ríma, keď kráľ používal intercesiu voči nariadeniam vlastných splnomocnencov. MOMMSEN, T. *Römisches Strafrecht*. Leipzig: Verlag von Duncker & Humblot, 1899, s. 463.

povahy veci mohol podobné oprávnenie uplatniť akýkoľvek magistrát vyššieho alebo rovnakého stupňa. Tento mechanizmus nebolo možné aplikovať voči rozhodnutiam diktátora a niektorým menej dôležitým úkonom (*auspicia*).<sup>5</sup> Uplatňoval sa vo sfére civilnej, trestnej a administratívnoprávnej jurisdikcie. Osobitnou možnosťou odvolania sa v prípade uloženia trestu smrti, trestu zbičovania a najvyššej peňažnej pokuty (*multa suprema*) bolo *provocatio ad populum*,<sup>6</sup> ktoré v období cisárstva postupne splynulo s apeláciou k cisárovi.<sup>7</sup>

Naznačeným spôsobom preniklo odvolanie *par maiorve potestas* aj do štruktúry formulového procesu. Bolo ním možné napadnúť rozhodnutia prétora v štádiu *in iure*, ak boli obsiahnuté vo forme dekrétov. Vo svojej podstate šlo o kvantum zásadných ako aj vedľajších otázok, od ustanovenia sudcu, vytvárania žalobnej formuly, pririeknutia dlžníka veriteľovi,<sup>8</sup> ale aj výšky *vadimonia*, či prípustnosti procesného zastúpenia. Napríklad ak prétor vytvoril žalobnú formulu, do ktorej nebola zahrnutá námietka žalovaného, ten mohol požiadať o pomoc príslušného magistráta. Zasahujúci úradník nemal právomoc zmeniť vytvorenú formulu, ale mohol nepriamo docieľiť presadenie práv odvolávajúcej sa strany tým, že intercesiou zrušil celé rozhodnutie prétora o vytvorení formuly. Potom mal dotknutý prétor zohľadniť dôvody intercesie, aby k nej v konkrétnom prípade znovu nedošlo.<sup>9</sup> Uvedené možno demonštrovať na kauze žalovaného P. Fabia, ktorý sa odvolal k tribúnovi ľudu proti rozhodnutiu prétora Marcella, lebo odmietol jeho žiadosť, aby sa v žalobnej formule nachádzalo slovo „*iniuria*“, čo mohlo dodať celému prípadu iný zmysel.<sup>10</sup> Priestor pre vykonanie tohto zákroku bol ohraničený vydaním rozsudku v štádiu *apud iudicem*.

Oprávnenými orgánmi na zásah boli konzuli, tribúni ľudu a prétori,<sup>11</sup> keďže v súlade so zásadou kolegiality platilo, že zrušiť rozhodnutie magistráta mohla nielen osoba s vyššou, ale aj rovnakou autoritou.<sup>12</sup> Podnet im mohol adresovať žalobca aj žalovaný, ba Mommsen sa domnieval, že bez odvolania by vôbec nebolo možné napadnúť magistrátov dekrét intercesiou. Zasahujúci magistrát teda nemohol konať *ex offio*.<sup>13</sup> Tomu nasvedčuje aj prípad, keď na veľkú škodu pre štát nemohli ostatní tribúni ľudu zasiahnuť proti opatreniam tribúna Menenia o delení pozemkov, keďže im nikto neposkytol podnet (zháňali „bohov a ľudí za svedkov“). Napokon kolégium tribúnov dospelo k tomu, že zaručili konzulovi G. Valeriovi ochranu *post factum* pred trestom, ktorý by mu hrozil za porušenie aktu tribúna Meneia. V neskoršej literatúre sa však

<sup>5</sup> SIBER, H. *Römisches Verfassungsrecht in geschichtlicher Entwicklung*. Baden: Verlag von Moritz Schauenburg, 1952, s. 227.

<sup>6</sup> MADVIG, J. N. *Die Verfassung und Verwaltung des Römischen Staates*. Erster Band. Leipzig: Verlag von B. G. Teubner, 1881, s. 353-355.

<sup>7</sup> O splynutí provokácie s apeláciou k cisárovi svedčí aj svedectvo sv. Pavla zo Skutkov apoštolov: „Ak som sa previnil a urobil niečo také, za čo si zasluhujem smrť, nezdráham sa umrieť, ale ak nie je nič na tom čo títo ľudia na mňa žalujú, nik ma im nemôže vydať: Odvolávam sa na cisára!“ Vtedy sa Festus porozprával s radou a odpovedal: „Na cisára si sa odvolal, pôjdeš k cisárovi.“ (Sk 25, 11).

<sup>8</sup> Liv. 6, 27: „Tribúni svojou úradnou mocou nedovolili, aby dlžník pririeknutý na súde veriteľovi mohol byť odvedený do otroctva.“ Pozri LIVIUS *Dějiny II.-III*. Praha: Svoboda, 1972, s. 157.

<sup>9</sup> WENGER, L. *Institutionen des römischen Zivilprozessrechts*. München: Verlag der Hochschulbuchhandlung, 1925, s. 202-203.

<sup>10</sup> Cic. pro Tullio 38. Pozri text: CRAWFORD, J. (ed.) *M. Tullius Cicero: The Lost and Unpublished Orations*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1984, s. 49. Pozri komentár: JONES, A. H. M. *Studies in Roman Government and Law*. New York: Barnes & Noble, 1968, s. 72.

<sup>11</sup> KELLER, F. R. *Der römische Civilprozess und die Actionen*. Sechste Ausgabe. Leipzig: Verlag von Bernhard Tauchnitz, 1883, s. 256.

<sup>12</sup> Paul. D. 5, 1, 58.

<sup>13</sup> Liv. 4, 53. Pozri: LIVIUS *Dějiny II.-III*. Praha: Svoboda, 1972, s. 394.

objavuje názor, že tento stav podliehal istému vývoju a výnimočne bolo možné, aby magistrát konal z vlastnej iniciatívy.<sup>14</sup> Mommsen ďalej uvádza, že na rozdiel od provokácie sa mohla odvolať akákoľvek poškodená strana, teda aj cudzinec.<sup>15</sup>

Rozsudok súkromného sudcu v civilnom procese nebol pokladaný za úradný akt, preto voči nemu nebolo možné uplatniť intercesiu. Podobný zásah bol vylúčený nielen zo strany tribúna ľudu a ďalších úradníkov, ale aj priamo zo strany magistráta, ktorý tohto sudcu v danej veci ustanovil. Apelácia *par maiorve potestas* neprichádza do úvahy ani v konaní pred Centumvirálnym súdom a to dokonca ani v štádiu *in iure*. Rovnako vylúčené bolo podobné odvolanie v rámci *quaestiones perpetuae*. V dejinách sa však opäť vyskytol aj prípad, ktorý do tohto konceptu celkom nezapadá. Totiž keď tribún ľudu Lucius Antistius podal na G. I. Caesara repetundárnu žalobu, Caesar sa odvolal na kolégium tribúnov a domáhal sa, aby ho nestíhali, lebo sa zdržiava mimo Ríma v štátnom záujme.<sup>16</sup> Mommsen však označil túto správu s príslovečnou gráciou za „*irrtum*“.<sup>17</sup>

Napriek tomu, že odvolanie *par maiorve potestas* nenachádza v procesnoprávnej literatúre časté reflexie, v prameňoch možno nájsť hneď niekoľko správ o jeho uplatňovaní. Známu je najmä kauza, v ktorej pred prétorom Macedónie Marca Luculla obvinili Publia Antonia za branie úplatkov. G. I. Caesar ako obhajca miestnych si počínal tak úspešne, že Antonius sa dovoľával ochrany tribúnov ľudu pod zámienkou, že je v Grécku v nerovnakom postavení voči Grékom.<sup>18</sup> K tejto udalosti nám zanechal podobnú správu aj Asconius, podľa ktorej sa Antonius odvolal na tribúnov ľudu z dôvodu iných procesných ťažkostí, ktoré mu boli spôsobované.<sup>19</sup> Vďaka Cicerónovej angažovanosti máme správy aj o tom, ako *praetor peregrinus* Lucius Calpurnius Piso, zvaný *Frugi* (čestný), rušil intercesiou dekréty mestského préтора G. Verra, ktorý ich vydával v rozpore so svojim vlastným ediktom.<sup>20</sup> Samozrejme, že na jeho viacerých nespravodlivých rozhodnutiach sa podpísala aj korupcia, či vplyv jeho milenky Chelidon.<sup>21</sup> Vďaka svojim intercesiám Verrovi zachránil život, lebo inak by ho ľudia ukameňovali priamo na *Forum Romanum*.<sup>22</sup> Odvolanie sa však neuplatňovalo len v politických, ale aj v celkom bežných kauzách, napr. pri udelení *bonorum possessio secundum tabulas testamenti* pre istého kastráta Genucia po poručiteľovi, prepustencovi Naeviovi. Konzul Mamercus Aemilius Lepidus zasiahol na žiadosť poručiteľovho patróna proti predmetnému

---

<sup>14</sup> THOMMEN, L. *Das Volkstribunat der späten römischen Republik*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 1989, s. 238.

<sup>15</sup> MOMMSEN, T. *Römisches Staatsrecht*. Erster Band. Zweite Auflage. Leipzig: Verlag von S. Hirzel, 1876, s. 266.

<sup>16</sup> Suet. Caes. 23. Pozri: SUETONIUS, TRANQUILLUS, G. *Životopisy rímskych cisárov*. Preložila E. Šimovičová. Bratislava: Spolok slovenských spisovateľov, 2010, s. 25.

<sup>17</sup> MOMMSEN, T.: *Römisches Staatsrecht*. Erster Band. Zweite Auflage. Leipzig: Verlag von S. Hirzel, 1876, s. 259.

<sup>18</sup> Plut. Caes. 4, Pozri: PLUTARCHOS. *Životopisy slávnych Grékov a Rimanov*. Prvý diel. Preložili D. Škoviera a P. Kuklica. Bratislava: Kalligram, 2008, s. 634.

<sup>19</sup> Asconius 84 (in toga cand.). Pozri: ASCONIUS *Commentaries on Speeches of Cicero*. Translated by R. G. Lewis. New York: Oxford University Press, 2006, s. 169. K tomu pozri aj komentár: WLASSAK, M. *Römische Prozessgesetze*. Erste Abteilung. Leipzig: Verlag von Duncker & Humblot, 1888, s. 52.

<sup>20</sup> Cic. in Verr. 2, 1, 46. Pozri: CICERO. *In Verrem: Second Verrine Oration*. London: James Cornish, 1897, s. 52.

<sup>21</sup> Cic. in Verr. 2/1, 137.

<sup>22</sup> Pozri aj komentár: BARTOŠEK, M. *Verrinae: význam cicerónových rečí proti Verrovi pro základní problémy státu a práva*. Praha: Univerzita Karlova, 1977, s. 36. („Chelidon se do jisté míry stala „pramenem římského práva“.“)

rozhodnutiu mestského pretora Gnaea Oresta, lebo nebolo jasné, či Genucia možno vnímať ako muža alebo ženu.<sup>23</sup>

## 2. Osobitosti odvolania za principátu

Odvolanie proti rozsudku samotného sudcu nebolo v priebehu Republiky vôbec prípustné.<sup>24</sup> Rímska jurisprudencia síce poznala dilemu medzi výhodami právnej istoty záväzného rozhodnutia a skutočnosťou, že každý môže pochybiť, vrátane sudcu, avšak to sa nepremietlo do možnosti podať odvolanie.<sup>25</sup> Pochybeniu sudcu sa však klasické rímske právo usilovalo zabrániť prostredníctvom inštitútu zvýšenej zodpovednosti sudcu za nesprávny a nespravodlivý rozsudok (*litem suam facere*). Sudca bol zodpovedný – t. j. privlastnil si spor – ak vydal zlomyseľne rozsudok s cieľom obísť zákon. Išlo najmä o to, ak ho ovplyvnila priazeň voči niekomu (*gratia*), nepriateľstvo (*inimicitia*) alebo korupcia (*sordes*).<sup>26</sup> Rovnako však sudcu bolo možné žalovať aj za neznalosť (*imprudencia*), ak sa zmýlil v niečom, o čom mal vedieť. Z toho sa však dá usudzovať, že bol zodpovedný aj za prípadnú nedbanlivosť, vrátane hrubého nezáujmu o riadny priebeh sporu.<sup>27</sup> Podobná zodpovednosť postihovala sudcu aj vo sfére verejného práva. Zákon XII. tabúl trestal úplatného sudcu smrťou.<sup>28</sup>

Zásadným stimulom pre rozvoj inštitútu odvolania bolo nastolenie principátu.<sup>29</sup> Dichotómia medzi systémom republikánskych magistratúr a hierarchiou nových cisárskych úradníkov bola jedným z dôvodov pre etablovanie kogničného procesu (*extraordinaria cognitio*), v rámci ktorého bolo odvolanie už v klasickej dobe pokladané za jeho pravidelnú súčasť. Základným prejavom metamorfózy odvolania bol prechod od kasačného princípu k reformačnému spôsobu jeho riešenia (hoci súčasní procesualisti by zrejme radšej bazírovali na pojme „apelačného systému“).<sup>30</sup>

Samotné odvolanie už ďalej nemožno stotožňovať s intercesiou. Voči cisárovým rozhodnutiam nebolo možné uplatňovať intercesiu z dôvodu, že sám nebol riadnym magistrátom, hoci na základe mimoriadnych plných mocí disponoval oprávneniami viacerých úradov.<sup>31</sup> Kým v minulosti bolo jedným z podstatných znakov intercesie, že ju zasahujúci úradník vznášal spravidla osobne, v priebehu principátu sa už veľmi skoro vytvorila prax

<sup>23</sup> Val. Max. 7, 7, 6. Pozri: VALERIUS MAXIMUS. *Memorable Doings and Saying*. II. Volume. Cambridge: Harvard University Press, 2010, s. 176.

<sup>24</sup> K charakteru rozsudku v rámci konania *apud iudicem* pozri: BRTKO, R. Orgány súdnej ochrany subjektívnych práv v období rímskeho legisakčného procesu. In: *Procesné prostriedky a inštitúty rímskeho a kánonického práva*. Praha: Leges, 2017, s. 115-116.

<sup>25</sup> WENGER, L. *Institutionen des römischen Zivilprozessrechts*. München: Verlag der Hochschulbuchhandlung, 1925, s. 199. K tomu pozri aj Ulp. D. 49, 1, 1, pr.: „Každému je známe, aké časté je použitie odvolania, vzhľadom na to, že sa tak napráva (koriguje) nespravodlivosť alebo neznalosť (neskúsenosť) sudcov...“

<sup>26</sup> Ulp. D. 5, 1, 15, 1.

<sup>27</sup> SKŘEJPEK, M. *Litem suam facere*. In: *Právněhistorické studie 39*. Praha: Karolinum, 2007, s. 10. K problematike pozri aj: PUGSLEY, D. *Litem suam facere*. In: *Irish Jurist*, 1969, roč. 4, s. 352.

<sup>28</sup> Gell. 20, 1, 7... „dosadený sudca alebo rozhodca musí zaplatiť hlavou, ak sa nechal podplatiť za vydanie očakávaného rozhodnutia.“ Pozri: GELLIUS, A. *Die Attischen Nächte*. Übersetzt von F. Weiss. Berlin: Fues Verlag, 1875, s. 468.

<sup>29</sup> PUCHTA, G. F. *Cursus der Institutionen*. Erster Band. Achte Auflage. Leipzig: Verlag von Breitkopf und Härtel, 1875, s. 563.

<sup>30</sup> HARTMANN, L. *Appellation*. In *Paulys Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*. Dritter Halbband. Stuttgart: J. B. Metzlersche Buchhandlung, 1895, s. 196.

<sup>31</sup> Bližšie k tejto problematike: BARTOŠEK, M. Administrativní problémy antického Říma II. In *Právněhistorické studie 23*. Praha: Academia, 1980, s. 239.

delegácie súdnictva na iné osoby. Na príprave cisárskych dekrétov ako rozsudkov v prvej alebo v odvolacej inštancii sa podieľalo oddelenie cisárskej kancelárie *a cognitionibus*, ktoré bolo obdobou sekretariátu cisárskeho súdu.<sup>32</sup> Tento útvar dodával cisárskemu súdu pevnú administratívnu základňu, čo sa postupom času ukázalo ako výrazná výhoda oproti iným subjektom.

Otázkou ostáva, do akej miery prenikla možnosť odvolania do iných procesných systémov, zvlášť do oblasti formulového procesu.<sup>33</sup> V roku 30 p. n. l. bolo plebiscitom zverené cisárovi Augustovi právo posudzovať odvolania proti rozsudkom z celej ríše.<sup>34</sup> Suetonius nás uisťuje, že sa Augustus „sám aktívne zúčastňoval na súdoch...“, ale apelačné procesy zveroval svojim zmocnencom.<sup>35</sup> V literatúre však bola vyslovená domnienka, že spomínané právo odvolania k cisárovi bolo len obdobou a náhradou za provokáciu k ľudu. Preto sa údajne vzťahovalo len na trestné veci a pramene nehovoria o tom, že by Augustus vykonával súdnictvo v civilných veciach. Tie delegoval iným sudcom.<sup>36</sup>

Neskôr mladý Caligula udelil magistrátom opäť plnú súdnu právomoc bez toho, aby sa odsúdený mohol od nich odvolať k cisárovi, čo však bolo zrejme len krátkodobým gestom.<sup>37</sup> Už cisár Claudius zasahoval do jurisdikcie magistrátov tým spôsobom, že dovoľil „obnovovať“ spory osobám, ktorým riadni sudcovia zamietli žalobu preto, že porušili žalobnú formulu.<sup>38</sup> Podobná benevolentnosť býva pokladaná za bezprecedentné spochybnenie nenapadnuteľnosti sudcovského rozsudku.

Pre skúmané obdobie bolo ďalej charakteristické, že rímsky senát nadobudol postavenie odvolacej inštancie. Táto právomoc však vôbec nebola nová. Prešla naňho skrze jurisdikciu konzulov, keďže senát sporadicky vystupoval aj ako poradný zbor (*consilium*) konzula pri realizácii súdnictva. Cisár Nero na začiatku svojej vlády prisľúbil, že senát si podrží svoju právomoc (v kontexte odvolania), pričom Itália a senátne provincie mali predstupovať pred súdnu stolicu konzulov a len oni im mohli povoliť prístup do senátu.<sup>39</sup> Neskôr cisár Nero nariadil, aby „sa všetky odvolania proti výrokom sudcov preniesli na senát.“<sup>40</sup> Zároveň zvýšil vážnosť senátu tým, že strany odvolávajúce sa od civilného súdu k senátu podliehali tej istej pokute ako tí, ktorí sa odvolávali k cisárovi.<sup>41</sup> Z prameňov vyplýva, že malo ísť o výkon civilného súdnictva.

---

<sup>32</sup> SKŘEJPEK, M. Studie z dějin římské ústřední správy za principátu. Císařské kanceláře, jejich činnost a organizace. In *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica*, 1991, roč. 37, č. 2-3, s. 51.

<sup>33</sup> Přehľad základných teórií k tejto téme ponúka: PERROT, E. *L'appel dans la procédure de l'ordo judiciorum*. Paris: Arthur Roussesau, 1907, s. 30 a nasl.

<sup>34</sup> Dio 51, 19, 7. Pozri: DIO CASSIUS. *Roman History VI*. Translation by E. Cary. London: William Heinemann, 1917, s. 55. Augustus získal aj *calculus Minervae* (právo Aténinho hlasu).

<sup>35</sup> Suet. Aug. 33. Pozri: SUETONIUS, TRANQUILLUS, G. *Životopisy rímskych cisárov*. Preložila E. Šimovičová. Bratislava: Spolok slovenských spisovateľov, 2010, s. 71.

<sup>36</sup> MERKEL, J. Über die Geschichte der klassischen Appellation. In *Abhandlungen aus dem Gebiete des römischen Rechts*. Halle: Max Niemeyer, 1883, s. 49. Podobne: GEIB, G. *Geschichte des römischen Criminalprocesses bis zum Tode Justinian's*. Leipzig: Weidmann'sche Buchhandlung, 1842, s. 676.

<sup>37</sup> Suet Cal. 16. Pozri: SUETONIUS, TRANQUILLUS, G. *Životopisy rímskych cisárov*. Preložila E. Šimovičová. Bratislava: Spolok slovenských spisovateľov, 2010, s. 147.

<sup>38</sup> Suet Claud. 14. Pozri: SUETONIUS, TRANQUILLUS, G. *tamtiež*, s. 177.

<sup>39</sup> Tac. Ann. 13, 4. Pozri: TACITUS. *Letopisy*. Preložili A. Minařík a A. Hartmann. Praha: Svoboda, 1975, s. 331.

<sup>40</sup> Suet. Nero 17. Pozri: SUETONIUS, TRANQUILLUS, G. *Životopisy rímskych cisárov*. Preložila E. Šimovičová. Bratislava: Spolok slovenských spisovateľov, 2010, s. 203.

<sup>41</sup> Tac. Ann. 14, 28. Pozri: TACITUS. *Letopisy*. Preložili A. Minařík a A. Hartmann. Praha: Svoboda, 1975, s. 386.

Rozdelenie apelačných právomocí medzi cisára a senát súviselo s klasifikáciou provincií na cisárske a senátne. Spory z cisárskych provincií bolo možné predkladať jedine cisárovi, naopak, apelácie z rímskych a italských súdov, vrátane všetkých odvolacích káuz zo senátnych provincií, patrili do pôsobnosti senátu.<sup>42</sup> Treba zdôrazniť, že postavenie senátneho a cisárskeho súdu odzrkadľovalo Mommsenovu víziu diarchie. Podobný náhľad bol už v 20. storočí skôr marginalizovaný.<sup>43</sup> Pozícia senátu však neupadla ani neskôr. Ešte cisár Probus slávnostne garantoval senátu popri práve menovať miestodržiteľov v senátnych provinciách aj právo súdiť odvolania od najvyšších sudcov.<sup>44</sup>

K rozloženiu právomocí medzi senátom a cisárom je nutné dodať, že cisár Hadrián vo svojom *oratio* ustanovil, aby proti senátnemu rozhodnutiu nebolo možné podať odvolanie k cisárovi.<sup>45</sup> Rozhodnutie senátu sa tak stalo nenapadnuteľným. Podobné rozhodnutie prijal Hadrián asi v roku 118 n. l. Po svojom nástupe na trón bol nútený popraviť štyroch významných konzulárov, čo vyvolalo veľkú nevôľu. Aby si naklonil senát, Hadrián sľúbil, že senátori budú môcť byť odsúdený len *ex senatus sententia*.<sup>46</sup> Senátu udelil viacero ďalších výhod, pričom možno predpokladať, že medzi inými výsadami ustanovil, že senátne rozhodnutie je konečné a niet proti nemu možnosť odvolania. Týmto krokom si mohol získať nielen priazeň senátu, ale zároveň mohol zodpovednosť za rozsudky smrti v budúcnosti preniesť na senát.<sup>47</sup>

Hoci fragment z Digest, vďaka ktorému vôbec vieme o tomto Hadriánovom opatrení, nepojednáva o charaktere rozhodnutia senátu, z okolností jeho vyhlásenia možno vyvodit domnienku, že šlo o jurisdikciu v trestných veciach. Senát totiž od začiatku principátu mal právomoc súdiť aj niektoré trestné činy v prvom stupni, typicky šlo o zločiny proti majestátu.<sup>48</sup> Spočiatku sa však nestretávame s explicitným odvolaním sa k cisárovi, ale iba so vznesením „prosieb“ (*preces ad principem*).<sup>49</sup> Ak im bol cisár pozitívne naklonený, ich výsledkom mohli byť zmiernenie uloženého trestu (*mitigare*) alebo omilostenie (*concedere*). Preto vo svojej podstate nešlo o odvolanie, ale žiadosť o milosť. Túto žiadosť mohol cisár vybaviť buď neformálne zabránením výkonu trestu (*deprecari*) alebo formálnym zrušením aktu prostredníctvom svojho práva veta (*intercesie*).<sup>50</sup> Po smrti cisára Tiberia Caligula síce stále vykonával trestné súdnictvo popri senáte, ale často posudzoval odvolania, ktoré boli vznesené

---

<sup>42</sup> MOMMSEN, T. *Römisches Staatsrecht*. Erster Band. Zweite Auflage. Leipzig: Verlag von S. Hirzel, 1876, s. 101.

<sup>43</sup> O'BRIEN MOORE, A. Senatus. In *Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*. Supplementband VI. Stuttgart: J. B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung, 1935, s. 784.

<sup>44</sup> Probus 13, 1. Pozri: *The Scriptores Historiae Augustae*. III. Volume. Translation by D. Magie. Cambridge (MA): Harvard University Press, 1998, s. 363.

<sup>45</sup> Ulp. D. 49, 2, 1, 2.

<sup>46</sup> PREMIERSTEIN, A. Das Attentat der Konsulare auf Hadrian im Jahre 118 n. Chr. In *KLIO: Beiträge zur alten Geschichte*. Ahtes Beiheft. Leipzig: Dietrich'sche Verlagsbuchhandlung, 1908, s. 82.

<sup>47</sup> BELLEN, H. Zur Appellation vom Senat an den Kaiser. In *Zeitschrift der Savigny Stiftung für Rechtsgeschichte: Romanistische Abteilung*, 79 Band. Weimar: Verlag Hermann Böhlau Nachfolger, 1962, s. 168.

<sup>48</sup> MOMMSEN, T. *Römisches Strafrecht*. Leipzig: Verlag von Duncker & Humblot, 1899, s. 255.

<sup>49</sup> „Libo odišiel domov a svojmu príbuznému P. Quirinovi zveril posledné prosby k cisárovi“ (Tac. Ann. 2, 31); „Tiberius si vypočul Pisonove prosby“ (Tac. Ann. 3, 10); „Silanus sa odvážil napísať cisárovi prosebný list“ (Tac. Ann. 3, 67) a ďalšie. Pozri: TACITUS. *Letopisy*. Preložili A. Minařík a A. Hartmann. Praha: Svoboda, 1975, s. 91, s. 131, s. 168.

<sup>50</sup> BELLEN, H. Zur Appellation vom Senat an den Kaiser. In *Zeitschrift der Savigny Stiftung für Rechtsgeschichte: Romanistische Abteilung*, 79 Band. Weimar: Verlag Hermann Böhlau Nachfolger, 1962, s. 148.

proti rozhodnutiam senátu, z čoho vyplýva, že boli prípustné aspoň v období jeho vlády.<sup>51</sup> Tento problém zrejme vyriešil rámcovo až Hadrián. Na záver tejto podkapitoly je však nevyhnutné vzniesť domnienku, že vyššie uvedené konanie pred senátom v civilných, ako aj v trestných veciach nebolo nič iné, ako kogničné konanie *sui generis*, ktoré vykonával špecifický (a z pohľadu cisárskej hierarchie) netradičný orgán. Je skôr nepravdepodobné, aby senát zasahoval akýmkoľvek spôsobom do formulového procesu.

### 3. Odvolanie v kogničnom procese

Inštitút odvolania v *extraordinaria cognitio* sa vyskytoval už v klasickej dobe. V rámci kogničného procesu malo odvolanie (*appellatio*) charakter riadneho opravného prostriedku, ktorý mohol voči vynesenej rozsudku uplatniť žalobca aj žalovaný.

Odvolanie bolo možné podať ústne alebo písomne. Ústne ho bolo možné vzniesť hneď po vynesení rozsudku do protokolu. Postačovalo, aby bola vôľa urobiť tento úkon prejavená skrze slová „odvolávam sa“ (*appello*).<sup>52</sup> Písomné odvolanie (*libelli appellatori*) muselo obsahovať identifikáciu odvolávajúceho sa (*appellans*) a jeho procesného protivníka (*pars adversa*), vrátane označenia napadnutého rozsudku. Odvolacie dôvody nebolo nutné uvádzať, práve naopak, strany ich mohli počas odvolacieho konania meniť v závislosti od svojej dôkaznej situácie.<sup>53</sup> Odvolanie bolo potrebné predložiť v dvoch vyhotoveniach.

V klasickej kogničnom procese sa muselo podať najneskôr nasledujúci deň po vyhlásení rozsudku (*biduum*), no ak šlo o odvolanie v cudzej veci (*alieno nomine*),<sup>54</sup> bolo ho možné uplatniť do dvoch dní od vyhlásenia rozsudku (*triduum*).<sup>55</sup> V inej súvislosti to obdobne potvrdzujú aj Digesta: „...Postačuje, ak sa niekto ústne odvolá proti rozsudku v ten istý deň, ale ak tak neurobil, musí podať odvolanie v lehote dvoch alebo troch dní.“<sup>56</sup> Do tohto času (*appelandi tempora*) sa započítaval aj deň vyhlásenia rozsudku. Podľa konštitúcie cisára Konštantína z roku 305 n. l. sa do rámca odvolacej lehoty započítavali aj obdobia súdnych prázdnin a sviatkov z dôvodu, aby sa ich plynutie neprerušilo a tým sa nedosiahlo zbytočné predĺženie odvolacej lehoty o sviatočné dni.<sup>57</sup>

Hoci sa uvedená konštrukcia odvolacej lehoty dostala do Codexu aj do Digest, Justinián s tým neprejavoval spokojnosť. Z dôvodu, aby stranám ponechal väčší priestor na uváženie a zabránil unáhleným rozhodnutiam, neskôr ustanovil, že odvolanie možno podať písomne do 10 dní od vyhlásenia rozsudku.<sup>58</sup> Dlhšia odvolacia lehota oproti pôvodným požiadavkám klasickej jurisprudencie sa presadila aj na druhom konci sveta. Lex Romana Burgundiorum zakotvoval 5 dňovú odvolaciu lehotu.<sup>59</sup>

<sup>51</sup> Dio 59, 18, 2. Pozri: DIO CASSIUS. *Roman History*. VII Volume. Translation by E. Cary. Cambridge (MA): Harvard University Press, 1955, s. 315. Mommsen však v tom vidí výnimku, potvrdzujúcu pravidlo.

<sup>52</sup> LITEWSKI, W. Die römische Appellation in Zivilsachen. In *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt*, II/14 Band. Berlin: Walter de Gruyter, 1982, s. 81

<sup>53</sup> KASER, M.-HACKL, K. *Das römische Zivilprozessrecht*. München: C. H. Beck, 1996, s. 507.

<sup>54</sup> Ulp. D. 49, 4, 1, 14: Išlo napríklad o niekoho, kto obvinil poručníka z nečestného konania, v dôsledku procesného neúspechu mohol podať odvolanie do troch dní.

<sup>55</sup> C. 7, 62, 6, 5 – konštitúcia cisára Diokleciána.

<sup>56</sup> Marci. D. 49, 1, 5, 4

<sup>57</sup> C. 3, 12, 1.

<sup>58</sup> Nov. 23, 1.

<sup>59</sup> LRB 33, 3: „*Appellationis sane tempora haec sunt, ut pendente sententia quisque appellare voluerit, intra dies quinque per libellos, id est data petitione, appellat, contestans se ad audientiam principis provocare.*“



Odvolať bolo možné podať spravidla len proti konečnému rozsudku. V snahe zabrániť prietahom cisár Konštantín ustanovil, že proti medzirosudku (*sententia interlocutione*) bolo možné vzniesť odvolanie iba výnimočne.<sup>60</sup> Odvolacie dôvody sa viazali buď na nepríslušnosť sudcu, odopretie poskytnutia primeranej lehoty za účelom obstarania dôkazov, alebo ak sa medzirosudok dotýkal prípustnosti žaloby ako takej, prípadne rozhodoval o pôsobení peremptórnej námietky.<sup>61</sup> Uvedené výnimky z nenapadnuteľnosti medzirosudku boli zakotvené preto, že svojím charakterom viac alebo menej prejudikovali výrok konečného rozsudku.<sup>62</sup> Justinián ich neprevzal. „Odvolať sa je možné len po skončení spornej veci v celom rozsahu, pretože nikto nemôže utrpieť škodu, ak sa vynesie medzirosudok, ktorý mu odopiera prislúchajúce právo (napríklad na predvedenie svedkov, či uznanie písomných listín), lebo to všetko možno napadnúť v odvolaní proti konečnému rozsudku.“<sup>63</sup> Rovnaký fragment dokonca trestá vznesenie odvolania pred vynesením konečného rozsudku pokutou 50 libier striebra.<sup>64</sup> Aj z tohto generálneho zákazu však existovala relatívne opodstatnená výnimka. Pred vydaním konečného rozsudku bolo podanie odvolania prípustné, ak v civilnom konaní rozhodol sudca medzirosudkom o použití tortúry alebo v trestnom konaní vždy, ak nariadené použitie tortúry bolo v rozpore so zákonom.<sup>65</sup> Bethmann Hollweg to však považoval skôr za chybu kompilátorov, než za reálne zakotvenú výnimku.<sup>66</sup>

Odvolať ďalej nebolo prípustné vzniesť po začatí exekúcie alebo ak sa ho procesná strana v priebehu konania explicitne vzdala. Podľa Ulpiana platilo, že „ak pred vynesením rozsudku niekto sľúbil, že sa neodvolá, úplne stráca nárok na podanie odvolania.“<sup>67</sup> Z povahy veci vyplýva, že odvolanie nebolo potrebné vznášať ani pre zrejme nesprávnosti, napr. chyby v počítaní.<sup>68</sup> Theodosiov kódex neumožňoval podanie odvolania ani voči interdiktum *quorum bonorum*, čo však Justiniánska kodifikácia už neprebrala.<sup>69</sup> Z hľadiska inštančného postupu sa nebolo možné odvolať proti rozsudku cisára, *praefecta praetorio*, resp. sudcu, ktorého cisár osobitne delegoval. Voči rozsudku *praefecta praetorio* bola prípustná iba suplikácia (*supplicatio*) k cisárovi, ktorý mohol udeliť milosť alebo zmierniť trest.

Odvolať nebolo určeným prostriedkom nápravy v prípade všetkých okolností, keď znenie rozsudku odporovalo zákonu alebo samotný rozsudok bol vydaný na základe protiprávnych skutočností. Ak vo veci konal podplatený sudca, ktorý za vydanie rozsudku dostal majetkové plnenie, rozsudok bol podľa konštitúcie cisára Diokleciána neplatný bez

<sup>60</sup> KASER, M.-HACKL, K. *Das römische Zivilprozessrecht*. München: C. H. Beck, 1996, s. 618.

<sup>61</sup> C. Th. 11, 30, 2; C. Th. 11, 36, 18-20. C. Th. 11, 36, 5.

<sup>62</sup> BETHMANN-HOLLWEG, M. A. *Der römische Civilprozeß*. Dritter Band: Cognitiones. Bonn: Adolph Marcus, 1866, s. 326.

<sup>63</sup> C. 7, 62, 36. Fragment zachytáva nedatovanú konštitúciu cisára Justiniána.

<sup>64</sup> Jedna rímska libra sa rovnala približne 327 gramom. Uvedená pokuta teda dosahovala výšku viac ako 16 kilogramov zlata. Pozri: SVOBODA, L. a KOL. *Encyklopedie antiky*. Praha: Academia, 1973, s. 340.

<sup>65</sup> Scaev. D. 49, 5, 2.

<sup>66</sup> BETHMANN-HOLLWEG, M. A. *Der römische Civilprozeß*. Dritter Band: Cognitiones. Bonn: Adolph Marcus, 1866, s. 327.

<sup>67</sup> Ulp. D. 49, 2, 1, 3.

<sup>68</sup> Mac. D. 49, 8, 1, 1: „Ak Titius dlhuje Seiovi dvadsaťpäť a päťdesiat, odsudzujem Lucia Titia, aby zaplatil Seiovi sto.“ Odvolanie nie je potrebné ani vtedy, ak by sudca znovu potvrdil sto, lebo ide o tú samú chybu v počítaní. Dôvodom na odvolanie by bolo jedine, ak by sudca odsúdil Titia na sto z iného plnenia, ktoré k tomu ešte pripočítal.

<sup>69</sup> C. Th. 11, 36, 22. k tomu pozri aj: ŠURKALA, J. Prétorské interdikty ako predbežné rozhodnutia v rímskom práve. In: *Vymožiteľnosť práva v kontexte vývoja spoločnosti – právne, historické a politologické východiská a problémy aplikačnej praxe*. Košice, UPJŠ, 2017, s. 481 a nasl.

nutnosti ho napadnúť odvolaním.<sup>70</sup> Ak bol súd nesprávne obsadený, rozsudok bol tiež neplatný bez potreby vznesenia odvolania, pretože takýto rozsudok nezodpovedal objektívnemu právu.<sup>71</sup> Rovnako, ak správca provincie uložil v priebehu sporu peňažnú pokutu, ktorá z hľadiska svojej výšky alebo dôvodu uloženia nezodpovedala zákonu, resp. bola priamo v rozpore s ním, predmetné rozhodnutie nemalo žiadnu platnosť a preto ho nebolo potrebné napádať odvolaním.<sup>72</sup> Ak sa osoba domáhala pred súdom oslobodenia spod verejných povinností, avšak sudca svojvoľne rozhodol v rozpore s cisárskymi konštitúciami, rozsudok nebol platný. Ak však nepriznanie práv odôvodnil skutkovými nejasnosťami ako nedostatkom detí alebo veku, odvolanie je namieste.<sup>73</sup> Odvolanie neslúžilo ako ochrana voči neplatnému rozsudku, v rámci ktorého sa strana mohla domáhať neexistencie rozsudku ďalším súdnym rozhodnutím.

Podanie odvolania vyvolávalo suspenzívne účinky, čím sa odkladala vykonateľnosť napadnutého rozhodnutia. Z tohto hľadiska možno poukázať na fragment Ulp. D. 3, 2, 6, 1, ktorý pojednával o odklade nečestnosti ako dôsledku odsúdenia za krádež. Možno z neho odvodiť tri prípady účinnosti rozsudku. Ak procesná strana podala odvolanie, v priebehu apelačného konania (*pendente iudicio*) účinky infamie vôbec nenastávali. Avšak, ak podané odvolanie bolo apelačným súdom zamietnuté, infamia nastávala od okamihu potvrdenia rozsudku vyšším súdom. V tomto prípade infamia nepôsobila spätne k okamihu vydania rozsudku prvého stupňa. Retroaktívne účinky infamie (*retro infamis est*) ku dňu vynesenia prvého rozsudku zahŕňal iba tretí prípad, kedy odvolacia lehota uplynula bez uplatnenia odvolania, čo zároveň evokuje, že počas jej plynutia sa odsúdená osoba nestávala automaticky nečestnou.<sup>74</sup> O suspenzívnom účinku odvolania (lat. *suspendere* – zastaviť, zadržať, odložiť) však možno hovoriť až v neskoršom období principátu, najskôr v ére severovských právnikov, ktorí ho opisovali. O jeho pomenovaní a úplnej identifikácii tejto právnej paradigmy však nemožno hovoriť pred Diokleciánom.<sup>75</sup>

Odvolanie bolo potrebné podať na súde, ktorý rozsudok vydal. Následne prvostupňový sudca k nemu pripojil písomnú správu (*litterae dimissoriae, apostoli*) a zaslal to odvolacej inštancii priamo prostredníctvom procesnej strane, ktorá vzniesla odvolanie. Príslušným na jeho vybavenie bol spravidla správca provincie alebo vo vyššom stupni cisár, ktorého zastupoval *praefectus praetorio (vice sacra)*. Odvolací súd nanovo (*ex novo*) prerokoval vec, vrátane dokazovania. Hoci v rámci dokazovania bolo možné predkladať nové dôkazy a skutočnosti, vznášanie nových nárokov bolo vylúčené. Sudca vyššej inštancie buď potvrdil pôvodný rozsudok alebo vydal nové rozhodnutie, čo evokuje princíp úplnej apelácie. Ak sa odvolateľ nedostavil na odvolacie konanie, *ex offio* potvrdil pôvodné rozhodnutie. V prípade vydania nového rozhodnutia odvolací sudca nebol viazaný zákazom zmeny k horšiemu (*in peius*), teda rozsudok mohol mať pre odvolávajúcu stranu ešte nepriaznivejšie konzekvencie

---

<sup>70</sup> C. 7, 64, 7.

<sup>71</sup> C. 7, 64, 4: Ak namiesto kolégia sudcov, rozhodol iba jeden sudca.

<sup>72</sup> C. 7, 64, 5.

<sup>73</sup> Mac. D. 49, 8, 1, 2.

<sup>74</sup> LITEWSKI, W. Suspensiveffekt binnen der Frist zur Appellationseinlegung. In *Zeitschrift der Savigny Stiftung für Rechtsgeschichte: Romanistische Abteilung*. 113 Band. Weimar: Böhlau Verlag, 1996, s. 378.

<sup>75</sup> LITEWSKI, W. Die römische Appellation in Zivilsachen. In *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt*, II/14 Band. Berlin: Walter de Gruyter, 1982, s. 83.

ako pôvodné rozhodnutie. Neúspešný odvolateľ navyše mohol byť odsúdený na zaplatenie peňažnej sumy za súdivosť.<sup>76</sup>

### **Záver**

V súčasnosti stojí civilné právo procesné pred zásadnými výzvami svojej doby.<sup>77</sup> Na tomto konštatovaní nič nemení ani skutočnosť úspešne prebehnutej rekonštrukcie procesných predpisov. Už v jej rámci možno badať pozitívny trend sporadického návratu k múdrosti rímskeho práva. Sympatickým pokusom je napríklad zakotvenie inštitútu repliky a dupliky v § 167 CSP (pozri aj znenie dôvodovej správy), vrátane prevzatia veľkého množstva prvkov rímskoprávnej teórie o kontradiktórnosti konania. Preto sa možno domnievať, že rímske právo môže stále inšpirovať a aj inšpiruje súčasné právo z viacerých hľadísk.

Téma odvolania v rímskom práve patrí k relatívne zaznávaným témam, ktoré trpia prílišným zjednodušovaním, avšak tento článok sa pokúsil dokázať, že odvolanie bolo v Rímskej ríši upravené dômyselnejšie, než by sa mohlo zdať na prvý pohľad. Vo formulovom procese mala procesná strana istým spôsobom taktiež právo na spravodlivý proces a úmyselnú absenciu odvolania vynahrádzovali iné prostriedky. Mohlo ísť o intercesiu proti rozhodnutiu prétora (*appellatio per maiore potestas*) alebo o uplatnenie následnej zodpovednosti sudcu. Absolútna záväznosť rozsudku vo formulovom procese má svoje odôvodnenie v momente litiskontestácie, keď sa strany sami dohodli, že vyneseny rozsudok budú rešpektovať a podrobia sa jeho zneniu. Navyše strany väčšinou dospeli k ustanoveniu sudcu na základe vlastnej vôle. Keďže kogničný proces bol postavený na iných princípoch, umožnilo sa podanie odvolania v súlade s ustanoveným inštančným postupom. Pri pohľade na inštitút odvolania možno dospieť k záveru, že normatívne zakotvenie právnych inštitútov sa môže meniť, ale určité všeobecné princípy a pozadie týchto inštitútov sú pre právny poriadok univerzálne a nemenné. Odvolanie má byť predsa jednou zo záruk spravodlivého súdneho procesu...

### **Resume**

This article has dealt with appeal in the Roman procedural law. The conclusion has been reached that in procedure per formulas this institute had not been used. However, appeal could have been applied against certain decisions of praetor at the stage of in iure. Magistracy of higher or equal level (that is consul, tribune, praetor) had had a power to cancel decision at issue through intercession. Article has also covered the issue of special forms of appeal during the period of Principate and its large part deals with the normative description of appeal within the cognition process where with respect to current practice we can emphasise not only a strict application of full appeal, but mainly free disposal with pleas in law.

---

<sup>76</sup> Paul. Sent. 5, 33, 1.: Aby nikto nemal úplne svojvoľné právo odvolať sa proti vyslovenému rozsudku, bolo potrebné ustanoviť určité časové a ďalšie ohraničenia.“ K tomu pozri: Inst. 4, 16, pr.: ...Svojvôľu žalobcov alebo žalovaných je možné udržať na uzde buď pokutou alebo bohobojným strachom pred prisahou...”

<sup>77</sup> Pozri k tomu: ŠTEVČEK, M. – IVANČO, M. The conception of civil procedure in the Slovak Republic. In *Juridical tribune-Tribune juridica*, 2017, roč. 7, special issue, s. 120 a nasl.; Taktiež: IVANČO, M. Historické smerovanie a aktuálne tendencie nezákonného dôkazu vo svetle civilného sporového poriadku. In *Naděje právní vědy 2017: Právní věda v praxi*. Plzeň: Západočeská Univerzita, 2017, s. 120 a nasl.

# Záložné právo v Uhorsku ako prostriedok slúžiaci na zaistenie pôžičky

Terézia Hišemová\*

## Úvod

Zabezpečenie dlhu, resp. záväzku sa v minulosti uskutočňovalo viacerými spôsobmi. V predkladanom príspevku sa budeme venovať inštitútu zálohu, ktorý mal zabezpečiť dlh či už pred jeho splatnosťou alebo po splatnosti.

V príspevku budeme prezentovať ustanovenia z troch zbierok z rôznych častí Uhorska, konkrétne zo Zbierky tavernikálneho práva, zo Žilinskej mestskej knihy a zo Zbierky spišského práva známej ako Zipser Willkür. Ustanovenia Zbierky tavernikálneho práva budeme čerpať z prílohy knihy *Ius tavernicale*<sup>1</sup> Štefanie Mertanovej, kde sa nachádza transliterovaný nemecký text Zbierky tavernikálneho práva z archívneho exempláru v Prešove, ktorý má priamy súvis s textom zbierky nachádzajúcim sa v Košickom archíve. Preložené ustanovenia Žilinskej mestskej knihy spolu s pôvodným znením budeme čerpať z práce Márie Papsionovej *Sasko-Magdeburské právo na Slovensku. Krajinské právo v Žilinskej knihe*.<sup>2</sup> A ustanovenia zbierky Zipser Willkür budeme čerpať z preloženej edície rukopisu spišského práva z Levoče z roku 1552, ktoré taktiež preložila Mária Papsionová a nachádzajú sa v kolektívnej monografii *Ludské práva a slobody na Spiši v minulosti*<sup>3</sup>.

V Zbierke tavernikálneho práva a v zbierke Zipser Willkür je spomenutý inštitút zálohu, v Žilinskej mestskej knihe je na zabezpečenie záväzku spomenutý okrem zálohu aj inštitút ručenia. Pre úplnosť je potrebné dodať, že inštitút ručenia sa spomína aj v inej súvislosti, a to s osobnou účasťou na súdnom pojednávaní, či zabezpečením osobnej účasti inej osoby na súdnom pojednávaní.

## 1. Záloh v Zbierke tavernikálneho práva

V Zbierke tavernikálneho práva bol ako zabezpečovací prostriedok upravený záloh. Niekedy šlo o záloh, ktorý mal skôr fiktívnu podobu, šlo skôr o nejaký symbol budúceho splatenia dlhu, v zbierke sa spomína ako taký symbolický znak budúcej platby ohnutá minca. Takúto ohnutú mincu mohol potom veriteľ, žalobca, ukázať na súde na troch súdnych pojednávaniach a dlžník, žalovaný, bol povinný zaplatiť svoj dlh ihneď. *Ust. 16 „O predĺžení platby s prinesením ohnutého fenigu na znak platby hotovými peniazmi.“*<sup>4</sup> - ...*Ak nemá peniaze a nechce dať ani inú zálohu, tak má žalovaný dať ohnutý denár na znak zálohy a namiesto skutočnej platby. Žalobca ukáže tento denár trikrát v troch právnych termínoch, ako nasledujú po sebe. Ak je to teda takto (predtým zaplatil sudcovi 3 váhy siedmich denárov a stoličnému*

---

\* JUDr. Terézia Hišemová, interná doktorandka, Katedra dejín štátu a práva, Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, e-mail: terezia.hisemova@student.upjs.sk

<sup>1</sup> MERTANOVÁ, Š. *Ius tavernicale. Štúdie o procese formovania práva tavernických miest v etapách vývoja tavernického súdu v Uhorsku (15. -17. stor.)* Bratislava : Veda, 1985. s. 155 – 215.

<sup>2</sup> PAPSIONOVÁ, M. *Sasko-Magdeburské právo na Slovensku. Krajinské právo v Žilinskej knihe*. Žilina : Eurokódex, 2014. s. 72 -279.

<sup>3</sup> PAPSIONOVÁ, M. *Spišské právo – Zipser Willkür*. In BRÖSTL, A. – POLLÁK, M. (eds.) *Ludské práva a slobody na Spiši v minulosti*. Levoča : Krásny Spiš, 2017. s. 53-162.

<sup>4</sup> „*Von der Verlengerung der Bezalung in erhaltener Sachen mit Fürbringung eines gebogenen Pfennings zum Zeichen der Bezahlung mit beraiten Gelde.*“

notárovi trikrát preukazne osobitne 2 denáre), tak je žalovaný povinný zaplatiť žalobcovi aj bez akéhokoľvek odhadu vecí hotovými florénmi v zlate alebo peniazmi, ktoré sú v tom čase v obehu, sumu, ktorú udal žalobca, úplne celú a bez prietahov. A toto je donútený urobiť bezodkladne prostredníctvom peňažného sudcu.“<sup>5</sup>

Ako záloh sa zvykol ustanoviť dom, resp. iná nehnuteľnosť. Dom sa dal ako záloh písomným potvrdením mesta alebo svedectvom prísazných mesta, že bol odovzdaný list (dnes by sme to mohli prirovnať k listu vlastníctva – pozn. autorky) veriteľovi na istý čas, ktorý ak uplynul, sa mal vrátiť späť vlastníkovi domu. V tomto čase sa mal splatiť dlh, pre ktorý bol dom určený ako záloh. Ust. 17 „Taktiež ak by niekto dal do zálohy svoj dom z moci prípisu mesta alebo dostatočného svedectva prísazných mešťanov, a totiž že by osobne prišiel k prísazným a odovzdal by dedičský list, ktorý má a ktorý vyšiel o tomto dome na znak zálohovania do rúk toho, kto požičiava peniaze až po určenú dobu, dokedy má uvoľniť dom...“<sup>6</sup>

Ako záloh sa však používali aj iné veci, či už oblečenie alebo iné predmety. Ust. 23 „Taktiež ak by niekto dal do zálohy svoje oblečenie...“<sup>7</sup> inde Ust. 24 „...ak by mal nejaký spolumešťan nejakú inú vec, ktorú mu dali do zálohy...“<sup>8</sup>

Problém nastal pri vrátení zálohu. Obzvlášť závažné problémy mohli vzniknúť pri vrátení založenej nehnuteľnosti. Ak by po uplynutí doby, ktorá bola stanovená na vrátenie dlhu – v tomto ustanovení rozumieme dlh všeobecnejšie, nejde vyslovene o požičanú sumu peňazí, a teda existenciu záložného práva na istú nehnuteľnosť – sa dlžník o dlh a teda aj záloh nezaujímal, resp. ignoroval ich existenciu, vtedy sa mohol obrátiť veriteľ, teda ten v koho prospech bol záloh zriadený, na súd na ktorom sa preukazovala mestská listina o existencii zálohu na troch súdnych pojednávaniach na ktorých musel dlžník, záložca, zaplatiť sudcovi 40 denárov a notárovi 4 denáre. O dom mohol záložca požiadať až o 45 dní za predpokladu, že zaplatil. Ust. 17 „O opätovnom vrátení založených nehnuteľných majetkov a o ich odhade a predaji.“<sup>9</sup> - ... Keby teda stanovený termín prešiel, a on by nechcel vrátiť dom ani sa nič pýtať na to, vtedy má vyjsť mestský list o dome, z moci ktorého bude dom držaný podľa dedičského práva, trikrát v troch termínoch dosvedčiť pre súd peňažného sudcu a za každé osvedčenie zaplatiť osobitne 40 denárov sudcovi a stoličnému notárovi osobitne 4 denáre za zapísanie, ktoré má urobiť do knihy peňažného sudcu. Kedy sa to udeje, má mu peňažný sudca oznámiť, že má uvoľniť dom za trikrát 15 dní, čo je spolu 45 dní. Keď sa toto urobí, je to dobré a o dome

---

<sup>5</sup> „...Welcher so er nich Geld hat, noch andere Pfand geben wolte, so mag der Beklagte geben einen Den. durch ihm eingebogen zum Zeichen des Pfandes und anstatt wahrer Bezahlung, welchen Den. der Kläger 3 mahl zeigen wirdt in dreyen Rechtsterminen, so nacheinander folgen. Wen sichs nun also hat (das zuvor dem Richter die 3 Gewicht zu 7 Den. bezahlet und dem Stulnotario in denselbigen dreyen erzeigungen, wie vormeldet, durch ihn beschehen, sonderliche 2 Den. gegeben und bezahlet werden), so soll der Beklagte verpflichtet sein dem Kläger auch ohne irgendeine Schätzung der Dinge mit bereiten Fl. im Gold oder Geldt, so nach Lauf der Zeit gebräuchlich ist, als viel die Summa betrifft, durch dem Kläger fürgegeben unnd offenbahret, volkömbliche, ganze und unverzogenliche Bezahlung zu thun. Unnd soll diss zu thun benötigt werden durch den Geldrichter ohn allen Verzug.“

<sup>6</sup> „Item so iemand sein Hauss verpfenden solte mit Kraft des Stadtbrieffs oder genugsamen Zeugniß der geschwornen Burger, als nemblich, das er persöhnlichen keme in Gegenwart der Geschwornen und übergebe den erblichen Brief, den er hat und der ausgangen ist über dasselbige Hauss zum Zeichen der Verpfendnuss in di Hände dess, der das Geld leihet biss auf ein gewisse Zeit durch die Partheyen verordnet, darin er das Hauss wider lösen solte...“

<sup>7</sup> „Item so iemand seine Kleider verpfanden solte...“

<sup>8</sup> „Item so ein Mitburger eines andern Ding, das ihm zu behalten gegeben verpfenden solte...“

<sup>9</sup> „Von der Widerlösung der versetzten unbeweglichen Gütter und von derselben Schätzung unnd Verkhauffung.“

vyjdený zálohový list sa vypovie a dom sa dlžníkovi vráti...“<sup>10</sup> Avšak v situácii, keď dlžník, záložca nezaplatil, vtedy sa dom ocenil. Ak bol dom kamenný, ocenil sa podľa svedomia prísazných, ak bol drevený, cenu odhadli tesári so schválením spolumešťanov. Po ocenení sa znova stanovila 45-dňová lehota, počas ktorej mal dlžník dom vyplatiť alebo predať. Ak by sa dom nepredal, vtedy prechádzalo vlastníctvo domu na veriteľa, tento prevod dosvedčili dvaja prísazní, ktorým bol povinný nový vlastník zaplatiť jeden zlatý florén. Ak bola však odhadnutá cena domu vyššia ako bol pôvodný dlh, vtedy veriteľ, nový vlastník nehnuteľnosti, mal povinnosť do 45 dní zložiť prevyšujúcu peňažnú čiastku žalovanému alebo sudcovi. Ust. 17 „...Kde by však termíny prešli bez zaplatenia, vtedy sa má dom, ak je kamenný, odhadnúť podľa svedomia. Kde je drevený, odhadnú ho tesári so schválením (akceptovaním) určitých spolumešťanov a po odhade sa má osobe, ktorá dom zálohuje, znova stanoviť termín trikrát 15 dní, aby v tomto období dom vyplatila alebo uvoľnila a predala. Keby to nechcela urobiť, vtedy majú podľa znenia odhadu domu dvaja prísazní priviesť žalobcu do vlastníctva dotyčného domu a každému z týchto prísazných má žalobca, totiž ten, ktorý je ustanovený za pána domu, zaplatiť jeden florén v zlate ako svedectvo. To ostatné, totiž prekonanú sumu, akákoľvek prebehla v odhade, je žalobca zaviazaný podľa ustanovenia zložiť žalovanému v hotovosti v trikrát 15 dňoch. No kde by žalovaný nechcel sumu vyzdvihnúť, vtedy sa má dať do rúk peňažného sudcu...“<sup>11</sup> Nehnuteľnosť sa ponúkla najprv na predaj potomkom a najbližším príbuzným. Ust. 17 „...Lenže kde by niekto z blízkych chcel kúpiť dom žalovaného za odhadnutú sumu, má sa dom prideliť tomuto. Ak však toto potomkovia premeškajú, môže byť nehnuteľnosť ponúknutá susedom za odhadovanú sumu.“<sup>12</sup>

V inom ustanovení sa osobitne hovorilo o požičaní určitej sumy peňazí, ktorej vrátenie mal zabezpečiť záloh nehnuteľnosti, ak však k splateniu dlhu nedošlo, veriteľ mohol ísť so svojou vecou za sudcom, ktorý dlžníka predvolal trikrát, ktorý ak stále pred súdom popieral existenciu dlhu, svoj spor prehral, ak veriteľ dlh potvrdil prísahou. Ust. 19 „O peniazoch, ktoré sa požičajú na dedičský list nehnuteľných majetkov namiesto zálohu a toto sa poprie (dlžníkom). - Taktiež ak by si mešťan požičal nejakú sumu peňazí a na znak pôžičky by priniesol mestský

---

<sup>10</sup> „...Wenn nun der gesezte Termin erschienen, so er das Haus nicht wolte lösen oder nichts darnach fragete. Als dann soll er den Stadtbrieff so über das Haus ausgangen ist, aus welches Krafft das Haus nach erblichen Recht besessen wirdt, drey mal in 3 Terminen für dem Gericht des Geldrichters erzeigen und für eine iegliche Erzeugung besondere 40 Den. dem Richter, dem Stuel Notario aber besondere 4 Den. für die Intitulirung seiner, welche er thun soll in das Buch des Geldrichters, bezahlen. Wann nun das also geschehen, soll ihm der Geldrichter verkündigen, das er das Hauss in drey mahl 15 Tügen, welches macht 45 Tag zusammengerechnet, wieder lösen soll...“

<sup>11</sup> „...Diss wo er thun wirdt, ist zwar gut und der verpfandte Brieff so über das Haus ausgangen, soll dem Auslöser wider zugestellt werden. Wo aber die Termin unbezahlt fürübergangen, alsdann soll das Haus, wo es steinern ist, durch die Stimmen nach den Gewissen geschätzt werden. Wo es hölzern ist durch die Zimmerleute mit Annemmung gewisser Mitburger geschätzt werden. Wo es hölzern ist durch die Zimmerleute mit Annemmung gewisser Mitburger geschätzt werden und nach der Schätzung soll man der Persohn, die das Haus verpfendet, widerumb drey mal 15 Tage zu einen Termin sezen, das sie innerhalb derselben Zeit das Haus löse oder verkhauffe. So er das nicht thun wolte, oder nicht möchte, alsdann soll nach Laut der Schätzung des Hauses der Kläger in die Herrschfft des nemblichen Hauses durch zween geschworne Bürger geführet werden und ieglichen denselben Geschwornen soll der Kläger, nemblich der in die Herrschafft des Hauses gesezt wirdt, zalen zum Zeugnüß einen Fl. in Goldt. Das übrige aber, nemblich die übertreffende Summa, so irgendeine in der Schätzung überlauffet, soll der Kläger nach der Einnsazung in 3 mal 15 Tagen dem Beklagten mit barem Geldt verpflichtet sein niderzulegen. Wo aber die Summa der Beklagte nicht wolte aufheben, alsdann soll er sie dem Geldrichter in die Hände geben...“

<sup>12</sup> „...Wo aber iemand aus seinen Nechsten das Haus des Beklagten lösen oder um die geschätzte Summa khauffen wolte, soll das Haus denselbigen zugetheilet werden. So er aber derselbigen darbet, wo es die Nachbarn haben wolten, soll ihnen dergleichen für die geschätzte Summa zugesprochen werden.“



Niekedy sa mohlo stať, že záloh sa poškodil, alebo znehodnotil v čase kým bol u veriteľa. V zbierke tavernikálneho práva sa o takomto prípade hovorí v súvislosti so založeným oblečením. Ak bol veriteľ nespravodlivo obvinený z poškodenia, môže sa očistiť prísahou. *Ust. 23 „O novom založenom oblečení, ktoré sa v zálohe poškriabalo alebo ich doniesol uchovávateľ zálohy inakšie.<sup>16</sup> - Taktiež ak by niekto dal do zálohy svoje oblečenie, ktoré požičiavajúci (dlžník) priniesol nové, ale to by sa poškriabalo alebo by ho služobníctvo nosilo, čo sa môže dokázať, tak sa požičiavajúci (veriteľ) zaväzuje, ak je jeho vrchný odev cenný, aby povedal záložcovi (dlžníkovi), že je povinný celé zaplatiť podľa viery, ktorú je povinný Bohu. No ak to neuzná, tak má požičiavajúci (veriteľ) svojou vlastnou prísahou vyznať, že svojím spôsobom je oblečenie také, aké bolo, a vždy v nasledujúcich právnych termínoch sa dlžník zaväzuje urobiť prísahu, a teda musí zaplatiť požičiavávajúcemu (veriteľovi) úplne všetko.“<sup>17</sup>*

Akýkoľvek záloh mohol byť poškodený alebo zničený rozmnožením úžery. V takom prípade, dlžník, ktorý dal svoju vec do zálohu odprisahá cenu zálohu. *Ust. 24 „O tom, kto dá nejakú vec do zálohy, ktorá sa mu dala do držby, a držiteľ ju napokon zničil (poškodil) rozmnožením úžery.<sup>18</sup> - Taktiež ak by mal nejaký spolumešťan nejakú inú vec, ktorú mu dali do zálohy, bol by medzi kresťanmi alebo židmi a vec by sa poškodila kvôli rozmnoženiu úžery alebo ináč pomocou iných napadnúcich vecí a stránky by sa nedokázali dohodnúť a škiepili by sa v prítomnosti sudcu, vtedy je osoba, ktorá dala vec do držby, povinná vlastnou prísahou priznať cenu veci alebo vecí na ďalšom nasledujúcom termíne a sudca musí donútiť vinnú osobu k celej úhrade.“<sup>19</sup>*

Ak boli v zálohe hnutelné veci, ktoré prevzal veriteľ keď za ním prišiel jeho spolumešťan s prosbou o pôžičku a priniesol mu určité veci do zálohu, ale neskôr došlo k sporu pre poškodenie vecí, mal škodu znášať dlžník, pretože z jeho vôle boli veci zálohované. *Ust. 25 „O veciach, ktoré sa prinesú k niekomu s prosbou, či mu nechce dať nejakú sumu peňazí za dané veci.<sup>20</sup> - Taktiež ak by nejaký človek priniesol hocktorému spolumešťanovi určité veci*

---

*So er aber durch den Weg des Rechtens procediret und der Leiher zur Persohn des Richters gienge und leget ihm die Sachen für der That halben aus Befehl des Richters, wirdt der Beklagte citirt zum ersten, andern und drittenmahl. Wo der Beklagte nicht erscheinet, so wirdt der Kläger dardurch die Sachen erhalten. So er aber erscheinen unnd den Termin der Antworung annemmen wirdt, alsdann soll er den 14 Tage haben zum Termin der Antworung. Wann nun der Termin herbeykommen, so es der Beklagte leugnen wirdt, weill mann kein Gezeugnuss darüber hat, wirdt sich der Beklagte mit seinem selbs Turament im nechstt folgenden Rechtstermin entledigen.“*

<sup>16</sup> *„Von den neuen verpfandten Kleidern, so durch die Schaben oder auf andereweise zubracht werden durch den Verhalter des Pfands.“*

<sup>17</sup> *„Item so iemandt seine Kleider verpfanden solte und die von neuen gemacht weren, der Leiher aber dieselbigen Kleider mit Übelthaten durch die Schaben zu treiben liesse und die selbs oder durch sein Gesindt mit Tragen zubrechete, welches so er beweisen kann, so wirdt der Leiher verpflichtet sein als vil der Rockh werth ist, das der Verpfender auf seine Trew, die er Gott schuldig ist, sagen wirdt volkömblichen zu zahlen. Wo es aber nicht ken approbirt werden, so soll der Leiher mit seinen selbst Jurament bekennen, das die Kleider in ihrerweise sind, wie sie waren und wirdt alle Zeit in nechsten rechtfolgenden Terminen einen Eid zu thun verpflichtet sein und also mus der Verpfender dem Leihervolkömbliche Bezahlung thun.“*

<sup>18</sup> *„Von dem, der ein Ding verpfendet, das man ihm hat geben zu behalten und so es zuletzt von dem Behalter verderbet wirdt durch Ermehrung des Wuchers.“*

<sup>19</sup> *„Item so ein Mitburger eines andern Ding, das ihm zu behalten gegeben verpfenden solte, er sey zwischen den Christen oder Iuden und das Ding verderbet würde wegen Ermehrung des Wuchers oder sonst durch andere einfällende Sachen, so die Partheyen nicht können übereinkommen und darüber zackhafftig in Gegenwart des Richters erscheineten, alsdann wirdt die Persohn, welche die Ding zu behalten gegeben hat, den Werth des Dings oder der Dinge im nechstfolgenden Rechtstermin mit seinen selbs Jurament bekennen verpflichtet sein und also wird die Schuldhafftige Persohn von dem Richter gezwungen zu volkhömblicher Bezahlung.“*

<sup>20</sup> *„Von den Dingen, die zu iemanden bracht werden mit Bitten, er wolle ihm ein Summa Geld auf die gegebene Dinge suchen.“*



a prosil by ho, aby mu dal pre láskavosť určité množstvo peňazí na znak zálohy za tieto veci a veci by boli nejakým spôsobom poškodené a stránky by hovorili, že to bolo takto a takto, a škrepiac sa by prišli pred sudcu. Teda keď vypočuje stránky a ich odpovede, vtedy, pretože veci sú zálohované z vôle žalobcu a na jeho žiadosť, má škody týchto vecí znášať sám a žalovaný sa má oslobodiť a byť vyrovnaný...<sup>21</sup> Komplikovanejšia situácia nastala, ak pri predchádzajúcom dojednaní neboli žiadni svedkovia a dlžník popiera, že by šlo o pôžičku a sporné veci neboli v zálohe, ale v držbe pri vypožičaní a veriteľ priznal, že posunul tieto veci do zálohu niekomu ďalšiemu. Vtedy ten, ktorý dal veci do držby to odprisahá a ten, ktorý veci mal ich bude musieť zaplatiť. Ust. 25 „...Lenže kde niet nijakého svedectva, ani to sami nepriznávajú a žalobca (dlžník) obviňuje žalovaného (veriteľa) v tom, že mu menovité veci nedal do zálohy, ale do držby a žalovaný (veriteľ) prizná, že vraj mal tie veci, ale z rozkazu žalobcu (dlžníka) ich dal do zálohy, tak je žalobca (dlžník) svojou vlastnou prisahou na nasledujúci právny termín povinný uznať, že to dal nie na zálohovanie, ale do držby, a teda žalovaný (veriteľ) má byť donútený k zaplaceniu.“<sup>22</sup>

## 2. Záloh v Žilinskej mestskej knihe

O zálohu v Žilinskej mestskej knihe sa osobitne hovorí aj pri hre v kocky, hoci aj v takejto situácii je zriadený záloh platný, ale len za predpokladu, že hráč založil svoje vlastné veci. Ust. 205 „Ak sluha prehrá v kockách svoj majetok, dá ho do zálohu či predá, tak ho jeho pán nemôže požadovať späť. Ak však prehrá, založí alebo predá majetok svojho pána, ten je oprávnený žiadať ho späť, pokiaľ sa ho dovoľáva a nárokuje si ho právnou cestou.“<sup>23</sup>

Záloh nebol vždy vytvorený dobrovoľne, ale aj samotným richtárom, ktorý mohol takto vytvoreným zálohom zabezpečiť zaplatenie súdneho poplatku, ak bol však majetok dlžníka/žalovaného nedostatočný, bol majetok označený krížom pripevneným na bráne. Ust. 216 „Ak richtár nemôže dostať jemu prislúchajúci súdny poplatok vzatím majetku do zálohu, pretože majetok dlžníka je na to primálny, potom má súdny posol označiť zabavenie majetku krížom, ktorý po ortieli prisázných pripevní na bránu...“<sup>24</sup>

Zo zálohom nebolo možné voľne disponovať a ak sa zmenil držiteľ veci z akéhokoľvek dôvodu, ten kto zriadil záloh, ho má požadovať iba od toho, v koho prospech bol takýto záloh

---

<sup>21</sup> „Item so irgendt ein Mensch gewisse Dinge irgendeinem Mitburger bringen solte und ihn bete, auf das er ihm zu Gefallen ein gewisse Zahl des Geldes zum Zeichen des Pfandes über dieselbigen Dinge mit erforschen suchen solte und so die Dinge durch irgendeineweise verderbet würden und so die Partheien bekenneten, das sie also und also gewesen sindt und derwegen zanckhafftig in Gegenwart des Richters khämen. Wann nun der Partheyen vorbringen verhöret und die Antworung, wie vorbemeldet, geschehen, alsdann, weil die Ding mit Willen des Klägers und auf sein Begeren verpfendet sindt, soll er den Schaden derselbigen Dinge allein leiden und der Beklagte soll frey und quit gesprochen werden...“

<sup>22</sup> „...Wo man aber kein Zeugness haben wirdt, weder sie es selbst festiglich bekennen und der Beklagte durch den Kläger in dem beschuldiget wirdt, das er ihme die nemblichen Dinge nicht zu Versezzen, sondern zu Behalten gegeben hette unnd der Beklagte bekennete, er habe die Ding gehabt, aber die aus Befehl des Klägers verpfendet, so wird der Kläger mit seinen selbs Jurament im nechstfolgenden Rechtstermin verpflichtet sein zu approbiren, das ers ihm nicht zu Verpfenden, sondern zu Behalten gegeben hat und also soll der Beklagte zur Bezahlung gezwungen werden.“

<sup>23</sup> „Uertopelt ein knecht seynez selbez gut odir vortopelt odir seczet odir vorchavft, Der herre mag dar auf nicht vodern. Vertoppelt er aber seinez herren gut, versetzt odir verchauft, der herre mak iz wol wider vodern mit recht, daz er sich dar czu czych als recht ist.“

<sup>24</sup> „Uo der richter seyn wette nicht gephenden mak auf eynez mannez eigen, daz also cleyne gilt, daz sol der vrone pote zeychen mit ey m creücz mit vrteil. Legt er iz nicht ab, dez iz do ist, indem iare vnd tage, man vertayl ym seyn recht dor an...“

zriadený. Ust. 230 „Kto druhému niečo požičia alebo dá do zálohu, či už koňa, šaty alebo iný hnutelný majetok, nech by to akýmkoľvek spôsobom s jeho súhlasom zmenilo vlastníka, a ten, čo to teraz má, by to predal, založil, prehral, alebo by mu to ukradli či ulúpili, tak ten, čo tú vec požičal alebo dal do zálohu, ju nemôže požadovať od nikoho iného než od toho, komu ju požičal či založil.“<sup>25</sup>

Záloh, ktorý bol vytvorený na zabezpečenie dlhu na istý čas, ktorý uplynul, nemusel veriteľ naďalej držať, avšak predtým ako bol takýto záloh speňažený a dlh splatený, musel byť záloh, ak to bolo možné, prinesený na tri za sebou nasledujúce súdne pojednávania na ktorých sa prezentovala vôľa zbaviť sa zálohu na vyrovnanie dlhu. Ust. 256 „Ten, kto nechce dlhšie (t. j. po uplynutí dohodnutej lehoty) držať veci, ktoré mu niekto iný dal do zálohu, má ich trikrát po sebe priniest' na súdne sedenie a tam to dať na známosť. Ak tamten odmieta veci vyplatiť, tak ich držiteľ môže predat' a použiť na svoj úžitok.“<sup>26</sup>

Aj keď je vlastnícke právo najvyšším právom nad vecou, možno o neho prísť aj bez predchádzajúceho súhlasu. Zriadením zálohu sa síce nestrácalo vlastnícke právo, ale len bol zmenený držiteľ veci a po uplynutí dohodnutej alebo jednoročnej lehoty mohol dlžník o vlastnícke právo prísť. Ust. 270 „...Každý môže prísť o vlastníctvo právnou cestou, ak ho predá, založí alebo sa ho vzdá, ak premešká ročnú lehotu voči svojmu pánovi, ak bude vlastníckeho práva zbavený v súlade s krajinským alebo lénnym právom, alebo nech by oň bez donútenia prišiel akýmkoľvek spôsobom.“<sup>27</sup>

Pokiaľ šlo o pokutu či možné úroky, tie sa platili iba ak boli prisľúbené pred súdom. Ust. 307 „...Ak sa však niečoho zmocní so súhlasom toho, komu patrí, kto to požičal alebo dal do zálohu, a ak za to nezaplatí alebo to nevráti do stanoveného dňa, nebude platiť pokutu, pokiaľ to neprisľúbi pred súdom.“<sup>28</sup>

Zodpovednosť za škodu spôsobenú na zálohu nebola neobmedzená, ak vznikla škoda bez zavinenia veriteľa, ten nemusel škodu nahradiť. Ust. 383 „Čo si človek požičal alebo vzal do zálohu, to má vrátiť nepoškodené alebo nahradiť primeranou sumou peňazí. Ak však počas zálohu uhynie kôň alebo kus dobytky bez zavinenia toho, kto ho teraz má, a ak to tento dokáže a trúfa si to odprisahať, tak ho zaplatiť nemusí. Príde však o peniaze, za ktoré mu to zviaza dali do zálohu, pokiaľ sa pôvodne nedohodli na niečom inom.“<sup>29</sup>

Osobitne bol upravený záloh zriadený v prospech Žida, ktorý vždy musel byť zriadený v prítomnosti svedka, v opačnom prípade mohol byť Žid obvinený z krádeže. Ust. 162 „...Ak

---

<sup>25</sup> „Uelch man eynen andern leyhet odir seczet phert odir cleyder odir welcher hande habe, welcherleye weyze er iz auz von seyne gute lezet mit seynem willen, Verchaufft iz iener, der sy in seyner gewalt hot, odir vorseczzet odir vorspilt, odir wirt sy ym verstolen odir geraubet, lener der dy vor lyhen odir vorsaczt hot, Der mak cheyne vorderung aufhan, ane aufiem, dem er iz lech odir saczte.“

<sup>26</sup> „Der dez andern wette nicht lenger halden wil, der sol iz drey stund vor gericht pringen vnd auf pyten. Wil iz den gener nicht lösen, so sol er iz wol vorchaufen vnd seynen nucz do mit schafften.“

<sup>27</sup> „...Iclich man mak seinez rechten gutez wol mit recht aynik werden, ob er iz verchaufft odir für seczet odir auf lest odir sich vergizzet gegen seym herren, odir iz im verteylt wirt czu lant recht odir czu lehen recht, odir czu welcher weyze iz im ab get vnbetwungen, so ist er der wer gelozet mit recht.“

<sup>28</sup> „...Wer er sich vnder windet mit genez willen, dez iz ist, odir ym leyhet odir in porge tut, gilt er iz nicht odir tut er iz nicht wider czu bescheyden tage, er bleibet ane schade, er en habe iz vor gericht gelobet.“

<sup>29</sup> „Uaz man eynem leyhet oder seczet, daz sol man vnverderbet wider geben oder gelden nach seynen werden. Stirbet aber eyn phert oder eyn vich, daz saczung ist, ane seyne schult, der iz vnder ym hot, beweyset er daz vnd tar er seyn recht dor czu tun, er gilt iz nicht. Er hot seyn gelt vorlorn, daz ym vor stvnt, ir gelubde sey den anders.“

*Žid kupuje alebo berie do zálohu kalichy, knihy alebo omšové rúcha, na ktoré nemá žiadneho ručiteľa, a ak to u neho nájdú, tak ho budú súdiť ako zlodeja...* <sup>30</sup>

Ďalším inštitútom na zabezpečenie dlhu bol aj inštitút ručenia, ktorý slúžil na zabezpečenie už existujúceho dlhu, ktorého vymáhanie sa dostalo už pred súd. V prípade ak majetok nedosahoval hodnotu vymáhaného dlhu, bol povinný dlžník nájsť ručiteľov na sumu presahujúcu hodnotu majetku *Ust. 176 „Tak čujte, ak niekoho v oblasti platnosti práva žalujú pre peniaze a on to prizná, tak v prípade, že má nejaké dedičstvo, ktorého hodnota je vyššia než ten dlh, môže ho ponúknuť ako záruku. Ak je však hodnota toho dedičstva nižšia než suma, pre ktorú ho žalovali, tak záruku môže ponúknuť len do takej výšky dlhovanej sumy, ktorá zodpovedá hodnote dedičstva; na zostatok dlhu musí mať ručiteľov...* <sup>31</sup>

### **3. Záloh na Spiši**

Síce ustanovení týkajúcich sa zálohu je v špišskej zbierke menej, o to viac si je potrebné uvedomiť význam tohto využívaného inštitútu, ktorý si našiel v zbierke svoje miesto.

Prvé z ustanovení, ktoré sa venuje zálohu hovorí o zálohu, ktorý je žiadaný po splatnosti.

*Ust. 24 - Ak niekto požaduje od druhého vrátenie peňažného dlhu, koľkokrát môže požiadať o záloh.* <sup>32</sup> *„Ak jeden od druhého požaduje právnu cestou svoje peniaze, tak ho má s richtárovým súhlasom trikrát požiadať o záloh, vždy po troch dňoch a so súdnym sluhom. Ak je to grófsky súd, tak má grófovi zakaždým zaplatiť tri veľké fenigy, ak je to richtárov súd, tak mu má za každé vymáhanie zálohu dať štyri fenigy.* <sup>33</sup>

V ďalších ustanoveniach sa hovorí predovšetkým o lehotách súvisiacimi so zálohom.

*Ust. 25 „Ak niekto získa záloh, má ho držať 14 dní potom, čo ho na tretí deň od dlžníka právnu cestou dostal. Záloh má predať tam, kde ho ošacovali (určili jeho cenu). Ak ho tam predať nemôže, tak ho má ponúknuť na najbližšom trhu.* <sup>34</sup>

*Ust. 26 „Všetky zálohované veci treba držať podľa krajinského práva. Či je to strieborný alebo iný záloh, hnutel'ný alebo nehnuteľný majetok (dedičstvo), to všetko musí veriteľ podržať rok a deň.* <sup>35</sup>

### **Záver**

Aj na základe vyššie citovaných statí z rôznych právnych textov z odlišných oblastí môžeme vidieť, že určité právne inštitúty sa nemenia a ostávajú viac-menej rovnaké. Môžeme si myslieť, že záloh a záložné právo je inštitútom modernej doby, pravda je však taká, že tento

---

<sup>30</sup> „*Caufft der iude odir nimpt er czu wette kelche vnd bücher vnd mesgewant, daz er cheynen weren hot, vint manz in sinen geweren, man richter vber yn als vber eynen dyp...*“

<sup>31</sup> „*Nv hört, wer vmb gelt wirt beclagt binnem wicbildez recht, hot bechant, hot er ein erbe, daz pezzet ist, er müz sich wol do pey borgen. Ist aber daz erbe erger dann daz gelt, do er vmb ist beclagt, so mach er sich do pei nicht geborgen, svnder so vil alz daz erbe wert ist; für daz ander müz er pürgen seczen...*“

<sup>32</sup> „*Wen einer auff den andern sein geltscholth derfolget, wie offit er pfanth fordern soll.*“

<sup>33</sup> „*Ab ein Mann Sein gelth mir eynem Rechten auff eynen derfolgeth, szo soll er 3 stundt pfant formern mith des Richters laube, an 3 tagen vnnd als offit, als er pfanth forderth, mit dem büttel. Ist, d(a)z es des Groffen gericht ist, Szo soll er dem Groffen von iglicher pfhändung 3 gross pfennig vorrichten. Ists des Richters gericht, szo soll er dem Richter von yeczlicher pfändung 4 phenig gebenn.*“

<sup>34</sup> „*Wen Einer pphanth gewinnth, Szo sol ers halten, als es ym zwgeteylt wirt, 14 tag, ader am dritten tag, dornoch es eyner auff eyne(n) derfolgeth mit dem Rechten. Vnd das pfa(n) dt soll man do vorkauffen, do es geschäczet wirt. Kan ers dan nicht vorkauffen, szo szoll ers fwrwn auf den nechsten Margckt.*“

<sup>35</sup> „*Alle digk teytl man doch dem landtrechten czw halten, ysts sylbern pphantht ader nicht sylberin, an habe vnnd Erbe, das muss einer halten iar vnd tagk.*“

inštitút bol v období stredoveku a novoveku známy, nehovoriac o tom, že tento inštitút už poznali starí Rimania.

### ***Resume***

This article deals with the institution mortgage as an important means to secure obligation. In the contribution, the author presents the provisions of three collections from various parts of Hungary, namely the Collection of Tavern Law, the Zilina City Book and the Spiš's Collection of Laws known as Zipser Willkür.

# Nútený výkon rozhodcovských rozhodkov v teórii a praxi – cez prizmu historického vývoja (najmä rímsko-právnych súvislostí) a potreby aktuálnej praxe\*

Regina Hučková\*\*

## Úvod

Nepochybne by sa celej spoločnosti žilo omnoho pokojnejšie a bez nepotrebných stresových situácií, ak by bolo možné určitými nástrojmi zabezpečiť efektívne dodržiavanie zásady „pacta sunt servanda“. Na úvod tohto traktátu o nútenom výkone rozhodnutí rozhodcov sa nám hodí vyjadrenie prof. Hansa Wehberga, ktorý význam uvedenej zásady okomentoval takto: „*Len málo pravidiel týkajúcich sa usporiadania spoločnosti má taký hlboký morálny a zároveň i náboženský vplyv ako zásada posvätnosti zmlúv a ich dodržiavania.*“<sup>1</sup> Ako nám však súčasná spoločenská situácia ukazuje, dosiahnutie takéhoto stavu nie je vzhľadom na množstvo faktorov často reálne. Nebudeme sa podrobnejšie v tomto článku zaoberať faktormi, ktoré determinujú neschopnosť dodržiavania základnej zásady, na ktorej spočíva zmluvná kontraktácia.<sup>2</sup> Zámerom tohto článku je poukázať na špecifickosť situácie pri nútenom výkone rozhodcovských rozhodnutí. Slovné spojenie „nútený výkon“ a „rozhodcovské rozhodnutie“ je z nášho pohľadu oxymoronom, a to z toho dôvodu, že rozhodcovské konanie je výrazne determinované dobrovoľnosťou. Dobrovoľnosťou v tom zmysle, že rozhodcovské konanie nemožno podľa súčasnej právnej úpravy zahájiť ex offio, ale jeho iniciácia je determinovaná dvojstranným prejavom vôle, a teda súhlasom s rozhodcovským konaním.<sup>3</sup> V kontexte uvedeného neprichádza do úvahy, aby zmluvné strany boli vystavené riešeniu svojho sporu pred rozhodcom bez toho, aby o tom vopred nevedeli, aby prejavili vôľu riešiť takýmto spôsobom svoje spory a bez toho, aby im bolo umožnené sa slobodne o tom rozhodnúť.<sup>4</sup> V nedávnej minulosti sa vyskytli určité excesy, ktoré nezodpovedajú vyššie uvedeným tézam, avšak boli skôr výnimkou (negatívnou) z doktrinálneho nastavenia rozhodcovského konania.<sup>5</sup> V ďalšom sa nebudeme ďalej venovať tejto výnimke, keďže bola výrazne podrobená kritike zo

---

\* Článok vznikol v rámci riešenia grantovej úlohy VEGA č. 1/0198/17 „Pôžička, či úžera? Nútený výkon rozhodnutia – historickoprávne základy a problémy aplikačnej praxe“

\*\* doc. JUDr. Regina Hučková, PhD., Katedra obchodného práva a hospodárskeho práva, Právnická fakulta UPJŠ v Košiciach, kontakt: [regina.hučkova@upjs.sk](mailto:regina.hučkova@upjs.sk)

\* Článok vznikol v rámci riešenia grantovej úlohy VEGA č. 1/0198/17 „Pôžička, či úžera? Nútený výkon rozhodnutia – historickoprávne základy a problémy aplikačnej praxe“

\*\* Doc. JUDr. Regina Hučková, PhD., Katedra obchodného práva a hospodárskeho práva, Právnická fakulta UPJŠ v Košiciach, kontakt: [regina.hučkova@upjs.sk](mailto:regina.hučkova@upjs.sk)

<sup>1</sup> WEHBERG, H., Pacta sunt servanda. In: American Journal of International Law, roč. 53, číslo 4, 1959, str. 775. DOI: 10.2307/2195750

<sup>2</sup> Pozri k tomu: TREŠČÁKOVÁ, D., MICHALOV, L., Vzťah globálnej hospodárskej krízy a krízy v dodržiavaní obchodných záväzkov – vzájomné súvislosti, východiská a riešenia. In: Právo, obchod, ekonomika IV. Košice, UPJŠ, 2014, str. 262 a nasl.

<sup>3</sup> Pozri § 3 zákona o rozhodcovskom konaní (zákona č. 244/2002 Z.z.)

<sup>4</sup> Pozri podrobne k rozhodcovskej zmluve: HUČKOVÁ, R., Rozhodcovská zmluva. In: Justičná revue. Roč. 61, č. 1, 2009, str. 67 a nasl.

<sup>5</sup> Pozri k tomu: HUČKOVÁ, R., Vybrané problémy rozhodcovskej zmluvy (so zvláštnym zreteľom na oblasť sporov zo spotrebiteľských zmlúv). In: Justičná revue. Roč. 61, č. 2., 2009, str. 225 a nasl.; VÍTOVÁ, B., Nepřiměřená ujednání ve spotřebitelských smlouvách po rekodifikaci soukromého práva. 2.vyd. Praha, Wolters Kluwer, 164 s.

strany odbornej verejnosti a zároveň bola reflektovaná aj v legislatívnych zmenách, o ktorých sa krátko v tomto článku zmienime.

Protirečiaci význam spojení „*rozhodcovské rozhodnutie*“ a „*nútený výkon*“ identifikujeme teda v podstate rozhodcovského konania, ktorým je dobrovoľnosť zhmotnená do zmluvy (v našom prípade rozhodcovskej zmluvy) ako dvojstranného právneho úkonu, ktorého podstatou je prenesenie právomoci rozhodovať spory zo štátneho orgánu (súdu) na súkromnoprávnu inštitúciu, t.j. rozhodcovský súd. Ak sa raz zmluvné strany dobrovoľne dohodnú, že chcú, aby ich spory neboli riešené klasickým spôsobom, t.j. pred sudcom, ale chcú ísť „inou cestou“, tak to by skutočne malo celkovo detekovať iný prístup k plneniu svojich povinností. Je pravdou, že rozhodcovské konanie je príznačnejšie pre oblasť obchodovania, podnikania, v rámci ktorého by sa mali pohybovať subjekty konajúce s vyššou dávkou profesionality a odbornosti ako v iných oblastiach. Zrejme by bolo namieste krátko sa pozastaviť pri analýze dôvodov, ktoré vedú jednotlivcov k tomu, že uprednostnia pri riešení svojich sporov iné než štandardné metódy a oberú sa v istom zmysle o istoty, ktoré im poskytuje štátny súdny systém. Uprednostnenie tzv. alternatívnych metód riešenia sporov sa nepochybne opiera na jednej strane o výhody metód, ktoré spadajú medzi mimosúdne formy riešenia sporov, ale zároveň sa opierajú aj o nedostatky klasického súdneho konania. Tým najvypuklejším nedostatkom klasického súdneho konania je jeho nepružnosť, často kritizované prietahy v konaní a s tým spojená nákladnosť konania. Jedným z objektívnych dôvodov týchto negatívnych nuancií spájaných s tradičným spôsobom riešenia sporov, sú odlišné východiskové parametre fungovania štátneho súdnictva a rozhodcovského súdnictva.

### ***1. Niekoľko úvah k historickému vývoju rozhodcovského konania***

Už od najstarších čias vzniku a vývoja ľudskej spoločnosti dochádza ku kreovaniu adekvátnych sociálnych štruktúr, zabezpečujúcich ochranu, rovnováhu a záujmy rodových spoločenstiev a ich členov (kmeňových útvarov), neskoršie starovekých etníc, postupne sa v ďalšom vývoji transformujúcich do podoby historicky prvých (spočiatku primitívnych) štátov (štátnych celkov). Už v období pred historickým vznikom štátu (štátnej organizácie) vzájomné spory (konfliktné situácie) medzi príslušníkmi vzniknúcich spoločenstiev svojou prirodzenou autoritou riešili (skôr zmierovali) kmeňoví náčelníci (starešinovia), kňazi (u Keltov napr. druidi), ale tiež volení rozhodcovia (u germánskych kmeňov, ako píše Tacitus, to boli ľudové zhromaždenia).<sup>6</sup> V literatúre sa takýto neformálny, zo samej ľudskej podstaty odvodený spôsob riešenia sporov (skôr narovnávanie narušených vzájomných medziľudských konfliktov) často označuje termínom „primitívna justícia“.

So vznikom štátu (štátnej organizácie spoločnosti) sa spája jednak vznik práva (právneho systému) a jednak štátom upraveného verejného procesného konania (postupu) uplatňovania

---

<sup>6</sup> HATTENHAUER, H., *Evropské dějiny práva*. 1. Vydání. Praha, C. H. Beck 1998, str. 29 a nasl. (z nemeckého originálu Hans Hattenhauer: *Europäische Rechtsgeschichte*, 2. Vydání, C. F. Müller Juristischer Verlag, Heidelberg 1994, preložili Sylvia Adlerová et al.)

Porovnaj SCHELLE, K. et al., *Právní dějiny*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, str. 42 a n., str. 53 a n., str. 62 a n., str. 73 a n., str. 83 a n., str. 90 a n., str. 127 a n.

Pozri tiež FILIP, J., *Keltská civilizace a její dědictví*. ACADEMIA PRAHA, 1995, str. 100 a n. ISBN 80-200-1079-3.

Ďalej pozri SATURNÍK, T., *Příspěvky k šíření byzantského práva u Slovanů*. Nákladem České akademie věd a umění, 1992, str. 129 a nasl.

predovšetkým súkromnoprávných práv (nárokov) pred všeobecnými súdmi, vykonávajúcimi štátnu (verejnú) moc.

Historický vývoj prejednávania, riešenia a rozhodovania právnych sporov prostredníctvom štátom konštituovaných a inštitucionalizovaných všeobecných súdov potvrdzuje, že popri uvedenom spôsobe sa (viac alebo menej) uplatňuje spôsob rozhodovania sporov zvolenými rozhodcami, a to prakticky po celú dobu existencie štátov, vlastne až doposiaľ. Navonok sa môže zdať, že v prípade rozhodcovského konania tu ide o akýsi relikv historického „práva“, v istom zmysle ako práva „vulgárneho“ (často označovaného ako barbarského). Historická skutočnosť je taká, že už v starovekých štátoch prevažne imperiálneho charakteru (najmä v antickom Ríme) najstaršie formy rozhodcovského konania (zmluvnej, dohodnutej „arbitráže“) neboli len akousi reziduálnou stopou archaických zmierovacích mechanizmov, ale vnášali doň prvky neformálnosti, konsenzuality a procesnej aktivity. Rozhodujúcu úlohu v tomto smere zohrával praetor peregrinus.<sup>7</sup> Aj dnes platí, že zvolený rozhodca nepôsobí ako sudca (iudex), ale skôr ako zmierovateľ, pričom finálnym produktom výkonu jeho činnosti je viac priateľské narovnanie narušených vzťahov medzi sporiacimi sa účastníkmi než mocenské rozhodnutie sporu formou rozsudku ako produktu štátno-mocenskej ingerencie do privátnej sféry ľudí.

V antickom Ríme v období republiky, síce súdnu právomoc vykonával sudca (iudex), avšak v sporoch, kde záležalo aj na osobných odborných znalostiach najmä hospodárskych pomerov nerozhodoval iudex, ale arbiter, prípadne v zložitejších prípadoch zbor troch arbitrov.<sup>8</sup>

Je historicky preukázateľné, že už od čias antického Ríma a následných viacerých recepcií rímskeho práva na európskom kontinente, najmä po zániku Západorímskej ríše (476 n. l.) do právnych systémov formujúcich sa stredovekých európskych štátov boli prenesené a v určitej miere modifikované prvky klasického rímskeho súkromného práva a civilného procesu, vrátane inštitútu zvolených rozhodcov (arbitrov).

Treba ešte dodať, že v právnych poriadkoch vzniknutejších štátnych útvarov v európskom priestore v určitej forme pretrvávali aj rezidua dávnejších domácich právnych prvkov a tradícií z predkresťanského, u nás slovanského obdobia.<sup>9</sup>

## **2. Niekoľko poznámok k platnej právnej úprave rozhodcovského konania**

Súčasná právna úprava rozhodcovského konania vychádza z Modelového zákona vytvoreného Komisiou OSN pre medzinárodné obchodné právo prijatého v roku 1985. Zámerom jeho vytvorenia bolo poskytnutie predlohy, vzoru alebo modelu pre reformu,

---

<sup>7</sup> Pozri napr. SOMMER, O.: *Prameny soukromého práva římského. II. přepracované vydání. Nákladem vlastním, Praha 1932, str. 71.* V tejto súvislosti autor píše: „*Na poli procesním vybudoval právě praetor peregrinus pružný a praktický způsob řízení písemnými formulami (agere per formulas sive per concepta verba. Nejsa jako praetor urbanus vázan formalismem civilního práva, mohl též působiti v cizineckých sporech ve formách uvolněných a prostých vši těžkopádnosti řízení legislativního. Přijímal tudíž od stran a jich právních poradců návrhy smlouvy o rozhodčích, pořázené podle okolnosti toho kterého sporného poměru. Rozhodčími byli tu recuperatores, počtem nejméně tři. (Patrně bývali ustavováni jako smíšený rozhodčí soud.) Toto řízení bylo později recipováno právem civilním i pro spory občanské.*“

<sup>8</sup> Porovnaj BARTOŠEK, M., *Dějiny římského práva ve třech fázích jeho vývoje. ACADEMIA PRAHA, 1995, str. 85, 103.*

<sup>9</sup> BEŇA, J., GÁBRIŠ, T., *Dejiny práva na území Slovenska I (do roku 1918). 1. vydanie. Bratislava, Univerzita Komenského v Bratislave. Právnická fakulta. Vydavateľské oddelenie, 2008, str. 17 a nasl. ISBN 978-80-7160-257-6.*

harmonizáciu alebo vytvorenie národných zákonov o rozhodcovskom konaní, tak aby boli zohľadnené i špecifické črty a požiadavky medzinárodnej obchodnej arbitráže.<sup>10</sup> Potrebu prijatia modelového zákona upravujúceho medzinárodné rozhodcovské konanie prvýkrát formulovala v roku 1976 Ázijsko-afriická právna konzultačná komisia ako nadstavbu k úspešnej aplikácii Dohovoru OSN o uznávaní a výkone cudzích rozhodcovských rozhodnutí.<sup>11</sup> Práce na jednotnom štandarde rozhodcovského konania sa začali v roku 1978 a v decembri roku 1985 Valné zhromaždenie OSN schválilo finálny text Modelového zákona. Išlo o prvý, avšak nie posledný modelový zákon pripravený na pôde UNCITRALu.<sup>12,13</sup> Okrem oblasti rozhodcovského konania, Komisia UNCITRAL pripravila Modelové zákony pre oblasť konkurzného konania, elektronického obchodu, verejného obstarávania, etc.<sup>14</sup>

Modelový zákon (nielen ten o medzinárodnej arbitráži) nie je klasická medzinárodná zmluva. Nereguluje predmetnú oblasť, ale je harmonizačným inštrumentom. Jeho obsah je podriadený skutočnosti, že aspiruje na akceptáciu v celosvetovom meradle, a preto bolo pri jeho vypracovaní nevyhnutné zohľadniť špecifiká jednotlivých právnych poriadkov. Obsah modelového zákona je vo viacerých smeroch kompromisný a absentuje v ňom úprava niektorých nosných inštitútov medzinárodnej arbitráže, čo možno hodnotiť na jednej strane pozitívne, keďže modelový zákon ponecháva niektoré nosné otázky na individuálnu úpravu. Alebo na druhej strane to možno hodnotiť negatívne, a poukazovať na nedostatočnú mieru harmonizácie a následné problémy pri rozdielnom prístupe jednotlivých národných úprav. Vyššie sme poukázali na skutočnosť, že modelové zákony nie sú medzinárodnou zmluvou v tradičnom ponímaní. Medzinárodné zmluvy majú iný, dalo by sa povedať, závažnejší status a proces ich prenesenia do tuzemského poriadku je diametrálne odlišný.<sup>15</sup> Interesantný je však fakt, že využitie modelového zákona (v tomto konkrétnom prípade pre oblasť arbitráže) sa ukázalo rovnako efektívne (ak nie vo väčšej miere) ako tradičné techniky medzinárodného práva (najmä zmluvy).<sup>16</sup>

Úspech tohto modelového zákona dokumentuje skutočnosť, že od odporúčania Valného zhromaždenia OSN v Rezolúcii 40/72 z 11. decembra 1985 viac než 80 štátov celého sveta prevzalo Modelový zákon ako vzor pre svoje národné legislatívy.<sup>17</sup> Jednotlivé úpravy však prevzali znenie Modelového zákona v rôznom rozsahu. Niektoré krajiny si osvojili ustanovenia MZ v rôznej intenzite, modelovú úpravu sprísnilo, alebo naopak zliberalizovali. Len minimum

---

<sup>10</sup> <http://www.uncitral.org>

<sup>11</sup> MAGÁL, M., Vzorový zákon UNCITRAL a pripravovaná novelizácia Zákona o rozhodcovskom konaní. In: 19. Slovenské dni práva. Bratislava, Slovenská advokátska komora, 2013, str. 60 a n.

<sup>12</sup> The United Nation Commission on International Trade Law (UNCITRAL) – bola založená rezolúciou Valného zhromaždenia OSN zo dňa 17. decembra 1966 ako inštitúcia, ktorej cieľom bolo prekonávať rozdielnosti v národných úpravách regulujúcich medzinárodný obchod. Komisia je tvorená zo zástupcov šiestich členských štátov volených Valným zhromaždením.

<sup>13</sup> MAGÁL, M., Vzorový zákon UNCITRAL a pripravovaná novelizácia Zákona o rozhodcovskom konaní. In: 19. Slovenské dni práva. Bratislava, Slovenská advokátska komora, 2013, str. 60 a n.

<sup>14</sup> UNCITRAL Model Law on Public Procurement (2011), UNCITRAL Model Law on Procurement of Goods, Construction and Services (1994), UNCITRAL Model Law on Procurement of Goods and Construction (1993), UNCITRAL Model Law on Electronic Signatures (2001), UNCITRAL Model Law on Electronic Commerce (1996), UNCITRAL Model Law on Cross-Border Insolvency (1997)

<sup>15</sup> Článok 7 Ústavy SR

<sup>16</sup> FOUCHARD, P., GAILLARD, E., GOLDMAN, B., On International Commercial Arbitration, London: Kluwer Law International, 1999, str. 109

<sup>17</sup> Zoznam štátov, ktoré prevzali Modelový zákon UNCITRAL – prevzaté z internetovej stránky Komisie OSN pre medzinárodný obchodné právo – <http://www.uncitral.org> – stav k: 7.6.2018



krajín prevzalo modelový text doslovne a pristúpili celkovo k novej úprave postavenej na modelovom zákone. Častejšie naopak bolo, že krajiny prevzali vybrané inštitúty, či ustanovenia a svoje tuzemské úpravy modifikovali. A samozrejme sú aj krajiny, ktoré odignorovali medzinárodný model arbitrážneho konania. Postupne však počet krajín, ktoré svoju úpravu harmonizujú s medzinárodným štandardom stúpa.

Poslednými krajinami, ktoré zatiaľ inkorporovali do svojej tuzemskej právnej úpravy Modelový zákon, je Južná Afrika, Katar, Mongolsko a Fidži. Aj napriek tomu, že v dôvodových správach k obom zákonom o rozhodcovskom konaní (z roku 1998 a 2002) bola deklarovaná inšpirácia modelovým zákonom, Slovenská republika nefigurovala v zozname štátov Modelového zákona až do roku 2014.<sup>18</sup> Obdobne ani Česká republika, ktorá v zozname nefiguruje ani po zmenách, ktoré boli zrealizované v nedávnom období. Slovenská republika sa zaradila medzi krajiny Modelového zákona v roku 2014, a to v súvislosti s legislatívnymi zmenami, ktoré boli v oblasti rozhodcovského konania zrealizované v uvedenom roku. O problémoch spojených s inštitútom rozhodcovského konania boli publikované viaceré odborné práce, pričom nie je naším zámerom opakovať publikované informácie.<sup>19</sup> O riešení alebo neriešení spotrebiteľských sporov v rozhodcovskom konaní sa taktiež popísalo toho mnoho. Nové legislatívne riešenie vyriešilo polemiku zástancov a odporcov riešenia spotrebiteľských sporov v rozhodcovskom konaní vskutku šalamúnsky.<sup>20</sup> Od 1. januára 2015 nadobudol účinnosť úplne nový právny predpis upravujúci tzv. spotrebiteľské rozhodcovské konanie a, i keď musíme priznať, že nie sme zástancami narastania množstva právnych predpisov a rozdrobovania právnej regulácie do množstva menších právnych predpisov, v tomto prípade to bolo efektívnejšie legislatívne riešenie. Dôvodom je celkom zjavný doktrinálny rozdiel medzi klasickým rozhodcovským konaním, t.j. obchodnou arbitrážou a tzv. spotrebiteľským rozhodcovským konaním ako fenoménom praxe posledných rokov.

### **3. *Nútený výkon rozhodcovského rozsudku***

Ako sme v úvode tohto článku uviedli, považujeme inštitút núteného výkonu v spojitosti s rozhodcovským konaním do určitej miery za logický nezmysel. Tým rozhodujúcim dôvodom nášho tvrdenia je dobrovoľný charakter rozhodcovského konania. Kým pri štandardnom spôsobe riešenia záležitostí prostredníctvom súdneho aparátu, nie je výraznejšia šanca vyhnúť sa súdnemu konaniu v prípade, ak je iniciované v dôsledku porušenia určitých pravidiel správania sa, v prípade rozhodcovského konania nie je možné konanie iniciovať bez predchádzajúceho dobrovoľného rozhodnutia strán o tomto spôsobe riešenia sporov. V minulosti sa v praxi rozhodcovského konania vyskytli určité excesy z tohto aj zákonne reglementovaného pravidla<sup>21</sup>, avšak všeobecne je aj v teórii akceptovaný názor, že predpokladom rozhodcovského konania je platne prejavovaný súhlas zmluvných strán o záujme

<sup>18</sup> Vysvetľuje to Martin Magál in: MAGÁL, M., Vzorový zákon UNCITRAL a pripravovaná novelizácia Zákona o rozhodcovskom konaní. In: 19. Slovenské dni práva. Bratislava, Slovenská advokátska komora, 2013, str. 63

<sup>19</sup> K téme pozri bližšie: HUČKOVÁ, R., TREŠČÁKOVÁ, D., Osoba rozhodcu vo svetle pripravovaných legislatívnych zmien. In: STUDIA IURIDICA Cassoviensia, roč.2, číslo 1, 2014, str. 32 a nasl., ISSN 1339-3995; HUČKOVÁ, R., Konceptné otázky novej právnej úpravy rozhodcovského konania v slovenských podmienkach. In: Právo, obchod, ekonomika IV. Košice, UPJŠ v Košiciach. 2014, str. 501 a nasl.

<sup>20</sup> HUČKOVÁ, R., Nie je rozhodcovské konanie ako rozhodcovské konanie – krátka úvaha o povahe spotrebiteľského rozhodcovského konania. In: Čorba, J. (ed.), Slovenské a české obchodné právo v roku 2015. Košice, UPJŠ, 2015, str. 195

<sup>21</sup> Pozri § 1 ZRK

riešiť svoje spory iným ako tradičným spôsobom. Na druhej strane je však prirodzené, že i v rozhodcovskom konaní a najmä v jeho závere je niektorá zo strán spokojná a niektorá nie. V rámci rozhodcovského konania nie je štandardným tzv. win-win efekt, teda stav, keď obe zmluvné strany sú spokojné s výsledkom riešenia, i keď samozrejme táto možnosť závisí najmä od konkrétneho sporu a od konkrétneho rozhodcu a spôsobu ako bude spor rozhodnutý. V rozhodcovskom konaní teda nie je tento efekt a priori vylúčený, avšak nie je bežným. Skôr je príznačným pre ďalšie alternatívne metódy riešenia sporov, najmä pre mediáciu, v rámci ktorej mediátor vedie sporové strany k tomu, aby dospeli k dohode, a teda, aby obe sporové strany v závere nadobudli status víťazov a osobné uspokojenie zo spôsobu, akým bol spor vyriešený.

Nútený výkon by mal byť pri konaniach s víťaznou finálnou pozíciou oboch sporových strán skutočne len výnimkou. Strany by mali dobrovoľne plniť to, k čomu dospeli aj vlastným aktívnym pričinením, najmä dohodou. Rozhodcovské konanie je značne špecifické, keďže na jednej strane umožňuje stranám aktívne sa pričiniť a prispieť k riešeniu ich sporu, ale na druhej strane je v rámci tohto konania zároveň výrazná pozícia arbitra, ktorý de facto nahrádza sudcu a je predstaviteľom tzv. súkromnej justície.

Nútený výkon rozhodcovských rozhodnutí je špecifický, a to predovšetkým v prípade cudzích rozhodcovských rozhodnutí, teda rozhodcovských rozhodnutí vydaných na území iných štátov, mimo Slovenskej republiky.<sup>22</sup> Špecifickosť rozhodcovských rozhodnutí spočíva v ich povahe a v povahe subjektov, ktoré sú ich pôvodcami, t.j. rozhodcovských súdov. Ako už bolo spomenuté v tomto článku, rozhodcovské súdy sú štandardne považované za súkromnoprávne subjekty, teda nedisponujú takým statusom ako súdna moc. Z tohto dôvodu je potrebné venovať zvláštnu pozornosť akceptácii cudzieho rozhodcovského rozhodnutia v rámci jurisdikcie iného štátu. V súvislosti s tým predchádza samotnému výkonu rozhodnutia jeho uznanie, ktoré sa nevyslovuje osobitným rozhodnutím, ale cudzí rozhodcovský rozsudok je uznaný tým, že súd príslušný na výkon rozhodnutia alebo exekúciu naň prihliadne ako keby išlo o tuzemský rozhodcovský rozsudok.

Proces uznania a výkonu cudzích rozhodcovských rozsudkov predstavuje zásadnú problematiku, ktorej je venovaná pozornosť aj v rámci medzinárodného práva. V roku 1958 bol na pôde Organizácie spojených národov v New Yorku prijatý medzinárodný Dohovor o uznávaní a výkone cudzích rozhodcovských rozsudkov, o ktorého unifikáčnom úspechu svedčí skutočnosť, že na mape zmluvných štátov svieti už len pár krajín, ktoré k nemu doposiaľ nepristúpili.<sup>23</sup> Jedná sa predovšetkým o krajiny na africkom kontinente. Slovenská republika ako nástupníčka krajina po rozdelení ČSFR patrí rovnako medzi zmluvné štáty Newyorského dohovoru. Zámerom tohto článku nie je analyzovať do detailov spomenutý medzinárodný dokument.<sup>24</sup>

V súvislosti s výkonom rozhodcovských rozsudkov sa v nedávnej minulosti vyskytli viaceré excesy súvisiace so zneužívaním inštitútu rozhodcovského konania niekoľkými

---

<sup>22</sup> § 46 ods. 1 ZRK

<sup>23</sup> Pozri: [http://www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral\\_texts/arbitration/NYConvention\\_status\\_map.html](http://www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral_texts/arbitration/NYConvention_status_map.html), navštívené: 25. 7. 2018

<sup>24</sup> K analýze Dohovoru OSN o uznávaní a výkone cudzích rozhodcovských rozsudkov pozri: MIČINSKÝ, E., OLÍK, M., Dohovor o uznávaní a výkone cudzích rozhodcovských rozhodnutí. Komentár. Bratislava, Wolters Kluwer, 2016

podnikavými jednotlivcami. I ojedinelé špekulatívne aktivity však dokázali urobiť pre rozhodcovské konanie „medvediu službu“ a tento inštitút sa dostal na nepriaznivé svetlo v očiach odbornej i laickej verejnosti. V snahe využiť poslednú možnú fázu pred realizáciou rozhodcovského rozhodnutia, boli práve v etape núteného výkonu realizované zo strany súdnej moci častokrát kroky, ktoré boli minimálne diskutabilné a častokrát podrobené kritike. V rámci konania o poverení exekútora na výkon rozhodnutia má príslušný súd možnosť preskúmať zákonnosť exekučného titulu, v tomto prípade rozhodcovského rozhodnutia. Diskutabilné však boli situácie, keď príslušné súdy preskúmavali nielen zákonnosť rozhodcovského rozhodnutia, ale taktiež aj podklad pre rozhodcovské rozhodnutie, teda rozhodcovskú zmluvu a samotný priebeh rozhodcovského konania. Tu už išli všeobecné súdy nad svoju právomoc, a stavali sa do pozície preskúmačej, opravnej inštancie. Názory na takýto postup exekučných súdov sa rôznia, pričom prieskumom platnosti rozhodcovskej doložky a právomoci rozhodcu v exekučnom konaní sa opakovane zaoberal aj český ústavný súd a najvyšší súd.<sup>25</sup> „*Materiální vykonatelností exekučního titulu, resp. přezkumem platnosti rozhodčí doložky a pravomoci rozhodce v exekučním řízení, se Ústavní soud ČR ve své rozhodovací praxi opakovaně zabýval. V nálezech ze 17. ledna 2012 (N 15/64 SbNU 155), sp. zn. I. ÚS 871/11, ze 26. ledna 2012 (N 21/64 SbNU 205), sp. zn. I. ÚS 199/11, ze 3. dubna 2012 (N 71/65 SbNU 9), sp. zn. IV. ÚS 2735/11, či ze 27. září 2012 (N 164/66 SbNU 433), sp. zn. III. ÚS 1624/12, dal dostatečně zřetelně najevo, že při nařízení exekuce je soud povinen zabývat se námitkami povinného dotýkajícími se otázky pravomoci rozhodce, t. j. posoudit, zda je rozhodčí nález způsobilým exekučním titulem; v nálezu ze 6. března 2013, sp. zn. IV. ÚS 4709/12, Ústavní soud ČR dodal, že aprobování rozhodčího nálezu vydaného při nedostatku pravomoci rozhodce je zásahem do práva na spravedlivý proces garantovaného čl. 36 odst. 1 Listiny.*“<sup>26</sup> Najvyšší súd ČR zaujal razantné stanovisko čo sa týka rozsahu prieskumu exekučného súd: „*Podle ustálené soudní praxe soud při nařízení exekuce zkoumá, zda exekuční titul byl vydán orgánem, který k tomu měl pravomoc, zda je vykonatelný po stránce formální a materiální, zda oprávněný a povinný jsou věcně legitimováni, zda je exekuce navrhována v takovém rozsahu, který stačí k uspokojení oprávněného a zda vymáhané právo není prekludováno. Exekuční soud není oprávněn přezkoumávat věcnou správnost exekučního titulu; obsahem rozhodnutí (jiného titulu), jehož exekuce se navrhuje, je vázán a je povinen z něj vycházet.*“<sup>27</sup>

I v našich podmienkach bolo potrebné vyrovnat' sa s obdobnými problémami: „*Pokiaľ oprávněný v návrhu na vykonanie exekúcie označí za exekučný titul rozsudok rozhodcovského súdu, je exekučný súd oprávněný a zároveň povinný skúmať, či rozhodcovské konanie prebehlo na základe uzavretej rozhodcovskej zmluvy. Ak nedošlo k uzavretiu rozhodcovskej zmluvy, nemohol spor prejednať rozhodcovský súd a v takomto prípade ani nemohol vydať rozhodcovský rozsudok. Pri riešení otázky, či rozhodcovský rozsudok vydal rozhodcovský súd s právomocou prejednať daný spor, nie je exekučný súd viazaný tým, ako túto otázku vyriešil rozhodcovský súd. Exekučný súd je povinný zamietnuť žiadosť súdneho exekútora o vydanie poverenia na vykonanie exekúcie, ak už pri postupe podľa § 44 ods. 2 EP vyjde najavo*

<sup>25</sup> MIČINSKÝ, L., OLÍK, M., Dohovor o uznávaní a výkone cudzích rozhodcovských rozhodnutí. Komentár. Bratislava, Wolters Kluwer, 2016, str. 111 a nasl.

<sup>26</sup> Uznesenie Najvyššieho súdu ČR z 12. augusta 2015, sp. zn. 26 Cdo 638/2015

<sup>27</sup> Uznesenie Najvyššieho súdu ČR z 10. júla 2013, sp. zn. 31 Cdo 958/2012

*existencia relevantnej okolnosti, s ohľadom na ktorú je nútený výkon rozhodnutia neprípustný.*<sup>28</sup>

Spomínaným problémom do veľkej miery zamedzili v úvode článku spomínané novelizačné pohyby v oblasti rozhodcovského konania, ktoré odčlenili arbitrážne konanie od spotrebiteľského rozhodcovského konania a z nášho pohľadu urobili hrubú čiaru za diskusiami ohľadne prípustnosti alebo neprípustnosti preskúmania rozhodcovského rozhodnutia a samotného rozhodcovského konania všeobecnými súdmi. Spotrebiteľské rozhodcovské konanie je z hľadiska rôznych kontrolných mechanizmov viac pod drobnohľadom, kým klasické rozhodcovské konanie bolo očistené od nesystematických legislatívnych zásahov vyvolaných potrebou chrániť v rámci rozhodcovského konania „slabšiu stranu (spravidla to bol spotrebiteľ).

### ***Záver***

V článku sme sa zaoberali núteným výkonom osobitnej kategórie štátom aprobovaných rozhodnutí, a to rozhodcovských rozhodnutí vydávaných inštitúciami oddelenými od štátnej sústavy súdov, t.j. rozhodcovskými súdmi. Rozhodnutia rozhodcovských súdov sú plnohodnotnými exekučnými titulmi, ktoré je možné bez všetkého ďalej vykonať (dobrovoľne plniť alebo nedobrovoľne, teda nútene). V článku sme sa zamýšľali nad dvomi okruhmi problémov spojených s rozhodcovskými rozhodnutiami a ich naplňaním. V úvode sme krátko polemizovali nad núteným výkonom rozhodcovských rozhodnutí, pričom sme dospeli k záveru, že z určitého uhla pohľadu ide o nezmysel, ak pri rozhodcovskom konaní a jeho „produkte“ treba uvažovať a využiť nútený výkon. Prečo? Dôvod sme vidíme v dobrovoľnosti zmluvných strán. Zmluvné strany sa dobrovoľne rozhodnú, že svoje spory budú riešiť v rozhodcovskom konaní, prečo by potom rozsudok rozhodcovského súdu nemali dobrovoľne plniť? Sme si samozrejme vedomý hypotetickosti tejto polemiky a uvedomujeme si, že v konečnom dôsledku aj v rozhodcovskom konaní bude niektorá zo strán nespokojná a bude sa „zubami nechtami“ a všetkými ďalšími možnosťami vyhýbať dobrovoľnému plneniu. Druhý rozmer, na ktorý sme sa snažili poukázať v tomto článku je zmena, ktorú priniesli novela zákona o rozhodcovskom konaní účinná od januára 2015 a nový zákon o spotrebiteľskom rozhodcovskom konaní.

### ***Resume***

Arbitration is now considered a full-fledged way of dispute resolution. In the article, we focused on the arbitral award's enforcement stage and its specificities as compared to the enforcement of the general courts decision. We have also focused on the practice of the enforcing of arbitration awards, which has erupted over the past few years with a number of negative experiences.

---

<sup>28</sup> R46/2012

# Senatusconsultum Macedonianum

## A successful attempt to reduce usury in Roman law

János Jusztinger\*

### Introduction

The researches of Ferenc Benedek, who was the internationally famous prominent representative of the Hungarian Romanistics, look into decisively the unreasonably neglected areas of the Roman private law. These include the study which was published more than four decades ago and was searching the answers in connection with the intention and circumstance of the establishment of *senatusconsultum Macedonianum*.<sup>1</sup> The statements of professor Benedek seem to be relevant even nowadays: he had also proved with this study, that several questions being disputed also in the literature of law are acceptable, in case they are examined from the right point of view. The numerous ingenious thoughts were greeted with high interest by the international community of Roman-law specialists. It cannot be by accident that the most prominent representatives of Romanistics referred in their studies to his scientific results, which were published besides Hungarian even in foreign languages in the given issue.<sup>2</sup>

The author of this study – welcoming the participants of the jubilee 20th Conferences of Legal Romanicists of the Slovak Republic and the Czech Republic and thanking the possibility of the publication to the associates of P. J. Šafárik University in Košice Faculty of Law Department of History of the State and Law – would like to express his tribute in honour of professor Benedek. In the following, there is an overview into the most important primer source material<sup>3</sup> of that regulation which is known as *senatusconsultum Macedonianum* in order to reveal the secret of the success of this legal institution in the field of reducing usury.

---

\* János Jusztinger, PhD, head of department, Department of Roman Law, Faculty of Law, University of Pécs, Hungary

<sup>1</sup> BENEDEK, F.: A Senatusconsultum Macedonianum célja és keletkezési körülményei. In: ÁDÁM, A. (ed.): *Jubileumi Évkönyv*, Pécs: Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 1975, pp. 29 – 47. See more IDEM: Zweck und Entstehungsumstände des Senatusconsultum Macedonianum. In: WOUTER, V. de et al. (eds.): *Acta Juridica 1976, Essays in Honour of Ben Beinart. Jura Legesque Antiquiores necnon Recentiores*, vol. 1, Cape Town: Juta Press, 1978, pp. 47 – 66.

<sup>2</sup> About the life and work of Benedek see PÓKECZ KOVÁCS, A.: Benedek Ferenc (1926-2007). In: KAJTÁR, I. (ed.): *Pécsi jogászprofesszorok emlékezete (1923-2008), Antológia*, Pécs: Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2008, pp. 261 – 278; IDEM: Benedek Ferenc életműve (1926-2007). In: *Jura* vol. 14, no. 2, 2018, pp. 183 – 196; IDEM: Ferenc Benedek. In: *Orbis Iuris Romani*, vol. 12, 2008, pp. 203 – 206; IDEM: Ferenc Benedek, the Roman law jurist. In: *Studia iuridica auctoritate Universitatis Pécs publicata*, vol. 147, 2010, pp. 187 – 209; IDEM: Benedek Ferenc (1926-2007). In: HAMZA, G. et al. (eds.): *Magyar jogtudósok*, vol. 4, Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 2014, pp. 137 – 156; JUSZTINGER, J.: Benedek Ferenc, a pécsi jogi kar iskolateremtő római jogász professzora. In: Biró, Zs. et al. (eds.): *Antecessores Iuris Romani. Óriás Nándor és Benedek Ferenc emlékezete*, Pécs: Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Római Jogi Tanszék (Publicationes Cathedrae Iuris Romani Quinqueeclesiensis 4), 2016, pp. 37 – 44.

<sup>3</sup> For *sedes materiae* see D. 14,6 *De senatus consulto Macedoniano* and C. 4, 28 *Ad senatus consultum Macedonianum*.

## 1. *About the senatusconsultum Macedonium in general*

The *senatusconsultum*, which was enacted in 51 BC, allegedly in the reign of Claudius<sup>4</sup> – possibly Vespasian<sup>5</sup> – made the loan, which was paid for the *filiusfamilias* impossible to prosecute even after the death of his father. Consequently, this kind of loan resulted only in *naturalis obligatio*.<sup>6</sup> In that case, if the *filiusfamilias* became *sui iuris*, and he was demanded to repay the amount he could defend the action with *exceptio senatusconsulti Macedoniani*.<sup>7</sup> This meant more precisely that it was enough for him to refer to the fact that he took the loan as a son in power. Furthermore, if the *filiusfamilias* wanted to resign the *exceptio* during the life of his father, it was not valid, only after the death of *paterfamilias* when he already became *sui iuris*. In that case, if the *iudex* stated that the facts involved in the *senatusconsultum* materialized, the action of the creditor was refused. The family member who took the loan – both the *filiusfamilias* and the *filiafamilias*<sup>8</sup> – moreover the *fideiussor*<sup>9</sup> standing surety for the debt took the opportunity of the previously mentioned exception. Every type of contract was allowed with the family member under *patria potestas*, except for the loan of money. However, the enactment could not prevail in some exact cases which did not endanger the legal policy of the *senatusconsultum*. Thus, it was inapplicable insofar the lender was not conscious of paying a loan to *alieni iuris*, as the latter was considered to be *paterfamilias* by everybody.<sup>10</sup> Furthermore, if the son in power took the loan by the strong order of his father, on the basis of the authorization which was given to the creditor (*iussu patris*), or with the approval of the father, might as well subsequent approval,<sup>11</sup> in addition to, as *sui iuris* he admitted his debt even if implicitly.<sup>12</sup> In the case of the loan was taken to the debit of the *peculium castrense* or *quasi*

<sup>4</sup> See, for instance, BENEDEK: *A Senatusconsultum Macedonianum célja és keletkezési körülményei* (cit.), p. 29; FÖLDI, A. – HAMZA, G.: *A római jog története és intézvényei*, Budapest: Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet, 2015<sup>20</sup>, 245. p.

<sup>5</sup> Suet. Vesp. 11: *Libido atque luxuria coercente nullo invaluerant; auctor senatui fuit discernendi, ut quae se alieno servo iunxisset, ancilla haberetur; neve filiorum familiarum faeneratoribus exigendi crediti ius unquam esset, ne post patrum quidem mortem.* [Licentiousness and extravagance had flourished without restraint; hence he induced the senate to vote that any woman who formed a connection with the slave of another person should herself be treated as a bond-woman; also that those who lend money to minors should never have a legal right to enforce payment, that is to say, not even after the death of the fathers.]. In Hungarian textbook literature see, for example, PÁZMÁNY, Z.: *A római jog intézvényei*, Karcag: Kertész József Könyvnyomdája, 1930<sup>3</sup>, p. 391; BESSENYŐ, A.: *Római magánjog. A római magánjog az európai jogi gondolkodás történetében*, Budapest – Pécs: Dialóg Campus Kiadó, 2010<sup>4</sup>, p. 361; BENEDEK, F. – PÓKECZ KOVÁCS, A.: *Római magánjog*, Budapest – Pécs: Dialóg Campus Kiadó, 2017<sup>5</sup>, p. 304.

<sup>6</sup> From the latest Hungarian literature see BIRÓ, Zs.: *A kamatmaximum kijátszására szolgáló ügyletek az ókori Rómában*. In: DRINÓCZI, T. (ed.): *Studia Iuvenum Iurispritorum*, vol. 8, Pécs: Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2016, pp. 76 – 81.

<sup>7</sup> *Exceptio senatusconsulti Macedoniani: si nihil in ea re contra senatusconsultum Macedonianum factum sit.*

<sup>8</sup> Ulp. D. 14, 6, 9, 2: *Hoc senatus consultum et ad filias quoque familiarum pertinet nec ad rem pertinet, si adfirmetur ornamenta ex ea pecunia comparasse...*

<sup>9</sup> Ulp. D. 14, 6, 9, 3: *Non solum filio familias et patri eius succurritur, verum fideiussori quoque et mandatori eius, qui et ipsi mandati habent regressum, nisi forte donandi animo intercesserunt...*

<sup>10</sup> Pert. C. 4, 28, 1: *Si filius, cum in potestate patris esset, mutuum a te pecuniam accepit, cum se patrem familias diceret, eiusque adfirmationi credidisse te iusta ratione edocere potes, exceptio ei denegabitur.* See more Ulp. D. 14, 6, 3 pr. – 1 and Pomp. – Iul. D. 14, 6, 19.

<sup>11</sup> Paul. D. 14, 6, 12: *Si tantum sciente patre creditum sit filio, dicendum est cessare senatus consultum. Sed si iusserit pater filio credi, deinde ignorante creditore mutaverit voluntatem, locus senatus consulto non erit, quoniam initium contractus spectandum est.*

<sup>12</sup> Sev. et. Ant. C. 4, 28, 2: *Senodorus cum sui iuris esse publico videretur aut patris voluntate contraxit aut in eam rem pecuniam accepit, quae patris oneribus incumberet, vel suae potestatis constitutus novatione facta fidem suam obligavit vel alias agnovit debitum, non esse locum decreto amplissimi ordinis rationis est.*

*castrense*,<sup>13</sup> as the *filiusfamilias* was a soldier at the army at the time of taking the loan, the former was assumed (so the exception was also refused) by Justinian.<sup>14</sup> The *senatusconsultum* was also inapplicable if the son in power took the loan to the effect to increase his father's property, or the borrowed money was used for his father's benefit (*in rem versio*);<sup>15</sup> as well as he took the loan with the aim that would have been acknowledged obviously by the *paterfamilias*.<sup>16</sup>

## 2. *The secret of the success of senatusconsultum Macedonianum: with a sanction of the private law against usury*

### 2.1. *Patricide of the prodigal son (The Macedo-case) – a legend or the reality?*

The description of the *occasio legis* can be found in the Institution-paraphrase written in Greek by Theophilus:<sup>17</sup> “There lived at Rome a person called Macedo. When still under patria potestas, he borrowed money from somebody, hoping that after his father's death he would be able to repay the debt. As time dragged on, the creditor pressed him hard, demanding his debt. Macedo had nothing wherewith to pay (how could he, being alieni iuris?); so he killed his father. The matter was brought before the senate: Macedo suffered the penalty for patricide, and the *senatus consultum* called Macedonianum was made.”<sup>18</sup> According to the tradition transferred by Theophilus, the reason of the statement of the *senatusconsultum* was that unprecedented case that a *filiusfamilias* called Macedo killed his father, with the intention to pay his moneylender from the inherited property.

The undoubtedly interesting story – and the possible interpretation of the *senatusconsultum* made as a consequence of the story – concerned the Romanists for a long time. Actually, it would be impossible to express a certain *communis opinio* because of the variable specialized literature.

The paraphrase of Theophilus was considered a “silly Byzantine legend” by Beseler in the first period of the 20th century.<sup>19</sup> According to Beseler's opinion it would be an illogical act by Macedo to kill his father, because he was secure from the creditor during the life of the *paterfamilias*. It is largely down to the fact that the creditor could him process in vain; the verdict could not be executable against the son in power. Consequently, according to Beseler it could not have been a patricide because the stated decree was not an adequate answer to it: the *senatusconsultum Macedonianum* does not make the borrowing easy for the *filiusfamilias* but

---

<sup>13</sup> Ulp. D. 14, 6, 1, 3 – eod. 2: *...nam etiamsi consul sit vel cuiusvis dignitatis, senatus consulto locus est: nisi forte castrense peculium habeat: tunc enim senatus consultum cessabit. Usque ad quantitatem castrensis peculii, cum filii familias in castrensi peculio vice patrum familiarum fungantur.*

<sup>14</sup> Cf. Iust. C. 4, 28, 7, 1.

<sup>15</sup> Ulp. D. 14, 6, 7, 12: *Proinde si acceperit pecuniam et in rem patris vertit, cessat senatus consultum: patri enim, non sibi accepit...*

<sup>16</sup> Ulp. D. 14, 6, 7, 13: *Quod dicitur in eo, qui studiorum causa absens mutuum acceperat, cessare senatus consultum, ita locum habet, si probabilem modum in mutua non excessit, certe eam quantitatem, quam pater solebat ministrare.*

<sup>17</sup> Paraphr. Inst. 1, 4, 7, 7.

<sup>18</sup> For English translation, see ZIMMERMANN, R.: *The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition*, Oxford: Clarendon Press, 1996<sup>3</sup>, pp. 177 – 178.

<sup>19</sup> BESELER, G. v.: *Beiträge zur Kritik der römischen Rechtsquellen*, vol. 4, Tübingen: Verlag von J. C. B. Mohr, 1920, p. 130.: “Daß Macedo seinen Vater ermordet habe, ist eine alberne byzantinische Legende...”

makes it harder. Thus, the patricides were made more common indirectly by the enactment – in the hope of the inheritance.<sup>20</sup> As for Buckland, who departs from the original story of Theophilus even more, Macedo was not the *filiusfamilias* but the certain usurer.<sup>21</sup> As Beseler and Buckland argued, the main aim of the *senatusconsultum* was to refrain the son in power from squandering his inheritance by means of careless borrowing. Schulz came to a similar conclusion: he says the Macedo-story was born in the lectures of the Byzantine professors. He emphasises that under classical law the creditor had no chance of enforcing payment from the son in power.<sup>22</sup> Supposedly, the *paterfamilias* was not murdered by the son in power but the usurer, thus, the *senatusconsultum* was born against the dangers coming from the side of the creditor.<sup>23</sup>

There is a completely opposite attitude from Daube in his profound and lengthy study written about the *senatusconsultum Macedonianum*.<sup>24</sup> The truthfulness of the paraphrase of Theophilus is accepted by the Oxfordian Romanist: in his view Macedo – because of the instigation of his creditor – killed his father, thus, the decree was intended to avert parricide.<sup>25</sup>

May the story of Macedo be either a legend or the reality, in agreement with professor Benedek,<sup>26</sup> as the settling of the previous commentaries, we can allege that the only way to reach the right interpretation and the legal policy of the *senatusconsultum Macedonianum*, if we examine the relevant primary legal sources instead of the contradictory specialized literature as well as we compare the Theophilus-story with the viewpoint of the classical jurists.

## 2.2. *The probable policy of the regulation with the point of view of the economic-social background and the relevant classical casuistry*

The fragment from Ulpian was placed on the head of the *sedes materiae* of the *senatusconsultum Macedonianum* (D. 14, 6) in the Digest of Justinian by the compilers, which presents the text of the enactment as follows:

Ulp. D. 14, 6, 1 pr. (*libro 29 ad edictum*)

*Verba senatus consulti Macedoniani haec sunt: 'Cum inter ceteras sceleris causas Macedo, quas illi natura administrabat, etiam aes alienum adhibuisset, et saepe*

<sup>20</sup> BESELER op. cit., pp. 130 – 131.

<sup>21</sup> BUCKLAND, W. W.: *A manual of Roman private law*, Cambridge: Cambridge University Press, 1938<sup>2</sup>, pp. 273 – 274.: “A sc. *Macedonianum* [...] enacted as the result of the proceedings of a certain usurer, Macedo...”

<sup>22</sup> SCHULZ, F.: *Classical Roman Law*, Oxford: Oxford University Press, 1951, repr. Aalen: Scientia Verlag, 1992, p. 512.: “The Byzantine professors told their pupils that Macedo, under the pressure from his creditors, had murdered his father. [...] Obviously this story cannot be true, since under classical law the creditor had no chance of enforcing payment from the son in power...”

<sup>23</sup> SCHULZ op. cit., p. 511.

<sup>24</sup> DAUBE, D.: Did Macedo murder his father?. In: *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Romanistische Abteilung*, vol. 65, 1947, pp. 261 – 311.

<sup>25</sup> DAUBE op. cit., p. 307.: “...the decree was intended to avert parricide, most likely in the case of a depraved *filiusfamilias* acting under the guidance of a usurer.”

<sup>26</sup> BENEDEK: Zweck und Entstehungsumstände des *Senatusconsultum Macedonianum* (cit.), pp. 53 – 54.: “...können wir feststellen, dass die moderne Romanistik zur Lösung dieses verwickelten Problems mehrere fruchtbare, nicht selten sehr geistreiche Gedanken aufgeworfen hat [...] die Forscher die scheinbaren oder vermeintlichen Widersprüche nicht immer auflösen konnten ... aus ihren, im Grunde richtigen Feststellungen nicht die Konsequenzen zogen; statt dessen gerieten sie in ihren Auseinandersetzungen auf Abwege, wobei sie Feststellungen machten, die zu den Quellen im scharfen Gegensatz stehen...”



*materiam peccandi malis moribus praestaret, qui pecuniam, ne quid amplius diceretur incertis nominibus crederet: placere, ne cui, qui filio familias mutuam pecuniam dedisset, etiam post mortem parentis eius, cuius in potestate fuisset, actio petitioque daretur, ut scirent, qui pessimo exemplo faenerarent, nullius posse filii familias bonum nomen exspectata patris morte fieri.*<sup>27</sup>

Ulpian was the first who exactly referred to the story of Macedo as the root cause of the statement of the decree. However, the patricide was not mentioned specifically. Furthermore, there is a clear presentation from the part of the operative clause of the *senatusconsultum*: the lender who has lent money to the son in power is to have no action to enforce his claim even after the death of the *paterfamilias*. The meaning is clear: there is no legal action for the usurer any more.<sup>28</sup>

As for the particular aim of the enactment (protecting the property of the *filiusfamilias* vs. reducing usury) – which is, as we have seen, under debate even nowadays in the literature –, it is not obvious itself from the above mentioned Ulpian-fragment.<sup>29</sup> However, if we compare the fragment with other primum sources, we get a clearer picture. Namely, it seems to be clear that only if one supplies money to a son in power by means of loan does one contravene the *senatusconsultum*, not by making a contract of any other kind.<sup>30</sup>

Ulp. D. 14, 6, 3, 3 (*libro 29 ad edictum*)

*Is autem solus senatus consultum offendit, qui mutuam pecuniam filio familias dedit, non qui alias contraxit, puta vendidit locavit vel alio modo contraxit: nam pecuniae datio perniciose parentibus eorum visa est. Et ideo etsi in creditum abii filio familias vel ex causa emptionis vel ex alio contractu, in quo pecuniam non numeravi, etsi stipulatus sim: licet coeperit esse mutua pecunia, tamen quia pecuniae numeratio non concurrat, cessat senatus consultum. Quod ita demum erit dicendum, si non fraus senatus consulto sit cogitata, ut qui credere non potuit magis ei venderet, ut ille rei pretium haberet in mutui vicem.*<sup>31</sup>

---

<sup>27</sup> “The *senatus consultum Macedonianum* reads as follows: Whereas Macedo’s borrowings gave him an added incentive to commit a crime to which he was naturally predisposed and whereas those who lend money on terms, which are dubious, to say the least, often provide evil men with the means of wrongdoing, it has been decided, in order to each pernicious moneylenders that a son’s debt cannot be made good by waiting for his father’s death, that a person who has lent money to a son-in-power is to have no claim or action even after the death of the person in whose power he was.” For English translation see WATSON, A. (ed.): *The Digest of Justinian*, vol. 1, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1985, p. 431.

<sup>28</sup> Cf. BENEDEK: A *Senatusconsultum Macedonianum* célja és keletkezési körülményei (cit.), p. 35.

<sup>29</sup> In a survey see ZIMMERMANN op. cit., pp. 177 – 179.

<sup>30</sup> Cf. HUSCHKE, Ph. E.: *Die Lehre des römischen Rechts vom Darlehen und den dazu gehörigen Materien*. Ein civilistische Monographie, Stuttgart: Ferdinand Enke Verlag, 1882. repr. Amsterdam: Verlag P. Schippers N. V., 1965, pp. 156–159.

<sup>31</sup> “Only if one supplies money to a son-in-power by way of loan does one contravene the *senatus consultum*, not by making a contract of any other kind, such as a sale or lease or whatever; for it was the provision of cash which was thought to endanger parents. Thus, even if I stipulate for the money owed to me by a son-in-power under a sale or some other contract not involving the transfer of money by me, the *senatus consultum* does not apply, because even supposing there is now a loan, it was not constituted by the handing over of money. It is different if there is a deliberate scheme to get round the *senatus consultum* by having the person who cannot make a valid loan make a sale instead so that the borrower has the price of the thing by way of loan.” For English translation see WATSON, A. op. cit., p. 432.

First, according to the fragment it is obvious that only the loan of money, granted for the *filiusfamilias*, was considered dangerous.<sup>32</sup> The wasteful way of life of the son in power per se gave no reason for the state intervention into contractual relationships between private individuals. The Roman Senate ignored the activity of the *filiusfamilias* that he ran into debt by other deals except from the loan of money, as well as he was under an obligation by sale or lease or whatever. At the same time, the deals were forbidden which evaded the *senatusconsultum*. According to the final sentence of the fragment, the *senatusconsultum Macedonianum* was used as well if the son in power was not given money but any other things with the aim of selling them and to keep the purchase price as a loan (this legal instrument is the so-called *quasi contractus mohatrae*). It is strengthened by the following Ulpian-fragment.

Ulp. D. 14, 6, 7, 3 (*libro 29 ad edictum*)

*Mutui dationem non solum numeratae pecuniae, verum omnium, quae mutua dari possunt, an accipere debeamus, videndum. Sed verba videntur mihi ad numeratam pecuniam referri: ait enim senatus 'mutuam pecuniam dedisset'. Sed si fraus sit senatus consulto adhibita, puta frumento vel vino vel oleo mutuo dato, ut his distractis fructibus uteretur pecunia, subveniendum est filio familias.*<sup>33</sup>

In so far as the loan of, say, corn, wine, or oil is made so that the son in power may sell it and use the proceeds, this is a fraud of the *senatusconsultum* and he should be given legal aid.

To summarise, the aim of the Roman Senate with this enactment was to reduce usury instead of preventing the son in power from wasting, or protecting his possession. Because usurious loan was common by this social stratum, among the sons in power of the well-off families. Bearing in mind that the loan for the *filiusfamilias* had an extremely high business risk – for instance, the son was disowned by the *paterfamilias* or the *filius* did not over live his father – the risk was counterbalanced by the usurers with interests, higher than average.<sup>34</sup> As Benedek pays out the attention: obviously, the creditor loans as long as the risk is acceptable for him.<sup>35</sup> In that case, if the risk exceeds the interest, there is no more credit. Consequently, the financial resources of the son in power is dried up. It can lead to extremely dangerous situations about which Theophilus did an account as well. In order to maintain their habitual way of life, the Roman sons in power – similarly to Macedo – could as well debase to kill the *paterfamilias*. The rigorous punishment of the *parricidium* as well as the determination of the legal maximum amount of the interest could be ineffective in particular cases. The Roman Senate grabbed the root of the problem with extraordinary acuteness and provide with a sanction of civil law to spoil the usurer's mood lending money to the *filiusfamilias*. It was ordered for the *magistratus* to deny from the creditor the expenditure of the legal action aimed at demanding the loan, which

---

<sup>32</sup> Similarly I. 4, 7, 7: ...*quod senatus consultum Macedonianum prohibuit mutuas pecunias dari eis qui in parentis erunt potestate: et ei qui crediderit denegatur actio...*

<sup>33</sup> "Should the making of a loan be taken to cover the loan of anything that may be lent, or only the loan of money? The words themselves seems to me to refer to money, since the expression used by the senate is 'has lent money'. But if a loan of, say, corn or wine or oil is made so that the son-in-power may sell it and use the proceeds, this is a fraud on the *senatus consultum* and he should be given relief." For English translation see WATSON, A. op. cit., p. 433.

<sup>34</sup> Cf. BENEDEK – PÓKECZ KOVÁCS op. cit. p. 304.

<sup>35</sup> BENEDEK: A *Senatusconsultum Macedonianum* célja és keletkezési körülményei (cit.), p. 41.

was granted for the son in power. In that case, if the profounder examination of the legal dispute is possible only by the *iudex*, the magister is ordered to involve one exception in the formula with reference to the provisions of the *senatusconsultum*.

### ***Conclusion***

Although the order, appearing in the *senatusconsultum Macedonianum*, has a tight interlocking with the ancient Roman society, more precisely with the institution of the ancient Roman family, so there could not be found a similar description in our operative law yet the most important consequence for the posterity is the following: besides the sanctions of criminal law the private law also plays an important role in the fight against reducing usury. Some occasions caused by harmful actions to the society treated as problems of the criminal law may be abolished by means of the civil law more efficiently.

Whether a legend or reality the story of Macedo, it is a pure fact that the examined enactment of the senate forced – induced the overprotected situation of the *filiusfamilias* – not only the prodigality of the sons in power but the usury in an effective way.

### ***Resume***

The most important primary legal sources of that enactment known as *senatusconsultum Macedonianum* are overviewed and analysed by this study in order to prove the secret of the success of this legal institution in the field of reducing usury.

The *senatusconsultum*, which was enacted in 51 BC, allegedly in the reign of Claudius (possibly Vespasian) made the loan, which was paid for the *filiusfamilias* impossible to prosecute even after the death of his father, so this kind of loan resulted only in *naturalis obligatio*. In that case, if the *filiusfamilias* became in his own right, and he was demanded to repay the amount he could defend the action with *exceptio senatusconsulti Macedoniani*. This meant more precisely that it was enough for him to refer to the fact that he took the loan in power. This caused an over-protected situation in favour of the son in power, so it forced successfully the acts of usurers lending money at an exorbitant rate for the minors who live in a well-off family.

However, the examined legal institution has a “typical Roman law regulation method”; it could serve with important consequences even for the legislators nowadays. Namely, against some occasions caused by harmful action to the society treated by problems of the criminal law, the means of the private law can also have the reason for existence..

# Vybrané otázky záložného práva\*

Katarína Kirstová\*\*

## Úvod

Prvá predložená štúdia v rámci grantového projektu bola venovaná stručnému prehľadu právnej úpravy pôžičky podľa OZ z roku 1950, ako aj OZ z roku 1964. V priebehu ďalšieho vývoja došlo po roku 1989 k významným spoločenským zmenám, čo nepochybne sa odrazilo v celej oblasti súkromného práva. Občiansky zákonník sa stal generálnou normou pre všetky súkromnoprávne vzťahy. Neobyčajne rozsiahla novela hlboko zasiahla do samotnej koncepcie občianskeho zákonníka. To sa stalo zákonom č. 509/1991 Zb., ktorý nadobudol účinnosť 1. 1. 1992. Od tohto roku boli prijaté ďalšie novely s cieľom inkorporovať základné časti práva Európskej únie. Kým v Českej republike a Maďarskej republike od roku 2014 sú účinné už nové občianske kódexy, zatiaľ na Slovensku sa s touto otázkou akosi nevieme zhostiť.

Avšak cieľom predloženej štúdie nie je rozoberať právno-politické aspekty rekodifikácie OZ a preto najprv len v stručnej podobe poukážeme na platnú právnu úpravu pôžičky a následne na jeden zo zabezpečovacích prostriedkov, s cieľom zvýšenej možnosti vymáhania peňažných pôžičiek.

Z § 657 OZ vyplýva, že zmluvou o pôžičke jedna strana (veriteľ) ponecháva druhej strane (dlžníkovi) veci určené podľa druhu a dlžník sa zaväzuje vrátiť po uplynutí dohodnutej doby veci rovnakého druhu. Hospodárskym cieľom (kauzou) zmluvy o pôžičke je povolené užívanie požičanej veci dlžníkom. Od zmluvy o úvere sa pôžička líši jednak tým, že úverová zmluva (§ 497 Obchodného zákonníka) je absolútnym obchodom (§ 261 ods. 3 písm. d) a teda sa vždy riadi ustanoveniami obchodného zákonníka a tiež aj tým, že ide o konsenzuálnu zmluvu, teda nie je nutná tradícia predmetu zmluvy. Zároveň predmetom úverovej zmluvy sú peniaze ako základné platidlá. Predmetom pôžičky podľa OZ môžu byť aj iné druhové veci, pravda vrátane aj peňazí.

Dlžník nie je povinný vrátiť vec veriteľovi pred uplynutím dohodnutej doby, ak aj napriek tomu vec vrátiť na výzvu veriteľa, má nárok na náhradu škody s tým spojené, mutatis mutandis to platí tiež pre právo dlžníka vec vrátiť predčasne, avšak veriteľ nie je povinný takéto predčasné plnenie prijať.

Rozlišovanie pôžičky na peňažné a nepeňažné nespočíva len v samotnom predmete (univerzálny ekvivalent), ale aj v tom, že peňažné pôžičky majú určité osobitosti dané ich miestom a funkciou v peňažnom styku a pri finančnom zabezpečovaní ekonomických aktivít subjektov občianskoprávných vzťahov. Poskytovanie peňažných pôžičiek je spravidla spojené platením úrokov. Oproti pôvodnej rímskoprávnej pôžičky (commodatum), ktorá bola zásadne bezplatná, dnešnú pôžičku možno dohodnúť aj ako odpliatnú. Dôvodom pre pôvodnú reprobáciu odpliatnosti pôžičky bolo to, že úroky boli považované za úžeru, ktorá bola predovšetkým

---

\* Príspevok je publikovaný v súvislosti s riešením grantového projektu VEGA č. 1/0198/17 „Pôžička či úžera? Nútený výkon rozhodnutia – historickoprávne základy a problémy aplikačnej praxe“.

\*\* doc. JUDr. Katarína Kirstová, CSc., Katedra občianskeho práva, Právnická fakulta UPJŠ Košice

cirkevnými zákonmi považovaná za nemravnú a zakázanú. Dnes za úžeru je možné považovať hrubo nevyvážený pomer medzi vzájomným plnením zo zmluvy.<sup>1</sup>

V prípade, ak v rozpore s OZ dohodnuté úroky budú sa považovať za úžernícke, pôjde o neplatný právny úkon. Teda dnes je možné dohodnúť úroky pri peňažných pôžičkách, ktoré dlžník je povinný platiť podľa dohody s veriteľom za to, že po dohodnutú dobu používa finančnú čiastku (istinu). Úrok vykazuje vlastnú právnu existenciu, tvorí príslušenstvo pohľadávky (§ 121 ods. 3 OZ), je teda možné, aby bol žalovaný buď osobitne alebo spolu s pohľadávkou. Z dôvodu samostatnosti dohodnutých úrokov, sa tieto ďalej nezúročujú. Dohodnuté úroky z pôžičiek je nevyhnutné striktne odlišovať od zákonného úroku z omeškania (§ 517 OZ), ktorého splatnosť nastupuje ex lege v okamihu omeškania dlžníka s vrátením požičaných peňazí vrátane aj bezúročných pôžičiek, to znamená, že úroky z omeškania a zmluvné (dohodnuté) úroky sa platia súčasne, vedľa seba.

Stanovenie spôsobu výpočtu dohodnutých úrokov právnym poriadkom stanovená nie je, spravidla sa však stanovuje percentuálnou čiastkou za určité obdobie (rok, deň a pod.). Neprimerane vysoký úrok, ktorý možno považovať za úžeru by bol v zmysle § 39 OZ, absolútne neplatný (porovnaj aj § 39a OZ). Kým výšku zmluvných úrokov stanovuje dohoda veriteľa s dlžníkom, úroky z omeškania predstavujú sankciu, pričom ich výšku určuje osobitný predpis (§ 3 nariadenie vlády SR č. 87/1995 Z.z. v platnom znení). Vzhľadom na osobitnú úpravu spotrebiteľského úveru, bude táto predmetom ďalšieho výskumu v rámci riešenia grantového projektu.

### **1. Zabezpečenie pohľadávok prostredníctvom záložného práva**

Už z predošlej štúdie je známa skutočnosť, že v spojitosti so zmluvou o pôžičke dochádzalo a aj dnes dochádza spravidla k uzavretiu ďalších zmlúv, ktorých účelom je zabezpečiť veriteľovu pohľadávku.<sup>2</sup>

Zásadná zmena v právnej úprave prostriedkov zabezpečenia pohľadávok nastala už so spomínanou veľkou novelizáciou OZ v roku 1991. Od počiatku novej právnej úpravy sa v konfrontácii s potrebami aplikačnej praxe začali ukazovať jej základné nedostatky, ktoré sa stupňovali s postupujúcim rozvojom súkromného podnikania, úverovej činnosti a vôbec budovaním trhového mechanizmu, pričom pochopiteľne najväčšej kritike boli vystavené najfrekvencovanejšie a v trhovom hospodárstve najúčinnnejšie zabezpečovacie prostriedky, a to najmä záložné právo, treba však zdôrazniť, že nešlo a nejde len hmotnoprávnu úpravu tohto zabezpečovacieho prostriedku, ale aj jeho procesnoprávna stránka s dôrazom na urýchlenie a skvalitnenie postupov realizácie, t.j. uspokojovanie pohľadávok pomocou a prostredníctvom zhodnotenia predmetov zabezpečovacích vzťahov, či už v súdnej exekúcii alebo mimosúdneho výkonu rozhodnutia, t.j. dobrovoľným a nedobrovoľným postupom.

---

<sup>1</sup> V podrobnostiach porovnaj Salač J.: Rozpor s dobrými mravmi a jeho následky s civilným právom. C. H. Beck. Praha, s. 186 a nasl.

Pozri § 1654 čes. OZ, ktorý expressis verbis ustanovuje, že neplatná je zmluva, ak pri uzatváraní niekto zneužije tieseň, neskúsenosti, rozumovej slabosti, rozrušenia alebo ľahko myselnosti druhej strany a dá sebe alebo inému sľúbiť či poskytnúť plnenie, ktorého majetková hodnota je k vzájomnému plneniu v hrubom nepomere. Obdobne to platí aj podľa znenia slovenského OZ. Pozri § 39 a OZ

<sup>2</sup> Pozri KIRSTOVÁ K., Pôžička a úžera podľa občianskeho zákonníka z roku 1950 a 1964 IN: Pôžička či úžera? Nútený výkon rozhodnutia – historickoprávne základy a problémy aplikačnej praxe UPJŠ PF, Košice 2017 s. 151

Výsledkom snáh podnikateľskej sféry, najmä bánk, bola zásadná novelizácia záložného práva uskutočnená zákonom č. 526/2002 Z.z., na ktorú nadväzuje zákon č. 527/2002 Z.z. o dobrovoľných dražbách. Cieľom reformy záložného práva bolo vytvoriť taký právny a inštitucionálny rámec pre záložné právo, ktorý povedie k rozšíreniu možnosti financovania podnikateľských aktivít. Krajina, ktorá nemá „zdravý“ právny rámec zabezpečenia záväzkov, sa zbavuje výhod, ktoré prináša hospodárstvu efektívne fungujúci trh so zabezpečenými úvermi. Základná koncepčná novota úpravy záložného práva spočíva v tom, že výrazne posilňuje uhradzovaciu funkciu záložného práva vo všeobecnosti bez ohľadu na konkrétny predmet zálohu.

## **2. Registrácia záložných práv**

Podľa § 151c OZ zaviedol novú úpravu, na základe ktorej ku vzniku záložného práva sa vyžaduje jeho registrácia v Notárskom centrálnom registri záložných práv. Je len pochopiteľné, že na vznik záložného práva k nehnuteľnostiam zriadeným zmluvou vzniká záložné právo vkladom do Katastra nehnuteľností. Zároveň poznáme aj ďalšie registre, ktoré podmieňujú vznik záložného práva. Takýmito registrami sú registre zriadené podľa zákona č. 435/2001 Z.z. o patentoch (patentový zákon) v platnom znení, zákon č. 527/1990 Zb. o vynálezoch, priemyselných vzoroch a zlepšovacích návrhoch v platnom znení, ako aj ďalšie. Pre vznik záložného práva k predmetom duševného vlastníctva je potrebný zápis do príslušného registra vedení úradom priemyselného vlastníctva SR. Do osobitnej kategórie patrí aj záložné právo na obchodný podiel, ktorý vzniká zápisom do obchodného registra podľa § 117a Obchodného zákonníka. Osobitnú evidenciu založených cenných papierov vedie centrálny depozitár pre cenné papiere, ako aj ďalšie registre. Notársky centrálny register výlučne registruje len záložné práva, kde predmetom zálohu je hnutelná vec alebo pohľadávka.

K určitému kombinovanému pôsobeniu notárskej registrácie s registráciou v osobitnom registri môže dôjsť pri vzniku záložného práva k súboru vecí, práv alebo iných majetkových hodnôt podniku, prípadne jeho časti. Napr. môže byť podnik, súčasťou ktorého je nehnuteľnosť, ochranná známka alebo patent.

V § 151f ods. 1 OZ je taxatívny výpočet, kde ku vzniku záložného práva sa vyžaduje registrácia v registri záložných práv, ide o prípady, kde predmetom zálohu je súbor vecí, podnik alebo časť podniku ako celku. Záložné právo, ktoré vzniklo okamihom odovzdania zálohu záložnému veriteľovi alebo tretej osobe do úschovy, môže byť kedykoľvek počas trvania záložného práva registrované v registri záložných práv. Jedným zo základných zámerov reformy záložného práva bolo umožniť aby sa mohlo zriaďovať záložné právo k hnutelným veciam, ktoré naďalej zostávajú v užívaní záložcu. Táto právna úprava mala podnietiť banky k rozsiahlemu poskytovaniu východných a lacných úverov tým, ktorí nevlástnia nehnuteľnosti, spôsobilé byť predmetom záložného práva.

## **3. Poradie uspokojovania viacerých záložných veriteľov**

Túto problematiku upravuje § 151m OZ podrobne. Na zálohu môže vzniknúť aj viac záložných práv. Platí zásada, že postavenie záložného veriteľa nie je možné oslabiť následným záložným právom. Dôsledne sa uplatňuje zásada „prior tempore potior iure“, rozhodujúca je viac registrácia buď v notárskom registri záložných práv alebo ich registráciou v osobitnom registri. Pokiaľ by vznikla konkurencia viacerých záložných práv na nehnuteľnej veci

a niektoré z nich vznikli odovzdaním, majú prednosť záložné práva registrované pre neregistrovanými v registri záložných práv.

Prednostný záložný veriteľ (napr. prvý v poradí) má osobitné postavenie. Pri výkone svojho záložného práva sa záloh prevádza nezaťažený záložnými právami ostatných záložných veriteľov. Alias, záložné právo ďalších veriteľov k tomuto zálohu zaniká. Zvyšujúca hodnota výťažku musí prednostný záložný veriteľ uložiť do notárskej úschovy (pozri § 151 m ods.5 OZ a § 70a zákona č. 323/1992 Zb. v znení neskorších predpisov).

Ak výkon záložného práva realizuje neprednostný záložný veriteľ, záloh sa prevádza zaťažený záložným právom nielen prednostného veriteľa, ale aj ostatných veriteľov, v poradí predchádzajúcou poradie veriteľa, ktorý uskutočňuje výkon záložného práva. Záložný veriteľ je povinný informovať prednostného záložného veriteľa, že záloh nadobúda zaťažený záložným právom iných veriteľov. Záložný veriteľ, ktorý výkon začal, nemôže odmietnuť splnenie pohľadávky iným záložným veriteľom, ktorý splnením pohľadávky za dlžníka nadobúda všetky práva a povinnosti tohto veriteľa, ktorého pohľadávku uspokojil, vrátane jeho poradia.

Aj keď poradie je v zákone jasne formulované, pripúšťa sa jeho jediná modifikácia a to prostredníctvom dohody záložných veriteľov. K účinnosti dohody je potrebná jej registrácia, pričom žiadosť o registráciu dohody o poradí podávajú všetci záložní veritelia zúčastnení na dohode. Ten zo záložných veriteľov, ktorý neparticipoval na takejto dohode, je zákonom chránený, že možnosti vymáhania jeho pohľadávky pri výkone záložného práva sa touto dohodou nesmú zhoršiť. Ak by taká možnosť v dôsledku dohody vznikla, je dohoda o poradí, aj keď registrovaná, neúčinná voči tomuto veriteľovi. Takéto dohody sú v praxi časté, napr. ak by vlastnú zročnú pohľadávku uspokojoval v poradí druhý záložný veriteľ, ktorý by záloh predával zaťažený záložným právom prednostného (v poradí prvého) veriteľa.

#### **4. Uspokojenie zabezpečenej pohľadávky – výkon záložného práva**

Po zročnosti pohľadávky nastupuje uhradzovacia funkcia záložného práva. Záložný veriteľ sa môže uspokojiť spôsobom určeným v zmluve, alebo predajom zálohu na dražbe alebo domáhať sa predajom zálohu podľa Exekučného poriadku. Už pri uzatváraní záložnej zmluvy, hlavným zámerom záložného veriteľa je to, aby jeho pohľadávka bola v plnej miere uspokojená. Teda aj v rámci uzatvárania dohody, do zálohu prijíma také veci, práva a majetkové hodnoty, ktoré sú spôsobilé splniť jeho pohľadávku. V aplikačnej praxi napr. pri určovaní výšky úverov banky zohľadňujú aj trhovú hodnotu nehnuteľností, ktoré sú predmetom zálohu. Nie sú ojedinelé prípady ani viacnásobné zabezpečenia, príp. poskytnutie viac záloh v prospech tej istej pohľadávky. Ak tá istá pohľadávka je zabezpečená na niekoľkých samostatných zálohoch (simultanné záložné právo), má záložný veriteľ právo voľby, a teda môže sa uspokojiť alebo domáhať sa uspokojenia pohľadávky z ktoréhokolvek zálohu, ktorý stačí na uspokojenie pohľadávky. Takto záložný veriteľ postupuje dovedy, kým jeho pohľadávka nie je uspokojená, to znamená, že je oprávnený uspokojiť sa zo všetkých záloh.

Zákon predvída aj vznik opačnej právnej situácie, t.j. že k tomu istému zálohu sa upína viacero záložných práv. (pozri vyššie výklady) Záložnoprávny vzťah, predmetom ktorého je peňažná pohľadávka vykazuje niektoré osobitosti (pozri § 151 mb OZ).

Konečným účelom každého zabezpečenia pohľadávky je jej uspokojenie, čo sa prejavuje v tom, že ak dlžník nesplní svoju pohľadávku včas a riadne, dostáva sa do omeškania so všetkými pre neho nepriaznivými sankčnými dôsledkami (zodpovednosť za vady a za

omeškanie), ale súčasne vzniká právna možnosť v prípade, že ide o zabezpečenú pohľadávku, aby veriteľ uplatnil uhradzovací mechanizmus príslušného zabezpečovacieho prostriedku – v našom prípade – aby realizoval výkon záložného práva.

Záložný veriteľ sa môže uspokojiť spôsobom určeným v zmluve, alebo predajom zálohu na dražbe alebo domáhať sa predajom zálohu na exekučnej dražbe – ide o nútený výkon záložného práva.

Pri priamom predaji (predaj uskutočňuje záložný veriteľ) je záložný veriteľ povinný postupovať tak, aby záloh predal za cenu, za ktorú sa rovnaká alebo porovnateľná vec predáva za porovnateľných podmienok v čase a mieste predaja zálohu. Táto povinnosť je formulovaná pomerne všeobecne, bez akýchkoľvek sankcií pre prípad zneužitia práva na priamy predaj, preto nemožno vylúčiť, že záložný veriteľ bude mať záujem predat' vec len za takú cenu, ktorá pokryje jeho pohľadávku.

Nemožno zároveň opomenúť ani fakt, že záložný veriteľ vlastne predáva cudziu vec a nemusí mať a priori záujem na predaji zálohu za najvyššiu možnú cenu, príp. tu môže mať vplyv aj ďalšie negatívne okolnosti, ako napr. predaj zálohu vyhladnutým osobám s ktorými je záložný veriteľ v príbuzenskom alebo priateľskom pomere. Preto v súvislosti s otázkou priameho predaja možno vysloviť určité pochybnosti, či a ako zákon chráni záujmy vlastníka (záložcu).

Úprava záložného práva v dostatočnej miere pamätala na prípad predaja zálohu záložným veriteľom, ktorý však vlastníkom nie je. Je potrebné uviesť zákonné splnomocnenie záložného veriteľa predat' záloh v mene a za účet záložcu (§ 151 m ods. 6 OZ). Tým sa dá úplne a bez problémov a teoreticky čistým spôsobom a tiež úplne v súlade s právnou úpravou katastra nehnuteľností dosiahnuť nadobudnutie vlastníckeho práva k zálohu, ak je ním nehnuteľnosť. Tým nie je narušená zásada „nemo plus iuris“, pretože vlastník vec predáva prostredníctvom svojho zákonného zástupcu (záložného veriteľa), ktorý vec predáva v mene záložcu. Záložný veriteľ ako nevlastník tak má oprávnenie dané zákonom, aby vec predal s tým, že nadobúdateľ nadobúda vlastnícke právo tak, ako by ju nadobudol od vlastníka.<sup>3</sup>

Podľa vyššie uvedeného omnoho transparentnejším spôsobom speňaženia zálohu je jeho predaj na dobrovoľnej dražbe, ktorého právna úprava je zakotvená v zákone č. 527/2002 Z.z. v platnom znení. Cieľom tohto zákona je odstrániť prekážky pri presadzovaní záujmov záložných veriteľov.

Podstata dobrovoľnej dražby spočíva v tom, že dražba sa realizuje na návrh vlastníka predmetu dražby alebo osoby oprávnenej podľa osobitného zákona konať v mene vlastníka, ktorým je práve záložný veriteľ. Zo znenia § 3 ods. 8 cit. zákona o dobrovoľných dražbách vyplýva dôsledná právna ochrana záujmov záložného veriteľa k návrhu na dražbu takého predmetu, ku ktorému bolo zriadené záložné právo a navrhovateľom nie je sám záložný veriteľ. Dražba sa vykonáva na základe písomnej zmluvy, ktorú uzatvára navrhovateľ dražby s dražobníkom. Podľa § 16 ods. 2 cit. zákona imanentnou súčasťou každej zmluvy je písomné vyhlásenie navrhovateľa dražby, že predmet dražby možno dražiť. Osobitné esenciálne zložky sú stanovené v § 16 ods. 3 a 5 v prípade, ak navrhovateľom dražby je záložný veriteľ, štát, obec alebo samospráva.

---

<sup>3</sup> Pozri k tomu dôvodovú správu k ust. § 151 m OZ



V súvislosti s prijatím cit. zákona sa zaviedol Centrálny register dražieb, ktorého správcom je notárska komora SR. Uvedený register obsahuje zoznam vyhlásených dražieb, ktorý má zabezpečiť publicitu dražieb, čím sa zvyšuje istota v právnych vzťahoch, ktorých sa dražba týka. Zápisnicu vyhotovuje samotný dražobník, príp. priebeh dražby je osvedčený notárskou zápisnicou. Vydražiteľ nadobúda vlastníctvo okamihom udelenia príklepu, za predpokladu, že vydražiteľ zaplatil cenu dosiahnutú vydražením v stanovenej lehote.<sup>4</sup>

Novo koncipovaná mimosúdna dražba posilňuje právne postavenie veriteľov najmä v procese uspokojenia a náležitého zhodnotenia majetkových hodnôt, ktoré poskytli svojim dlžníkom, či už na základe zmluvy o pôžičke (§ 657 OZ) alebo úverovej zmluvy (§ 497 Obch. zákonníka).

Záložnému veriteľovi sa ponúkajú tieto možnosti: buď sa uspokojí spôsobom určeným v zmluve, alebo predajom na dražbe, alebo sa môže domáhať núteného výkonu záložného práva najmä v rámci exekučného konania prostredníctvom súdneho exekútora podľa ustanovení Exekučného poriadku.

Uvedené spôsoby a predpoklady výkonu záložného práva platia všeobecne, pokiaľ OZ alebo osobitný zákon neustanovuje pre určité prípady odchýlky. Osobitná úprava platí pre zriadenie a vznik exekučného záložného práva (pozri § 167 až 178 Exekučného poriadku).

### ***Záver***

Predložený príspevok v úvode len stručne uvádza platnú právnu úpravu zmluvy o pôžičke podľa OZ a úverovú zmluvu podľa Obchodného zákonníka. Vzhľadom na názov príspevku sa autor venuje niektorým vybraným teoretickým ako aj aplikačným otázkam záložného práva s osobitným zreteľom na dobrovoľný, resp. nútený výkon záložného práva.

### ***Resume***

Following the study of loan modification in accordance with the Civil Code from year 1950 and year 1964, the submitted article is a kind of free continuation of the grant project on the topic of Loans or Usury? Enforced execution of a judgement - Historical fundamentals and application practice problems.

The new socio-economic and political conditions and changes that took place since November 1989 required a fundamental overhaul of the legal order, including private law.

The Civil Code, even in an improved form after the 1982 amendment, did not meet the conditions and needs of the market economy. Although the preparatory legislative procedure on the creation of a new Civil Code began in early 1990, unfortunately, the whole Civil Code from 1964 was not repealed and its replacement was not completely new, as originally intended, but only an amendment was made, and to a large extent Act. No. 509/1991 Coll. with effect from 1 January 1992. The amendment significantly affected both the content and the system of the Civil Code from 1964. In particular, the subject of its modification was fundamentally altered. The fundamental modification have also affected the adjustments to the law of obligation. The Loan Agreement - the nominee contract is modified and got its anchor in § 657 in a very short form (analogous to the Civil Code from 1950). The credit agreement - as an

---

<sup>4</sup> Bližšie k novej úprave záložného práva pozri: Kistová K.: Reforma záložného práva IN: Teoretické a legislatívne otázky práva II, Košice 2003 s. 94 - 114

absolute trade - is governed only in accordance with the Commercial Code. With regard to the theme of the article, the author focuses on selected issues of mortgage law, also because of the extensive and fundamental reform No. 526/2002, which specifically highlights the forms in which the mortgage right exercised.

# Rímske interdikty a nútený výkon rozhodnutia

Darina Kmecová\*

## Úvod

Príspevok sa venuje rímskemu interdiktu ako jednému z prostriedkom mimožalobnej prétorskej ochrany, ktorý dopĺňal konanie na poklade žalôb. Rímske interdikty charakterizoval osobitný typ konania – interdiktálny proces. Predmetom príspevku je polemika o tomto procese a možnostiach núteného výkonu interdiktu ako administratívneho aktu prétora, ktorým prikazoval, zakazoval alebo ukladal určitú povinnosť strane (stranám) vo vzniknutom spore.

## 1. O rímskom interdikte

Najpresnejšie definície rímskych interdiktov môžeme nachádzať najmä v troch pôvodných latinských prameňoch rímskeho práva – v justiniánskych Inštitúciách, Gaiových Inštitúciách a justiniánskych Digestach.

Inst. 4, 15: „Interdikty boli formálne slová, ktorými prétor, alebo niečo nariadil, alebo zakázal (*iubebat aut prohibebat*). Urobil to predovšetkým vtedy, keď bola sporná držba alebo kvázi držba.“<sup>1</sup>

Justiniánske Inštitúcie (Inst. 4, 15) interdikty nazývajú „formálnymi slovami“ prétora, ktorými niečo nariadil alebo zakazoval. *Iubebat* – ktoré je v slovenskom preklade voľne preložené ako „nariadil“ – však pochádza z latinského slova *iubeo*, ktoré má viacero významov, ako „rozkazovať“, „prikazovať“ alebo „vzývať“. Je preto dôležité poznamenať, že tento výraz odzrkadľuje poznatok aj o interdiktach, ktoré prétor vydával nie ako zákaz (*interdicta prohibitoria*), ale vo forme nariadenia aj ako interdikty reštitutórne (znovunadobúdacie) a exhibitórne (vzývajúce na predloženie veci alebo osoby), ktorými prikazoval alebo rozkazoval, aby sa niečo vykonalo. Už toto úvodné ustanovenie pojednávajúce o interdiktach ukazuje, že neboli iba zákazmi, ale ich povaha mala širší a rozsiahlejší záber. Aj pojem *iubebat* nám prezrádza, že interdikty nemožno chápať len ako zákazy, a preto ich Inštitúcie správne nazývajú „formálnymi slovami“ prétora.

Gai. Inst. 4, 139: „V snahe ukončiť rozpory, zasahuje teda v určitých prípadoch prétor alebo prokonzul autoritatívne, svojou úradnou mocou. Najčastejšie to robí vtedy, keď medzi nejakými (osobami) vznikne spor o držbu či vzťah držbe podobný (*quasi possessio*). Celkovo vzaté, buď prikazuje, aby sa niečo stalo, alebo zakazuje, aby sa niečo stalo. Formuly a slovné vyjadrenia, ktoré pri tom používa, nazývajú sa interdikty, alebo presnejšie: interdikty a dekréty.“<sup>2</sup>

\* JUDr. Darina Kmecová – interná doktorandka na Právnickej fakulte UPJŠ v Košiciach

<sup>1</sup> Preklad BLAHO, P. *Justiniánske Inštitúcie*. Bratislava: IURA EDITION, 2000. s. 227. Porovnaj Inst. 4, 15: „*Erant autem interdicta formae atque conceptiones verborum, quibus praetor „aut iubebat aliquid fieri aut fieri prohibebat“. Quod tum maxime faciebat, cum de possessione at quasi possessione inter aliquos contendebatur.*“

<sup>2</sup> Preklad autorky; porovnaj tiež KINCL, J. *Gaius – Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Praha: Univerzita Karlova, 1981. s. 242. Porovnaj Gai. Inst. 4, 139: „*Certis igitur ex causis praetor aut proconsul principaliter auctoritatem suam finiendis controversiis interpont, quod tum maxime facit, cum de possessione aut quasi possessione inter aliquos contenditur. Et in summa aut iubet aliquid fieri aut fieri prohibet. Formulae autem et verborum conceptiones, quibus in ea re utitur, interdicta vocantur vel accuratius interdicta decretae.*“

Z takto formulovanej definície môžeme vyčítať nasledovné:

1. dôvody použitia interdiktov – „v snahe ukončiť rozpory“,
2. kto ich aplikoval – „prétor alebo prokonzul“,
3. kedy – iba „v určitých prípadoch“ (*certis ex causis*),
4. ako – „autoritatívne“ a „svojou úradnou mocou“ (*finiendis controversii*), a
5. v akých sporoch – najčastejšie „spor o držbu či vzťah držbe podobný“.

Vo všeobecnom výklade interdiktu (IV, § 139) ako právneho inštitútu, Gaius zvýrazňuje pojem *principaliter*, čo je vyjadrené výrazom „autoritatívne“ (justiniánske Inštitúcie tento pojem neuvádzajú), avšak v spojitosti s interdiktou ochranou malo toto slovo niekoľko významov.<sup>3</sup> Jedným z nich je „najprv“<sup>4</sup>, „na prvom mieste“ a v súvislosti s interdiktým procesom aj význam „na začiatku“<sup>5</sup>, „bezodkladne“<sup>6</sup> alebo „pred predložením dôkazov“.<sup>7</sup> Autoritatívnosť nariadenia prétoru vo forme interdiktu nebola iba v jeho oprávnení vydať autoritatívne rozhodnutie, ale zároveň znamenala, že tak mohol urobiť aj bez bližšieho preskúmania skutkového stavu veci, resp. bez predloženia dôkazov, čím sa tento postup líšil od aplikácie rímskej *actio*.<sup>8</sup>

Ulp. D. 43, 1, 1: „Pozrime sa, v ktorých prípadoch sú interdikty dostupné. Je potrebné poznamenať, že sú použiteľné na božské a ľudské záležitosti, na božské veci, kde sa týkajú posvätného alebo náboženského miesta. Interdikt sa udeľuje v súvislosti s ľudskými záležitosťami, v ktorých majetok niekto vlastní, alebo nepatrí nikomu. Slobodné osoby sú zahrnuté v tom, čo nepatrí nikomu a interdikty sa budú aplikovať, keď ich bude nutné predviesť pred súd, alebo odvieť kdekoľvek. Veci, ktoré majú vlastníka sú verejným majetkom, alebo majetkom jednotlivca. Za verejný majetok sú považované verejné miesta, cesty a rieky; majetok patriaci jednotlivcovi sa vzťahuje na majetok v plnom rozsahu, ako je to v prípade interdiktu *quorum bonorum*, a to, čo je oddelené (na časť majetku) tak, ako je to u interdiktu *uti possidetis* alebo interdiktu *de itinere actuque*.“<sup>9</sup>

<sup>3</sup> Z latinského jazyka možno pojem *principaliter* odvodiť od slova *princeps* – popredný, prvý, prvotný alebo aj najprv a nie od slova *principium* – počiatok, pôvod, základ. Pojem *princeps* zase vychádza z dvoch slov *prior* (prednejší, prv) a *primus* (prvý, v prvom rade). Výklad tohto pojmu je dôležitý najmä preto, že vďaka nemu môžeme lepšie pochopiť, prečo Gaius tento termín v súvislosti s interdiktami použil. Porovnaj ERNOUT, A. – MEILLET, A. *Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots*. Paris: Klincksieck, 2001. s. 535.

<sup>4</sup> Porovnaj SCHMIDT, C. A. *Das Interdiktenverfahren der Römer in geschichtlicher Entwicklung*. Leipzig: Breitkopf und Hartel, 1853. s. 6. a UBBELOHDE, A. *Comentario alle Pandette di Frederico Gluck, libri 43 - 44*. Miláno: Societa editrice libraria, 1899. s. 3.

<sup>5</sup> Porovnaj WITTE, H. *Das interdictum uti possidetis als grundlage des heutigen possessorium ordinarium*. Leipzig: B. Tauchnitz, 1863. s. 1, n. 1: „... *principaliter* mit gleich zu Anfang übersetzt werden muss.“

<sup>6</sup> Porovnaj RICCOBONO, S. *Corso di diritto romano formazione e sviluppo del diritto romano dalle 12 tavole a Giustiniano*. Milano: Giuffrè, 1933 – 34. s. 164.

<sup>7</sup> Porovnaj KARLOWA, O. *Der römische Civilprozess zur Zeit des Legislationen*. Berlin: Weidmannsche Buchhandlung, 1872. s. 245. a SCIALOJA, V. *Procedura civile romana: esercizio e difesa dei diritti*. Rím: ARE, 1936. s. 229.

<sup>8</sup> Predpokladá sa, že pôvodne bol interdiktom uložený zákaz alebo rozkaz nepodmienený, pričom prétor vydal interdikt pri úplnom zistení skutkového stavu. Cicero a Gaius však popisujú interdikty a interdiktne konanie ako podmienený rozkaz alebo príkaz, pričom uvádzajú, že s pribúdajúcimi druhmi interdiktov a v súvislosti s ich čoraz častejšou aplikáciou prétor nemohol podrobne skúmať a vyšetrovať každý prípad. Z uvedených dôvodov postupoval na základe dôvodného predpokladu, že strana, ktorá dala podnet na vydanie interdiktu má pravdu, a zároveň za splnenia podmienok predpokladaných na vydanie toho ktorého interdiktu. Porovnaj VÁŽNÝ, J. *Římský proces civilní*. Praha: Melantrich A.S., 1935. 127 s.

<sup>9</sup> Preklad autorky; porovnaj Ulp. D. 43, 1, 1: „*Videamus, de quibus rebus interdicta competunt. et sciendum est interdicta aut de divinis rebus aut de humanis competere. divinis, ut de locis sacris vel de locis religiosis. de rebus hominum interdicta redduntur aut de his, quae sunt alicuius, aut de his, quae nullius sunt. quae sunt nullius, haec*

Digesta definujú interdikty cez podrobný popis konkrétnych sporových záležitostí. Na rozdiel od justiniánskych či Gaiových Inštitúcií nekladú dôraz na ochranu držby, ale prízvukujú, že interdikty sa vzťahovali na ochranu vecí tak božských, ako aj ľudských. Práve vďaka Digestam máme možnosť spoznať aj iné (mimodržbové) právne situácie a spory, v ktorých prétor zasahoval vydaním interdiktu. Zvýrazňujú osobitnú dôležitosť ochrany náboženských záujmov cez rozlišovanie ochrany vecí božských a ľudských. Justiniánske Inštitúcie interdikty definovali ako formálne slová prétoru, Digesta ich však takto jasne nedefinujú, ale z dikcie jednotlivých ustanovení vyplýva, že mali autoritatívnu povahu (reštitutórnú, exhibitórnú alebo prohibitórnú) podobne, ako je to podčiarknuté v Gaiových Inštitúciách. O tejto skutočnosti sa dozvedáme aj vďaka rétorike niektorých zaužívaných latinských výrazov, ktoré sa vyskytovali v prevažnej miere v závere vybraných fragmentov rímskych právnikov zasadených do Digest.<sup>10</sup> Najčastejšie išlo o výrazy *illi restituas, illi exhibeas, veto, vim fieri veto, ne facias*.<sup>11</sup>

## 2. Interdiktný proces a nútený výkon rozhodnutia?

Právny inštitút interdiktov predstavoval netradičný procesnoprávny prostriedok rímskeho práva. Jeho osobitosti podčiarkovalo aj samostatné procesné konanie, známe ako interdiktný proces. Toto konanie pozostávalo z dvoch etáp. Prvá etapa predstavovala konanie o vydaní interdiktu, ktoré prebiehalo pred prétorom a druhá etapa sa zameriavala na posúdenie právnej platnosti vydaného interdiktu, o ktorej rozhodoval sudca alebo arbiter.<sup>12</sup> Uvedené rozdelenie interdiktného procesu bolo právnymi romanistami vnímané rozlične. Je dôležité poznamenať, že už legisakčný proces spravidla pozostával z dvoch fáz: 1. pred štátnym súdnym úradníkom (magistrátom, zväčša prétorom) – *in iure*, 2. pred súkromným sudcom – *apud iudicem*. Preto sa nemožno čudovať, že niektorí romanisti videli určité spoločné črty týchto etáp riadneho konania s etapami interdiktného procesu. Nemeckí romanisti Ubbelohde a Schmidt sa vo svojich štúdiách zamerali na skúmanie odlišností a podobností interdiktného procesu a klasického procesu v konaní *in iure* a uvažovali o ich formálnej analógii.<sup>13</sup> Ubbelohde vo svojom diele prvú fázu interdiktného konania nazýva konanie *in iure*, čím naznačuje jeho stotožnenie s riadnym konaním *in iure*.<sup>14</sup> Z jeho poznámok, v ktorých sa výrazne opieral o názory Schmidta však vyplýva, že o tejto skutočnosti iba polemizoval. Poukazuje na nápadnú podobnosť prvej

---

*sunt: liberae personae, de quibus exhibendis ducendis interdicta competunt. quae sunt alicuius, haec sunt aut publica aut singulorum. publica: de locis publicis, de viis deque fluminibus publicis. quae autem singulorum sunt, aut ad universitatem pertinent, ut interdictum quorum bonorum, aut ad singulas res, ut est interdictum uti possidetis, de itinere actuque.*“ Porovnaj tiež SCOTT, S. P. *The Digest or Pandectes of Justinian*. [online] Cincinnati, 1932 [cit. 16.11.2017] Dostupné na internete: <[https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Anglica/digest\\_Scott.htm](https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Anglica/digest_Scott.htm)>

<sup>10</sup> Porovnaj GANDOLFI, G. *Contributo allo studio del processo interdittale romano*. Milano: Giuffrè, 1955. s. 12.

<sup>11</sup> Porovnaj najmä Ulp. D. 43, 2, 1 pr.; Ulp. D. 43, 5, 1pr.; Ulp. D. 43, 6, 1pr.; Ulp. D. 43, 8, 2pr.; Ulp. D. 43, 9, 1pr.; Ulp. D. 43, 12, 1pr.; Ulp. D. 43, 13, 1pr.; Ulp. D. 43, 14, 1pr.; Ulp. D. 43, 15, 1pr.; Ulp. D. 43, 17, 1pr.; Ulp. D. 43, 18, 1pr.; Ulp. D. 43, 19, 1pr.; Ulp. D. 43, 20, 1pr.; Ulp. D. 43, 21, 1pr.; Ulp. D. 43, 22, 1pr.; Ulp. D. 43, 23, 1pr.; Ulp. D. 43, 24, 1pr.; a pod.

<sup>12</sup> K interdiktnému procesu bližšie pozri UBBELOHDE, A. *Comentario alle Pandette di Federico Gluck, libri 43 - 44*. Miláno: Societa editrice libraria, 1899. s. 397-571. a SCHMIDT, C. A. *Das Interdiktenverfahren der Römer in geschichtlicher Entwicklung*. Leipzig: Breitkopf und Hartel, 1853. s. 206-298.

<sup>13</sup> Porovnaj UBBELOHDE, A. *Comentario alle Pandette di Federico Gluck, libri 43 - 44*. Miláno: Societa editrice libraria, 1899. s. 397 a nasl. a SCHMIDT, C. A. *Das Interdiktenverfahren der Römer in geschichtlicher Entwicklung*. Leipzig: Breitkopf und Hartel, 1853. s. 218 a nasl.

<sup>14</sup> Porovnaj UBBELOHDE, A. *Comentario alle Pandette di Federico Gluck, libri 43 - 44*. Miláno: Societa editrice libraria, 1899. s. 397. – § 1838. *La procedura*. I. *In iure fino all'emanazione dell'interdetto*.

etapy interdiktneho procesu, ktorá sa tiež odohrávala pred rímskym magistrátom a začínala na základe *postulatio* – žiadosti žalobcu (resp. žiadateľa o vydanie interdiktu) adresovanej prétorovi, ale zároveň apeluje na skutočnosť, že strany sa pred prétorom mohli dostaviť aj v *dies nefasti*, čo neplatilo pre riadne konanie.

Prvú etapu interdiktneho procesu možno považovať za tzv. vlastné interdiktne konanie<sup>15</sup>, ktoré sa odohrávalo pred prétorom, preto ho niektorí právnici romanisti stotožňovali alebo pripodobňovali konaniu *in iure* v riadnom formulovom alebo legisakčnom procese. Pojmom „vlastné interdiktne konanie“ alebo „konanie v pravom slova zmysle“ sa snažíme zdôrazniť, že práve táto etapa bola z pohľadu prvotného účelu interdiktneho procesu primárna. Za základné dôvody, z ktorého vychádza toto tvrdenie, možno považovať najmä nasledujúce skutočnosti:

- celá prvá etapa prebiehala pred prétorom,
- prétor v nej naplno realizoval svoje *impérium*, ktoré charakterizovalo právny inštitút rímskych interdiktov,
- v tejto etape došlo k reálnemu vydaniu interdiktu na základe žiadosti dotknutej strany (žalobcu),
- realizoval sa v nej primárny cieľ interdiktneho konania, a síce zjednodušené, rýchlejšie, menej formálne konanie, ktorým sa strany mohli vyhnúť konaniu pred súdom,
- samotný spor mohol byť ukončený už v tejto etape, bez predloženia prípadu sudcovi a bez hlbšieho a zdĺhavého prešetrovania veci,
- na základe vyššie uvedených podmienok k druhej etape nemuselo vôbec dôjsť.

Všetky spomenuté aspekty zdôrazňujú, aj napriek niektorým názorom romanistov, dôležitosť prvej etapy interdiktneho konania, spočívajúcej v možnosti ukončenia spornej situácie v jej zárodku. Táto možnosť nastávala v prípade, ak sa povinný (žalovaná strana) dobrovoľne podrobil nariadeniu prétorom vo forme vydaného interdiktu. V interdiktnom procese sa akoby počítalo s takým vývojom situácie, že odporca, proti ktorému rozkaz či zákaz smeroval, poslúchne, čím dá za pravdu žalobcovi a v ďalšom konaní nebude potrebné pokračovať, inak nastupovala druhá etapa interdiktneho konania pred sudcom.<sup>16</sup>

Druhá etapa nesie názov „konanie o právnej platnosti interdiktu“, kde bolo úlohou sudcu skúmať vecnú opodstatnenosť vydaného interdiktu. Zavedenie druhej fázy interdiktneho procesu malo svoj jasný význam, ktorý spočíval v overení, či interdikt, ktorý bol vydaný v podstate iba na základe tvrdení žalobcu bol alebo nebol platný. Ak sa totiž žalovaný dobrovoľne interdiktu podrobil, prétor to vnímal ako uznanie viny, preto, ak tak neurobil, vznikla pochybnosť o tom, či sú tvrdenia žalobcu v súlade s právom a či sa žalovaný skutočne dopustil namietaného protiprávneho konania.<sup>17</sup> Takéto konanie už bolo v porovnaní s prvou

<sup>15</sup> Formuláciu, že v prvej etape išlo o interdiktne konanie vo vlastnom zmysle vyslovil napríklad právny romanista I. Haramia. Porovnaj BLAHO, P. – HARAMIA, I. – ŽIDLICKÁ, M. *Základy rímskeho práva*. Bratislava: MANZ, 1997. s. 474.

<sup>16</sup> Porovnaj COSTA, E. *Profilo storico del processo civile romano*. Roma: Athenaeum, 1918. s. 106: „*Se l'ordin contenuto nell'interdictum non è eseguito, o perchè colui al quale è diretto proceda a qualche atto che vi contrasti, quando esso ha carattere proibitorio, oppure ometta di compiere un atto positivo ch'esso imponga, quando ha carattere imperativo, l'interessato alla sua esecuzione può provocare un processo; il quale, avendo per oggetto di stabilire se sia veramente avvenuta l'inadempienza dell'ordine, è indotto di necessità a determinare se esistano o meno nella specie quelle circostanze, che ne costituiscono il presupposto.*”

<sup>17</sup> Porovnaj Gai. Inst. 4, 141: „Tým totiž, že prétor vydá príkaz alebo zákaz, aby sa niečo stalo, sporná záležitosť nekončí, ale ide sa k sudcovi alebo k rekuperátorom, a tam sa po vydaní formuly zisťuje, či bolo niečo vykonané

fázou podstatne zložitejšie a nieslo so sebou určité procesné riziko spočívajúce napríklad v prísnejšom postihu, alebo vyššej hodnote sporu.<sup>18</sup>

Toto štádium sa mohlo uskutočniť ako konanie *per sponsionem*,<sup>19</sup> tzv. konanie so *sponsio*, alebo ako konanie *per formulam arbitrariam*, ktoré sa začalo uplatňovať neskôr<sup>20</sup>, o ktorých bližšie hovorí Gaius:

Gai. Inst. 4, 141: „...A niekedy sa koná s (sankciou) pokutou, inokedy bez pokuty. So sankciou napríklad vtedy, keď sa koná pomocou *sponsio*, bez sankcie napríklad vtedy, keď sa požaduje ustanovenie rozhodcu. Pri prohibitórnych interdiktach sa pomocou *sponsio* koná vždycky, pri reštitutórnych alebo exhibitórnych sa však niekedy koná pomocou *sponsio*, inokedy pomocou formuly, ktorej sa hovorí arbitrárna formula.“<sup>21</sup>

Na základe uvedeného možno konanie v druhej etape rozdeliť na konanie *cum poena* (s pokutou), ktorým bolo konanie *per sponsionem*, kde pokuta bola vyjadrená za pomoci *sponsio*; a konanie *sine poena*, ktorým bolo konanie *per formulam arbitrariam*,<sup>22</sup> kde prejednanie veci prebiehalo pred arbitrom, ktorého si vyžiadal žalovaný bez uzatvorenia stávky o trestnej sume.<sup>23</sup>

Interdiktný proces začínal na žiadosť dotknutej strany, resp. strany, ktorá bola presvedčená o tom, že jej súkromný alebo spoločný verejný záujem bol ohrozený alebo porušený. Vystávala tu však jedna páľčivá otázka, a síce, ako prinútiť k procesu druhú (povinnú) stranu, ktorá sa interdiktom necítila viazaná. Na to v najširšej miere slúžilo konanie *per sponsionem*. *Sponsio* predstavovalo dohodu sporových strán o peňažnom treste uloženom tej sporovej strane, ktorej tvrdenia sa v konaní pred súdom ukážu ako nepravdivé. *Sponsio* nebola zmluvou v pravom slova zmysle.<sup>24</sup> Priebeh jej uzatvorenia bol v základných rysoch nasledovný: žalobca, aby vyzval k aktivite druhú stranu predniesol stipuláciu, ktorou nabádal žalovaného k „stávke“ na určitú trestnú sumu, ak sa jeho tvrdenia ukážu ako nepravdivé, na čo žalovaný odpovedal restipuláciou a zaviazal žalobcu k zaplateniu rovnakej čiastky pre prípad,

---

proti prétorskému ediktu, alebo či nebolo vykonané to, čo prétor prikázal...“ Gaius poukazuje na pokračovanie v konaní ako z dôvodu preskúmania, či bol predmetný interdikt rešpektovaný, alebo nie. Porovnaj tiež KINCL, J. *Gaius – Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Praha: Univerzita Karlova, 1981. s. 242.

<sup>18</sup> Porovnaj BARTOŠEK, M. *Dějiny římského práva: ve třech fázích jeho vývoje*. Praha: Academia, 1995. s. 94.

<sup>19</sup> Toto konanie bolo staršie ako konanie *per formulam arbitrariam*. Porovnaj TALAMANCA, M. *Istituzioni di Diritto Romano*. Miláno: Dott. A. Giuffrè editore, 1990. s. 348.

<sup>20</sup> Porovnaj TALAMANCA, M. *Istituzioni di Diritto Romano*. Miláno: Dott. A. Giuffrè editore, 1990. s. 347: „A partire almeno dalla prima metà del I. sec. a. C., il pretore permetteva al destinatario dell'ordine di richiedere l'instaurazione di un processo a tale scopo, mediante la richiesta della c.d. formula arbitraria.“

<sup>21</sup> Uvádžame aj latinský originál, aby sme poukázali na pôvod názvov uvedených dvoch druhov konaní. Porovnaj Gai. Inst. 4, 141: „...Et modo cum poena agitur, modo sine poena: cum poena, veluti cum per sponsionem agitur, sine poena veluti cum arbiter petitur. Et quidem ex prohibitoriis interdictis semper **per sponsionem** agi solet; ex restitutoriis vero vel exhibitoriis modo per sponsionem, modo **per formulam** agitur quae **arbitraria** vocatur.“

<sup>22</sup> Porovnaj Ulp. *Fragm. Vindob.* V: „Aut per formulam arbitrariam explicantur, aut sponsionem, prohibitoria vero semper, per sponsionem explicantur: restitutorio vel exhibitorio interdicto reddito, si quidem arbitrum postulaverit is, cum quo agitur, formula accipit arbitrariam per quam arbiter (cetera desunt).“

<sup>23</sup> Porovnaj DE CRESCENZIO, N. *Sistema del diritto civile romano*, vol. 1, Napoli: Jovene, 1869. s. 222 a 223.

<sup>24</sup> Porovnaj TALAMANCA, M. *Istituzioni di Diritto Romano*. Miláno: Dott. A. Giuffrè editore, 1990. s. 349: „Ciò può creare delle difficoltà per quanto riguarda la determinazione delle summae sponsionis et restipulationis (dato che, ove ciò forse vero, la norma promessa dall'attore dovrebbe essere inferiore a quella promessa dal convenuto, poichè quest'ultima dovrebbe ricomprendere – oltre che la poena – anche l'interesse dell'attore stesso). Quando, ad ogni modo, non più tardi della metà del I. sec. a. C. s'introdusse il iudicium Cascellianum, dette summae assumono, sicuramente, un carattere soltanto penale, dato che il risarcimento del danno, nel caso di condanna del convenuto, era garantito dal quanti ea res erit di tale iudicium.“

ak sa ako nepravdivé ukážu tvrdenia žalobcu.<sup>25</sup> Konanie *per sponsionem* však mohlo mať dvojaký priebeh v závislosti od toho, či išlo o interdikty *simplicia* alebo o interdikty *duplicia*, na podklade ktorých bolo konanie pred arbitrom podstatne zložitejšie.

Konanie *per sponsionem* na základe *interdictum simplicia* malo svoje jasné pravidlá, spočívajúce v aktivite žalobcu, ktorý chcel napríklad získať neoprávnene odňatú držbu veci alebo osoby, alebo chcel, aby odporca navrátil všetko do pôvodného stavu, čo silou alebo podvodne nadobudol z jeho majetku. Čiže aktivita žalobcu bola od samotného začiatku konania kľúčovou. Toto konanie sa však spoliehalo aj na (aspoň) minimálnu zainteresovanosť žalovaného, resp. že v prípade, ak považuje vymáhaný nárok za neoprávnený, bude sa aktívne brániť uvedenou restipuláciou. Samozrejme to bol predpoklad, ale skutočnosť bola častokrát iná a žalovaný tak, ako nereagoval na vydaný interdikt, nemusel reagovať ani na *sponsio*. V takom prípade, keď bola pasivita žalovaného očividná, stával sa z neho *indefensus* – nebránený, nehájený, nechránený, podobne ako tomu bolo v riadnom konaní.<sup>26</sup> V praxi to znamenalo, že sudca vyhovel požiadavke žalobcu a uznal jeho tvrdenia aj interdikt vyslovený prétorom za platný.<sup>27</sup> V opačnom prípade sudca začal vyšetrovať všetky známe skutočnosti sporu, aby mohol rozhodnúť, či bol interdikt vydaný v súlade so skutočným stavom veci. Po potrebnom prešetrení prípadu sudca mohol rozhodnúť dvojako, buď v prospech žalobcu, kedy uznal, že žalovaný nemal odporovať interdiktu a podľa jeho znenia vykonať všetko, čo žalobca namietal, a v dôsledku týchto skutočností odsúdil žalovaného na zaplatenie pokuty zo *sponsio* a zároveň aj v zmysle *de re restituenda vel exhibenda*, ak nepredložil alebo nenavrátil to, čo uskutočnil neprávom alebo k náhrade škody, ak to nebolo možné. Druhá alternatíva rozhodnutia súdu bola táka, že rozhodol v neprospech žalobcu, pretože usúdil, že mu nevznikol nárok na vydanie interdiktu a žalovaný právom odporoval interdiktu, odsúdil žalobcu na úhradu sumy vyplývajúcej zo *sponsio*.

Konanie *per sponsionem* bolo podstatne zložitejšie na základe *interdictum duplicia*. Tieto interdikty boli vždy len prohibitorne, nikdy nie exhibitórne alebo reštitutórne. Najznámejšie dvojité interdikty sú interdikt *uti possidetis*, ktorý sa uplatňoval na prípady držby nehnuteľných vecí a interdikt *utrubi*, ktorý zabezpečoval ochranu držiteľom vecí hnuiteľných.<sup>28</sup> Gaius toto konanie vysvetľuje na príklade interdiktu *uti possidetis*, a preto aj my zachováme v ďalšom texte ním inšpirovanú štruktúru tejto etapy pre interdikty *duplex*.<sup>29</sup>

<sup>25</sup> Porovnaj ZULUETA, F. *The Institutes of Gaius. Part II Commentary*. Oxford: Clarendon, 1953. s. 296. alebo COSTA, E. *Profilo storico del processo civile romano*. Roma: Athenaeum, 1918. s. 106.

<sup>26</sup> Tento pojem bol zaužívaný v riadnom konaní a následne v exekučnom konaní, kedy sa odporca nebránil proti žalobe, ktorá bola proti nemu vznesená v konaní *in iure*, a tak sa stal *indefensus*, čo pre neho v ďalšom konaní znamenalo majetkovú exekúciu, resp. že sudca uznal tvrdenia žalobcu a rozhodol v jeho prospech. Porovnaj KINCL, J. – URFUS, V. – SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995. s. 131. a SKŘEJPEK, M. *Římské soukromé právo. Systém a instituce*. 2. vydanie. Plzeň: Aleš Čenek, 2016. s. 267.

<sup>27</sup> Jolowicz uvádza, že tieto postupné kroky viedli sporovú stranu k riadnemu konaniu, a že v klasickej dobe, by predstavovali *actio certae creditae pecuniae* a v legisakčnom procese *legis actio sacramentum*. Porovnaj JOLOWICZ, H. F. *Historical introduction to the study of Roman law*. Cambridge: University press, 1954. s. 240.

<sup>28</sup> Porovnaj Gai. Inst. 4, 160: „Dvojité sú napríklad interdikty *uti possidetis* a *utrubi*. Dvojité sa im hovorí preto, že postavenie oboch sporových strán je v nich rovnaké a žiadna zo strán sa nepovažuje predovšetkým za žalovaného alebo predovšetkým za žalobcu, ale každý (z odporcov) prijíma tak úlohu žalovaného, ako aj žalobcu. Preto tiež prétor hovorí k obom rovnakou rečou. Zásadne bývajú totiž tieto interdikty formulované takto: „Zakazujem násilie, aby ste nedržali tak, ako držíte teraz,“ a druhý „Zakazujem násilie proti tomu, aby si tohto otroka, o ktorého sa jedná, odviezol ten z vás, u koho bol tento (otrok) po väčšiu časť tohto roka.“ Porovnaj tiež KINCL, J. *Gaius – Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Praha: Univerzita Karlova, 1981. s. 247.

<sup>29</sup> Porovnaj Gai. Inst. 4, 166 a nasl.



Aby sudca vo veci mohol vydať rozhodnutie, bolo potrebné naplniť nasledujúce podmienky<sup>30</sup>:

a) *vis ex conventu*<sup>31</sup>

- Interdikt *uti possidetis* slúžil k ochrane násilného rušenia držby nehnuteľnej veci. V praxi sa preto mohlo veľmi ľahko stať, že sa objavili dve osoby, ktoré boli v tom istom čase presvedčené o tom, že obe sú držiteľom danej nehnuteľnosti, čo bolo len veľmi ťažké preukázať, keďže na rozdiel od veci hnuťnej, nehnuteľnosť nebolo možné reálne uchopiť. Preto, ak na podnet jednej zo strán prétor vydal interdikt, ale druhá strana sa tiež považovala za držiteľa veci, bolo potrebné túto vzniknutú sporovú situáciu právne vyriešiť. Obe strany boli zároveň žalobcom aj žalovaným, a preto bolo potrebné akoby za (formálneho) použitia sily vykonštruovať spor, na podklade ktorého bolo možné vydať interdikt, ako to vyplýva z jeho znenia.<sup>32</sup> Problém bol totiž v tom, že obe strany si nárokovali na držbu, preto rušiteľom boli, takpovediac, obaja, ale bolo potrebné prejať, že rušenie držby je zároveň násilné. Tento prejav sa nazýval *vis ex conventu* a naznačoval neuposlušnosť interdikt (ktorý hovoril o zákaze násilného rušenia držby) a konanie pokračovalo pred súdom.<sup>33</sup>

b) *fructus licitatio a fructuaria stipulatio*

- Keďže obe sporové strany mali rovnaké postavenie, bolo potrebné určiť, ktorá zo strán bude dočasným držiteľom nehnuteľnej veci, o ktorú sa sporili, až do konečného rozhodnutia súdu. Na to slúžila *fructus licitatio*, za pomoci ktorej strany uzatvorili stávk, pričom ten z nich, kto navrhol vyššiu sumu, čiže bol si istejší svojím právom (pretože bol ochotný zaplatiť vyššiu sumu), nadobudol dočasnú držbu, čo mu umožnilo vec nielen držať, ale brať z nej plody do rozhodnutia sudcu vo veci samej.<sup>34</sup>
- Gai. Inst. 4, 166: „A ten, kto by zvíťazil pri licitácii o plodoch, nebude do držby uvedený skôr, ako nedá istotu odporcovi pomocou fruktuárnej stipulácie (*fructuaria stipulatio*).“<sup>35</sup>
- Platilo totiž, že ak by sa v závere sporu preukázalo, že ten, kto bol dočasným držiteľom veci, nebol k držbe oprávnený (ale doposiaľ bral z nej úžitky), mal sa vopred zaviazat, že vyplatí vzniknutý obnos odporcovi, ktorý bude v spore úspešný. Preto Gaius uvádza tzv. *fructuaria stipulatio*.<sup>36</sup> Je však potrebné podotknúť, že *fructuaria stipulatio* mala iba fakultatívny charakter, takže strany mohli, ale nemuseli medzi sebou túto otázku pred rozhodnutím samotného sporu riešiť.

<sup>30</sup> Porovnaj VÁŽNÝ, J. *Římský proces civilní*. Praha: Melantrich A.S., 1935. s. 82.

<sup>31</sup> Tento výraz nájdeme v Ciceronovom diele *pro Caecina* 8, 22.

<sup>32</sup> Sommer uvádza, že spor vznikol, ak k aktu násilia smerujúceho proti držbe došlo v lehote jedného roka od vydania interdiktu, alebo po dohode strán (*vis ex conventu*). Porovnaj SOMMER, O. *Učebnice soukromého práva římského*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s. 1946. s. 199.

<sup>33</sup> Porovnaj BUCKLAND, W. W. *A text-book of Roman law from Augustus to Justinian*. Cambridge: University press, 1950. s. 740: „If the parties meant to dispute the matter they used force against each other, a purely formal force (*vis ex conventu*), but enough to be disregard of the interdikt.“

<sup>34</sup> Porovnaj DE CRESCENZIO, N. *Sistema del diritto civile romano*, vol. 1, Napoli: Jovene, 1869. s. 223.

<sup>35</sup> Porovnaj KINCL, J. *Gaius – Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Praha: Univerzita Karlova, 1981. s. 247.

<sup>36</sup> Porovnaj BONFANTE, P. *Corso di diritto romano*, vol III – *Diritti reali*. Roma: Società editrice del Foro Italiano, 1933. s. 351.

c) obojstranné *sponsio a restipulatio*

- Po úprave týchto vzájomných vzťahov strany medzi sebou uzatvorili stipulácie a restipulácie na *sponsio* a keďže išlo o dvojstranný interdikt, ich počet bol vyšší. Nestačilo totiž, aby jedna strana vyzvala druhú k trestnej sume a ona prisľúbila a odpovedala restipuláciou, ako to bolo v prípade jednoduchých interdiktov.<sup>37</sup> Ale aj druhá strana si, podobne ako prvá, dala sľúbiť trestnú sumu, načo sa jej dostalo prisľúbenia a ďalšej restipulácie.<sup>38</sup> Čiže celkový počet týchto úkonov bol štyri, čo do značnej miery komplikovalo samotný interdiktálny proces. Mohlo však dôjsť aj k zjednodušeniu uvedených právnych úkonov a strany mohli medzi sebou uzatvoriť iba jednu stipuláciu a jednu restipuláciu.<sup>39</sup>

Po tom, čo strany medzi sebou uzatvorili stipulácie a restipulácie, sudca, ktorý rozhodoval vo veci, vykonával vyšetrovanie toho, čo bolo zahrnuté do prejednávaneho interdiktu. Základnou otázkou interdiktu *uti possidetis* bolo zistiť a pre účely rozhodnutia určiť, ktorá zo sporových strán bola držiteľom predmetnej nehnuteľnosti v čase vydania interdiktu, pričom platilo, že nesmela držať silou, tajne alebo ako výprosu.<sup>40</sup> Keď sudca vec prešetril, samotné rozhodnutie mohlo mať rôzny dopad na sporové strany v závislosti od toho, ktorá z nich bola určená ako dočasný držiteľ s možnosťou užívania plodov. Ak sudca určil, že oprávnený z interdiktu, a teda skutočný držiteľ veci (ktorý ním bol v čase vydania interdiktu) bol ten, kto bol určený ako dočasný držiteľ, čiže „víťaz“ v predchádzajúcej *fructus licitatio*, jeho odporca bol odsúdený k zaplateniu súm z jeho dvoch stipulácií a sudca oslobodil spod stipulácií víťaznú stranu.<sup>41</sup>

Ak sudca určil, že ten, kto držal dočasne nie je oprávneným držiteľom veci, odsúdil ho z jeho dvoch stipulácií, súčasne oslobodil jeho odporcu z jeho stipulácií, ale ďalej odsúdil dočasného držiteľa z fruktuárnej stipulácie a zároveň, ak odmietol vydať dobrovoľne držbu veci a plodov, odsúdil ho k náhrade škody za pomoci tzv. *iudicium Cascellianum sive secutorium*, ktoré slúžilo v týchto prípadoch.<sup>42</sup> Tento právny úkon bolo možné za účelom získania náhrady škody aplikovať aj v prípade, keď strany medzi sebou neuzatvorili *fructuario stipulatio* (keďže malo fakultatívnu a nie obligatórnu povahu).

<sup>37</sup> Porovnaj UBBELOHDE, A. *Comentario alle Pandette di Frederico Gluck, libri 43 – 44*. Miláno: Societa editrice libraria, 1899. s. 475: „*Negli interdicta duplicia era per conseguenza possibile, che la sponsio di una delle parti e la corrispondente restipulatio designassero una somma diversa, che non la sponsio dell'altra parte e la restipulatio, che corrispondeva a quest'ultima.*“

<sup>38</sup> Porovnaj Kolektív autorov. *Enciclopedia Italiana, Di Scienza, Lettere ed Arti*. vol. 19. Roma: Istituto della Enciclopedia Italiana Fondata da Giovanni Treccani, 1933. s. 375.

<sup>39</sup> Porovnaj Gai. Inst. 4, 166: „...Potom vyzýva jeden druhého ku *sponsio*, že mu ako držiteľovi bolo proti (interdiktu) prétorského ediktu učinené násilie, a obaja sa proti *sponsio* zaväzujú restipuláciami. Alebo, ak vyzval druhého ku *sponsio* iba jeden (z odporcov), uzatvára sa medzi nimi *sponsio* jediná a tiež sa k nej pripojí iba jedna restipulácia.“

<sup>40</sup> Porovnaj Ulp. D. 43, 17, 1pr.: „...*nec vi nec clam nec precario*...“

<sup>41</sup> Porovnaj Gai. Inst. 4, 166a: „*Deinde editis formulis sponsionum et restipulationum iudex, apud quem de ea re agitur, illud scilicet requirit, quod praetor interdicto complexus est, id est uter eorum fundum easve aedes per id tempus quo interdictum redditur, nec vi nec clam nec precario possederit. Cum iudex ed exploraverit et forte secundum me iudicatum sit adversarium mihi et sponsionis et restipulationis summas quas cum eo feci condemnat, et convenienter me sponsionis et restipulationis, quae mecum factae sunt, absolvit.*“

<sup>42</sup> Porovnaj Gai. Inst. 4, 166a: „...*Et hoc amplius si apud adversarium meum possessio est, quia is fructus licitatione vicit, nisi restituat mihi possessionem, Cascelliano sive secutorio iudicio condemnatur.*“ Porovnaj tiež ZULUETA, F. *The Institutes of Gaius. Part II Commentary*. Oxford: Clarendon, 1953. s. 296. alebo SOMMER, O. *Učebnice soukromého práva římského*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s. 1946. s. 200.

Ak niektorá zo strán zmarila úkony smerujúce k vyššie popísanému konaniu (odmietla obojstrannú *vis ex conventu*, *sponsio*, alebo restitúcie a pod.) vydal prétor proti nej tzv. *interdictum secundarium*<sup>43</sup>, ktorým sa tejto sporovej strane uložila povinnosť vydať držbu odporcovi, alebo ak držbu spornej veci nemala, tak sa jej zakázalo mariť držbu odporcu. Týmto interdiktom sa hovorilo sekundárne, pretože sa vydávali dodatočne. O týchto interdiktach sa nám však nezachovalo veľa informácií, takže môžeme len predpokladať, aké mohlo byť ich reálne využitie.<sup>44</sup>

Zložitosť, dĺžhavosť a finančná zaťaženosť sporových strán v tomto type konania je zjavná, preto sa často samotné konanie skončilo už v prvej etape, kedy jedna zo strán jednoducho uznala, že nie je skutočným držiteľom spornej nehnuteľnej veci v zmysle klauzuly daného interdiktu *uti possidetis*. Opovážlivosť procesných strán sa niekedy „krotila“ (ako to uvádza Gaius) napríklad peňažným trestom či posvätnou prísahou. Prétor pripúšťal, že proti tým, ktorí zapierali určité skutočnosti sa v niektorých prípadoch pripúšťala žaloba na dvojnásobok.<sup>45</sup>

Konanie *per formulam arbitrariam*<sup>46</sup> bolo veľmi výhodným (a podstatne lacnejším a modernejším) konaním *sine poena*, ktorým sa strany mohli vyhnúť trestnej pokute vyplývajúcej zo *sponsio*. Začínalo z obdobných dôvodov ako konanie *per sponsionem*, po tom, čo sa žalovaný dobrovoľne nepodrobil prétorom vydanému interdikt.<sup>47</sup> Aj keď toto konanie bolo podstatne jednoduchšie, vzťahovalo sa naň niekoľko obmedzení a pravidiel, ktorých nedodržanie malo za následok nemožnosť jeho aplikácie:

- a) konanie začínalo z iniciatívy žalovaného,
- b) k vyžiadaniu arbitra muselo dôjsť pred skončením konania o vydaní interdiktu,
- c) interdikt bol buď exhibitórny, alebo reštitutórny, nesmel byť prohibitórny.

Zvláštnosťou konania *per formulam arbitrariam* bola potreba iniciatívneho zapojenia sa zo strany žalovaného, zrejme aj to bol jeden z dôvodov, prečo bolo toto konanie menej finančne zaťažujúce, a tým výhodnejšie pre obe strany sporu. Iniciatíva žalovaného tu bola, takpovediac, odmenená nezahrnutím trestnej pokuty.<sup>48</sup> Konanie žalovaného spočívalo vo vyžiadaní arbitra, po čom dostal od prétora tzv. arbitrárnu formulu (*formula arbitraria*). Podmienkou však bolo,

<sup>43</sup> Porovnaj tiež LENEL, O. *Das Edictum Perpetuum – Ein Versuch zu Dessen Wiederherstellung*. Leipzig: Verlag von Bernhard Tauchnitz, 1883. s. 380.

<sup>44</sup> Porovnaj Gai. Inst. 4, 170: „Pretože však bolo nemálo tých, ktorí po vydaní interdiktu nechceli splniť ostatné z interdiktu (vyplývajúce povinnosti) a záležitosť sa preto nemohla prejednávať, učinil o tom prétor opatrenie a zaviedol interdikty, ktorým sa hovorí sekundárne, pretože sa vydávajú dodatočne (na druhom mieste). Ich právna moc a účinnosť je taká, že ten, kto nesplní ostatné z interdiktu (vyplývajúce povinnosti), napríklad že nepoužije násilie, alebo že nelicituje o plodoch, alebo že nedá pri licitácii o plodoch záruku, alebo že neuzavrie *sponsio*, či nepristúpi na konanie o *sponsio*, musí v prípade, že drží, vydať držbu protivníkovi, a v prípade, že nedrží, nesmie mu (protivníkovi) konať násilie. Preto aj keby inak, keby splnil ostatné z interdiktu, mohol na základe interdiktu *uti possidetis* zvíťaziť, prehrá aj tak na základe sekundárneho interdiktu, keď nekonal.“ Porovnaj KINCL, J. *Gaius – Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Praha: Univerzita Karlova, 1981. s. 250.

Bližšie pozri napríklad ZULUETA, F. *The Institutes of Gaius. Part II Commentary*. Oxford: Clarendon, 1953. s. 297.

<sup>45</sup> Porovnaj Gai, Inst. 4, 171.

<sup>46</sup> Porovnaj LENEL, O. *Das Edictum Perpetuum – Ein Versuch zu Dessen Wiederherstellung*. Leipzig: Verlag von Bernhard Tauchnitz, 1883. s. 358 a nasl. a UBBELOHDE, A. *Comentario alle Pandette di Frederico Gluck, libri 43 - 44*. Miláno: Societa editrice libraria, 1899. s. 549 a nasl.

<sup>47</sup> Porovnaj DE CRESCENZIO, N. *Sistema del diritto civile romano*, vol. 1, Napoli: Jovene, 1869. s. 223.

<sup>48</sup> Porovnaj BUCKLAND, W. W. *A text-book of Roman law from Augustus to Justinian*. Cambridge: University press, 1950. s. 739: „The reason why the defendant preferred the arbiter is obvious: he avoided the risk of the sponsiones which, we are told, were not merely praeiudiciales but poenales, actually enforced.“

aby tak urobil pred skončením konania *in iure* (o vydaní interdiktú), resp. predtým, ako by strany odišli od prétora, ktorý predmetný interdikt vydal.

Gai. Inst. 4, 164: „Ten však, kto chce žiadať o ustanovenie arbitra, musí dbať na to, aby požiadal ihneď, skôr, ako skončí konanie *in iure*, to znamená skôr, ako odíde od prétora. Neskorším žiadostiam sa nevyhovie.“<sup>49</sup>

Jednou z nevýhod konania *per formulam arbitrariam* bola možnosť jeho nadväznosti iba na konanie začaté na podklade interdiktú *exhibitoria* alebo *restitutoria*, na prohibítorne interdikty ho nebolo možné použiť. Toto obmedzenie pravdepodobne súviselo s charakterom uvedeného konania, ktoré malo odlišný priebeh ako konanie *per sponsionem*, a zároveň sa líšilo rozsahom postihu neúspešnej strany v konaní.<sup>50</sup> Platilo totiž, že ak arbiter uznal, že boli naplnené podmienky na vydanie toho-ktorého interdiktú a žalovaný sa jeho obsahu dobrovoľne nepodrobil, odsúdil ho k povinnosti reštitúcie alebo predloženia veci (alebo osoby) a ak neposlúchol, odsúdil ho k náhrade škody, ktorá korešpondovala s predmetom sporu.<sup>51</sup> Ak podmienky na vydanie interdiktú splnené neboli, alebo žalovaný dodatočne vyhovel rozkazu, bol slobodný a spor bol ukončený. Ani v jednom, ani druhom prípade teda nebol zaviazaný ďalšou sumou (plynúcou zo stávky, ako to bolo v konaní *per sponsionem*), čo podobne platilo aj pre žalobcu,<sup>52</sup> pretože toto konanie bolo, ako ho nazýva Gaius, „bez rizika“ na rozdiel od konania *per sponsionem*. Gaius tento postup opisuje nasledovne:

Gai. Inst. 4, 163: „Ak si vyžiada totiž žalovaný arbitra (rozhodcu), dostane takzvanú arbitrárnú formulu a musí podľa rozhodnutia sudcu niečo vrátiť alebo predviesť, predvedie to alebo vráti bez rizika, a tak bude oslobodený. A ak to nevráti, ani nepredvedie, odsudzuje sa k náhrade škody. Ale i žalobca nastupuje beztrešne na toho, kto nemá povinnosť ani niečo predviesť, ani niečo vrátiť, pokiaľ by sa mu samozrejme nenamietalo kalumniačné konanie (*calumniae iudicium*) na desiaty diel (hodnoty sporu)...“<sup>53</sup>

Pre prípad, že v spore bol úspešný žalovaný, Gaius uvádza tzv. kalumniačné konanie, ktoré malo byť kompenzáciou pre žalovaného za umelo vzniknutý spor zahájený žalobcom, a zároveň odstrašujúcim elementom pre prípad zneužitia interdiktneho procesu.<sup>54</sup> Kalumniačné konanie predstavovalo desiaty diel z hodnoty sporu, čiže z hodnoty, ktorú by musel uhradiť žalovaný, ak by spor skončil v jeho neprospech a nenavrátil vec alebo nepredviedol osobu, čo neoprávnene zadržoval.<sup>55</sup> Gaius uvádza, že kalumniačné konanie odsudzovalo iba toho, kto vedel, že nežaluje na základe práva, ale vznášal interdikt preto, aby odporcovi (žalovanému)

<sup>49</sup> Porovnaj KINCL, J. *Gaius – Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Praha: Univerzita Karlova, 1981. s. 248.

<sup>50</sup> Konanie *per formulam arbitrariam* totiž znelo na navrátenie alebo predloženie veci, resp. arbitrárna formula, ktorá bola vydaná obsahovala uvedené povinnosti, preto konanie nemohlo prebiehať o zákaze, čiže byť pokračovaním konania o prohibítornom interdikte.

<sup>51</sup> Porovnaj COSTA, E. *Profilo storico del processo civile romano*. Roma: Athenaeum, 1918. s. 106 – 107.

<sup>52</sup> Porovnaj JOLOWICZ, H. F. *Historical introduction to the study of Roman law*. Cambridge: University press, 1954. s. 240: „A formula arbitraria will then issue at once and the case will be tried on that; the result will then be exactly the same as it would be under the other procedure except that the defendant will not, if he loses, have to pay the penalty, and that the plaintiff will similarly be free from penalty if the case is decided in favour of the defendant.“

<sup>53</sup> Porovnaj KINCL, J. *Gaius – Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Praha: Univerzita Karlova, 1981. s. 247.

<sup>54</sup> Porovnaj ZULUETA, F. *The Institutes of Gaius. Part II Commentary*. Oxford: Clarendon, 1953. s. 297.

<sup>55</sup> Porovnaj Gai. Inst. 4: „175. Et quidem calumniae iudicium adversus omnes actiones locum habet, et es decimae partis, praeterquam quod adversus adsertorem tertiae partis est. 176. Liberum est autem ei cum quo agitur, aut calumniae iudicium opponere aut iusiurandum exigere, non calumniae causa egere.“

spôsobil problémy a spoliehal sa na to, že vyhrá mylným (nespravodlivým) výrokom sudcu, než spravodlivosťou nároku. *Calumnia* totiž predpokladala zlú vôľu.<sup>56</sup>

Gai. Inst. 4, 163: „...Prokonzul síce zastával názor, že kalumniačné konanie sa má zamietnuť každému, kto by si vyžiadal arbitra, pretože už tým sa (žalovaný) akosi priznáva, že povinnosť niečo vrátiť alebo predviesť má; ale užívame dnes iné právo, a je to správne. Lebo každý, kto žiada o ustanovenie arbitra, robí to skôr preto, aby viedol spor skromnejším spôsobom, než preto, že sa priznáva.“<sup>57</sup>

Uvedené tvrdenia právnika Gaia v Inštitúciách nielen, že istým spôsobom zakotvujú prezumpciu nevinu, ale zároveň jasne zdôrazňujú skutočnosť, že konanie *per formulam arbitrariam*, bolo lacnejšie a vzhľadom na jeho bližšiu charakteristiku v duchu prvotného zámeru interdiktneho procesu aj rýchlejšie, jednoduchšie a efektívnejšie.

### **Záver**

Jedným z problematických bodov interdiktneho procesu bola otázka, ako prinútiť k aktivite druhú stranu v spore, čiže ako si vynútiť ďalší postup v konaní, ktoré bolo vo veľkej miere založené na dobrovoľnosti riešenia sporu touto cestou. Na to v najväčšej miere slúžilo konanie *per sponsionem*, stávka o pokute hroziaca tej strane sporu, ktorej tvrdenia sa ukázu ako nepravdivé často primäla pokračovať v konaní aj žalovanú stranu. Povinnosti uložené prétorom vo forme interdiktu pri tom bolo možné popri riadnom postupe v interdiktnom konaní zabezpečiť prostredníctvom *interdictum secundarium*. Kalumniačné konanie zasa slúžilo žalovanému ako kompenzácia za umelo vzniknutý spor a klamlivý postup žalobcu.

### **Resume**

This article deals with the interdict in Roman law – the remedy granted by a magistrate on the sole basis of his authority. The author examines the relationship between compulsory enforcement of judgment and interdict, which was constituted as administrative act of praetor. The article discusses the various stages of the interdict proceeding and examines a several ways to force defendant start be active in process, which greatly ensured be proceeding *per sponsionem*. The article also shows a few irregular means, which had to help deal with the whole process, when the defendant didn't want to collaborate or when on the other hand, he was right, and judge punished a plaintiff because he started a process without any true reason.

---

<sup>56</sup> Porovnaj Gai. Inst. 4, 178: „*Nam calumniae iudicio decimae partis nemo damnatur nisi qui intellegit non recte se agere, sed vexandi adversarii gratia actionem instituit, potiusque ex iudicis errore vel iniquitate victoriam sperat quam ex causa veritatis: calumnia enim in adfectu est, sicut furti crimen.*“

<sup>57</sup> Porovnaj KINCL, J. *Gaius – Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Praha: Univerzita Karlova, 1981. s. 247.

# Prétorské prostriedky voči poškodeniu veriteľov pri exekúcií na majetok dlžníka

Matúš Nemeč \*

## Úvod

Exekúcia na majetok dlžníka znamenala radikálny zásah do majetkových pomerov odsúdeného dlžníka. Ak sa dlžník po odsúdení pokúsil poškodiť svojich veriteľov rôznymi spôsobmi, prétor v takýchto prípadoch v súlade so svojím poslaním (opraviť, doplniť, podporiť *ius civile*) poskytoval veriteľom, ktorí boli ohrození, resp. poškodení konaním (nekonaním) odsúdeného dlžníka právne prostriedky (*interdictum fraudatorium*, *actio Pauliana*), ktorými mohli dosiahnuť, aby sa majetok, ktorý dlžník scudzil s cieľom poškodiť veriteľov, dostal späť do konkurznej podstaty.

Pri exekúcií, znejúcej na majetok<sup>1</sup>, vzišlo z prétorskej jurisdikcie niekoľko procesných prostriedkov, pomocou ktorých mohli veritelia namietat' (odporovať) voči konaniu odsúdeného dlžníka (*fraudator*), ktorý poškodil svojich veriteľov pri exekúcií. Tou podstatnou okolnosťou, ktorá pri týchto rôznych situáciách (*vel quodcumque aliud fecit*) je vždy prítomná, je, s ohľadom na to, čo uvádza Ulpian v D. 42,8,3 pr., že poškodzujú veriteľa.<sup>2</sup> Toto konanie sa označovalo ako *acta quae fraudationis causa gestum sunt* a vyžadovalo dva predpoklady:

- *eventus damni*, resp. *fraudis* – skutočnosť, že scudzovacie úkony naozaj viedli ku škode na strane veriteľov, tým, že v dôsledku scudzenia, ktoré uskutočnil dlžník, nestačil jeho majetok na vyrovnanie jeho dlhov (príčinná súvislosť);

- *consilium fraudandi* u dlžníka – vedomie dlžníka, že svojimi úkonmi, ktorými znižuje svoj majetok, poškodzuje svojich veriteľov;

To, či, dlžník konal s úmyslom poškodiť veriteľa (veriteľov) alebo nie, či konanie bolo aktívne alebo spočívalo v opomenutí, bolo právne bezvýznamné.

Ten, kto nadobudol prospech z konania *in fraudem creditorum* dlžníka a vedel o tom, že sa dlžník kontrahovaním s ním dopustil konania poškodzujúceho svojich veriteľov (*conscientia fraudis*), aj on zodpovedal voči veriteľom.

*Eventus damni* nastával v klasickom práve začatím exekúcie na celý majetok a následným vykonaním *missio in possessionem (in bona)*, ktorá bola dôsledkom insolventnosti dlžníka.<sup>3</sup>

Účelom prétorských prostriedkov bolo, aby veritelia získali späť do konkurznej podstaty, resp. exekučného substrátu, na účely jeho speňaženia, majetok (majetkové dobrá), o ktoré *defraudator* zlomyseľne zmenšil hodnotu svojho majetku.

---

\* Doc. JUDr. Matúš Nemeč, PhD., Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

<sup>1</sup> Od vydania *lex Poetelia Papiria* (r. 326 pr. Kr.) bola podľa rímskeho práva exekúcia na osobu vylúčená.

<sup>2</sup> BISCOTTI Barbara: *Debtor's fraud in roman law. An opportunity for some briefremarks on the concept of fraud*; in *Fundamina* 17 (2) 2011 ISSN: Print 1021-545X, s. 7; dostupné na: [http://www.academia.edu/4179151/DEBTOR\\_S\\_FRAUD\\_IN\\_ROMAN\\_LAW\\_AN\\_OPPORTUNITY\\_FOR\\_SOME\\_BRIEF\\_REMARKS\\_ON\\_THE\\_CONCEPT\\_OF\\_FRAUD](http://www.academia.edu/4179151/DEBTOR_S_FRAUD_IN_ROMAN_LAW_AN_OPPORTUNITY_FOR_SOME_BRIEF_REMARKS_ON_THE_CONCEPT_OF_FRAUD) (06-05-2018)

<sup>3</sup> V justiniánskom práve nastával tento moment vtedy, keď došlo k predaju majetku konkurzným správcom v rámci exekúcie, aby bolo zrejmé, že výťažok nestačí na zaplatenie všetkých dlhov.

Kľúčovým fragmentom v tomto smere je text, ktorý popisuje skutkovú podstatu scudzenia na škodu veriteľov, zachovaný u Ulpiána:

D. 42,8,1,2 (Ulpianus libro 66 ad edictum)

*Ait ergo praetor „Quae fraudationis causa gesta erunt“. Haec verba generalia sunt et continent in se omnem omnino in fraudem factam vel alienationem vel quemcumque contractum. Quodcumque igitur fraudis causa factum est, videtur his verbis revocari, qualecumque fuerit: nam late ista verba patent. Sive ergo rem alienavit sive acceptilatione vel pacto aliquem liberavit,*

D. 42,8,1,2 (Ulpián v 66. knihe k ediktu)

Prétor teda hovorí „ak sa nejaký úkon stane s cieľom poškodiť“. Tieto slová sú všeobecné a zahŕňajú v sebe všetky poškodzujúce konania, ako aj každé scudzenie a kontrakt s kýmkoľvek. V dôsledku toho, čokoľvek je vykonané ako poškodenie, bez ohľadu na to čo, sa považuje za odmietnuté (zrušené) týmito slovami (prétora), pretože sa uplatňujú široko. Preto (edikt platí), ak by dlžník scudzil nejakú vec, alebo oslobodil (niekoho) akceptiláciou alebo prostredníctvom neformálnej dohody,

Do momentu, než prétor uviedol veriteľov do držby dlžníkovho majetku (*missio in possessionem*) však dlžník mohol s týmto majetkom disponovať, nesmel však svoje právo zneužiť na to, aby sa stal cielene insolventným. Dispozície s majetkom mohli byť povahy scudzovacej (*alienatio in fraudem creditorum* v užšom zmysle), ale mohli to byť akékoľvek iné úkony, smerujúce k tomu, aby zmenšil aj prípadne *pro futuro* svoj majetok, ktorý by inak bol exekučným substrátom - súčasťou konkurznej podstaty (*alienatio in fraudem creditorum* v širšom zmysle).

Takým úkonom mohlo byť napr.

- zriadenie dlhu (D. 12,2,9,5; D. 42,8,3;)
- oslobodenie dlžníka fraudátorom akceptiláciou alebo neformálnou dohodou (Ulp. D. 42,8,1,2);
- oslobodenie sa od zálohu (z pozície záložného veriteľa) – Ulp. D. 42,8,2;
- umožnenie námietky svojmu dlžníkovi na úkor veriteľov (Ulp. D. 42,8,3);
- úmyselné zanechanie služobnosti (D. 42,8,3,1);
- nevykonávanie toho, čo je dlžník povinný, napr. neužívanie služobnosti (D. 42,8,4);
- opustenie vlastnej veci s úmyslom, aby ju nadobudol niekto iný (D. 42,8,5);

Keďže ústredným prvkom *alienatio in fraudem creditorum* bol podľa prétorského ediktu skutkový element *eventus damni* (fraudis), subjektívny prvok (*animus fraudandi*) nebol esenciálnym prvkom tejto skutkovej podstaty. Papiniánov fragment z jeho knihy Otázok, zaznamenaný v Digestách 50,17,79 však minimálne nasvedčuje tomu, že pri posudzovaní miesta subjektívnej stránky - v našom prípade skutkovej podstaty scudzenia na škodu veriteľov - ak sa má interpretovať pojem „fraus“, treba vziať do úvahy nielen objektívnu stránku veci, t.j. výklad udalosti vedúcej ku škode (*eventus damni*), ale aj zámer, resp. úmysel (*fraus*).

Papin. D. 50,17,79 (Papinianus libro 32 quaestionum)

*Fraudis interpretatio semper in iure civili non ex eventu dumtaxat, sed ex consilio quoque desideratur.*

Papin. D. 50,17,79 (Papinián v 32. knihe otázok)

Pojem „podvod“<sup>4</sup> v civilnom práve vždy vyžaduje výklad nielen udalosti, ale aj zámeru.

Papiniánovo výslovné uvedenie „v civilnom práve“ nasvedčuje možnému záveru, že „v prétorskom práve“ subjektívny prvok pri posudzovaní účinkov úkonov dlžníka, vedúcich ku škode veriteľov nebol podstatný.<sup>5</sup>

Do pojmu *fraud* treba zahrnúť aj dlžníkovo pasívne správanie.<sup>6</sup> Do kategórie poškodzujúcich úkonov preto patrilo aj opomenutie takých úkonov, ktoré boli potrebné na zachovanie práva (žaloby), ako o tom píše Ulpián:

Ulp. D. 42,8,3,1 (Ulpianus libro 66 ad edictum)

*Gesta fraudationis causa accipere debemus non solum ea, quae contrahens gesserit aliquis, verum etiam si forte data opera ad iudicium non adfuit vel litem mori patiatur vel a debitore non petit, ut tempore liberetur, aut usum fructum vel servitutem amittit.*

Ulp. D. 42,8,3,1 (Ulpián v 66. knihe k ediktu)

Máme brať ako podobné úkony nielen tie, ak sa ich dlžník dopustí počas kontrahovania, ale aj v prípade, ak sa úmyselne nedostaví na súd alebo nechá zmeškať žalobu alebo nevymáha od dlžníka preto, aby sa oslobodil uplynutím času alebo úmyselne zanechá úzusfruktus alebo služobnosť.

Ak by však dlžník len opomenul existujúcu možnosť urobiť úkon, ktorý by viedol k nadobudnutiu práva (majetku), napr. ak by odmietol prijať dedičstvo alebo ak by zaplatil splatný dlh<sup>7</sup>, nešlo by o úkony, znižujúce majetok dlžníka na úkor veriteľov.

---

<sup>4</sup> Ďalšie možné preklady tohto slova sú „lest“, ale aj „škoda“.

<sup>5</sup> BISCOTTI Barbara: *Debtor's fraud in roman law. An opportunity for some briefremarks on the concept of fraud*; in Fundamina 17 (2) 2011 ISSN: Print 1021-545X, s. 8; dostupné na: [http://www.academia.edu/4179151/DEBTOR\\_S\\_FRAUD\\_IN\\_ROMAN\\_LAW\\_AN\\_OPPORTUNITY\\_FOR\\_SOME\\_BRIEF\\_REMARKS\\_ON\\_THE\\_CONCEPT\\_OF\\_FRAUD](http://www.academia.edu/4179151/DEBTOR_S_FRAUD_IN_ROMAN_LAW_AN_OPPORTUNITY_FOR_SOME_BRIEF_REMARKS_ON_THE_CONCEPT_OF_FRAUD) (06-05-2018)

<sup>6</sup> BISCOTTI Barbara: *Debtor's fraud in roman law. An opportunity for some briefremarks on the concept of fraud*; in Fundamina 17 (2) 2011 ISSN: Print 1021-545X, s. 8; dostupné na: [http://www.academia.edu/4179151/DEBTOR\\_S\\_FRAUD\\_IN\\_ROMAN\\_LAW\\_AN\\_OPPORTUNITY\\_FOR\\_SOME\\_BRIEF\\_REMARKS\\_ON\\_THE\\_CONCEPT\\_OF\\_FRAUD](http://www.academia.edu/4179151/DEBTOR_S_FRAUD_IN_ROMAN_LAW_AN_OPPORTUNITY_FOR_SOME_BRIEF_REMARKS_ON_THE_CONCEPT_OF_FRAUD) (06-05-2018)

<sup>7</sup> Ak by dlh, ktorý fraudator plnil, nebol ešte splatný, mohol by veriteľ vymáhať *commodum representationis* (*interusurium* – čiastka, o ktorú má pohľadávka, splatná v budúcnosti, menšiu hodnotu v momente zaplatenia, resp. je to rozdiel medzi aktuálnou hodnotou pohľadávky, ktorá je splatná v budúcnosti a nominálnou hodnotou tejto pohľadávky; aktuálna hodnota pohľadávky sa rovná výške istiny, ktorá s prirátaním úrokov nabiehajúcich do splatnosti sa rovná nominálnej dlhujúcej sume. (porov. SOMMER Otakar: Učebnice soukromého práva rímskeho I. Praha, 1946, s. 144). Vančura píše, že výpočet interusuria je dôležitý napr. vtedy, ak dlžník pred konkurzom (pri exekúcii) zaplatil nespltnú pohľadávku na úkor ostatných veriteľov (porov. VANČURA, Josef: Úvod do studia soukromého práva rímskeho, II. díl, Praha, 1923, s. 260). Uvádza aj, že jediné miesto v Digestách, v ktorom sa píše o tom, ako vypočítať interusurium (pri Falcidiánskej štvrtine) je v D. 35,2,88,3.



Ulp. D. 42,8,6,7 (Ulpianus libro 66 ad edictum)

*Sciendum Iulianum scribere eoque iure nos uti, ut, qui debitam pecuniam recepit ante, quam bona debitoris possideantur, quamvis sciens prudensque solvendo non esse recipiat, non timere hoc edictum: sibi enim vigilavit.*

Ulp. D. 42,8,6,7 (Ulpian v 66 knihe k ediktu)

Je treba vedieť, že Julián hovorí (a je to aj aj naša prax), že ak niekto prijme peniaze, ktoré sú mu dlhované, predtým, než získa držbu dlžníkovho majetku, hoci aj má riadnu vedomosť o insolvenčii dlžníka, neobáva sa tohto Ediktu: pretože hľadá len na svoj záujem.

Identifikácia prostriedkov voči *alienatio in fraudem creditorum* nie je úplne jednoznačná, keďže v justiniánskej kompilácii sú všetky prostriedky klasického práva, vytvorené pretorskou jurisdikciou, prispôbené tomu, aby zodpovedali schéme prostriedku jedinému, ktorým bola tzv. *actio Pauliana*, v prameňoch aj ako žaloba *in factum*, arbitrárna žaloba, ktorou mohol žalobca vysúdiť reštitúciu, prípadne zaplatenie hodnoty veci a keďže sú strany viazané žalobnou formulou, odpadá *sponsio a restipulatio*.<sup>8</sup>

V klasickom práve mohli veritelia, resp. správca (opatrovník) konkurznej podstaty (*curator bonorum*) pravdepodobne voči *fraudatorovi* nastúpiť penálnym spôsobom, ktorého východiskom bola hodnota, o ktorú sa zmenšil majetok *fraudatora* scudzovacími úkonmi.<sup>9</sup>

Pasívne legitimovaným bol nielen *fraudator*, ale aj ten, komu scudzil, t.j. nadobúdateľ. Ak o konaní *fraudatora*, poškodzujúceho veriteľov nevedel a nadobudol odplatným spôsobom, nebol zaviazaný veriteľom *fraudatora*. Ak nadobudol od *fraudatora* bezplatne, bol voči jeho veriteľom zodpovedný do výšky svojho obohatenia, keďže sa vždy považoval za *fraudis conscius* a voči nemu smerovala žaloba *in factum*.<sup>10</sup>

Ulp. D.42,8,6,7 (Ulpianus libro 66 ad edictum)

*Simili modo dicimus et si cui donatum est, non esse quaerendum, an sciente eo, cui donatum, gestum sit, sed hoc tantum, an fraudentur creditores: nec videtur iniuria adfici is qui ignoravit, cum lucrum extorqueatur, non damnum infligatur. In hos tamen, qui ignorantes ab eo qui solvendo non sit liberalitatem acceperunt, hactenus actio erit danda, quatenus locupletiores facti sunt, ultra non.*

---

<sup>8</sup> NETT, Bartholomäus: *Die actio Pauliana und das Interdictum fraudatorium in ihrem Verhältnisse zu einander, sowie zur altrömischen Executions- und Concursordnung betrachtet: Inauguraldissertation.* Orell, Füssli u. Comp., 1861, s. 47)

<sup>9</sup> VÁŽNÝ, Jan: *Rímské právo obligační. Část I*, Bratislava : Právnická fakulta UK v Bratislave, 1924, s. 30.

<sup>10</sup> Cod. Just. 7,75,5 (rok 293 po Kr.): *Ignoti iuris non est, adversus eum, qui sententia condemnatus intra statutum tempus satis non fecit nec defenditur, bonis possessis itemque distractis per actionem in factum contra emptorem, qui sciens fraudem comparavit, et eum, qui ex lucrativo titulo possidet, scientiae mentione detracta creditoribus esse consultum.* (Je známe právo, že voči tomu, kto bol rozsudkom odsúdený a nekoná nič na obranu v rámci uloženého času, je o záujmy veriteľov postarané, pokiaľ ide o držaný majetok, prostredníctvom *actio in factum*, smerujúcej voči kupujúcemu, ktorý ich (scudzovací úkonom) získal, vediač o škodlivosti tohto úkonu a voči tomu, kto majetok získal bezodplatne, bez ohľadu na to, či o tom vedel (nevedel); porov. KASER, Max: *Das Römische Privatrecht, Erster Abschnitt – Das altrömische, das vorklassische und klassische Recht.* München : C. H. Beck, 1971, s. 252.

Ulp. D. 42,8,6,7 (Ulpian v 66. knihe k ediktu)

Podobne hovoríme: ak je niekomu niečo darované, nesmieme sa pýtať, či ten, komu bolo darované, vedel o darovaní, ale len to, či vedel o poškodení (ukrátení) veriteľov. A nezdá sa, že ten, kto nevedel (o ukrátení), že tým bol poškodený, keďže jemu sa len odoberá zisk, ale neutrpel škodu. Predsa však voči tým, ktorí nevediac o niekom, že je insolventný, má byť len poskytnutá žaloba na vydanie obohatenia a nič viac.

Ak však nadobúdateľ síce vedel o tom, že kontrahujúci (fraudator) má veriteľov, ale o poškodení nevedel, nezodpovedal zo žaloby *in factum* (Ulp. D. 42,8,10,4)<sup>11</sup>, lebo, na to aby „vedel“ (*sciente*), musel by vedieť o tom, že predávajúci poškodzuje veriteľov, čím by mal účasť na poškodzovaní veriteľov aj nadobúdateľ (*te consocio et fraudem participante* - Ulp. D. 42,8,10,2).

Je pravdepodobné, že v klasickom práve prétor poskytoval voči fraudatorovi ochranu v podobe tzv. *interdictum fraudatorium*<sup>12</sup>. Jeho cieľom bolo dosiahnuť rešitúciu, t.j. stav, aký existoval pred úkonmi dlžníka, poškodzujúcimi veriteľa, prípadne to, aby veci, ktoré *fraudator* scudzil, boli vrátené do konkurznej podstaty (exekučného substrátu). Vážný uvádza, že *interdictum fraudatorium* malo aj akúsi trestnú povahu, ktorá, ako uvádza, by sa dala odvodiť z interdiktu *unde vi*.<sup>13</sup>

Okrem týchto prostriedkov mohol *curator bonorum* žiadať o *restitutio in integrum* a podľa D. 42,8,1 pr.<sup>14</sup> dostal aj žalobu (*in personam*) na vyhlásenie neúčinnosti scudzenia alebo iného oslobodenia od záväzku (*rescissa alienatione vel alia liberatione* – Ulp. D. 4,2,9,4, resp. Ulp. D. 4,4,13,1)<sup>15</sup>. Cieľom žaloby, ktorú mali veritelia k dispozícii bolo totiž to, aby bolo všetko uvedené do takého stavu, ktorý bol existoval, ak by k fraudulóznemu dlžníka konaniu nedošlo.<sup>16</sup> Podľa Justiniánskych inštitúcií mali veritelia k dispozícii žalobu na vyhlásenie neúčinnosti odovzdania (*rescissa traditione*), v ktorých sa fingovala neexistencia scudzenia, resp. odovzdania veci fraudatorom.<sup>17</sup>

---

<sup>11</sup> *Alias autem qui scit aliquem creditores habere, si cum eo contrahat simpliciter sine fraudis conscientia, non videtur hac actione teneri.* (Inak je to však v prípade, ak niekto vie, že ten, kto mu predáva, má veriteľov, ale nevedel o poškodzovaní (týmto predajom), nezodpovedá z tejto žaloby.)

<sup>12</sup> Ed. XLIII. § 268. *Quae in fraudem creditorum facta sunt, ut restituantur.*

<sup>13</sup> VÁŽNÝ, Jan: *Rímské právo obligační. Část I*, s. 30.

<sup>14</sup> Ait praetor: „*Quae fraudationis causa gesta erunt cum eo, qui fraudem non ignoraverit, de his curator bonorum vel ei, cui de ea re actionem dare oportebit, intra annum, quo experiundi potestas fuerit, actionem dabo. Idque etiam adversus ipsum, qui fraudem fecit, servabo.*“ (Prétor hovorí: „Ak niekto konal s cieľom poškodiť voči tomu, kto o poškodení nevedel, dám žalobu opatrovníkovi dedičstva alebo tomu, komu bude potrebné, v lehote jedného roka, v ktorom ju môže podať. Dám žalobu voči tomu, kto sa poškodenia dopustil.“)

<sup>15</sup> *Volenti autem datur et in rem actio et in personam rescissa acceptilatione vel alia liberatione.* (Dám žalobu in rem alebo in personam tomu, kto si želá zrušiť akceptiláciu [fraudatora] alebo iné oslobodenie [od dlhu].)

<sup>16</sup> Paul. D. 22,1,38,4: ... *ut perinde sint omnia, atque si nihil alienatum esset.*; porov. VANČURA, Josef: Úvod do studia soukromého práva římského, díl II., s. 362-363.

<sup>17</sup> Just. Inst. 4,6,6: *Item si quis in fraudem creditorum rem suam alicui tradiderit, bonis eius a creditoribus ex sententia praesidis possedis, permittitur ipsis creditoribus, rescissa traditione, eam rem petere, id est dicere eam rem traditam non esse et ob id in bonis debitoris mansisse.* (Ďalej, ak niekto na škodu svojich veriteľov svoju vec odovzdal inému, tak potom, keď veritelia vzali na základe rozhodnutia miestodržiteľa provincie svoj majetok do držby, samým veriteľom sa dovolilo žiadať vec späť zoslabením [fikciou] odovzdania, to znamená, že vec nebola odovzdaná, a preto ostala v majetku dlžníka.)

### ***Resume***

The execution of the debtor's property was a radical interference in the property affairs of the condemned debtor. If the debtor, after condemnation, attempted to harm his creditors by means of several manners, in such cases, praetor, in accordance with his mission (to correct, to supplement, to support ius civile), grant the creditors, who were at risk or have been aggrieved by the condemned debtor, legal instruments (interdictum fraudatorium, actio Pauliana) by which they could have achieved, that the assets, alienated by debtor in order to harm the creditors, would be returned to the gross estate.

# Specifika zápůjčky v případě právnických osob \*

Marek Novák\*\*

## Úvod

Zápůjčka patří mezi jeden z nejčastěji využívaných smluvních typů, nejenom ve starověkém Římě, ale také v současném světě tvoří jeden ze stěžejních pilířů obchodu. Není proto divu, že se jí věnuje značná pozornost i na poli teorie římského práva a rozebírají se její nejrůznější aspekty. Zatímco bývají popisovány obecné zásady platné pro *mutuum*, stranou zájmu často zůstávají výjimky z těchto pravidel, které se vztahovaly jen ke konkrétně vymezeným situacím. Některé takové zvláštnosti lze přitom v pramenech dohledat i pro případy právnických osob. Právě specifikům zápůjčky se věnuje tento příspěvek, s cílem rozšířit povědomí o jejich existenci.

Předně je vhodné podotknout, že i samotná právní úprava právnických osob v římském právu měla své zvláštnosti.<sup>1</sup> Právní osobností byl nadán římský stát, venkovské i městské obce, spolky plníci v počátcích především náboženské funkce, ale také společenství úředníků, cechy a politická sdružení. Až s rozšířením křesťanství je spojován vznik nadací ve smyslu samostatných právnických osob, které měly vytyčený určitý zbožný účel, zaměřovaly se tak například na péči o nemocné, sirotky, chudé nebo pocestné. Také kláštery a kostely tímto způsobem vystupovaly jako subjekty práva.

Protože se od sebe právnické osoby odlišovaly podle účelu vzniku, podle toho, zda byly soukromé či veřejné, nebo jestli šlo o korporace či nadace, neplatila pro ně shodná pravidla. A to ani ve vztahu k právní úpravě zápůjčky. Pokud právní řád zakotvoval výjimky z obecných norem nebo na právnické osoby pamatoval se zvláštními pravidly, nečinil tak pro veškeré subjekty společně, ale podle sledovaného účely vždy jen pro jeden určitý druh. Toto je třeba mít na paměti také u níže popsaných pravidel.

## 1. Úroky

Mezi jednu z charakteristik smlouvy o zápůjčce v římském právu patřila její bezúplatnost. Věřitel předal dlužníkovi zastupitelné věci do vlastnictví s tím, že se dlužník zavazoval vrátit věřiteli stejné množství věcí stejného druhu. Protože k vymožení této povinnosti sloužila *actio certae creditae pecuniae*, případně *actio certae creditae rei*, žaloby *stricti iudicii*, mohl být dlužník nucen pouze k vrácení zapůjčené částky, nikoli již k úhradě úroků.<sup>2</sup> V rámci *mutua* nebylo lze úroky sjednat a věřitel byl tím pádem připraven o možnost získat z této smlouvy majetkový prospěch.<sup>3</sup>

Vyvinula se proto praxe sjednávání úroků prostřednictvím stipulace, akcesorické obligace odlišné od zápůjčky, z níž také vyplývala další žaloba směřující přímo k zaplacení sjednaných

\* Tento článek byl vypracován v rámci programu PROGRES Q03: Soukromé právo a výzvy dneška.

\*\* Mgr. Marek Novák, Katedra právních dějin, Právnická fakulta, Univerzita Karlova.

<sup>1</sup> HEYROVSKÝ, L. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 4. opravené vydání. Praha: Otto, 1910, s. 171–178.

<sup>2</sup> KINCL, J. – URFUS, V. – SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 245–246.

<sup>3</sup> DAJCZAK, W. a kol. *Právo římské: základy soukromého práva*. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, 2013, s. 338.

úroků: ...respondit pecuniae quidem creditae usuras nisi in stipulationem deductas non deberi...<sup>4</sup> Naopak, dlužníkovi nevznikla povinnost hradit úroky ze zápůjčky, které byly sjednány bez předepsané formy (*pacto adiecto*), a nemohl být za tímto účelem ani žalován. Nicméně, uhradil-li je dlužník dobrovolně, nemohl se později domoci jejich vrácení.<sup>5</sup>

Výjimka z uvedeného pravidla se vztahovala na situace, kdy zápůjčku poskytovala městská obec.<sup>6</sup> Pokud jí přitom byly slíbeny úroky pouhým neformálním ujednáním, byl věřitel povinen k jejich úhradě, přestože se k ní nezavázal prostřednictvím stipulace: *Etiam ex nudo pacto debentur civitatibus usurae creditarum ab eis pecuniarum.*<sup>7</sup>

Podobných odchylek však bylo více, jako příklad lze uvést *fenus nauticum*, zvláštní typ peněžité zápůjčky užívaný za účelem nákupu zboží v zámoří.<sup>8</sup> Povinnost dlužníka vrátit poskytnutou finanční částku věřiteli byla podmíněna tím, že loď cestou neztroskotala a peníze nebo zboží dopravila v pořádku na určité místo. S přenosem rizika zápůjčky na věřitele byla spojena možnost zvýšení úrokové míry, především ale neformální sjednávání úroků. Nebylo nutné, aby byly založeny stipulací: *In quibusdam contractibus etiam usurae debentur quemadmodum per stipulationem. nam si dedero decem traiectica, ut salva nave sortem cum certis usuris recipiam, dicendum est posse me sortem cum usuris recipere.*<sup>9</sup>

Přestože zápůjčku poskytnutou obcí i *fenus nauticum* spojuje závaznost neformální dohody o úrocích a vynutitelnost jejich plnění, důvody tohoto pravidla se zásadně liší. Aleatorní *fenus nauticum* se sebou přinášel významné riziko, které muselo být kompenzováno, aby byl takový kontrakt pro budoucí věřitele nějakým způsobem atraktivní, při čemž hrály úroky stěžejní roli. Naopak v případě zápůjčky poskytované obcí takové riziko nevyvstávalo, pravou příčinu připuštění neformálně sjednaných úroků lze snad hledat právě v charakteru smluvních stran, kdy účast veřejného orgánu zapojeného do veřejné správy, podobně jako dnes, zasluhovala modifikaci podmínek oproti analogickým smlouvám mezi dvěma soukromými subjekty.<sup>10</sup> Skutečnost, že se nelpělo na nutnosti sjednat úroky stipulací, působila jednoznačně ve prospěch věřitele, tedy obce, ve veřejném zájmu zvyšovala pravděpodobnost, že se úhrady úroků domůže.

Zajímavé je, že počet výjimek podobných zápůjčce poskytované obcí nebo *fenus nauticum* přibýval v poklasickém období, pravděpodobně pod vlivem větší volnosti uvážení soudců při *cognitio extra ordinem*.<sup>11</sup> V textu novely císaře Justiniána se dokonce zachovala zpráva o stížnostech bankéřů, kteří panovníka upozorňovali na to, že právo v příliš mnoha případech nevyžadovalo pro sjednání úroků stipulaci, pro ně ovšem žádná taková výjimka neexistovala.<sup>12</sup> Císař Justinián popsanou nerovnost napravil tím, že výjimku rozšířil i na

<sup>4</sup> D. 19.5.24 (Africanus 8 quaest.): „...odpověděl, že úroky ze zapůjčených peněz nedluží, ledaže byly předmětem stipulace...“

<sup>5</sup> KASER, M. *Das römische Privatrecht. Abschnitt I. 2.* vydání. München: Beck, 1971, s. 497–498. Viz C. 4.32.3 (a. 200).

<sup>6</sup> HEYROVSKÝ, L., *op. cit.*, s. 670.

<sup>7</sup> D. 22.1.30 (Paulus I. S. reg.): „Městským obcím se dluží úroky ze zapůjčených peněz i na základě neformální dohody.“

<sup>8</sup> KINCL, J. – URFUS, V. – SKŘEJPEK, M., *op. cit.*, s. 246. Cf D. 22.2.5.1; C. 4.32.12.

<sup>9</sup> D. 22.2.7 (Paulus 3 ad ed.): „Z některých smluv se dluží úroky podobně jako ze stipulace. Neboť, když dám deset, aby byly poslány po moři, a abych je, pokud loď dopluje v pořádku, převzal společně s úroky, platí, že je mohu spolu s úroky převzít.“

<sup>10</sup> ARANGIO-RUIZ, V. *Istituzioni di diritto romano.* 14. riv. ed. Napoli: Jovene, 1998, s. 306–307.

<sup>11</sup> KASER, M., *op. cit.*, s. 498.

<sup>12</sup> Nov. 136.4.

zápůjčky poskytované ze strany bankéřů. Své rozhodnutí odůvodnil poněkud překvapivě veřejnou prospěšností bankéřů, ochotných zápůjčkami pomáhat potřebným. Pokládal za nespravedlivé, aby byly jejich zisky ohroženy, pokud někdy opomněli provedení formálního slibu.

## 2. Vázanost právnické osoby

Také další pravidlo se zprvu vztahovalo jen k městským obcím, týkalo se způsobu, jakým byla zápůjčka sjednávána. Římské právo se v době klasické, ale principiálně ani v pozdějších obdobích, nepřiklánělo k možnosti přímého zastoupení v právním jednání.<sup>13</sup> Zbývalo proto zastoupení nepřímé, kdy zástupce sice jednal v cizím prospěchu a na cizí účet, ale právně zavazoval sám sebe, nikoli zastupovaného. Sjednával-li tedy někdo jako zástupce městské obce smlouvu o zápůjčce se záměrem získat pro ni finanční prostředky, stal se smluvní stranou sám a tížila ho i povinnost zapůjčené peníze vrátit.

Již klasické právo se však odchýlilo o tohoto pravidla a stanovilo, že pokud byly zapůjčené peníze vynaloženy ve prospěch obce, tímto okamžikem se stala z *mutua* zavázanou bezprostředně samotná obec namísto jejího zástupce.<sup>14</sup> Zprávu o tom výslovně ve vztahu k zápůjčce a městské obci zanechal Ulpianus: *Civitas mutui datione obligari potest, si ad utilitatem eius pecuniae versae sunt: alioquin ipsi soli qui contraxerunt, non civitas tenebuntur.*<sup>15</sup> Zároveň neopomněl zdůraznit, že v případě peněz neužitých k takovému účelu zůstával ze smlouvy vázán ten, kdo ji jako zástupce obce uzavíral.

Císař Justinián na tuto úpravu navázal roku 544 a rozšířil ji na zbožné ústavy, které v době jeho vlády měly právní osobnost a bylo proto možné, aby byly ze zápůjčky zavázány samy.<sup>16</sup> Uzavřel-li za tyto ústavy smlouvu o zápůjčce jejich představený, správce nebo biskup, byl sám ústav ze smlouvy vázán v případě, že peníze sloužily k jeho prospěchu. Jinak zůstávali ze zápůjčky zavázáni ti, kdo smlouvu uzavírali, a proti nim měly směřovat také žaloby věřitelů: *Si vero quis aut episcopus aut oeconomus aut ordinator cuiuslibet venerabilis domus sive in regis civitate sive in provinciis constitutae pecunias credidit aut posthac crediderit, iubemus neque eis haec reputari pro venerabili domo, nisi primitus ostenderint quia in utilitates praedictae venerabilis domus ista profecerunt, neque ipsum creditorem aut heredes eius contra venerabilem domum habere aliquam pro ipsis actionem, nisi monstraverint quod in utilitatibus venerabili domui competentibus pecuniae profecerunt, sed contra mutuas accipientem pecunias aut heredes eius proprias moveant actiones.*<sup>17</sup>

Za pozornost stojí, že Justiniánovo nařízení platilo retroaktivně, když se vztahovalo jak na zápůjčky uzavřené v budoucnu, tak na smlouvy, které již v době vydání byly uzavřeny (*credidit aut posthac crediderit*). Z důrazu kladeného na prokazování skutečnosti, že peníze

<sup>13</sup> HEYROVSKÝ, L., *op. cit.*, s. 221–225.

<sup>14</sup> KASER, M., *op. cit.*, s. 307; HEYROVSKÝ, L., *op. cit.*, s. 669.

<sup>15</sup> D. 12.1.27 (Ulpianus 10 ad ed.): „Městská obec může být zavázána ze zápůjčky, pokud jsou peníze použity k jejímu užítku, jinak jsou zavázáni pouze ti, kdo smlouvu uzavřeli, nikoli obec.“

<sup>16</sup> HEYROVSKÝ, L., *op. cit.*, s. 669.

<sup>17</sup> Nov. 120.6.3: „Pokud buď biskup, nebo správce nebo představený jakéhokoli zbožného ústavu, založeného ať už v královském městě či v provinciích, si zapůjčil peníze nebo si je později zapůjčí, přikazujeme, že je nesmí započítat zbožnému ústavu, jestliže nejdříve neprokáží, že byly užity ku prospěchu řečeného zbožného ústavu, a že ani sám věřitel či jeho dědicové nemají pro sebe žádnou žalobu proti zbožnému ústavu, jestliže neprokáží, že tyto peníze byly užity ku prospěchu zbožného ústavu, ale měli by pak žalovat toho, kdo peníze ze zápůjčky převzal nebo jeho dědice.“

byly vynaloženy ku prospěchu zbožného ústavu, jak ze strany zástupce ústavu, tak věřitele, vyplývá Justiniánova snaha, aby se nově zakotvená výjimka uplatnila pouze na případy, kdy měl ústav ze zápůjčky jednoznačný prospěch, a aby se zabránilo zneužívání tohoto ustanovení, které by ohrožovalo činnost ústavů plnících obecně prospěšné funkce.

### 3. *Další souvislosti*

S cílem chránit zbožné ústavy a jiné církevní právnické osoby císař Justinián prostřednictvím novely z roku 535 zakázal, aby si jejich věřitel bral do zástavy určité části církevního majetku, pravděpodobně z důvodu, aby nemohla být ohrožena činnost, kterou ústavy a další subjekty vykonávaly. Jestliže si kostel, klášter nebo zbožný ústav, například chudobinec, zapůjčil peníze a věřitel si jako zástavu (*pignus*) vybral konkrétní nemovitou věc, zapůjčené prostředky natrvalo připadly ústavu, který je již nemusel vracet: *...[creditor] cadat credito, et habeat lucrum, quae mutuuum accepit, sanctissima ecclesia aut venerabilis domus quod mutuatum est aurum...*<sup>18</sup>

Toto opatření ale ve výsledku nepostihlo věřitele, nýbrž správce nebo představeného právnické osoby, proti němuž mohl podle výslovného znění novely věřitel svou žalobu na vrácení peněz z *mutua* směřovat: *...etiam hic contra celebrantem mutuuum oecenomum aut xenodochum aut ptochotrophum aut praesulem monasterii aut asceterii aut aliorum venerabiliam collegiorum creditori actione manente...*<sup>19</sup> Mělo tedy v prvé řadě vést představené těchto subjektů k tomu, aby za žádných okolností *pignus* konkrétních částí majetku nedovolili.

Se zápůjčkou nepochybně souvisí způsob řešení platební neschopnosti. Také na tuto otázku bylo v souvislosti s církevními a veřejně prospěšnými právnickými osobami zvláště pamatováno a byl určen přesný postup, jak dluhy vyrovnávat.<sup>20</sup> Císař Justinián roku 544 nařídil, aby zadlužené kostely, kláštery, útulky pro pobočné, nemocnice nebo jiné zbožné ústavy v provinciích splatily dluhy prodejem movitých věcí, a nebylo-li to možné, aby daly konkrétně vymezené nemovitosti do zástavy (*pignus specialis*) věřiteli, kterému produkované plody měly splácet dluh ze zápůjčky. Teprve nebylo-li možné takto postupovat, přistupovalo se k prodeji nemovitých věcí zbožného ústavu nebo k jejich převzetí věřitelem.

### *Záver*

Je patrné, že zvláštní pozornosti ve vztahu k *mutuu* a výjimkám z obecných pravidel se těšily především městské obce a dobročinné či církevní právnické osoby. Důvody lze hledat ve funkcích, které tyto subjekty v římské společnosti plnily a v zájmu na jejich ochraně. Protože se zbožné ústavy formovaly teprve v období císařství, je přirozené, že také právní úprava, týkající se také řady jiných otázek, na ně pamatovala v pozdějších obdobích a je nejvíce zastoupena ve sbírce justiniánských Novel.

---

<sup>18</sup> Nov. 7.6pr.: „...[věřitel] ztratí zapůjčené peníze a svatý kostel nebo zbožný ústav, kterému byly peníze zapůjčeny, nechť získá peníze ze zápůjčky přijaté...“

<sup>19</sup> Nov. 7.6pr.: „...ale věřiteli zůstane žaloba proti správci, představenému útulku pro pobočné, sirotčince, kláštera, poustevny, nebo jiných ctihodných společenství, který zápůjčku uzavřel...“

<sup>20</sup> Nov. 120.6.2.

### ***Resume***

The article deals with special legal regulation of loan (*mutuum*) in relation to juridical persons. Among them, sources of Roman law pay attention especially to municipal corporations and religious houses, as they played a significant role in the ancient Roman state. According to the Digest of Justinian, the interest on money lent by municipalities was due to them even on the grounds of informal agreement. Municipalities and religious houses could have been legally bound by loan negotiated by an agent if they benefited from it directly according to the Digest and Novels. In addition, pledges were restricted and insolvency of religious houses regulated in a particular manner.



# Dohoda o zrážkach zo mzdy a z iných príjmov\*

Milan Sudzina\*\*

## Úvod

V posledných rokoch narastá množstvo zadlžených fyzických osôb, voči ktorým sú vykonávané zrážky zo mzdy a z iných príjmov na základe dohody uzavretej na jednej strane medzi veriteľom, ktorým môže byť tak fyzická, ako aj právnická osoba, a na druhej strane dlžníkom, ktorým je fyzická osoba. Vo všeobecnosti platí zásada, že len zamestnanec je oprávnený disponovať so svojou mzdou.<sup>1</sup> Zrážky zo mzdy sú výnimkou z tejto zásady. Zákon určuje, kedy môže zamestnávateľ (platiteľ mzdy) uskutočniť v taxatívne stanovených prípadoch jednostranné zrážky zo mzdy zamestnanca. V ostatných prípadoch je potrebný súhlas zamestnanca, ktorý vyplýva z dohody o zrážkach zo mzdy a z iných príjmov. Pri výkone zrážok platiteľ mzdy odoberá časť mzdy zamestnanca a poukazuje ju veriteľovi, a to buď jednostranne – v zákonom taxatívne stanovených prípadoch, alebo na základe súhlasu zamestnanca vyjadreného v dohode o zrážkach.

Právna úprava dohody o zrážkach zo mzdy a z iných príjmov je obsiahnutá v ustanovení § 551 zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov (ďalej len „Občiansky zákonník“ alebo „OZ“). Úprava dohody o zrážkach úzko súvisí s ďalšími právnymi predpismi, ktoré upravujú oblasť exekúcií, ochrany spotrebiteľa a pracovnoprávných vzťahov. V tejto súvislosti je dôležitým právnym predpisom zákon č. 233/1995 Z. z. o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti (Exekučný poriadok) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „Exekučný poriadok“ alebo „EP“), zákon č. 250/2007 Z. z. o ochrane spotrebiteľa a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 o priestupkoch v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o ochrane spotrebiteľa“) a zákon č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov (ďalej len „Zákonník práce“ alebo „ZP“).

Právna úprava vyjadrená v ustanovení § 551 OZ upravuje dohodu o zrážkach zo mzdy a z iných príjmov, ktorú uzatvára veriteľ s dlžníkom, na základe ktorej bude platiteľ mzdy vykonávať zrážky a poukazovať ich veriteľovi. Okrem toho aj Zákonník práce v ustanovení § 20 ods. 2 upravuje dohodu o zrážkach zo mzdy, ktorú uzatvára zamestnanec (ako dlžník) so zamestnávateľom (ako veriteľom) na uspokojenie nároku zamestnávateľa. Cieľom tohto článku je analyzovať základnú právnú úpravu vzťahujúcu sa na dohodu o zrážkach zo mzdy a z iných príjmov podľa ustanovenia § 551 Občianskeho zákonníka, súvisiacu judikatúru najvyšších súdnych autorít a poukázať na aplikačné problémy súvisiace s vykonávaním zrážok na základe tejto dohody vyskytujúce sa v právnej praxi.

---

\* Príspevok je výstupom riešenia grantového projektu VEGA: *Pôžička, či úžera? Nútený výkon rozhodnutia - historickoprávne základy a problémy aplikačnej praxe* – č. p.: 1/0198/17

\*\* JUDr. Milan Sudzina, PhD., Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, Katedra občianskeho práva

<sup>1</sup> Barancová, H. a kol. Zákonník práce. Komentár. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck. 2017, s. 988. ISBN: 978-80-89603-53-4.

### ***1. Všeobecne o dohode o zrážkach zo mzdy a z iných príjmov***

Dohoda o zrážkach zo mzdy sa musí obligatórne uzavrieť v písomnej forme.<sup>2</sup> Stanovenie písomnej formy súvisí s účelom tejto dohody, ktorá predstavuje právny prostriedok na zabezpečenie pohľadávky veriteľa voči dlžníkovi. Vykonávanie zrážok zo mzdy a iných príjmov predstavuje významný zásah do práv fyzickej osoby a preto s ohľadom na túto skutočnosť zákon vyžaduje ako podmienku platnosti tejto dohody jej uzavretie v písomnej forme. Nedostatok písomnej formy je dôvodom pre absolútnu neplatnosť dohody o zrážkach podľa 40 ods. 1 OZ. Dohoda o zrážkach sa môže uzavrieť aj vo forme súdneho zmiernu. Dohoda o zrážkach môže mať aj vo formu notárskej zápisnice.

Z hľadiska esenciálnych obsahových náležitostí zákon pre platnosť dohody o zrážkach vyžaduje definovanie subjektov dohody, ktorými sú veriteľ a dlžník, a označenie pohľadávky, ktorá má byť zabezpečená dohodou o zrážkach (uvedenie výšky sumy, ktorá sa má celkovo zraziť, alebo spôsobu určenia výšky a na základe akého právneho titulu pohľadávka vznikla). Zatiaľ čo veriteľom môže byť fyzická alebo právnická osoba, z povahy tohto zabezpečovacieho právneho prostriedku vyplýva, že dlžníkom nemôže byť právnická osoba, ale iba fyzická osoba, ktorá má nárok na mzdu alebo iný príjem, s ktorým sa v rámci exekúcie nakladá ako so mzdou.

Dohoda o zrážkach môže (nemusí) obsahovať aj ďalšie náležitosti, ktorými sú určenie platiteľa mzdy a výšky dohodnutých zrážok. Obsah dohody o zrážkach zo mzdy tvoria práva a povinnosti subjektov dohody. V dohode o zrážkach dlžník vyslovuje súhlas, aby platiteľ mzdy vykonával zrážky z jeho mzdy v prípade, ak zabezpečená pohľadávka nebude dlžníkom uspokojená. Obsahom dohody o zrážkach je aj poskytnutie súhlasu dlžníka, aby platiteľ mzdy poukazoval vykonané zrážky zo mzdy alebo z iného príjmu dlžníka veriteľovi. Dohoda o zrážkach plní nielen zabezpečovaciu funkciu, ale aj uhradzovaciu. Táto dohoda do zročnosti pohľadávky zvyšuje istotu veriteľa, že jeho pohľadávka bude splnená a po zročnosti môže slúžiť na uspokojenie pohľadávky veriteľa.

Dohodu o zrážkach zo mzdy je možné uzavrieť len na zabezpečenie peňažnej pohľadávky veriteľa. Z povahy veci vyplýva, že dohoda o zrážkach zo mzdy neslúži na zabezpečenie nepeňažných pohľadávok.<sup>3</sup> Dohodou je možné zabezpečiť aj platenie výživného. Z toho vyplýva, že predmetom dohody môže byť aj pohľadávka na opakujúce sa plnenia, ktoré sú splatné v budúcnosti. Dohodu o zrážkach zo mzdy nie je možné uzavrieť pre akékoľvek peňažné pohľadávky. Zákon *expressis verbis* stanovuje, že túto dohodu nie je možné uzavrieť na vykonávanie zrážok zo mzdy alebo inej odmeny poskytovanej zamestnancovi za vykonanú prácu v súvislosti s jeho prijatím do zamestnania a vykonávať akékoľvek zrážky zo mzdy alebo inej odmeny poskytovanej zamestnancovi za vykonanú prácu v súvislosti so sprostredkovaním zamestnania v prospech osoby, ktorá sprostredkovala zamestnanie.<sup>4</sup>

V praxi dochádza k uzavieraniu dohôd o zrážkach zo mzdy a z iných príjmov najčastejšie na zabezpečenie pohľadávok vzniknutých zo zmlúv o pôžičke. Dohodou o zrážkach zo mzdy a z iných príjmov je možné zabezpečiť aj pohľadávky vzniknuté z iných právnych vzťahov.

<sup>2</sup> Fekete, I. *Občiansky zákonník. Komentár*. Bratislava: EPOS. 2007. s. 605. ISBN: 978-80-8057-688-2.

<sup>3</sup> Vojčík, P. a kol. *Občianske právo hmotné*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, str. 350. ISBN: 978-80-7380-402-2; obdobne Lazár, J. a kol. *Základy občianskeho hmotného práva*. 2. zväzok. 2. prepracované vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2004, s. 78. ISBN: 80-89047-89-0; Fekete, I. *Občiansky zákonník. Veľký komentár*. 1. diel (§1-459). Bratislava: Eurokódex. 2011. s. 1578. ISBN: 978-80-89447-50-3.

<sup>4</sup> Ustanovenie § 62 ods. 5 zákona č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

## **2. Dohoda o zrážkach zo mzdy a z iných príjmov a ochrana spotrebiteľa**

V právnej praxi dochádzalo často krát zo strany veriteľov, najmä nebankových subjektov, k takým praktikám, ktoré stavali dlžníkov do značne nevýhodnej pozície. Vzhľadom na to si právna prax vyžiadala potrebu reagovať na problémy súvisiace s dohodou o zrážkach v rámci právnej úpravy týkajúcej sa ochrany spotrebiteľa s cieľom posilnenia postavenia dlžníka pri uzatváraní tejto dohody.

Dohodou o zrážkach zo mzdy a z iných príjmov je možné zabezpečiť aj pohľadávky, ktorý vznikli zo spotrebiteľských zmlúv. Keďže spotrebiteľia majú spravidla slabšie postavenie v rámci spotrebiteľských právnych vzťahov, ochrana spotrebiteľov si vyžiadala osobitné riešenie ich právneho postavenia v procese uzatvárania dohody o zrážkach zo mzdy a z iných príjmov. Zákonom č. 102/2014 Z. z., ktorým bol novelizovaný zákon o ochrane spotrebiteľa sa s účinnosťou od 1. mája 2014 zaviedlo ustanovenie upravujúce neprípustnosť zabezpečenia uspokojenia pohľadávky alebo splnenia záväzku zo spotrebiteľskej zmluvy dohodou o zrážkach zo mzdy a z iných príjmov v prospech predávajúceho alebo inej osoby (iného veriteľa). Z toho platí výnimka. Takéto zabezpečenie je prípustné, pokiaľ sú kumulatívne splnené tri podmienky.

Prvou podmienkou je, že dohoda o zrážkach zo mzdy a z iných príjmov musí byť uzavretá vo forme osobitnej listiny. Požiadavka osobitnej listiny je splnená, ak dohoda o zrážkach tvorí osobitný dokument, ktorý nie je súčasťou spotrebiteľskej zmluvy. Dohoda o zrážkach nesmie byť ani súčasťou všeobecných obchodných podmienok. Ak by bola ich súčasťou, dohoda o zrážkach by bola neplatná.

Druhou podmienkou je skutočnosť, že spotrebiteľ musí byť poučený o dôsledkoch uzavretia dohody o zrážkach. Poučenie môže byť aj súčasťou hlavnej zmluvy alebo dohody o zrážkach. V poučení sa musí uviesť, že v prípade, že pohľadávka zo spotrebiteľskej zmluvy nebude splnená riadne a včas, veriteľ môže prikročiť k uspokojeniu svojej pohľadávky tak, že dohoda o zrážkach bude zaslaná platiteľovi mzdy dlžníka, ktorý bude vykonávať zrážky zo mzdy alebo z iného príjmu vo výške prípustnej ako v rámci exekúcie zrážkami zo mzdy a z iných príjmov, a tieto zrážky budú poukazované na účet veriteľa.

Poslednou podmienkou je to, že spotrebiteľ (dlžník) má mať možnosť odmietnuť uzavretie dohody o zrážkach zo mzdy a z iných príjmov. To znamená, že možnosť uzavretia hlavnej zmluvy sa nesmie podmieňovať uzavretím dohody o zrážkach. Veriteľ nemôže trvať na tom, že hlavnú zmluvu podpíše s dlžníkom (spotrebiteľom) iba vtedy, ak dlžník zároveň uzavrie aj dohodu o zrážkach zo mzdy a z iných príjmov na zabezpečenie pohľadávky vzniknutej zo spotrebiteľskej zmluvy. Vyššie uvedené poučenie by malo zároveň obsahovať aj informáciu o tom, že spotrebiteľ (dlžník) môže odmietnuť uzavrieť dohodu o zrážkach zo mzdy a z iných príjmov. V prípade, že dohoda o zrážkach je uzavretá, je vhodné, aby obsahovala vyhlásenie o dobrovoľnosti jej uzavretia dlžníkom, teda vyhlásenie o tom, že dohoda o zrážkach zo mzdy a z iných príjmov bola uzavretá slobodne a vážne, aby sa následne nespochybňovalo, či mal dlžník možnosť túto dohodu odmietnuť.

Ustanovením § 5a zákona o ochrane spotrebiteľov sa reagovalo na prax nebankových subjektov, ktorá bola taká, že dohoda o zrážkach zo mzdy bola súčasťou spotrebiteľskej zmluvy a dlžník (spotrebiteľ) nemal možnosť odmietnuť uzavretie dohody o zrážkach zo mzdy, ktorá bola súčasťou formulárovej hlavnej zmluvy, a nemal ani možnosť ovplyvniť jej obsah. Dohoda o zrážkach sa od formulárovej zmluvy nedala oddeliť a nebolo možné v nej vykonať žiadne

zmeny a doplnky. Ak by chcel spotrebiteľ odmietnuť dohodu o zrážkach alebo zmeniť alebo doplniť jej obsah, tak by nedošlo ani k uzavretiu hlavnej zmluvy (napr. zmluvy o pôžičke). Porušenie ustanovenia § 5a zákona o ochrane spotrebiteľa, ktoré bude spočívať v nesplnení niektorej z troch vyššie uvedených podmienok (ak dohoda o zrážkach nebola uzavretá vo forme osobitnej listiny, nedostatok poučenia spotrebiteľa o dôsledkoch uzavretia dohody o zrážkach alebo nemožnosť odmietnuť uzavrieť dohodu o zrážkach) nespôsobuje neplatnosť hlavnej zmluvy, ale len dohody o zrážkach zo mzdy a z iných príjmov. Taktiež právny úkon, ktorým spotrebiteľ splnomocňuje tretiu osobu na uzavretie dohody o zrážkach zo mzdy alebo i iného príjmu za účelom splnenia záväzku spotrebiteľa zo spotrebiteľskej zmluvy v mene spotrebiteľa, je neplatný.

Vyššie uvedené nedostatky môže namietať samotný dlžník. Avšak podľa ustanovenia § 5b zákona o ochrane spotrebiteľa orgán, ktorý rozhoduje o nárokoch zo spotrebiteľskej zmluvy (súd) je povinný prihliadať na tieto nedostatky ex offio (aj bez návrhu), teda nielen na námietku spotrebiteľa (dlžníka). Ako bolo vyššie uvedené, ustanovenie § 5a zákona o ochrane spotrebiteľa bolo zavedené s účinnosťou od 1. mája 2014. Z ustanovenia § 29b zákona č. 102/2014 Z. z. vyplýva, že ustanovenie § 5a ods. 1 písm. a) zákona o ochrane spotrebiteľa neplatí retroaktívne. To znamená, že sa nevzťahuje na dohody o zrážkach zo mzdy a z iných príjmov, ktoré boli uzavreté pred 1. májom 2014. Dohody o zrážkach uzavreté pred 1. májom 2014 sa spravujú podľa doterajších právnych predpisov. To znamená, že pre tieto dohody neplatí podmienka, že musia byť uzavreté vo forme osobitnej listiny, neplatí poučovacia povinnosť veriteľa voči dlžníkovi o dôsledkoch uzavretia dohody o zrážkach a o možnosti dlžníka odmietnuť dohodu o zrážkach.

### **3. Predmet dohody o zrážkach zo mzdy a z iných príjmov**

Zrážky sa uskutočňujú zo mzdy alebo z iného príjmu, s ktorým sa v rámci exekúcie nakladá ako so mzdou. Teda predmetom dohody o zrážkach je mzda alebo iný príjem dlžníka. Pojem mzdy nie je definovaný v Občianskom zákonníku. Vymedzenie tohto pojmu sa nachádza v ustanovení § 118 ods. 2 Zákonníka práce.<sup>5</sup> Dikcia tohto ustanovenia považuje za mzdu peňažné plnenie alebo plnenie peňažnej hodnoty (naturálna mzda) poskytované zamestnávateľom zamestnancovi za prácu. Ako mzda sa posudzuje aj plnenie poskytované zamestnávateľom zamestnancovi za prácu pri príležitosti jeho pracovného výročia alebo životného výročia, ak sa neposkytuje zo zisku po zdanení alebo zo sociálneho fondu, a taktiež aj peňažné plnenie, ktoré môže zamestnávateľ poskytnúť zamestnancovi za prácu pri príležitosti obdobia letných dovolení a vianočných sviatkov (tzv. trinásť a štrnásť mzda).

Vymedzenie pojmu mzdy podľa Zákonníka práce je vo vzťahu k predmetu dohody o zrážkach príliš úzke. Preto zrážky je možné uskutočňovať aj z platu zamestnancov, ktorí sú v štátnej službe (napr. zamestnanci ústredných a miestnych orgánov štátnej správy), z príjmov zamestnancov, ktorí vykonávajú prácu vo verejnom záujme. Zrážkam podliehajú aj odmeny na základe dohody o vykonaní práce, dohody o pracovnej činnosti, dohody o brigádnickej práci študentov.

---

<sup>5</sup> Fekete, I. Občiansky zákonník. Komentár. Bratislava: EPOS. 2007. s. 605. ISBN: 978-80-8057-688-2.

V zmysle judikatúry Najvyššieho súdu Slovenskej republiky<sup>6</sup> zrážke zo mzdy podliehajú všetky zložky mzdy, teda nielen základná mzda, ale aj prémie, príplatky, doplatky, podiely na hospodárskych výsledkoch, mzda za prácu nadčas a všetky odmeny poskytované z pracovného pomeru, vrátane odmien pri významných pracovných a životných jubileách. Patria sem aj niektoré vernostné príplatky vyplácané v niektorých profesiách (napr. baníkom).

Občiansky zákonník výslovne stanovuje, že ustanovenia upravujúce dohodu o zrážkach zo mzdy platia aj pre iné príjmy, s ktorými sa pri výkone rozhodnutia nakladá ako so mzdou.<sup>7</sup> To znamená, že právna úprava dohody o zrážkach rozlišuje medzi nárokom dlžníka na mzdu a nárokom na iný príjem a stanovuje, že zrážky na základe dohody o zrážkach je možné vykonávať nielen zo mzdy, ale aj z iných príjmov fyzickej osoby.<sup>8</sup> Ide o príjmy, s ktorými sa v rámci exekúcie (pri výkone rozhodnutia) nakladá obdobne ako so mzdou. Týmto inými príjmami môžu byť aj príjmy, ktoré sú v ustanovení § 118 ods. 2 Zákonníka práce vymenované ako plnenia, ktoré sa nepovažujú za mzdu [napr. odstupné, odchodné, náhrada za pracovnú pohotovosť, výnosy z kapitálových podielov (akcií) alebo obligácií], a príjmy, ktoré sú náhradou za odmenu za prácu a rôzne dávky zo sociálneho a nemocenského poistenia (materské, nemocenské, ošetrovné, starobný dôchodok, predčasný starobný dôchodok, invalidný dôchodok, vdovský a vdovecký dôchodok, štipendium, náhrada ušlého zárobku, úrazové dávky, dávky garančného poistenia, dávky v nezamestnanosti). Zrážkam bude podliehať aj pracovná odmena členov družstiev, ak člen má k družstvu aj pracovnoprávny vzťah.<sup>9</sup>

Dohoda o zrážkach zo mzdy a z iných príjmov nepatrí medzi osobné, ale medzi vecné zabezpečovacie prostriedky z dôvodu, že pohľadávka veriteľa nie je zabezpečená celou majetkovou podstatou toho, kto zabezpečenie poskytuje (celým majetkom dlžníka), ale len jeho mzdou alebo iným príjmom, s ktorým sa v rámci exekúcie nakladá ako so mzdou.

#### **4. Platiteľ mzdy a jeho povinnosti**

Platiteľ mzdy nie je subjektom dohody o zrážkach zo mzdy. Platiteľ nepodpisuje dohodu o zrážkach a nie je potrebný ani jeho súhlas na jej uzavretie. Vzhľadom na to Občiansky zákonník stanovuje, že proti platiteľovi mzdy nadobúda veriteľ právo na výplatu zrážok okamihom, keď sa dohoda o zrážkach predložila platiteľovi. Dohoda o zrážkach sa musí dostať do dispozičnej sféry platiteľa mzdy (musí mu byť doručená).<sup>10</sup> Dohodu predkladá platiteľovi mzdy spravidla veriteľ, ktorého zabezpečená pohľadávka nie je uspokojená. Okamihom, keď je dohoda o zrážkach predložená platiteľovi mzdy, priamo ex lege vznikajú platiteľovi mzdy dve povinnosti. Tou prvou je povinnosť vykonávať zrážky zo mzdy a z iných príjmov dlžníka a druhou je povinnosť poukazovať vykonané zrážky veriteľovi. Momentom predloženia dohody o zrážkach zo mzdy a z iných príjmov platiteľovi mzdy táto dohoda nadobúda

---

<sup>6</sup> R 19/1987.

<sup>7</sup> Balák, F. - Korecká, V. - Vojtek, P. Občiansky zákonník. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 565. ISBN: 80-7179-426-0.

<sup>8</sup> Vojčík, P. a kol. Občiansky zákonník. Stručný komentár. Bratislava: IURA EDITION. 2008. s. 687. ISBN: 978-80-8078-183-5.

<sup>9</sup> Števček, M., Dulak, A., Bajánková, J., Fečík, M., Sedlačko, F., Tomašovič, M. a kol. Občiansky zákonník II. § 451-880. Komentár. Praha: C. H. Beck. 2015, s. 1913. ISBN: 978-80-7400-597-8.

<sup>10</sup> Holub, M. a kol.: Občiansky zákonník. Komentár, 2. vydání. 2. svazek. § 488-880. Praha: Linde 2003, s. 854. ISBN: 80-7201-406-4.

účinnosť.<sup>11</sup> Týmto okamihom je dlžník povinný strpieť vykonávanie zrážok a ich poukazovanie veriteľovi. Dlžník stráca voči platiteľovi mzdy nárok na mzdu alebo iný príjem v rozsahu vykonávaných zrážok. Dohodu o zrážkach je možné platiteľovi mzdy predložiť aj pred splatnosťou pohľadávky, avšak platiteľ mzdy môže začať s vykonávaním zrážok až po splatnosti pohľadávky.<sup>12</sup> Je v záujme veriteľa predložiť dohodu o zrážkach zo mzdy čo najskôr, pretože to môže mať vplyv na poradie zrážok.

Povinnosť platiteľa mzdy vykonávať zrážky a poukazovať ich veriteľovi trvá do okamihu, pokiaľ pohľadávka veriteľa, ktorá je zabezpečená dohodou o zrážkach zo mzdy a z iných príjmov, nebude v celom rozsahu uspokojená. Zrážky sa majú vykonávať do momentu, dokedy nebude uspokojená pohľadávka veriteľa v celom rozsahu, tzn. celá istina spolu s príslušenstvom pohľadávky, ktorá bola zabezpečená dohodou o zrážkach. Náklady na uspokojenie zabezpečenej pohľadávky veriteľa, to znamená náklady na zrážky a ich poukazovanie veriteľovi znáša platiteľ mzdy (prípadné bankové poplatky, náklady na mzdovú účtovníčku, ktorá musí zrážky vypočítať a realizovať ich). V prípade, že prebieha súdne konanie, v ktorom sa rieši otázka platnosti dohody o zrážkach zo mzdy, je možné na základe neodkladného opatrenia súdu uložiť platiteľovi mzdy povinnosť zdržať sa vykonávania zrážok podľa účastníkmi uzavretej dohody o zrážkach zo mzdy.<sup>13</sup> Tieto neodkladné opatrenia sú v súčasnej praxi často využívané v prípade konania o určenie neplatnosti spotrebiteľskej zmluvy, z ktorej vzniknuté pohľadávky boli zabezpečené dohodou o zrážkach. Návrh na nariadenie neodkladného opatrenia podáva dlžník.

Ak platiteľ mzdy nebude v súlade so zákonom a dohodou o zrážkach vykonávať zrážky zo mzdy a z iných príjmov a nebude ich poukazovať veriteľovi, má to za následok vznik zodpovednosti platiteľa mzdy za škodu voči veriteľovi. Ide o všeobecnú zodpovednosť za škodu. Na jej uplatnenie musia byť splnené všetky zodpovednostné predpoklady, ktoré vyplývajú z ustanovenia § 420 ods. 1 Občianskeho zákonníka. Ide o subjektívnu zodpovednosť za škodu. Zavinenie platiteľa mzdy sa prezumuje. Platiteľ mzdy sa môže exkulovať v prípade, ak preukáže, že škodu nezavinil. Ide o osobitný zodpovednostný vzťah, ktorý je odlišný od uplatnenia práv na základe poddĺžnickej žaloby podľa Exekučného poriadku. V danom prípade sa nepoužijú ustanovenia § 82 EP o poddĺžnickej žalobe.<sup>14</sup>

Platiteľ mzdy bude voči veriteľovi zodpovedať za škodu aj v prípade, keď zamestnanec platiteľa mzdy (zamestnanec mzdovej učtárne) nevykonával zrážky zo mzdy alebo ich nepoukazoval veriteľovi vôbec alebo v správnej výške. Zamestnanec platiteľa mzdy v súlade s ustanovením § 420 ods. 2 OZ nezodpovedá za škodu spôsobenú veriteľovi. Avšak jeho zodpovednosť voči zamestnávateľovi (platiteľovi mzdy) podľa pracovnoprávných predpisov nie je dotknutá. Rozsah zodpovednosti zamestnanca voči zamestnávateľovi sa bude riadiť Zákonníkom práce podľa toho, či zamestnanec nevykonávaním zrážok a ich nepoukazovaním veriteľovi spôsobil škodu úmyselne alebo z nedbanlivosti. Ak by platiteľ mzdy zrazil a poukázal veriteľovi viac, ako je výška zabezpečenej pohľadávky, na strane veriteľa by vzniklo

---

<sup>11</sup> Vojčík, P. a kol. Občianske právo hmotné. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, str. 349. ISBN: 978-80-7380-402-2.

<sup>12</sup> Števček, M., Dulak, A., Bajánková, J., Fečík, M., Sedlačko, F., Tomašovič, M. a kol. Občiansky zákonník II. § 451-880. Komentár. Praha: C. H. Beck. 2015, s. 1913. ISBN: 978-80-7400-597-8.

<sup>13</sup> R 47/1974.

<sup>14</sup> Krajčo, J. Občiansky zákonník pre prax (Komentár). Judikatúra NS SR, NS ČR, ESD, ESELP. II. (§136 - §587). Bratislava: Eurounion. 2015, s. 2397. ISBN: 978-80-89374-32-8.

bezdôvodné obohatenie a zamestnávateľ by tým porušil aj jednu zo základných povinností vyplývajúcich mu z pracovného pomeru – platiť zamestnancovi za vykonanú prácu mzdu v dohodnutej výške.

V dohode o zrážkach nemusí byť uvedený platiteľ mzdy. Určenie platiteľa mzdy nepredstavuje esenciálnu náležitosť dohody o zrážkach zo mzdy. Zrážky bude vykonávať osoba, voči ktorej má dlžník nárok na mzdu alebo iný príjem a ktorej bola predložená dohoda o zrážkach. Platiteľ mzdy vykonáva zrážky do okamihu splnenia celej pohľadávky veriteľa. Platiteľ mzdy sa môže v priebehu vykonávania zrážok meniť. K tomu dochádza v prípade, že dlžník zmení zamestnávateľa alebo dôjde k skončeniu jeho pracovného pomeru. Zmena platiteľa mzdy nemá vplyv na trvanie dohody o zrážkach zo mzdy a z iných príjmov. Ak dôjde k zmene platiteľa mzdy, dohodu o zrážkach zo mzdy a z iných príjmov predloží novému platiteľovi mzdy veriteľ. Na základe toho bude zrážky vykonávať tento nový platiteľ mzdy.

### **5. Výška zrážok**

Dohoda o zrážkach môže (nemusí) obsahovať aj určenie výšky dohodnutých zrážok. Výška dohodnutých zrážok nie je esenciálnou náležitosťou dohody o zrážkach zo mzdy a z iných príjmov. Ak by zrážkam podliehala celá mzda dlžníka, mohol by sa dostať do ťaživej ekonomickej situácie. Aby zrážkam nepodliehala celá dlžníková mzda, Občiansky zákonník stanovuje, že zrážky zo mzdy nesmú byť väčšie, než by boli zrážky pri výkone rozhodnutia.<sup>15</sup> Podľa § 233 EP platí, že tam, kde sa v osobitných právnych predpisoch (v danom prípade v Občianskom zákonníku) hovorí o súdnom výkone rozhodnutia, rozumie sa tým vykonávanie exekúcie podľa Exekučného poriadku. To znamená, že zrážky zo mzdy a z iných príjmov uskutočňované na základe dohody o zrážkach zo mzdy a z iných príjmov uzavretej podľa Občianskeho zákonníka nesmú byť vyššie, ako by boli zrážky v rámci exekúcie zrážkami zo mzdy a z iných príjmov podľa § 66 a nasl. Exekučného poriadku.

Výška dohodnutých zrážok zo mzdy v dohode o zrážkach môže byť rovnaká alebo nižšia, ako je výška vypočítaná podľa ustanovení Exekučného poriadku. Platiteľ mzdy je povinný rešpektovať výšku zrážok dohodnutých medzi veriteľom a dlžníkom a v tejto výške uskutočňovať zrážky. Ak by nastal prípad, že výška dohodnutých zrážok zo mzdy alebo z iných príjmov v dohode o zrážkach by bola väčšia, ako je maximálna prípustná výška zrážok v rámci exekúcie zrážkami zo mzdy a z iných príjmov podľa Exekučného poriadku, ide o dôvod absolútnej neplatnosti podľa ustanovenia § 39 OZ.<sup>16</sup> Neplatná nebude celá dohoda o zrážkach. Podľa ustanovenia § 41 OZ bude neplatná pre rozpor so zákonom len časť dohody o zrážkach, v ktorej sa pojednáva o vyšších zrážkach, ako sú maximálne prípustné v rámci exekúcie zrážkami zo mzdy a z iných príjmov.<sup>17</sup> V prípade, ak je v dohode o zrážkach dohodnutá vyššia suma zrážok, ako je maximálne prípustná podľa zákonnej úpravy, platiteľ mzdy bude zo mzdy alebo z iného príjmu dlžníka zrážať a poukazovať veriteľovi iba sumu, ktorá bude v súlade

---

<sup>15</sup> Balák, F. - Korecká, V. - Vojtek, P. Občiansky zákonník. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 565. ISBN: 80-7179-426-0.

<sup>16</sup> Švestka, J., Spáčil, J., Škárková, M., Hulmák, M. a kol. Občiansky zákonník II. § 460-880. Komentár. 1. vydání. Praha: C. H. Beck. 2008, s. 1464. ISBN: 978-80-7400-004-1.

<sup>17</sup> Vojčík, P. a kol. Občiansky zákonník. Stručný komentár. Bratislava: IURA EDITION. 2008. s. 687. ISBN: 978-80-8078-183-5.

s právnou úpravou. Zrážka zo mzdy, ktorá by bola nad zákonný rámec je neodôvodneným krátením mzdy, čo je v rozpore so Zákonníkom práce.<sup>18</sup>

Ak dochádza k výplate mzdy za niekoľko mesiacov naraz, treba vypočítať zrážky za každý mesiac osobitne. Pokiaľ sa niektoré zložky mzdy, náhrada mzdy alebo doplatok vyplácajú za dlhšie časové obdobie, treba pre zrážky rozpočítať všetky vyplatené sumy na jednotlivé mesiace, za ktoré patria a až potom vypočítať zrážky zo mzdy za každý mesiac osobitne.<sup>19</sup>

Ak výška zrážok nie je v dohode o zrážkach upravená, zrážky sa vypočítajú podľa zákona. Občiansky zákonník neobsahuje úpravu výpočtu výšky zrážok zo mzdy. Vzhľadom na to je potrebné primerane použiť osobitnú právnu úpravu, ktorou je Exekučný poriadok (§ 69 a nasl. EP). Podrobnosti o výpočte stanovuje nariadenie Vlády SR č. 268/2006 Z. z. o rozsahu zrážok zo mzdy pri výkone rozhodnutia v znení neskorších predpisov (ďalej len „nariadenie vlády č. 268/2006 Z. z.“). Zrážky sa vykonávajú z čistej mzdy dlžníka.<sup>20</sup> Do čistej mzdy nepatrí náhrada nákladov poskytovaná pri pracovných cestách (cestovné náhrady). Čistá mzda sa určí tak, že z hrubej mzdy dlžníka sa odrátajú taxatívne stanovené zákonné preddavky a poistné. Ide o preddavok na daň alebo daň z príjmov fyzických osôb a poistné na zdravotné poistenie, poistné na sociálne poistenie, príspevok na starobné dôchodkové sporenie a poistné na sociálne zabezpečenie. Následne sa od toho odpočíta základná suma, ktorá sa nesmie zraziť dlžníkovi (základná suma na dlžníka, jeho manžela a na každú osobu, ktorej dlžník poskytuje výživné). Základná suma sa neodpočíta na tú osobu, v prospech ktorej sa uskutočňuje exekúcia na vymoženie pohľadávky výživného. Spôsob výpočtu základnej sumy stanovuje nariadenie vlády č. 268/2006 Z. z. Ak má dlžník niekoľko príjmov (teda ak dlžník poberá mzdu od niekoľkých platiteľov mzdy), základná suma sa odpočíta len z jedného príjmu. Na účely zrážok zo mzdy slúži zvyšok čistej mzdy, ktorý je rozdielom čistej mzdy po odpočítaní základnej (nepostihnuteľnej) sumy.

Pre určenie výšky sumy, z ktorej sa môžu vykonávať zrážky, platí tzv. tretinový systém za predpokladu, že zvyšok čistej mzdy dlžníka nepresahuje 150 % životného minima na plnoletú fyzickú osobu. V tomto prípade sa zostávajúca čistá mzda rozdelí na tretiny (predtým sa musí zaokrúhliť na eurocenty smerom nadol na sumu deliteľnú číslom 3). Pokiaľ ide o neprednostné (bežné, ostatné) pohľadávky, zrážky sa vykonávajú z prvej tretiny. Z druhej tretiny sa vykonávajú zrážky na prednostné pohľadávky. Ak druhá tretina na úhradu prednostných pohľadávok nepostačuje, uspokojujú sa prednostné pohľadávky spolu s neprednostnými (bežnými, ostatnými) pohľadávkami z prvej tretiny. Z toho vyplýva, že platiteľ mzdy môže zraziť jednu tretinu v prípade bežnej pohľadávky a dve tretiny, ak ide o prednostnú pohľadávku. Tretia tretina zostáva dlžníkovi. Tretia tretina sa vždy pripočíta k základnej sume, ktorá sa nesmie dlžníkovi zraziť z jeho mesačnej mzdy, a vyplatí sa dlžníkovi. Ako bolo uvedené, platiteľ mzdy postupuje tretinovým systémom do sumy 150 % sumy životného minima na plnoletú fyzickú osobu. Ak zvyšok čistej mzdy dlžníka, ktorá je postihnuteľná zrážkami, je viac ako 150 % zo sumy životného minima na plnoletú fyzickú osobu, nad túto sumu (nad 150 % životného minima na plnoletú fyzickú osobu) sa zrážky

---

<sup>18</sup> R 22/1980.

<sup>19</sup> R 19/1987.

<sup>20</sup> Svoboda, J. a kol. Občiansky zákonník. Komentár a súvisiace predpisy. V. vydanie. Bratislava: EUROUNION. 2005, s. 504. ISBN: 80-88984-64-5.



vykonávajú bez obmedzenia. To znamená, že nad túto sumu sa tretinový systém nepoužije. V tomto prípade sa suma prevyšujúca čiastku 150 % životného minima na plnoletú fyzickú osobu pripočíta k prvej tretine. Ak by platiteľ mzdy zistil, že po odpočítaní základnej sumy by zvyšok čistej mzdy dlžníka vychádzal nula alebo menej ako nula, zrážky zo mzdy dlžníka nie je možné vykonať. Pre výpočet základnej sumy je relevantné životné minimum platné v mesiaci, za ktorý sa vykonávajú zrážky.

## **6. Poradie zrážok zo mzdy a z iných príjmov**

Občiansky zákonník nestanovuje poradie, v akom sa majú vykonávať zrážky na základe dohody o zrážkach zo mzdy a z iných príjmov pre určité druhy pohľadávok a nestanovuje ani pravidlo, ako sa má postupovať v prípade konkurencie viacerých dohôd o zrážkach zo mzdy a z iných príjmov, viacerých príkazov na začatie exekúcie zrážkami zo mzdy a z iných príjmov alebo v prípade stretu (konkurencie) dohody o zrážkach a následnom doručení príkazu na začatie exekúcie. Vzhľadom na to je potrebné na riešenie tejto otázky použiť úpravu Zákonníka práce (ustanovenie § 131 ZP).<sup>21</sup> Pokiaľ má platiteľ mzdy vykonávať zrážky zo mzdy pre niekoľko rôznych pohľadávok, je potrebné kvalifikovať, či ide o pohľadávku prednostnú alebo nie. Prednostné sú pohľadávky sú taxatívne vymenované v ustanovení § 131 ods. 1 ZP. Teda ak má platiteľ mzdy vykonávať zrážky pre viacero pohľadávok, a niektorá z pohľadávok je uvedená v § 131 ods. 1 ZP ako prednostná, majú tieto zrážky skoršie poradie pred ostatnými zrážkami.

Voči dlžníkovi môže mať svoje pohľadávky zabezpečené dohodami o zrážkach zo mzdy viac veriteľov. V tomto prípade vzniká otázka, v prospech ktorého veriteľa sa majú zrážky uskutočňovať a poukazovať najskôr. Pre poradie zrážok zo mzdy alebo z iného príjmu dlžníka má v tomto prípade význam okamih predloženia dohody o zrážkach platiteľovi dlžníkovej mzdy podľa zásady *prior tempore potior iure* (skorší v čase, silnejší v práve). Momentom, keď je dohoda o zrážkach predložená platiteľovi mzdy veriteľ získava poradie pre uspokojenie svojej pohľadávky. Podľa ustanovenia § 131 ods. 7 ZP pri zrážkach vykonávaných na základe dohody o zrážkach zo mzdy uzatvorenej s inou právnickou osobou alebo s fyzickou osobou sa poradie zrážok spravuje dňom doručenia tejto dohody zamestnávateľovi (platiteľovi mzdy).

Zásada priority (prednosti) platí nielen vo vzťahu k dohodám o zrážkach zo mzdy iných veriteľov voči tomu istému dlžníkovi, ale aj vo vzťahu k zrážkam zo mzdy, ku ktorým dochádza v rámci exekúcie zrážkami zo mzdy a z iných príjmov. Podľa ustanovenia § 131 ods. 4 druhá veta ZP pri pohľadávkach, na ktoré súd alebo správny orgán nariadil výkon rozhodnutia, spôsob vykonávania zrážok a ich poradie upravujú ustanovenia o výkone rozhodnutia zrážkami zo mzdy. Táto otázka je osobitne upravená v Exekučnom poriadku. Podľa ustanovenia § 72 ods. 3 EP poradie pohľadávok sa spravuje dňom, keď sa platiteľovi mzdy doručil príkaz na začatie exekúcie.

Problém s určením poradia zrážok nastáva, ak dôjde k stretu dohody o zrážkach a príkazu na začatie exekúcie. Pri riešení tejto otázky sa vyskytujú dva rôzne názory. Podľa jednej skupiny názorov ak je príkaz na začatie exekúcie doručený platiteľovi mzdy neskôr ako dohoda o zrážkach zo mzdy, má exekúcia zrážkami zo mzdy a z iných príjmov prednosť pred zrážkami

---

<sup>21</sup> Barancová, H. a kol. Zákonník práce. Komentár. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck. 2017, s. 988. ISBN: 978-80-89603-53-4.

na základe dohody o zrážkach z dôvodu, že zrážky z titulu exekúcie sú zo systematického hľadiska upravené v § 131 ods. 2 ZP a dohoda o zrážkach až v nasledujúcom odseku.<sup>22</sup> Podľa tejto názorovej skupiny sa má exekúcia zrážkami vykonať skôr ako zrážky na základe dohody. Niektorí autori názor o prednosti exekúcie pred zrážkami na základe dohody podopierajú aj tým, že v rámci exekúcie sa vymáha pohľadávka, ktorá je judikovaná (teda má „silnejšie postavenie“), zrážky sa na základe dohody vzťahujú na pohľadávku, ktorá nie je judikovaná (teda táto pohľadávka má „nižšiu silu“). Podľa druhej skupiny názorov sa v tomto prípade má postupovať v súlade so zásadou priority. To znamená, že pre určenie poradia je rozhodujúce, čo bolo platiteľovi predložené skôr – dohoda o zrážkach alebo príkaz na začatie exekúcie.<sup>23</sup>

Prikláňame sa k názoru, že pri konkurencii dohody o zrážkach a príkazu na začatie exekúcie zrážkami zo mzdy sa má vychádzať zo zásady priority. Rozhodujúci je čas predloženia (doručenia) dohody o zrážkach alebo príkazu na začatie exekúcie platiteľovi mzdy. Ak je príkaz na začatie exekúcie doručený neskôr ako dohoda o zrážkach, príkaz na začatie exekúcie nezískava skoršie poradie len z toho dôvodu, že zo systematického hľadiska sú zrážky z titulu exekúcie upravené v odseku 2 § 131 ZP a dohoda o zrážkach až v ďalšom odseku. Taktiež podľa nášho názoru exekúcii nezaručuje skoršie poradie ani to, že sa vymáha judikovaná pohľadávka a predmetom dohody o zrážkach je pohľadávka, ktorá nie je judikovaná.

V § 131 ods. 2 ZP sa uvádza „Po vykonaní zrážok podľa odseku 1 môže zamestnávateľ zraziť zo mzdy len (...).“ Z dikcie odseku 2 (kde je zmienka o exekúcii zrážkami zo mzdy) vyplýva, že sa podľa neho môžu uskutočňovať zrážky až vtedy, ak sú v celom rozsahu vykonané zrážky podľa odseku 1. Čiže odsek 1 § 131 ZP má prednostný charakter vo vzťahu k odseku 2. Prednostne sa vykonávajú zrážky, ktoré sú uvedené v § 131 ods. 1 ZP a zrážky uvedené v nasledujúcich odsekoch sa môžu uskutočniť až vtedy, ak sú v plnom rozsahu vykonané zrážky podľa ustanovenia § 131 ods. 1 ZP. To znamená, že v ustanovení § 131 ods. 1 sú uvedené prednostné zrážky a zrážky uvedené v odsekoch 2 a 3 nemajú prednostný charakter. V ustanovení § 131 ods. 3 ZP sa uvádza, že ďalšie zrážky zo mzdy, ktoré presahujú rámec zrážok uvedených v odsekoch 1 a 2, môže zamestnávateľ vykonávať len na základe písomnej dohody so zamestnancom o zrážkach zo mzdy, alebo ak povinnosť zamestnávateľa vykonávať zrážky zo mzdy a z iných príjmov zamestnanca vyplýva z osobitného predpisu. Z dikcie uvedených ustanovení vyplýva, že zrážky podľa odseku 1 a 2 je možné vykonať zo strany zamestnávateľa (platiteľa mzdy) jednostranne, teda bez súhlasu zamestnanca a ďalšie zrážky je možné vykonať len so súhlasom zamestnanca (teda len na základe dohody o zrážkach zo mzdy) alebo len vtedy, ak to ustanovuje osobitný predpis.

Ak by odsek 2, v ktorom je zmienka exekúcii zrážkami zo mzdy, mal mať prednosť pred odsekom 3, bol by odsek 3 naformulovaný obdobne ako odsek 2. Bol by naformulovaný takto: „Po vykonaní zrážok podľa odseku 2 môže zamestnávateľ vykonať zrážky na základe dohody o zrážkach zo mzdy.“ Zastávame názor, že iba v tomto prípade, by mal odsek 2 prednostný charakter vo vzťahu k odseku 3. Odsek 1 § 131 ZP upravuje tzv. prednostné zrážky, odsek 2 upravuje zrážky bez súhlasu zamestnanca a odsek 3 upravuje tzv. ďalšie zrážky, na uskutočnenie ktorých je potrebná dohoda o zrážkach zo mzdy a z iných príjmov alebo ich

---

<sup>22</sup> Števček, M., Dulak, A., Bajánková, J., Fečík, M., Sedlačko, F., Tomašovič, M. a kol. Občiansky zákonník II. § 451-880. Komentár. Praha: C. H. Beck. 2015, s. 1913. ISBN: 978-80-7400-597-8.

<sup>23</sup> Fekete, I. Občiansky zákonník. Veľký komentár. 1. diel (§1-459). Bratislava: Eurokódex. 2011. s. 1578. ISBN: 978-80-89447-50-3.

umožňuje osobitný predpis.<sup>24</sup> Ustanovenie odseku 2 neupravuje prednostné zrážky vo vzťahu k odseku 3, ale zrážky, ktoré je možné uskutočniť bez súhlasu zamestnanca. Prednostné zrážky sú upravené len v odseku 1. Teda ak je platiteľovi mzdy doručený príkaz na začatie exekúcie neskôr ako dohoda o zrážkach zo mzdy, tak príkaz na začatie exekúcie zrážkami zo mzdy má v súlade so zásadou priority neskoršie poradie ako dohoda o zrážkach zo mzdy a z iných príjmov.

V prípade stretu dohody o zrážkach a exekúcie platí zásada priority a ak majú viacerí veritelia to isté poradie (dohoda o zrážkach a príkaz na začatie exekúcie boli predložené platiteľovi mzdy súčasne), platiteľ mzdy musí zrážkami zo mzdy uspokojovať veriteľov proporcionálne (pomerne).

Z dikcie ustanovenia § 131 ods. 8 ZP vyplýva, že pri zmene platiteľa mzdy (zamestnanec nastúpi do pracovného pomeru k inému zamestnávateľovi), zostáva poradie, ktoré získali zrážky na základe dohody o zrážkach zo mzdy a z iných príjmov zachované aj u nového zamestnávateľa (platiteľa mzdy). Povinnosť vykonávať zrážky vzniká novému zamestnávateľovi (platiteľovi mzdy) už dňom, keď sa od zamestnanca alebo od doterajšieho zamestnávateľa dozvie, že sa vykonávali zrážky zo mzdy a pre aké pohľadávky. Podľa § 75 ods. 2 písm. c) ZP pri skončení pracovného pomeru je zamestnávateľ povinný vydať zamestnancovi potvrdenie o zamestnaní a uviesť v ňom, či sa zo mzdy zamestnanca vykonávajú zrážky, v čí prospech, v akej výške a v akom poradí je pohľadávka, pre ktorú sa majú zrážky ďalej vykonávať. Týmto ustanovením sa zabezpečí, aby pri zmene zamestnávateľa (platiteľa mzdy) bolo zachované poradie zrážok na základe dohody o zrážkach aj u nového platiteľa mzdy s výnimkou tých dohôd o zrážkach, v ktorých tento účinok subjekty dohody výslovne vylúčili.

### **7. Zánik dohody o zrážkach zo mzdy a z iných príjmov**

K zániku dohody o zrážkach zo mzdy a z iných príjmov dochádza z rôznych právnych dôvodov. Právny vzťah vzniknutý na základe dohody o zrážkach má akcesorickú povahu (akcesorický, vedľajší charakter) voči hlavnému záväzkovému vzťahu. Zabezpečovací záväzkový vzťah vzniknutý na základe dohody o zrážkach predpokladá existenciu hlavného vzťahu.<sup>25</sup> Zánik dohody o zrážkach zo mzdy nemá za následok zánik hlavného vzťahu (zabezpečenej pohľadávky). Zánik zabezpečenej pohľadávky má za následok zánik zabezpečovacieho záväzkového vzťahu. Dohoda o zrážkach zo mzdy zaniká okamihom, keď dlžník splní veriteľovi v celom rozsahu pohľadávku, ktorá bola zabezpečená dohodou o zrážkach. Splnenie zabezpečenej pohľadávky predstavuje najčastejší spôsob zániku dohody o zrážkach. Teda dohoda o zrážkach zaniká okamihom zániku hlavného záväzku, ktorý mal dlžník voči veriteľovi. Zánik dohody o zrážkach je viazaný na zánik zabezpečenej pohľadávky. Ak nastúpi uhradzovacia funkcia a na základe dohody o zrážkach je platiteľom mzdy zrazená celá pohľadávka a poukázaná veriteľovi, dohoda o zrážkach zo mzdy a z iných príjmov zanikne.<sup>26</sup>

---

<sup>24</sup> Barancová, H. a kol. *Zákonník práce. Komentár*. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck. 2017, s. 988. ISBN: 978-80-89603-53-4.

<sup>25</sup> Eliáš, K a kol. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář*. 1. svazek. § 1-487. Praha: Linde. 2008, s. 1588. ISBN: 978-80-7201-687-7.

<sup>26</sup> Fiala, J. a kol.: *Občanské právo hmotné*, 3. vydání, Masarykova univerzita a Doplněk, Brno 2002, s. 226. ISBN: 80-7239-111-9.

Zabezpečená pohľadávka môže zaniknúť aj inak ako splnením (napr. odpustením dlhu dlžníkovi). V tomto prípade zanikne tiež dohoda o zrážkach zo mzdy a iných príjmov, keďže táto dohoda má akcesorický charakter.

Ďalším spôsobom zániku dohody o zrážkach zo mzdy a iných príjmov je dohoda veriteľa a dlžníka o zániku dohody o zrážkach.<sup>27</sup> Ak dlžník stratí nárok na mzdu alebo iný príjem, s ktorým sa v rámci exekúcie nakladá ako so mzdou, nie je z čoho vykonávať zrážky. Dohoda o zrážkach z tohto dôvodu nezaniká, pretože kedykoľvek neskôr môže dlžníkovi vzniknúť nárok na mzdu alebo iný príjem (napr. ak sa neskôr zamestná).

Zmena platiteľa mzdy nespôsobuje zánik dohody o zrážkach zo mzdy a z iných príjmov. Nový platiteľ mzdy je povinný vykonávať zrážky a poukazovať ich veriteľovi po predložení dohody o zrážkach.

V prípade, že pohľadávka, ktorá je zabezpečená dohodou o zrážkach zo mzdy a z iných príjmov, je postúpená veriteľom (postupca) na tretiu osobu (postupník), nemá to za následok zánik dohody o zrážkach zo mzdy vzhľadom na to, že podľa ustanovenia § 524 ods. 2 OZ s postúpenou pohľadávkou prechádzajú na postupníka aj všetky práva s ňou spojené.<sup>28</sup> Práva, ktoré prechádzajú na postupníka ako práva s pohľadávkou spojené sú práva vyplývajúce zo zabezpečenia záväzkov. Teda na postupníka prechádzajú aj práva vyplývajúce z dohody o zrážkach zo mzdy a z iných príjmov. Postúpenie pohľadávky je povinný postupca bez zbytočného odkladu oznámiť dlžníkovi a platiteľovi mzdy. Ak sa tak nestane môže postupník preukázať postúpenie pohľadávky dlžníkovi a platiteľovi mzdy tak, že im predloží zmluvu o postúpení pohľadávky.

### **Záver**

Dohoda o zrážkach zo mzdy a z iných príjmov predstavuje efektívny, relatívne rýchly, lacný a spoľahlivý zabezpečovací prostriedok na uspokojenie peňažnej pohľadávky veriteľa v prípade, že dlžník, ktorý je fyzickou osobou, má nárok na mzdu alebo na iný príjem. Tento zabezpečovací inštitút umožňuje veriteľovi dosiahnuť uspokojenie svojej pohľadávky aj bez nutnosti uskutočnenia súdneho konania, ktoré trvá určitý čas a prináša so sebou aj existenciu nemalých trov.

V právnej praxi zostáva sporné, či v prípade konkurencie zrážok na základe dohody o zrážkach zo mzdy a z iných príjmov a exekúcie zrážkami zo mzdy a z iných príjmov sa poradie týchto zrážok riadi zásadou priority alebo majú prednosť zrážky z titulu exekúcie pred zrážkami na základe dohody o zrážkach. Preto z hľadiska de lege ferenda považujeme za vhodné do budúcnosti v zákone výslovne upraviť riešenie tejto otázky, aby boli odstránené pochybnosti platiteľov mzdy (zamestnávateľov) o poradí zrážok.

### **Resume**

The author in the article entitled "The Agreement on Deductions from Wages and other Income," analyses selected issues related to this security institute. The author discusses the theoretical as well as practical issues related to the agreement on deductions from wages and

---

<sup>27</sup> Jehlička, O. - Švestka, J. - Škárová, M. a kol. Občiansky zákonník. Komentár, 9. vydání. Praha: C. H. Beck. 2004, s. 804. ISBN: 80-7179-881-9.

<sup>28</sup> Števček, M., Dulak, A., Bajánková, J., Fečík, M., Sedlačko, F., Tomašovič, M. a kol. Občiansky zákonník II. § 451-880. Komentár. Praha: C. H. Beck. 2015, s. 1808. ISBN: 978-80-7400-597-8.

other income, especially analyzes the issues related to consumer protection, the amount and order of wages deductions and other income. The author points out the problems that occur in the application practice related to competition of wages deductions on the bases of the agreement and debt collection.

# Zákony o úžere v Uhorsku v 19. storočí\*

Erik Štenpien\*\*

## Úvod

Pojem úžera v akomkoľvek právnom systéme priamo súvisí s pojmom úrok. Ak úrok prevýši najvyššiu dovolenú úrokovú mieru, stáva sa automaticky úžerníckym. Úroky sú zasa spravidla považované za akúsi odplatu za poskytnutie pôžičky. Samozrejme, nie vždy bol právny stav tak jasný. V dejinách sa stretávame s právnymi poriadkami, ktoré úročenie vyslovene zakazovali, avšak v prípade, že ho povoľovali, vždy to bol následok uzavretia špecifického zmluvného typu – najčastejšie zmluvy o pôžičke. V prvopočiatkoch sa vyskytoval rozdiel medzi poskytnutím peňažnej a nepeňažnej pôžičky, čo súviselo s využívaním peňazí ako univerzálneho výmenného prostriedku v spoločnosti a štáte.

Najstaršiu definíciu pôžičky nám dáva rímske právo ako v istom zmysle predchodca moderného súkromného práva. Považuje ju za reálny kontrakt, ktorým veriteľ previedol na dlžníka vlastníctvo určitých zastupiteľných vecí s dohodou, že dlžník v určenom čase vráti zastupiteľné veci rovnakého množstva, kvality a druhu. Ako je známe, vývoj rímskoprávnej pôžičky (*mutuum*) sa začal v období okolo roku 452 p. n. l., kedy sa datuje vznik Zákonov XII. tabúl. Napriek tomu, že sa originál zákonov dodnes nedochoval, môžeme vyvodzovať na základe opisov, že najviac sa inštitútu pôžičky (dlhu) venovala tretia tabuľa. V zmysle jej ustanovení, ak dlžník svoj dlh nezaplatil do 30 dní, mal byť predvedený na súd. Ak ho súd odsúdil, mohol ho veriteľ uväzniť, musel ho však živiť. Potom mal byť trikrát predvedený na trh, kde sa vyvolá jeho dlh a po treťom trhovom dni (po 60 dňoch) ho mohli veritelia rozsekať na kusy<sup>1</sup>.

Klasické rímske právo definovalo pôžičku ako reálny kontrakt, ktorým veriteľ previedol na dlžníka vlastníctvo určitých zastupiteľných vecí s dohodou, že dlžník v určitom čase vráti zastupiteľné veci rovnakého množstva, rovnakej kvality a rovnakého druhu. Dlžník mal vrátiť požičané v určenej lehote. Ak lehota nebola určená, veriteľ mohol žiadať vrátenie veci v ktoromkoľvek momente. V justiniánskom práve však sudca mohol poskytnúť dlžníkovi primeraný odklad plnenia. Pôžičku považovalo rímske právo za zmluvu bezodplatnú a reálnu. To znamená, že zo samej pôžičky nevyplýval nárok na úroky. Ten však mohol byť dohodnutý osobitnou formálnou zmluvou alebo nováciou<sup>2</sup>.

Počiatky úrokovej legislatívy (vzhľadom na horeuvedené) by sme mali hľadať v zákonoch XII. tabúl. Tu sa stretávame po prvý krát s pojmom *foenus unciarum*, ktorý predstavuje samotnú úrokovú mieru. Vzhľadom na obmedzený rozsah a zameranie našej štúdie opomenieme bližšie charakterizovať problémy vyplývajúce z fragmentárnosti v akej sa Zákony XII. tabúl nachádzajú a obmedzíme sa na konštatovanie, že bolo stanovené, že ako úrok má byť platená pomerná časť celku, ktorá bola špecifikovaná na 1/12 asu. Za predpokladu, že

---

\* Tento článok je výstupom riešenia grantového projektu VEGA: *Pôžička, či úžera? Nútený výkon rozhodnutia - historickoprávne základy a problémy aplikačnej praxe* – č. p.: 1/0198/17.

\*\* doc. JUDr. Erik Štenpien, PhD. – UPJŠ v Košiciach – Právnická fakulta, Katedra dejín štátu a práva, e-mail: erik.stenpien@upjs.sk

<sup>1</sup> SOKOL, J.: *Moc, peníze a právo: esej o společnosti a jejích institucích*. Plzeň 2007, str. 176.

<sup>2</sup> REBRO, K. – BLAHO, P.: *Rímske právo*. Bratislava 1991, str. 322n.

rešpektujeme 10 mesačný cyklus<sup>3</sup>, vychádza výška úroku na 10 %. Keďže úrok bol platený mesačne, mohli nastať prípady ročného úročenia až vo výške 100 %, čo už zjavne možno považovať za úžeru<sup>4</sup>.

Roku 374 p. n. l. bola zákonná výška úrokov stanovená na 1/24, t. j. na polovicu dovtedajšej sadzby. Roku 342 p. n. l. lex Genucia už zakázal akýkoľvek úrok. Prijatie lex Marcia približne v rovnakom čase však otázku výšky úroku skomplikovalo. Každopádne výška povoleného úroku v závere obdobia republiky bola stanovená na 12 % za rok. Tento úrok bol neskôr označený ako *usurae centesima*.

Predposlednou etapou vývoja úverového práva v starovekom Ríme je poklasické obdobie. Prvou právnou úpravou úrokovej miery z tohto obdobia je Konštantínova menová reforma, ktorá stanovila výšku úroku na 12,5 %. Táto úprava úroku sa udržala do nástupu Justiniána k moci, ktorého kódex znížil najvyššiu možnú úrokovú mieru na 6 % a zároveň obmedzil aj výšku úroku v námornej pôžičke, ktorá dovtedy nemala pevnú hranicu, na 12 %. Justiniánov kódex rozlišoval rôzne úrokové miery podľa spoločenského postavenia dlžníkov. Napr. bankári mali stanovenú úrokovú mieru na 8 %, kým osoby vysoko spoločensky postavené len 4 %. Právo pojustiniánske sa naopak pod vplyvom kresťanstva snažilo úrok úplne zakázať, resp. obmedziť.

V období feudalizmu sa postoj spoločnosti k pôžičkám a úrokom zmenil. Spoločnosť bola silne ovplyvnená učením cirkevných otcov. Podľa názoru Tomáša Akvinského akákoľvek obchodná činnosť za účelom dosiahnutia zisku je zlá, ak len nejde o zisk nevyhnutný na zaistenie životných prostriedkov. Tomáš Akvinský si kladie otázku: „*Je hriech dostať peniaze za ich požičanie, teda brať úžernický úrok?*“ A vzápätí si odpovedá: „*Získať úžernický úrok za požičané peniaze je samo o sebe nespravodlivé, keďže sa predáva niečo, čo neexistuje, a vytvára sa tak nezrovnateľnosť, ktorá odporuje spravodlivosti...je samo o sebe nespravodlivé požadovať peniaze za požičanie peňazí, lebo to je princíp úžery.*“<sup>5</sup>

Takýto náhľad na úročenie je v podstate typický pre celý stredovek, a to v celej Európe. V období feudalizmu cirkev rozdeľovala ľudí na 3 skupiny:

- ľudí, ktorí sa modlia – t. j. duchovných a cirkevných hodnostárov;
- ľudí, ktorí bojujú – t. j. rytierov;
- ľudí, ktorí pracujú – t. j. roľníkov a poddaných.

K tomuto deleniu však veľmi rýchlo pridala aj štvrtú – zatracovanú skupinu – úžerníkov, t. j. ľudí stvorených diablom. Podľa cirkevného učenia úžerníkovi Boh pred smrťou odňal hlas a takáto osoba sa nemohla vyspovedať ani prijať posledné pomazanie. K uvoľneniu nazerania na úžerníkov došlo až na prelome 14. a 15. storočia, kedy azda pod vplyvom nastupujúcej reformácie cirkev začala presadzovať myšlienku, že je schopná a ochotná odpustiť každému hriešnikovi.

Zákaz úročenia sa od začiatku obchádzal tak, že veritelia na zabezpečenie svojich pohľadávok žiadali založenie záložného práva na pozemok. Nešlo o klasickú hypotéku, právo užívania založeného pozemku v tomto prípade mal počas celej existencie dlhu veriteľ. Úrok bol

<sup>3</sup> V Ríme sa bežný rok delil na 10 mesiacov.

<sup>4</sup> URFUS, V.: *Právo, úvér a lichva v minulosti: uvolnění úvěrových vztahů na přechodu od feudalismu ke kapitalismu a právní věda recipovaného římského práva*. Brno 1975, str. 15..

<sup>5</sup> LE GOFF, J. *Peníze a život: ekonomika a zbožnost ve středověku*. Praha 2005, str. 23 – 25.

nahradený právom veriteľa užívať založený pozemok a brať z neho všetky úžitky<sup>6</sup>.

Výsadu poskytovať odplatné pôžičky mali len Židia. Tu treba poznamenať, že všetky právne úkony medzi Židmi a kresťanmi museli mať písomnú formu, museli byť uzavreté za spoluúčasti určitého počtu kresťanských i židovských svedkov a museli byť zabezpečené ručením<sup>7</sup>. Do zálohu mohli byť Židom dané hnutelnosti i nehnuteľnosti. Nehnuteľnosti sa dávali do ručného zálohu (okrem cirkevných rúch a krvavých šiat, ktoré nebolo možné založiť) na dobu jedného roka. Po uplynutí lehoty, ak nebol dlh vyplatený, mohol byť predmet zálohu predaný so súhlasom sudcu, ak jeho hodnota nepresahovala výšku pohľadávky. Ak veriteľ (Žid) predmet zálohu nepredal a ani mu nebol dlh vrátený do stanovenej lehoty 1 roka, stával sa predmet zálohu jeho vlastníctvom<sup>8</sup>. Založenú nehnuteľnosť mohol Žid držať a užívať, nesmel však vykonávať právomoc nad jej obyvateľstvom. Takýto majetok mohol od Žida vymeniť ktorýkoľvek kresťan<sup>9</sup>.

Čo sa týka úročenia, mali Židia právo žiadať týždenne 2 denáre z kapitálu 100 denárov, t. j. ročné úroky vo výške 100 %, a to aj vtedy ak neboli žiadne úroky dohovorené. Paradoxom je, že si mohli dohovoriť aj vyššie úroky<sup>10</sup>. Napriek istým obmedzeniam, ktoré boli kladené na právne úkony uzatvárané medzi kresťanmi a Židmi, pretrvával stav, že si kresťania, dokonca panovníci, bežne a dokonca veľmi často požičiavali od nich peniaze.

Čo sa týka samotného úročenia medzi kresťanmi, v Uhorsku bolo povolené až zákonným článkom 144/1647. Zákon zaviedol 6%-ný zákonný úrok, a to pred súdom i mimo neho, išlo však o ustanovenie dispozitívnej povahy. Ak v zmluve nebola výslovne stanovená odplatnosť pôžičky, ale bola dohodnutá lehota splatnosti tak, že ju určil dlžník, ak tento v deň splatnosti dlhu nesplnil, vznikala mu povinnosť platiť úroky z omeškania. Ak v zmluve neboli dohodnuté úroky, ani lehota splatnosti a nedošlo ani k súdnemu vyzvaniu dlžníka na zaplatenie, bol dlžník povinný platiť úroky z omeškania odo dňa, keď ho jeho veriteľ priateľsky požiadal plniť. Veriteľ však musel byť schopný dokázať existenciu zmluvy o pôžičke. Ak toho nebol schopný a súd ho zaviazal zložiť potvrdzujúcu prísahu, dlžník nebol povinný platiť žiadne úroky. Iba pre úplnosť – ak bola lehota splatnosti dohodnutá, veriteľ nemal právo ju skrátiť. Muselo sa plniť v dohodnutý deň. Výnimkou bol prípad, ak sa dlžník dostal do platobnej neschopnosti, alebo upadol do konkurzu, alebo ak hrozilo, že sa vystaňuje (vtedy mal veriteľ právo žiadať plnenie okamžite). Ani dlžník nemohol skôr plniť, ak veriteľ nechcel skôr prijať plnenie.

Každý úrok, ktorý presiahol výšku 6%, bol považovaný za úžernický a medzi kresťanmi bol zakázaný<sup>11</sup>. Za úžeru bol okrem toho považovaný aj prípad, ak niekto poskytol pôžičku osobe nezákonného veku, ktorá nedisponovala vlastným majetkom. V prvom prípade postačovalo dokázať, že dohodnutý úrok presiahol zákonom dovolenú hranicu, resp. že bola uzavretá dohoda o platení úroku či už vo forme peňažnej alebo naturálnej. Tí veritelia, ktorí požičali peniaze maloletej osobe, ktorá nedisponovala vlastným majetkom, boli trestaní stratou dlhu. Dlžník, ktorý si požičal v maloletom veku, nebol povinný pôžičku vrátiť, a to ani vtedy, ak medzitým zdedil otcovské majetky. Rovnako nebol povinný splatiť dlh z hazardnej hry. Ak

<sup>6</sup> HOMOKI – NAGY, M.: *Az 1795.-évi magánjogi tervezetek*, Szeged 2004, str. 202.

<sup>7</sup> KOLOMAN II/2.

<sup>8</sup> Žid. privilégium Belu IV., bod 26 – 27. Endlicher, Monumenta Arpadiana 476

<sup>9</sup> Žid. privilégium Belu IV., bod 24. Endlicher, Monumenta Arpadiana 476

<sup>10</sup> LUBY, Š.: *Dejiny súkromného práva*, Bratislava 1946, str. 151.

<sup>11</sup> Zák. čl. 51/1715, zák. čl. 120/1723.



však bolo možné dokázať, že mladistvý takouto pôžičkou získané peniaze investoval do nadobudnutého majetku alebo do majetku ženskej vetvy svojho rodu, a mal z toho prospech, bol povinný pôžičku vrátiť napriek svojmu veku.

Feudálne nazeranie na úročenie, poťažmo na úžerníctvo, sa v Uhorsku zmenilo začiatkom 19. storočia. Prvý právny predpis, ktorý reagoval na zmenené spoločenské pomery, bol zákonný článok č. 31/1868 o zrušení úžerníckych zákonov, prijatý dňa 20. 11. 1868 a vyhlásený v oboch komorách uhorského Národného zhromaždenia o 3 dni neskôr. Prvoradým ustanovením zákona bolo zrušenie všetkých dovtedajších maximálnych úrokových mier. Ak teda predtým bol maximálne dovoleným úrok vo výške 6%, teraz toto už neplatilo. Výšku úroku si mohli zmluvné strany do budúcnosti stanoviť podľa svojej ľubovôle, podmienkou však bola písomná zmluva. *A contrario* by vyplývalo, že ak sa zmluvné strany dohodli len ústne, maximálna výška úroku medzi nimi by nemala prevýšiť „feudálnych“ 6%, písomne sa však mohli dohodnúť na akomkoľvek úroku. Aj keď to výslovne v zákone stanovené nebolo, feudálne úžernícke zákony strácali platnosť len pre písomné ujednania medzi zmluvnými stranami.

Zákon umožňoval, aby sa zmluvné strany písomne dohodli na vyššom úroku, ako bol dovtedy povolený 6%-ný, alebo aby si dohodli plnenie v iných veciach ako v peniazoch, hoci aj omnoho viac kvalitných. Úroky zo splatných úrokov právny predpis dovolil žiadať len vtedy, ak sa na tom zmluvné strany výslovne dohodli, alebo ak sa pre neplatenie splatných úrokov začalo súdne konanie. Ak sa začalo vo veci súdne konanie, bolo možné žiadať úroky z úrokov len odo dňa podania návrhu na začatie konania.

Vážnou zmenou bolo zrušenie inštitútu tzv. zakázanej úžery, ktorá bola vo feudálnom práve postihovaná trestnoprávne. Po novom už nebolo možné začať trestné konanie, ktoré by smerovalo k potrestaniu úžery napr. stratou úroku alebo aj samotného kapitálu. Dlžníkovi však bolo ponechané oprávnenie žiadať súdnou cestou vrátenie sumy, ktorú už predtým vyplatil ako svoj dlh podľa dovtedajších predpisov.

Zákon zakazoval pokračovať v už začatých úžerníckych súdnych sporoch, či už petit požadoval stratu kapitálu, úroku, resp. potrestanie zakázanej úžery. Rozsudky, ktoré boli v takýchto veciach prijaté, ale ešte neboli vykonané, zákon zakazoval vykonať. Súdne spory, v ktorých dlžník požadoval vrátenie neprávom vyplatenej sumy, ak neboli začaté ako spory na vrátenie bezdôvodného obohatenia, mohli pokračovať len s týmto predmetom konania.

Zákon neumožňoval požadovať splatenie peňažných pôžičiek uzavretých pred jeho účinnosťou skôr, ako po uplynutí pol roka od jeho prijatia. Výnimkou bol prípad, ak zročnosť pohľadávky nastala už pred prijatím novej právnej úpravy. Právna úprava sa nevzťahovala na pôžičky uzavreté formou zmeniek.<sup>12</sup>

Prijatie zákonného článku 31/1868 vyvolalo „explóziu“ písomných pôžičiek s extrémne vysokými úrokovými sadzbami. To, čo v stredoveku bolo dovolené len Židom, totiž požičiavanie na 100% a vyšší úrok, bolo umožnené každému. Naoko liberálna právna norma však viedla k rozbujneniu úžery a k finančnej likvidácii mnohých ľudí. Preto uhorské Národné zhromaždenie už 26. marca 1877 prijalo novelu pôvodného zákonného článku 33/1868. Nová právna úprava bola verejne vyhlásená v Poslaneckej snemovni dňa 27. 3. 1877 a v Panskej snemovni 31. 3. 1877 pod číslom 8/1877.

---

<sup>12</sup> Zák. čl. 31/1868. Bližšie k textu zákona pozri Magyar Törvénytár, ročník 1868, str. 126n.

Po prvýkrát v uhorských právnych dejinách zákon presne definoval pojem úrok. V zmysle novej definície úrokom nerozumieme len vedľajšie plnenie dlhu v peniazoch, ale aj akúkoľvek vec alebo úžitok, ktoré je dlžník ochotný poskytnúť veriteľovi nad rámec splatenia, resp. úhrady kapitálu<sup>13</sup>. Súčasťami najvyššieho zákonom dovoleného úroku boli zmluvná pokuta, uhrádzaná suma ako aj všetky ostatné akcesorické záväzky.

Základnými ustanoveniami novely boli paragrafy, ktoré ustanovovali výšku maximálneho dovoleného úroku. Zákon za najvyššiu dovolenú úrokovú sadzbu stanovil 8%. Záložným právom bolo možné zabezpečiť len pohľadávky s úrokom neprevyšujúcim zákonom dovolenú maximálnu hranicu. V prípade prebiehajúceho súdneho sporu mohol sudca priznať účastníkovi konania maximálne 8%-ný ročný úrok.

Je zjavné, že po negatívnych skúsenostiach z minulých rokov, kedy maximálna úroková sadzba nebola stanovená, čo malo za následok právnu neistotu a vznik vysoko úžerníckych zmlúv, sa zákonodarca rozhodol vrátiť k praxi feudálneho súkromného práva, avšak maximálnu úrokovú sadzbu nepatrne zvýšil. Na druhej strane podobne ako v prípade pôvodného zákonného článku 31/1868, aj po novom ostalo v platnosti ustanovenie, podľa ktorého pre ústne uzavreté zmluvy ostávala v platnosti maximálna úroková miera vo výške 6% ročne.

S ustanoveniami týkajúcimi sa výšky maximálneho úroku veľmi úzko súviseli ustanovenia o charaktere listín, takýto úrok obsahujúcich. Verejnými listinami spísanými pred verejnými notármi mohli byť len také zmluvy, ktoré neobsahovali úrok vyšší ako 8%.

V prípade prebiehajúceho súdneho sporu zákon v § 3 ustanovil, že ak sa zmluvné strany nedohodli na výške úroku, sudca môže nariadiť zápis akcesorických záväzkov do Pozemkovej knihy len vtedy, ak ich hodnota neprevyší maximálne dovolenú ročnú úrokovú sadzbu. V prípade, že sa zmluvné strany dohodli na vyššom úroku ako je dovolený a vznikol spor ohľadom jeho výšky, sudca mohol prisúdiť víťazovi len istinu<sup>14</sup>.

Zákon sa nevzťahoval na úroky splatné pred dátumom jeho účinnosti, ale aj na také úroky, ktoré síce boli vyššie ako predpísaných 8% a stali sa splatnými neskôr ako zákon nadobudol účinnosť za predpokladu, že o takýchto vyšších úrokoch bolo predtým rozhodnuté súdnym rozsudkom alebo dohodou účastníkov konania formou súdneho zmieru. Ak bol úrok vyšší ako 8% zavedený v staršej zápisnici spísanej verejným notárom, nebránilo to jeho zníženiu na zákonom dovolených 8% s tým, že zápisnica si udržala status verejnej listiny. Zákon sa podobne ako jeho predchodca nevzťahoval na pohľadávky zo zmeniek a vzájomné obchodné pohľadávky registrovaných obchodníkov.

Zákonný článok 8/1877 nadobudol právnu účinnosť dňa 1. júla 1877 a jeho vykonaním bol poverený minister spravodlivosti.

Posledným uhorským zákonom, ktorý v 19. storočí priamo upravoval úžeru, bol zákonný článok 25/1883 o úžere a o škodlivých úverových úkonoch. Právna norma bola prijatá dňa 27. apríla 1883, publikovaná bola dňa 2. mája s tým, že účinnosť nadobudla okamžite okrem poslednej štvrtrej časti, ktorej účinnosť bola odložená o rok na 1. júl 1884. Zákon sa členil na štyri časti:

1. O prečine úžery (§§ 1 – 16);
2. O nedovolených spôsoboch zabezpečenia úverového právneho úkonu (§§ 17 – 18);

---

<sup>13</sup> § 2 zák. čl. 8/1877.

<sup>14</sup> § 6 zák. čl. 8/1877.

3. O úrokoch (§§ 19 – 21);
4. O krčmovom úvere (§§ 22 – 27).

Napriek logicky sa núkajúcemu začatiu rozboru zákona od § 1, si dovoľíme zmeniť poradie a začneme tými ustanoveniami, ktorých sa nová právna úprava prakticky nedotkla. Zákonný článok 25/1883 priamo odkazuje na predošlú normu (8/1877), ktorú čiastočne dopĺňa. Technicky teda ide o nepriamu novelu. V platnosti však ponecháva nosné časti predošlej normy, týkajúce sa maximálnej výšky úroku, t. j. ostala v platnosti maximálna úroková sadzba vo výške 8% ročne. Zákon č. 25/1883 však doplnil pôvodné ustanovenie § 4 zákona 8/1877 v tom smere, že sudca už nemohol nariadiť alebo vykonať exekúciu na splatenie alebo zabezpečenie záväzkov prevyšujúcich maximálnu dovolenú úrokovú mieru<sup>15</sup>. Po prvýkrát v uhorských dejinách bola zavedená tiež premlčateľnosť úrokov v prípade, ak si ich veriteľ nebude vymáhať dlhšie ako 3 roky. Premlčacia lehota sa zo zákona ukončovala v tom roku, kedy sa úroky mali stať právne vymáhateľnými<sup>16</sup>. Prechodné ustanovenie zákona upravilo premlčaciu lehotu tých úrokov, ktoré boli zročné pred prijatím zákonného článku 25/1883 tak, že sa končila v roku, kedy zákon nadobudol účinnosť<sup>17</sup>. Ustanovenia o premlčaní úroku sa nevzťahovali na úroky v peňažných ústavoch.

Prevažná väčšina právnej normy sa vracala ku kriminalizácii tzv. nedovolenej úžery – t. j. obnovoval sa právny stav platný pred rokom 1868. Bolo zjavné, že prílišná liberalizácia úverovej politiky z predošlých desaťročí bola chybou a nie všetko feudálne bolo zastaralé<sup>18</sup>. Prvá časť zákonného článku 25/1883 zaradila úžeru medzi prečiny. Za prečin sa však nemohla považovať činnosť registrovaných obchodníkov, ak nadobudli úver, ktorý inak nebol v súlade s ustanoveniami zák. čl. 25/1883. Skutková podstata prečinu bola definovaná v § 1 zákona nasledovne:

*„Kto využíjúc neskúsenosť, ľahkovážnosť alebo tieseň iného, poskytne úver alebo odklad plnenia s takými podmienkami, ktoré sú prostredníctvom prílišných majetkových výhod poskytnutých jemu alebo tretej osobe spôsobilé poskytnúť alebo vystupňovať hmotný úpadok dlžníka alebo jeho ručiteľa; alebo sú takého charakteru, že sa podľa okolností prípadu ukáže zjavný nepomer medzi službou a protislužbou: ten sa dopustí prečinu úžery a potresce sa odňatím slobody vo väznici<sup>19</sup> vo výmere od jedného do šiestich mesiacov a peňažným trestom vo výške od sto do dvoch tisíc forintov.*

*Okrem toho môže mu byť uložený spoločne alebo osobitne aj trest straty úradu a trest dočasného pozbavenia výkonu politických práv“<sup>20</sup>.*

Kvalifikovanú skutkovú podstatu úžery upravoval zákon č. 25/1883 v nasledujúcom ustanovení nasledovne:

---

<sup>15</sup> § 21 zák. čl. 25/1883.

<sup>16</sup> § 19 zák. čl. 25/1883.

<sup>17</sup> Nakoľko okrem ustanovení o krčmovom úvere nadobudol zákon účinnosť dňom vyhlásenia a zákon bol vyhlásený len niekoľko dní po jeho prijatí, môžeme z toho explicitne vyvodiť, že úroky, ktoré boli zročné pred jeho prijatím, sa premlčali v roku 1883.

<sup>18</sup> Len na vysvetlenie: ani po rozpade Rakúsko – Uhorska sa nezmenilo chápanie úžery ako niečoho protiprávneho. K liberalizácii v tomto smere sa už v krajine nikdy legislatíva nevrátila.

<sup>19</sup> Išlo o najľahšiu formu odňatia slobody, ktorá sa ukladala páchatelom, ktorí boli potrestaní kratším trestom odňatia slobody. Odsúdenec mal právo požiadať o krátkodobé opustenie ústavu, mohol pracovať mimo územia väznice, svoj voľný čas mohol tráviť podľa svojich predstáv, mal právo voľného pohybu po väznici.

<sup>20</sup> § 1 zákona č. 25/1883.

*„Kto si za účelom zamaskovania úžery získa vymôže predbežný rozsudok súdu alebo zmier účastníkov; alebo uzavrie fingovaný právny úkon alebo vystaví takú zmenku, ktoré obsahujú úžernícke ustanovenia; alebo si pod prísahou alebo iným potvrdením od zmluvnej strany, ktorá získala úver nechá na jej česť prisľúbiť splnenie povinnosti vyplývajúcej z úžernického právneho úkonu; alebo obchoduje s úžerníckymi právnymi úkonmi; alebo už bol v minulosti odsúdený za prečin úžery a od výkonu jeho posledného trestu ešte neuplynulo desať rokov: potresce sa odňatím slobody vo väznici vo výmere do dvoch rokov a peňažným trestom vo výške do štyritisíc forintov ako aj odňatím úradu a dočasným pozbavením výkonu politických práv.*

*Okrem toho ak je odsúdenec uhorský štátny občan a nepochádza z tej obce, v ktorej spáchal prečin úžery, môže byť vyhostený z územia tejto obce a ak je cudzincom, môže byť vyhostený z územia Uhorska.“<sup>21</sup>*

§ 3 zák. čl. 25/1883 upravuje tretí okruh konaní, ktorými sa bolo možné dopustiť prečinu úžery:

*„Trest upravený v predošlom ustanovení sa páchatelovi primerane uloží aj vtedy, ak ten poznajúc toto ustanovenie nadobudne úžernícku pohľadávku a prevedie ju na iného alebo si sám pre seba uplatní jej úžernícke výhody.“<sup>22</sup>*

Ako je zjavné, prečin úžery uhorské právo zakotvilo ako úmyselný kriminálny delikt. Počet konaní, ktoré mohli byť postihované ako úžera bol pomerne vysoký, najmä čo sa týka kvalifikovaných skutkových podstát – až 6, kým základná skutková podstata je len jedna. Zaujímavosťou je, že za kvalifikovanú skutkovú podstatu sa považuje recidíva, ktorá však musí byť spáchaná do 10 rokov od výkonu posledného trestu. Určite zaujímavé bolo ukladanie viacerých aj navzájom nepríbuzných trestov za to isté konanie, čo malo zjavne plniť funkciu odstrašenia.

Menej závažným konaním podľa ustanovení zák. čl. 25/1883 boli nedovolené spôsoby zabezpečenia úverového právneho úkonu. V prípade ich spáchania sa jednalo v zmysle zákona o priestupok. Skutkové podstaty boli nasledovné:

*„Kto si čestným zálohom, čestným slovom, prísahou alebo inak podobne od maloletých alebo takých osôb, u ktorých nesplnenie plnenia potvrdeného čestným slovom môže mať za následok stratu zamestnania nechá prisľúbiť splnenie povinnosti z iného úverového právneho úkonu ako je uvedený v §2 tohto zákona a tento sľub akokoľvek použije proti dlžníkovi: dopúšťa sa priestupku a potresce sa uväznením<sup>23</sup> vo výmere do dvoch mesiacov a peňažným trestom vo výške najviac tristo forintov<sup>24</sup>. Rovnako sa potresce aj ten, kto poznajúc túto skutkovú podstatu nadobudne takto zabezpečenú pohľadávku a uplatní ju proti dlžníkovi po nadobudnutí právnej účinnosti tohto zákona.“<sup>25</sup>*

Čo sa týka súdneho konania, pre prečin úžery bol príslušný súd kráľovskej stolice, pre priestupok nedovoleného zabezpečenia úverového právneho úkonu to boli kráľovské okresné sudy. Pri posudzovaní skutkových podstát tieto sudy neboli viazané ustanoveniami zákonov

<sup>21</sup> § 2 zákona č. 25/1883

<sup>22</sup> § 3 zákona č. 25/1883.

<sup>23</sup> Uväznenie je v uhorskom (a dnešnom maďarskom) právnom poriadku chápané ako trest odňatia slobody v trvaní od 1 dňa do 60 dní. Ukladá sa za priestupky a výnimočne za menej závažné trestné činy. V prípade uväznenia za priestupok nemôže byť uložený ako vedľajší trest verejnoprospešných prác.

<sup>24</sup> § 17 zákona č. 25/1883

<sup>25</sup> § 18 zákona č. 23/1883.

o úplnosti dôkazov. Inak vykazoval priebeh súdneho konania v oboch prípadoch určité špecifiká, ktoré neboli v „bežnom“ trestnom procese zaužívané.

Ak súd odsúdil obžalovaného za horeuvedené konania, svojim rozsudkom zároveň zrušoval právny úkon, na základe ktorého zistil naplnenie všetkých znakov uvedených skutkových podstát. Išlo teda o akési zmiešané konanie – trestné so znakmi civilného. Súd totiž v trestnom rozsudku zároveň vyslovil nasledovné zistenia civilnoprávneho charakteru:

1. veriteľovi patrí hodnota pohľadávky, ktorú poskytol dlžníkovi, a to v plnom rozsahu;
2. dlžníkovi súd prisúdil majetkový prospech, ktorý on sám alebo niekto iný previedol do vlastníctva veriteľa alebo inej osobe konajúcej v jeho mene ako aj úroky vo výške 6% odo dňa poskytnutia tohto majetkového prospechu.

Keby suma zistená súdom podľa vyššie uvedených pravidiel v prospech veriteľa znamenala navýšenie jeho pôvodnej pohľadávky, na zabezpečenie tohto navýšenia budú slúžiť zabezpečovacie prostriedky určené pôvodne na zabezpečenie pôvodného dlhu.

Súdne konanie v prípade horeuvedených konaní sa začínalo na základe súkromnej žaloby poškodeného, jeho manžela (manželky), zostupných alebo vzostupných príbuzných, poručníka alebo opatrovníka. Verejný žalobca sa v takýchto prípadoch len pridával k obžalobe. Obžaloba mohla byť podaná v subjektívnej premlčacej lehote 3 rokov<sup>26</sup>. V prípade, že v určitých regiónoch bola zistená chudoba spôsobená pravdepodobne nadmerným prebujnením úžery, mohol verejno-správny výbor príslušného municípie vec preskúmať a ak došiel k takému záveru, podal hlásenie Ministerstvu spravodlivosti, ktoré mohlo začať súdne konanie ex offio. Na rozdiel od súkromnej žaloby, ktorú nebolo možné stiahnuť, však takéto začatie konania z úradnej moci mohol minister vnútra vlastným rozhodnutím zastaviť.

Ak sa začalo trestné konanie za horeuvedené skutky, znamenalo to zastavenie všetkých civilných konaní vo veciach sporných pohľadávok. Civilné súdy mali povinnosť zaslať príslušnému trestnému súdu všetky svoje spisy v prebiehajúcich súvisiacich veciach. Pred nadobudnutím účinnosti príslušných trestných rozsudkov však neboli zastavené exekučné konania súvisiace so spornými pohľadávkami. Nedostatok dôkazov nebol dôvodom na odmietnutie začatia trestného konania. Ak však bolo začatie trestného konania zamietnuté z iného dôvodu, vec bola postúpená civilným súdom – kráľovským okresným súdom, ktoré mali konať podľa pravidiel sumárneho konania. Tieto súdy mali právo rozhodnúť o zrušení právnych úkonov, ak zistili existenciu všetkých znakov skutkových podstát podľa §§ 1 a 2 zákona. Navrhovať začatie sumárneho civilného konania mali právo tie isté osoby, ktoré inak mali právo navrhovať začatie trestného pokračovania. Ak páchatel vrátil niektorej z oprávnených osôb svoj neoprávnený majetkový prospech vzniknutý v dôsledku spáchania niektorého horeuvedeného skutku spoločne so 6%-ným úrokom odo dňa jeho nadobudnutia ešte pred podaním návrhu na začatie trestného konania, nemohlo sa trestné konanie začať.

Na záver pár poznámok k novovzniknutému tzv. krčmovému úveru. Zákon ním rozumel úver za služby spojené s čapovaním nápojov, či ubytovaním, ale vzťahoval sa aj na osoby, ktoré tieto služby v malom poskytujú nezákonne. Výška tohto úveru zo zákona nesmela byť nižšia ako 2 forinty a vyššia ako 8 forintov. Zákon zakazoval zabezpečenie splatnosti krčmového

---

<sup>26</sup> Podľa Trestného zákonníka č. 5/1878 premlčacia lehota na podanie súkromných žalôb v trestných veciach bola trojmesačná. S použitím zásady *lex posterior derogat legi priori* zákon č. 25/1883 stanovil v §9 druhá veta, že sa ustanovenia Trestného zákonníka na súkromné žaloby podľa jeho ustanovení nevzťahujú a v tomto jedinom prípade predĺžil subjektívnu premlčaciu lehotu na 3 roky.

úveru akýmkoľvek spôsobom. Kto toto ustanovenie porušil, dopúšťal sa priestupku, za ktorý mu hrozil trest odňatia slobody vo väznici vo výmere do 30 dní a peňažným trestom vo výške do 200 forintov. O spáchaní činu rozhodovali kráľovské okresné sudy.

Na záver už len jediná zaujímavosť. Druhá polovica 19. storočia v Uhorsku je obdobím počínajúcej maďarizácie, súvisiacej s presadzovaním maďarského jazyka. Ustanovenia zákonného článku 25/1883 o krčmovom úvere boli jedinou úradnou písomnosťou, ktorá zo zákona mala byť vyvesená v jednotlivých regiónoch Uhorska v tamojších jazykoch, aby sa verejnosť mohla s ich obsahom oboznámiť, a to každoročne znova a znova.

### ***Resume***

In the study, the author deals with three laws of Hungary, which were adopted in the 19th century and edited the concept of credit and usury. Legal Article 31/1868 was the first to allow interest in any amount. His amendment - leg. art. 8/1877 introduced interest at the rate of 8% a year as a reaction to abuse of the law in the previous period. Finally - the legal article 25/1883 returned to the criminalization of illegal usury. Even if it was penalized only on a weaker scale - at the level of offenses and violations - it was the way that predetermined the further direction of the concept of credit and interest in Hungary and, in essence, in our territory.

# *Usura v stredovekom kánonickom práve\**

Vojtech Vladár\*\*

## *Úvod*

Slovo „úžera“ odvodené z latinského pojmu *usura*, sa v dnešnom hovorovom i odbornom jazyku vyznačuje predovšetkým negatívnymi konotáciami. Kým v bežnej reči vyjadruje zavrhnutiehodné ľudské konanie spočívajúce v zneužívaní inej osoby prostredníctvom ukladania a vymáhania nepatrične vysokých úrokov pri pôžičke, v právnickom jazyku sa ním v súčasných právnych systémoch označuje prísne sankcionovaný trestný čin. Aj napriek tomu, že v predchádzajúcich storočiach malo uvedené latinské slovo odlišný obsah, vo verejnej mienke sa s ním obdobne spájali hanba a odsúdenie a v práve zostrené tresty. V historickoprávnom kontexte sa pod termínom *usura* malo na mysli uloženie úrokov na požičané peniaze, pričom toto poňatie bolo rozširované aj na iné právne úkony, ktoré obvykle smerovali k obídenu uvedeného zákazu. Tieto procesy boli aktuálne predovšetkým v období vrcholného a neskorého stredoveku, keď dochádzalo k enormnému rozvoju obchodných vzťahov, ktoré z hľadiska intenzity vyvrcholili za čias humanizmu a renesancie. Okrem právnických aspektov sa však v uvedenom inštitúte odzrkadľovali aj filozofické, teologické a rôzne ďalšie spoločenské elementy, neodlučiteľne tvoriace jeho obsah. Z právnického pohľadu prispeli k jeho definovaniu predovšetkým normy v tom čase najdôležitejšieho právneho systému kánonického práva, ktoré ho vymedzovali a aj ustanovovali spôsoby jeho trestnoprávneho postihu, za zohľadnenia noriem rímskeho (najmä justiniánskeho) práva, špecifikujúceho pojem pôžička (*mutuum*).<sup>1</sup> Okrem iných fenoménov možno na príklade tohto inštitútu demonštrovať neustálu schopnosť Katolíckej cirkvi prispôbovať sa kontinuálnemu rozvoju medziľudských vzťahov, respektíve spoločnosti ako takej. I keď totiž musela na jednej strane trvať na ochrane slabších a zneužívaných, zároveň zvolňovala z prísnosti svojich noriem v prospech celospoločenského vývoja. Hoci je táto tematika spracovaná vedcami analyzujúcimi kontinentálny právny systém pomerne slušne, viacero otázok zostáva stále nezodpovedaných a nezargumentovaných zo strany kánonistov.<sup>2</sup>

## *1. Historickoprávne základy*

Latinský pojem *usura* možno v modernom zmysle vnímať v troch definičných významoch: 1. prax požičiavania peňazí a zaťažovania iných prehnane vysokým alebo

---

\* Príspevok je výstupom z vedeckého grantu APVV-17-0022 s názvom „Rímsko-kánonické vplyvy na slovenské verejné právo“.

\*\* doc. JUDr. Mgr. Vojtech Vladár, PhD., Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, e-mail: vojtech.vladar@truni.sk

<sup>1</sup> Ako zaujímavosť možno uviesť, že anglický kardinál Robert de Courçon († 1219) napísal, že termín *mutuum* sa odvodzuje od slov „moje“ (*meum*) sa stáva „Tvojim“ (*tuum*), a naopak. Porov. De usura 15. Bližšie k tejto problematike pozri LAPIDUS, A. Information and Risk in the Medieval Doctrine of Usury during the Thirteenth Century. In *Perspectives on the History of Economic Thought*. 1991, Vol. 5, s. 8. V prípade, ak v ďalšom výklade neuvádzam za rokmi či storočiami nijaký ďalší špecifický odkaz, znamená to, že ide o rok, respektíve storočie „po Kristovi“ (po Kr.).

<sup>2</sup> Porov. HELMHOLZ, R. H. Usury and the Medieval English Church Courts. In *Speculum*. 1986, Vol. 61, No. 364, s. 364.

zákonom nedovoleným úrokom; 2. neúmerne alebo nezákonne vysoká úroková miera ukladaná na požičané peniaze; 3. úrok uložený alebo zaplatený za pôžičku.<sup>3</sup> Určite nie je prekvapivé, že tento problém bol aktuálny vo všetkých troch možných zmysloch už v časoch staroveku. Pokiaľ ide o spoločenský postoj k tomuto inštitútu, ten možno ilustrovať na príklade viacerých klasických diel, v ktorých boli úžerníci vždy predmetom ostrého výsmechu.<sup>4</sup> Z právnického hľadiska možno na základe spôsobu jeho regulovania demonštrovať postoj tej-ktorej society k ochrane slabších, ale častokrát tiež snahu zákonodarcov nezasahovať do rozvíjajúcich sa obchodných vzťahov, ktoré napomáhali rozvoju spoločenského blahobytu.<sup>5</sup> Ak by sme sa pozreli do vzdialenejšej histórie, väčšina náboženských systémov starovekého Blízkeho východu vrátane sekulárnych zákonníkov z nich vychádzajúcich ukladanie úrokov nezakazovali. V zásade totiž mali za živé, a teda schopné reprodukcie (podobne ako rastliny, zvieratá a ľudí), aj veci neživé.<sup>6</sup> O istej opatrnosti tamojších zákonodarcov však vypovedá skutočnosť, že aj keď boli medzi Mezopotámčami, Chetitmi, Feničanmi a Egyptanmi úroky dovolené, ich výšku stanovoval zákon.<sup>7</sup> Židia však na túto problematiku nazerali iným spôsobom.<sup>8</sup> V ustanoveniach Starého Zákona (*Testamentum Vetus*) napokon možno nájsť výroky proroka Ezechiela, ktorý takéto konanie zaradil na zoznam „odporných vecí“, a to spolu s najťažšími hriechmi ako znásilnenie, vražda, lúpež a modlárstvo.<sup>9</sup> Napriek tomu bolo ale požičiavanie na úrok zakázané len medzi židmi navzájom, nie príslušníkom iných národov.<sup>10</sup> Keďže nešlo o absolútny zákaz, bežná úroková miera bola v Judei stanovená približne na 12 % p. a., čo vychádzalo po prepočítaní na židovský kalendár približne na 13 % p. a.<sup>11</sup>

Klasickí grécki autori, z ktorých možno spomenúť predovšetkým filozofov Platóna (*Πλάτων*, † 347 pred Kr.) a Aristotela (*Αριστοτέλης*, † 322 pred Kr.), považovali požičiavanie na úrok za nemorálne a nespravodlivé.<sup>12</sup> Všetko pritom nasvedčuje tomu, že Gréci spočiatku úrokové sadzby pôžičiek regulovali. Keď s tým ale neskôr prestali, dlhy, ktoré sú dobre zdokumentované najmä u Aténčanov, vzrástli natoľko, že dlžníci začali byť predávaní do

<sup>3</sup> Porov. napríklad J. F. B. Usury. In *The American Law Register (1852–1891)*. 1865, Vol. 13, No. 6, s. 321 a ROOVER, R. de. The Scholastics, Usury, and Foreign Exchange. In *The Business History Review*. 1967, Vol. 41, No. 3, s. 257.

<sup>4</sup> Napríklad Marcus Annaeus Lucanus († 65 po Kr.) v diele *Pharsalia (De bello civili)* napísal: *Hinc usura vorax, avidumque in tempore faenus*. Porov. Phar. 50,1,180. Osobitne možno spomenúť aj slávne dielo *Νεφέλαι (Nubes)* od rímskeho dramatika Aristofana (*Αριστοφάνης*, † 386 pred Kr.). Porov. Nub. 1283n. Z novovekých čias zase hry Williama Shakespeara († 1616), ktorý obdobne pranieroval, s tradičným odkazom na klasické vzory, tento nešvár. Porov. Henry VI 1,3,1 a 2,1,1 a *The Merchant of Venice* 1,3. Bližšie k tejto problematike pozri napríklad HARRISS, G. L. Cardinal Beaufort: Patriot Or Usurer? In *Transactions of the Royal Historical Society*. 1970, Vol. 20, s. 129 a HODGE, W. B. On the Rates of Interest for the Use of Money in Ancient and Modern Times. Part II. In *The Assurance Magazine, and Journal of the Institute of Actuaries*. 1858, Vol. 7, No. 6, s. 320.

<sup>5</sup> Porov. HUDSON, M. How Interest Rates Were Set, 2500 BC–1000 AD: Máš, tokos and *faenus* as Metaphors for Interest Accruals. In *Journal of the Economic and Social History of the Orient*. 2000, Vol. 43, No. 2, s. 138.

<sup>6</sup> Bližšie k tejto problematike pozri napríklad HEICHELHEIM, F. M. *An Ancient Economic History*. 2 vol. Leiden : A. W. Sijthoff, 1964, s. 104–566.

<sup>7</sup> Porov. napríklad Cham. 48n.

<sup>8</sup> Bližšie k tejto problematike pozri napríklad JOHNSON, P. *A History of the Jews*. New York : Harper Collins Publishers, 1987, s. 172–173.

<sup>9</sup> Porov. Ez 18,13.

<sup>10</sup> Porov. Ex 22,25; Dt 23,19–20 a Lv 25,35–37. Okrem toho, samotný 15. žalm opísal obyvateľa Sionu ako toho, kto nepožičiava peniaze na úrok. Porov. Ž 15,5.

<sup>11</sup> Porov. HODGE, W. B. On the Rates of Interest for the Use of Money in Ancient and Modern Times. Part I. In *The Assurance Magazine, and Journal of the Institute of Actuaries*. 1857, Vol. 6, No. 6, s. 303.

<sup>12</sup> Porov. Leg. 742 a Pol. 1,10,11.



otroctva, čo viedlo k viacerým revoltám, respektíve snahám o dosiahnutie odpustenia všetkých dlhov.<sup>13</sup> Najmä na tomto pozadí poukazoval Aristoteles na krutosť a zhubné pomery súvisiace s praxou ukladania úrokov s cieľom dosiahnuť zisk. Aj preto peniaze považoval za neplodné, pričom očakávať ich rozmnožovanie kvôli ním samým označil za bláznovstvo.<sup>14</sup> Túto myšlienku rozvinul ďalej slovami, že ak peniaze produkujú ďalšie peniaze, je to nevyhnutne proti prírode, keďže nemôžu dať potomka ako živé bytosti.<sup>15</sup> Z toho dôvodu tiež zastával názor, že *usura* je opodstatnená najviac nenávidenou formou zarábania si, keďže produkuje zisk z peňazí samotných, nie z ich prirodzeného používania. Pokiaľ ide o úrokové miery, tie sa v Aténach predpokladali v rozmedzí od 10 do 36 % p. a. Rovnaký postoj k úrokom zastávali aj rímski literáti ako Cato (*Marcus Porcius Cato*, † 149 pred Kr.), ktorý ich, podobne ako Seneca (*Lucius Annaeus Seneca*, † 65), prirovnal dokonca k vražde.<sup>16</sup> Z právneho hľadiska považovali Rimania, zrejme po gréckom vzore, pôžičku za bezplatnú zmluvu. Napriek tomu však dovolili dohodnúť si k nej osobitnú doložku na zaplatenie úrokov, na ktoré neboli stanovené, pokiaľ ide o ich výšku, prakticky žiadne obmedzenia, čo viedlo k viacerým problémom podobným tým gréckym.<sup>17</sup> Aj v Ríme sa preto neustále objavovali sociálne pnutia medzi veriteľmi a dlžníkmi, ktoré ovplyvňovali politicko-ekonomický vývoj. Zákon dvanástich tabúl (*Lex duodecim tabularum*) napokon v polovici 5. storočia pred Kr. dovolil *unciarium faenus*, čo predstavovalo úrok vo výške jednej dvanástiny istiny, respektíve 8,33 % p. a.<sup>18</sup>

V tejto súvislosti je namieste uviesť, že aj v raných časoch Ríma existoval inštitút, na základe ktorého mohol dlžník, podobne ako v starovekom Grécku, upadnúť do otroctva. Ak totiž nebol schopný splniť svoje záväzky musel podstúpiť tzv. *nexum*, v súlade s ktorým prešiel celý jeho majetok do rúk veriteľa a on sám so ženou a deťmi do otroctva.<sup>19</sup> Aj keď *Lex Ganucia*, prijatá plebiscitom v roku 342 pred Kr., síce obsiahla absolútny zákaz ukladania úrokov, v neskoršej dobe bol opätovne dovolený úrok o výške 1 % mesačne, teda 12 % p. a. Hoci bola neskôr zákonná výška úrokových sadzieb znížená na *semiunciarium faenus*, naďalej

---

<sup>13</sup> Porov. Sol.

<sup>14</sup> V tejto súvislosti sa preslávil jeho výrok: *Pecunia pecuniam non parit*. Malo sa totiž za to, že ak sú peniaze prostriedkom výmeny, nemôžu byť zároveň aj prirodzeným zdrojom bohatstva. Porov. Pol. 1,1257a–1258a. Bližšie k tejto problematike pozri napríklad HODGE, W. B. On the Rates of Interest for the Use of Money in Ancient and Modern Times. Part II. In *The Assurance Magazine, and Journal of the Institute of Actuaries*. 1858, Vol. 7, No. 6, s. 313–319 a ROOVER, R. de. The Scholastics, Usury, and Foreign Exchange. In *The Business History Review*. 1967, Vol. 41, No. 3, s. 259.

<sup>15</sup> Porov. Pol. 1,1256. Ako zaujímavosť možno uviesť, že grécke slovo *tóκος* znamenalo „dieťa“ alebo „potomka“, odvodené teda „úrok“. Rovnakou iróniou preto je, že latinský termín *faenus*, označujúci pôžičku peňazí, sa obdobne spája s úrodnosťou alebo plodnosťou (prefix *fe-*). V tejto súvislosti je zároveň potrebné poznamenať, že Gréci, ani Rimania nerozlišovali medzi úrokom a úžerou. Bližšie k tejto problematike pozri GEST, J. M. The Influence of Biblical Texts upon English Law. In *University of Pennsylvania Law Review and American Law Register*. 1910, Vol. 59, No. 1, s. 24 a HUDSON, M. How Interest Rates Were Set, 2500 BC–1000 AD: Máš, tokos and *faenus* as Metaphors for Interest Accruals. In *Journal of the Economic and Social History of the Orient*. 2000, Vol. 43, No. 2, s. 155.

<sup>16</sup> Porov. Off. 2,25 a Ben. 7,10.

<sup>17</sup> To znamená, že zo samotnej pôžičky nevyplýval žiadny nárok na úroky (*usurae*). Ten však mohol byť dohovoréné osobitnou formálnou zmluvou (*stipulatio usurarum*) alebo nováciou (*novatio*), v ktorej sa požičaný kapitál zväčšil o úroky (*stipulatio sortis et usurarum*). Porov. REBRO, K. – BLAHO, P. *Rímske právo. Štvrté prepracované a doplnené vydanie*. Bratislava : Iura edition, 2010, s. 378–379.

<sup>18</sup> Porov. Ann. 6,16.

<sup>19</sup> Porov. ARNOLD, T. *History of Rome. Vol. I*. London : T. Fellowes, 1857, s. 136–139.

dochádzalo k zadlžovaniu, čo obdobne viedlo k viacerým prejavom nespokojnosti.<sup>20</sup> Zákonná výška úroku bola regulovaná aj za diktatúry Lucia Cornelia Sullu († 78 pred Kr.), pričom dovolená bola tzv. *centesima* o výške 1 % mesačne.<sup>21</sup> V nadväznosti na to niektorí bádatelia predpokladajú vydanie *Lex Iulia de faenore* diktátorom Gaiom Iuliom Caesarom († 44 pred Kr.).<sup>22</sup> Po dobytí Egypta v roku 31 pred Kr. úroky v Ríme padli na výšku od 4 do 6 % p. a., zatiaľ čo za cisára Alexandra Severa (222–235) malo ísť o pokles na 4 % p. a. Cisár Justinian (Justinianus, 527–565) neskôr ustanovil všeobecné pravidlo, podľa ktorého bola maximálna sadzba úrokov redukovaná tak, že ich zákonná výška nesmela prekročiť 8 % p. a. u obchodníkov, 6 % p. a. u bežných občanov, pričom pri vznešených osobách boli dovolené len úroky o výške 4 % p. a. Len pri námornom poistení prichádzala do úvahy výška úroku o hodnote 12 % p. a.<sup>23</sup> Cisárska zbierka Baziliky (*βασιλικὰ νόμιμα*) z obdobia okolo roku 888 nakoniec obsahla úplný zákaz ukladania úrokov. Je pritom zrejmé, že sa tak stalo pod vplyvom kresťanstva a cirkevných Otcov, ktorí konštatovali hriechnosť takéhoto konania.<sup>24</sup>

Pokiaľ ide o kresťanské náboženstvo a rané kánonické právo, k pojmu *usura* sa v kontexte normy pozitívneho Božieho práva nepriamo vyjadril už samotný Boží Syn Ježiš Kristus. Urobil tak v slávnej Reči na hore (*sermo Domini in monte*), v ktorej nariadil svojim žiakom požičiavať bez očakávania čohoľvek na oplátku.<sup>25</sup> Viacerí autori však toto ustanovenie vnímali len v zmysle všeobecného napomenutia k láskavosti k svojim bližným.<sup>26</sup> Najmä na tomto základe sa zdôrazňovalo, že cirkevní Otcovia odsudzovali do 4. storočia ako konanie proti milosrdenstvu a ľudskosti len požičiavanie na úrok chudobnému alebo bližnému v núdzi.

<sup>20</sup> Porov. Liv. 7,27. Monopolizácia peňazí a pôdy v rukách veriteľov sa napokon prejavila v rastúcom počte poľnohospodárov, ktorí upadali do dlhovej poroby. Toto viedlo k istej irónii, keď rímski spisovatelia zobrazovali uvedený pojem spôsobom diametrálne odlišným od jeho základného zmyslu. Ako zaujímavosť možno uviesť, že keď Titus Livius († 17) rekonštruoval rímsku dlhovú revoltu, ktorá viedla v roku 326 pred Kr. k zrušeniu otroctiev vzniknutých na základe neschopnosti platiť dlhy, znázornil dav búriaci sa v proteste proti starému úžerníkovi Luciovi Papiriovi, ktorý zneužíval chlapca ponechaného namiesto dlhu ako ručný záloh (*pignus*), označujúc chlapcov mladistvý vek za úrok pridaný k pôžičke. Porov. Liv. 8,28. Najmä na tomto pozadí sa malo za to, že *usura* súvisí predovšetkým so zneužívaním chudobných, čo neskôr našlo svoje vonkajšie vyjadrenie v zmene statusu slobodných kolónov na nevoľníkov. Predovšetkým tieto procesy napokon predznamovali prechod od starovekej koncepcie spoločnosti k feudálnemu stredoveku. Bližšie k tejto problematike pozri napríklad YOUNG, F. Christian Attitudes to Finance in the First Four Centuries. In *Epworth Review*. 1977, No. 4.3, s. 81–82.

<sup>21</sup> Napriek tomu je preukázané, že viaceré vtedajšie osobnosti požičiavali na úrok oveľa vyšší. V tejto súvislosti možno spomenúť napríklad Gnaea Pompeia Magna († 78 pred Kr.). Bližšie k tejto problematike pozri HODGE, W. B. On the Rates of Interest for the Use of Money in Ancient and Modern Times. Part I. In *The Assurance Magazine, and Journal of the Institute of Actuaries*. 1857, Vol. 6, No. 6, s. 309–310.

<sup>22</sup> Porov. BCiv. 3 a Suet. Iul. 62.

<sup>23</sup> Porov. D 22,1–2.

<sup>24</sup> Porov. GEST, J. M. The Influence of Biblical Texts upon English Law. In *University of Pennsylvania Law Review and American Law Register*. 1910, Vol. 59, No. 1, s. 24. Viacerí bádatelia postrehli, že v každej novej starovekej spoločnosti boli zákonné úrokové sadzby stále nižšie a nižšie. Mnohí ekonómovia preto zastávali názor, že výška úrokov vlastne odrážala produktivitu a potenciálnu možnosť dosiahnutia zisku v tej-ktorej komunite. Najmä z toho dôvodu nemecký ekonomický historik Wilhelm Georg Friedrich Roscher († 1894) tieto procesy, nie celkom opodstatnene, stotožnil s „pokrokom civilizácie“. Podľa jeho náhľadov totiž úrokové sadzby klesali kvôli zníženiu podnikateľského rizika, čo malo súvisieť s rozvinutím spoločenskej stability, efektívnosťou trhu a istotou návratnosti poskytnutých úverov. Porov. ROSCHER, W. G. F. *The Principles of Political Economy*. Chicago : Callaghan, 1878, Vol. I., s. 270 a Vol. II., s. 111 a HUDSON, M. How Interest Rates Were Set, 2500 BC–1000 AD: Máš, tokos and *faenus* as Metaphors for Interest Accruals. In *Journal of the Economic and Social History of the Orient*. 2000, Vol. 43, No. 2, s. 132 a 141.

<sup>25</sup> Porov. Lk 6,34–35 a 38.

<sup>26</sup> Niektorí autori vrátane pápeža Benedikta XIV. (*Benedictus*, 1740–1758) však verili v existenciu patristickej tradície považujúcej zakazujúce pasáže Svätého Písma (*Scriptura Sacra*) za univerzálne aplikovateľné. Porov. De syn. dioc. 10,4,6.

Zmena rétoriky u Otcov 4. a 5. storočia mala potom súvisieť s morálnym úpadkom vtedajšej spoločnosti. Podľa mnohých bádateľov ju ale nemožno vnímať v kontexte vyjadrenia všeobecnej doktríny, od ktorej by sa nedalo odchyliť.<sup>27</sup> Aj neskorší cirkevní Otcovia tento inštitút napokon odmietli len v prípade zneužívania nešťastia iného. Najmä z tohto dôvodu neprekvapuje, že uvedené authority sa vo svojich pojednaniach vôbec nezaoberali dovolenou výškou úroku. Z hľadiska raného kánonického práva zavrhlí prvé koncily na prvom mieste klerikov požičiavajúcich na úrok, pričom toto ustanovenie možno nájsť už v 44. kánone zbierky *Canones apostolorum*, záveroch Koncilu z Arles (r. 319, can. 12) a najmä v známom 17. kánone Prvého nicejského koncilu (r. 325). Aj keď 20. kánon Elvírského koncilu (r. 306) trestal popri degradovaní duchovných prísnymi trestami aj laikov, viacerí bádatelia jeho autenticitu spochybňujú. I z toho dôvodu možno konštatovať, že relevantné kánonickoprávne zákazy sa týkali prakticky výlučne duchovných a táto situácia pretrvala až do 5. storočia.<sup>28</sup>

## 2. Stredoveké kánonické právo

Počas stredoveku, ktorý bol obdobím najintenzívnejšej spolupráce medzi Cirkvou a štátom, mali záujem na ochrane pred negatívami z požičiavania na úrok predstaviteľa oboch právne dokonalých spoločností (*societates iuridicae perfectae*). Z pohľadu Katolíckej cirkvi boli všemožne akceptované nielen už spomenuté slová Ježiša Krista, ale taktiež závery Prvého nicejského koncilu. Aj keď jeho Otcovia zakázali požičiavať na úrok len kléru, niektoré dôležité partikulárne synody sa postarali o rozšírenie tohto zákazu na všetkých ľuďoch. Ako sme už spomenuli, ešte na začiatku 4. storočia mala byť táto norma uzákonená na hispánskom Elvírskom koncile a neskôr tiež na africkom Prvom kartáginskom koncile.<sup>29</sup> Tieto závery sa v rovine univerzálneho kánonickoprávneho zákonodarstva podarilo v 5. storočí úspešne presadiť pápežovi Levovi I. (*Leo Magnus*, 440–461), pričom v 7. storočí ich výslovné akceptovali i viaceré partikulárne galské koncily, ako napríklad Koncil v Clichy.<sup>30</sup> V 8. storočí sa touto agendou zaoberal aj pápež Hadrián I. (*Hadrianus*, 772–795), ktorý presadil predmetné postuláty do anglického partikulárneho cirkevného práva, ale taktiež do svetského zákonodarstva jedného z najvýznamnejších a najvplyvnejších svetských panovníkov vôbec Karola Veľkého (*Carolus Magnus*, *Charlemagne*, 768/800–814).<sup>31</sup> Uvedený zákaz bol totiž

<sup>27</sup> Porov. napríklad Ambrosius, *De off. min.* 3,6.

<sup>28</sup> Laikov požičiavajúcich na úrok však mali karhať aj Otcovia Prvého kartáginského koncilu (r. 345, can. 12). Porov. VERMEERSCH, A. *The Catholic Encyclopedia*. New York : Robert Appleton Company, 1912, heslo: usury. Ako zaujímavosť možno uviesť, že ukladanie úrokov zakazuje aj islamské náboženstvo. Porov. napríklad Korán 2,275–276.

<sup>29</sup> Porov. Ioannes Dominicus Mansi, *Conc.* 2,9.

<sup>30</sup> Porov. *Ep.* 4 a *Concil. Clip.* 1.

<sup>31</sup> Pápežské snahy o ovplyvnenie rímskeho práva v cirkevných záležitostiach možno ilustrovať konaním Hadriána I., ktorý poslal s cieľom pomôcť pri reforme franskej cirkvi v roku 774 Karolovi Veľkému tzv. *Codex Dionysii*. Ten pozostával zo zbierky Dionýziana (*Collectio Dionysiana*, *Codex canonum*), do ktorej bola zapracovaná kompilácia *Avellana*. Franský cisár mal potom tento kódex promulgovať v roku 802 ako ríšsky zákon pod názvom *Codex Hadrianus*, ktorý bol od toho času známy aj ako Dionýzio-Hadriána (*Dionysio-Hadriana*, *Liber canonum Dionysio-Hadrianus*). Táto kompilácia bola preukázateľne používaná v Itálii, Franskej ríši, Hispánii, Afrike i Írsku a nadobudla značný vplyv na cirkevno-právny vývoj na Západe. Oblúbe sa však tešila aj na kresťanskom Východe a stala sa predlohou pre mnohé ďalšie zbierky. Samotný Dionýz, ktorý je zároveň autorom kresťanského letopočtu, počítaného od narodenia Ježiša Krista (r. 540), sa jej zostavením zaradil medzi najdôležitejšie osobnosti histórie kánonického práva. Bližšie som sa týmito kompiláciami zaoberal v diele VLADÁR, V. *Dejiny cirkevného práva*. Praha : Leges, 2017, s. 154. V tejto zbierke sa nachádza aj verzia spomenutého 17. kánonu Prvého nicejského koncilu, ktorý zakazoval klerikom požičiavať na úrok alebo iné podobné transakcie vedúce k hanebnému zisku

v jeho Ríši, v duchu záverov Leva I. Veľkého, rozšírený aj na laikov, čo bolo prvý raz reflektované dôležitou synodou konanou v Aachene (*Aquisgranum*) 23. marca 789. Kráľ tu priamo citoval závery starších partikulárnych koncilov i ustanovenia uvedeného pápeža a zakázal požičiavať na úrok všetkým obyvateľom svojej Ríše (*omnino omnibus*).<sup>32</sup> Neskôr v roku 806 na koncile v Nijmegene (*Niumaga, Noviomagus*), ktorý bol osobitne dôležitý pre karolínsku ekonomickú reformu, Karol Veľký obnovil zákonodarstvo proti požičiavaniu na úrok a vydal ďalšiu kapituláriu definujúcu pojem *usura* v širokom poňatí.<sup>33</sup> Tu vymedzil, že k nej dochádza vtedy, „keď je viac požadované späť, než to, čo je dávané“. Hoci uvedený prameň pravdepodobne bezvýhradne odkazoval v zmysle zásady *ubi non est mutuum, ibi non est usura*, len na zmluvy z pôžičiek (*mutuum*), použitá terminológia bola dostatočne široká na spochybnenie morálnosti ziskov aj z iných kontraktov, a to najmä z výmenného obchodu (*permutatio*), nájmu (*locatio conductio rei*) a kúpnej zmluvy (*emptio venditio*).<sup>34</sup>

Cirkevný postoj proti požičiavaniu na úrok, podoprený argumentmi Svätého Písma, cirkevných Otcov a rozhodnutiami pápežov i dôležitých koncilov, ktorý bol podporený svetskou autoritou Karola Veľkého, tak našiel čoskoro svoje odzrkadlenie nielen v partikulárnom kánonickom, ale taktiež v sekulárnom práve takmer na celom európskom kontinente. V súvislosti s predmetnou témou je namieste uviesť, že súbežne s definíciou pojmu *usura* predstavilo karolínske zákonodarstvo taktiež základy koncepcie *lucrum turpe*, teda tzv. hanebného zisku, o ktorom sa obdobne hovorilo už počas rokovaní Prvého nicejského koncilu.<sup>35</sup> Tento inštitút bol aplikovateľný na väčšinu vtedajších obchodných transakcií, pričom jeho praktické uplatňovanie predpokladalo rozširujúci výklad. Kapitulária Karola Veľkého ho konkrétne definovala ako pokus dosiahnuť zisk nečestne prostredníctvom podvodov rôzneho druhu.<sup>36</sup> *Lucrum turpe* tak v najširšom zmysle zahŕňalo všetky formy chamtivosti a bolo ho možné prakticky stotožniť s hriechom lakomstva (*cupiditas*).<sup>37</sup> Z hľadiska praxe sa tento inštitút najčastejšie spájal so zločinmi ako simónia, *usura* a rôzne cenové špekulácie.<sup>38</sup> Aj špekulácie s cenami sa Karlovcami napokon pokúsili obmedziť práve za pomoci legislatívy zameranej proti požičiavaniu na úrok.<sup>39</sup> Aj preto spomenutá kapitulária z roku 806 nariadila všetkým zámožným laikom a duchovným, s odôvodnením zlepšenia

---

(*lucrum turpe*). *Usura* bola v tomto kontexte definovaná ako branie úroku nielen pri pôžičkách peňazí, ale taktiež pri vypožičaní (*commodatum*) komodít ako víno alebo obilie. Keďže súčasťou viacerých germánskych zákonníkov boli aj ustanovenia rímskeho práva, bolo nevyhnutné vysporiadať sa aj s nimi a uviesť ich do súladu s ideálmi kánonického práva. Na tomto pozadí boli vo Franskej ríši zakázané dve rímskoprávne praktiky dovoľujúce úrok (*centesima* a *sescuplum*). Kým *centesima* predstavovala normálnu výšku úroku rovnajúcu sa 1 % mesačne, respektíve 12 % p. a., *sescuplum* spočívalo vo vrátení jednej celej a polovice požičaného. Porov. Admon. gen. Bližšie k tejto problematike pozri BALDWIN, J. W. *The Medieval Theories of the Just Price: Romanists, Canonists, and Theologians in the Twelfth and Thirteenth Centuries*. In *Transactions of the American Philosophical Society. New Series*. 1959, Vol. 49, No. 4, s. 32.

<sup>32</sup> Porov. Admon. gen.

<sup>33</sup> Porov. Cap. mis. Nium. 11.

<sup>34</sup> Porov. CARPIO, G. *Handbook of Key Global Financial Markets, Institutions, and Infrastructure*. Boston etc. : Elsevier, 2013; SCHUMPETER, J. *History of Economic Analysis*. London : George Allen and Unwin, 1954, s. 3n a SCHAUB, F. *Der Kampf Gegen den Zinswucher, Ungerechten Preis und Unlautern Handel im Mittelalter: Von Karl dem Groszen bis Papst Alexander III*. Wien, etc. : Herder, 1905, s. 72.

<sup>35</sup> Porov. Conc. Nic. prim., can. 17.

<sup>36</sup> Porov. Cap. mis. Nium. 15.

<sup>37</sup> Porov. Conc. Mog. 14 a Cap. mis. Nium. 13.

<sup>38</sup> Porov. Conc. Chal. 5, Conc. Aquisgr. 8 a Conc. Duroc. 32.

<sup>39</sup> Porov. DOPSCH, A. *Wirtschaftsentwicklung der Karolingerzeit*. Köln – Graz : Böhlau, 1962, s. 266.

nedostatkového stavu v Ríši, zabezpečovať svoje domácnosti (*familia*) prioritne zo zdrojov pochádzajúcich z ich vlastných regiónov. Až potom, čo by po postaraní sa o svojich nevoľníkov zistili, že im stále zostáva nadbytok produkcie, mohli tento tovar predať za cenu, ktorá však obdobne nemohla prekročiť istú stanovenú mieru.<sup>40</sup> Ako zaujímavosť možno uviesť, že pri inej príležitosti sa Karlovci dokonca pokúsili nastaviť ceny základných potravín ako ovos, žito a pšenica, s čím išla ruka v ruke aj ich snaha o štandardizovanie mierok.<sup>41</sup>

Zákony zakazujúce požičiavanie na úrok napokon pretrvali po celé stáročia, a to v podobe vymedzenej karolínskym zákonodarstvom. Takto ich totiž akceptoval aj otec kánonického práva ako vedy (*scientia iuris canonici*), Gracián (*Gratianus*), ktorý okolo roku 1140 spísal svoj Dekrét (*Decretum Gratiani*, respektíve *Concordia discordantium canonum*).<sup>42</sup> Tomu sa podarilo viac-menej definitívnym spôsobom nastaviť podobu viacerých kánonickoprávnych inštitútov, pričom jedným z nich bola aj *usura*, ktorá bola v tom čase, ako nepresne uvádzajú viacerí autori, považovaná za jednu „z najznámejších ekonomických heréz“.<sup>43</sup> Gracián zaradil viaceré texty pojednávajúce o tomto prostriedku na koniec 46. a na začiatok 47. dištinkcie prvej časti svojho diela.<sup>44</sup> Nasledujúc chronologicky myšlienky svojich predchodcov deklaroval absolútny zákaz požičiavania na úrok všetkým stupňom klerikov vrátane príslušných trestov.<sup>45</sup>

---

<sup>40</sup> Porov. Cap. mis. Nium. 18.

<sup>41</sup> Porov. Conc. Francof. 4 a Cap. mis. Nium. 18.

<sup>42</sup> Porov. SHERMAN, Ch. P. A Brief History of Medieval Roman Canon Law in England. In *University of Pennsylvania Law Review and American Law Register*. 1920, Vol. 68, No. 3, s. 243.

<sup>43</sup> Porov. BALDWIN, J. W. The Medieval Theories of the Just Price: Romanists, Canonists, and Theologians in the Twelfth and Thirteenth Centuries. In *Transactions of the American Philosophical Society. New Series*. 1959, Vol. 49, No. 4, s. 35.

<sup>44</sup> V origináli: *Non licet fenerari ministris altaris, vel in sacerdotali ordine constitutis vel usuras, vel lucra, que sescupla dicuntur, accipere*. D. 47, c. 9. *Sicut non suo, ita nec alieno nomine aliquis clericorum exercere fenus attemptet. Indecens enim est crimen suum commodis alienis impendere et exercere. Fenus autem hoc solum aspicere et exercere debemus, ut quod hic misericorditer tribuimus, a Domino, (qui multipliciter et in perpetuum mansura tribuit), recipere valeamus*. D. 47, c. 10. *Quod autem in fine huius capituli usurarii ordinari prohibentur, inde est, quia usuram exercentes cupiditati deservire probantur; cupidi autem ab Apostolo ordinari prohibentur, quia tales facile a iusto deviant*. D. 47, d. a. c. 1.

<sup>45</sup> Cirkevné zákonodarstvo tento delikt v zásade trestalo samočinnou exkomunikáciou *ipso facto et ipso iure*, pričom klerici zároveň prichádzali o svoje úrady a hodnosti. Na obnovenie statusu plnoprávneho člena Katolíckej cirkvi bolo pritom potrebné vykonať reštitúciu všetkého nespravodlivo získaného. Bližšie k tejto problematike pozri McLAUGHLIN, T. P. The Teaching of the Canonists on Usury (XII, XIII and XIV Centuries). In *Mediaeval Studies*. 1939, Vol. 1, s. 81–146 a NOONAN, J. T. *The Scholastic Analysis of Usury*. Cambridge : Harvard University Press, 1957, s. 177–196. Požičiavanie na úrok zároveň predstavovalo iregularitu ku kňazskému sväteniu. Porov. D. 47, c. 1–4. Z hľadiska neskoršieho vývoja rozhodli Otcovia Tretieho lateránskeho koncilu (*Concilium Lateranense tertium*, r. 1179, can. 24), v nadväznosti na zákonodarstvo Druhého lateránskeho koncilu (r. 1139, can. 13), že tomu, kto požičiava na úrok majú byť odoprené sviatosti i kresťanský pohreb. Pápež Klement V. (*Clemens*, 1305–1314) potom v roku 1311 na Viennskom koncile (*Concilium Viennense*, r. 1311–1312) deklaroval, že ak nejaký kresťan zatvrdilo zotrúva pri závere, že na praxi požičiavania na úrok nie je nič hriešne, má byť potrestaný ako heretik. Porov. Clem. 5,5. Štvrtý lateránsky koncil (r. 1215, can. 27) napokon odsúdil „prehnané a nemierne úroky“ (*graves et immoderatas usuras*), pričom toto ustanovenie rozšíril dokonca aj na židov. Porov. X 5,19,18. Cirkevné zákonodarstvo išlo tak ďaleko, že klerik mal byť exkomunikovaný a suspendovaný z úradu aj v prípade, ak by vyslúžil takémuto delikventovi kresťanský pohreb alebo prijal od neho almužnu. Porov. Sext. 5,5,2. Vo všeobecnosti bolo totiž akceptované, že kresťanské milodary chudobným majú pochádzať z dobier získaných legitímne, nie z úrokov alebo iného skazeného zdroja. Bližšie k tejto problematike pozri PULLAN, B. Protestants, and the Poor in Early Modern Europe. In *The Journal of Interdisciplinary History*. 2005, Vol. 35, No. 3, s. 444. Exkomunikáciou boli potom klerici i laici trestaní aj vtedy, ak prenajali majetok tomu, kto požičiava na úrok. Porov. Sext. 5,5,1. Bližšie k tejto problematike pozri MOEHLMAN, C. H. The Christianization of Interest. In *Church History*. 1934, Vol. 3, No. 1, s. 6–7 a HEMHOLZ, R. H. *The Oxford History of the Laws of England. Vol. 1. The Canon Law and Ecclesiastical Jurisdiction from 597 to the 1640s*. Oxford : Oxford University Press, 2004, s. 378. Aj keď židom nebolo z dôvodu absencie personálnej príslušnosti

O vplyve franského práva na autora Dekrétu vypovedá skutočnosť, že relevantný kánon Prvého nicejského koncilu použil vo verzii prebranej zo zbierky Dionýzio-Hadriana.<sup>46</sup> Ešte dôležitejšie normy však predložil v druhej časti svojho diela, a to konkrétne v štrnásťtej kauze, v rámci jej tretej a štvrtej otázky. Ani na tomto mieste sa pritom nevyhol vplyvom franského práva, vychádzajúc pri definovaní pojmu *usura* z kánonu zachovávaného v starších cirkevnoprávnych kompiláciách takmer bez zmeny už takmer 300 rokov.<sup>47</sup> Aj Gracián preto zastával názor, že k tomuto kánonickoprávnomu deliktu dochádza vtedy, keď sa požaduje späť viac, než čo bolo dané.<sup>48</sup> Uvedenému vymedzeniu predchádzali tri patristické texty, ktoré mali napomáhať správnej interpretácii jeho myšlienok. Z nich možno za najdôležitejší označiť výrok cirkevného Otca Ambrózia (*Aurelius Ambrosius*, † 397), ktorý zdôraznil, že tento delikt sa netýka len peňazí, ale môže byť spáchaný aj iným spôsobom. Malo sa totiž za to, že pod pojmom *usura* treba rozumieť čokoľvek, čo prekračuje istinu, bez ohľadu na to, ako to bude pomenované.<sup>49</sup>

Najmä na uvedenom pozadí pristúpil Gracián v štvrtej otázke k rozšíreniu možnosti aplikácie predmetného inštitútu na väčší počet osôb i transakcií. Na úvod pritom opätovne spomenul viackrát spomínaný 17. kánon Prvého nicejského koncilu proti požičiavaniu na úrok klerikmi, tentoraz vo verzii prebranej zo Pseudo-izidoránskych dekretálií (*Compilatio pseudo-Isidoriana*).<sup>50</sup> S cieľom rozšíriť zákaz prijímať úroky aj na laikov potom uviedol stanovisko pápeža Leva I. Veľkého, ktorý, ako sme už spomenuli, významne ovplyvnil aj karolínsku legislatívu.<sup>51</sup> Autor Dekrétu navyše pridal kánon, podľa ktorého mohol klerik požičiavajúci peniaze akceptovať platbu v tovare len za predpokladu, ak sa takýmto spôsobom neprijímala

---

kánonickoprávnych noriem pápežmi zakazované požičiavať peniaze na úrok, z tohto prístupu možno uviesť viaceré výnimky. V roku 1198 tak napríklad Inocent III. (*Innocentius*, 1198–1216) v dekretálii *Post miserabilem* vydal všeobecný zákaz požičiavania peňazí so špecifickým odkazom na židov, ktorí mali, rovnako ako kresťania, odpustiť úroky účastníkom krížovej výpravy. Porov. X 5,19,12. Tento postulát bol potom viackrát zopakovaný v dekretáliách *Graves orientalis terrae*, *Nisi nobis dictum*, *Quia maior* a *Ad liberandam*, ako aj v už spomenutých záveroch Štvrtého lateránskeho koncilu a uzneseniach Prvého lyonského koncilu (*Concilium Lugdunense primum*, r. 1245; 2,1[46]). Bližšie k tejto problematike pozri RIST, R. *Popes & Jews. 1095–1291*. Oxford : Oxford University Press, 2016, s. 161; BRUNDAGE, J. A. *Medieval Canon Law*. London : Longman, 1995, s. 222; DAHAN, G. *Les intellectuels chrétiens et les juifs au Moyen Âge*. Paris : Cerf, 1990, s. 116; GILCHRIST, J. The Perception of the Jews in the Canon Law of the Period of the First Two Crusades. In *Jewish History*. 1988, Vol. 3, No. 1, s. 9–24 a SALTER, F. R. The Jews in Fifteenth-Century Florence and Savonarola's Establishment of a *Mons Pietatis*. In *The Cambridge Historical Journal*. 1936, Vol. 5, No. 2, s. 193–211.

<sup>46</sup> Porov. D. 47, c. 2.

<sup>47</sup> Išlo predovšetkým o Zbierku Reginona z Prümü (*Collectio Reginonis Prumensis, Libri duo de synodalibus causis et disciplinis ecclesiasticis*) z roku 906, Burchardov dekrét (*Decretum Burchardi, Collectarium canonum*) z rozmedzia rokov 1012 až 1022 a Panormiu od Iva zo Chartres (*Ivo Carnotensis*, † 1115) z roku 1096. Bližšie som sa týmito kompiláciami zaoberal v diele VLADÁR, V. *Pramene práva Katolíckej cirkvi v historickom vývoji*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2009, s. 109n.

<sup>48</sup> V origináli: *Quando amplius exigitur quam detur, usura accipitur*. C. 14, q. 3, c. 4.

<sup>49</sup> Gracián preto konštatoval: *Ecce evidenter ostenditur, quod quicquid ultra sortem exigitur usura est*. C. 14, q. 3, d. p. c. 4. Bližšie k tejto problematike pozri HELMHOLZ, R. H. Usury and the Medieval English Church Courts. In *Speculum*. 1986, Vol. 61, No. 364, s. 365.

<sup>50</sup> Porov. C. 14, q. 4, c. 7. Bližšie som sa touto problematikou zaoberal VLADÁR, V. Pseudo-izidoriánske dekretálie v systéme prameňov kánonického práva. In *Zborník príspevkov z Vedeckej konferencie doktorandov a školiteľov Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave*. Trnava : Trnavská univerzita, 2007, s. 32–58 a VLADÁR, V. Pseudo-izidoriánske dekretálie a ich vplyv na vývoj pápežského primátu. In *Právněhistorické studie*. Praha : Karolinum, 2012, s. 291–322.

<sup>51</sup> V origináli: *Noc hoc quoque pretereundum duximus, esse quosdam turpis lucri cupiditate captos qui usurariam exercent pecuniam, et fenore volunt ditescere. Quod nos ut non dicamus in eos, qui sunt in clericali ordine constituti, sed etiam in laicos cadere, qui se Christianos dici capiunt, condolemus. Quod vindicari acrius in eos, qui fuerint confutati, discernimus, ut omnis peccandi oportunitas adimatur*. C. 14, q. 4, c. 8.

žiadna zvýšená hodnota oproti tomu, čo bolo pôvodne požičané v peniazoch.<sup>52</sup> Najmä na tomto základe začala byť *usura* spájaná aj s inými typmi kontraktov, a to najmä s kúpnu zmluvou, ktorá bola bežne využívaná k zakrytiu ziskov plynúcich z úrokov.<sup>53</sup> Gracián v nadväznosti na to zacitoval slávnu karolínsku kapituláciu nasmerovanú proti špekulatívnym transakciám, ktorá sa neskôr obdobne stala pevnou súčasťou Korpusu kánonického práva (*Corpus iuris canonici*). V súlade s ňou boli ako nezákonné zavrhnuté aj praktiky kupovania obilia alebo vína v čase žatvy alebo vinobrania nie kvôli nevyhnutnosti, ale lakomstvu, pričom príjmy z takéhoto konania boli označené už spomenutým termínom *lucrum turpe*. Zaujímavosťou zostáva, že autor Dekréty išiel v tomto kontexte oproti pôvodnému zneniu kapitulácie ešte ďalej, keďže ako jediné ospravedlnenie takéhoto konania uznal výlučne „nevyhnutnosť“ (*necessitas*), pričom výslovne odsúdil všetky transakcie realizované kvôli chamtivosti (*cupiditas*).<sup>54</sup> Od toho času tak boli prakticky všetky obchody postavené na kupovaní lacného s cieľom predat' drahšie kvalifikované ako transakcie smerujúce k *lucrum turpe* a k obchádzaniu zákazov ziskov z úrokov, a preto zakazované.<sup>55</sup>

Ako je všeobecne známe, Graciánova autorita bola všemožne rešpektovaná jeho nasledovníkmi dekrétistami, ktorí pôsobili spočiatku najmä v Bologni, neskôr v celej Európe. Ich prednosťou bolo najmä to, že nezostávali uzavretý vo vlastných poučkách a teóriách, ale snažili sa o presadenie svojich záverov v súdovej praxi, čo vyzdvihujú takmer všetci bádatelia.<sup>56</sup> Na jednej strane tak boli učencami formovanými na najlepších tradíciách rýchlo sa rozvíjajúcich stredovekých univerzít, zároveň sa však usilovali o praktické presadenie ideálu teórie aplikovateľnej v každodennom živote.<sup>57</sup> S ohľadom na silnejšie postavenie práva vo vtedajšej spoločnosti neprekvapuje, že práve ono bolo vnímané ako najvhodnejší prostriedok k premosteniu ríše myšlienok a praxe.<sup>58</sup> Dekrétistom sa podarilo z kánonov vychádzajúcich zo

---

<sup>52</sup> V origináli: *Si quis clericus in necessitate solidum prestiterit, hoc de vino vel frumento accipiat, quod mercandi causa tempore statuto decretum fuerit venundare. Ceterum si speciem non habuerit necessariam, ipsum quod dedit, sine ullo augmento recipiat.* C. 14, q. 4, c. 5.

<sup>53</sup> Porov. C. 14, q. 3, c. 3. Tieto závery potvrdil aj cirkevný Otec Hieronym (*Hieronymus*, † 420), ktorý pri interpretácii Ezechielovej 6. knihy charakterizoval pojem *usura* ako akýkoľvek nadbytok súvisiaci s prijímaním viac, než čo bolo pôvodne dané. Porov. C. 14, q. 3, c. 2. Aurelius Augustín (*Aurelius Augustinus*, † 430) napokon pri výklade 36. žalmu obdobne konštatoval, že *usura* sa môže týkať aj tovaru ako obilie, víno alebo olej. Porov. C. 14, q. 3, c. 1.

<sup>54</sup> V origináli: *Quicumque tempore messis vel vindimiae non necessitate, sed propter cupiditatem comparat annonam vel vinum, verbi gratia de duobus denariis comparat modium unum, et servat, usque dum vendatur denariis quatuor, aut sex, aut amplius, hoc turpe lucrum dicimus.* C. 14, q. 4, c. 9.

<sup>55</sup> Porov. C. 14, q. 4, c. 9. Kým tento osobitný zákaz špekulatívnych praktík smeroval proti klerikom i laikom, iné kánony sa týkali výlučne kléru. Porov. C. 14, q. 4, c. 3 a 4. V tejto súvislosti je potrebné taktiež uviesť, že 87. dištinkcia Dekréty všetkým stupňom klerikov výslovne zakázala akékoľvek sekulárne transakcie (*negotia saecularia*). Porov. D. 87. Bližšie k tejto problematike pozri BALDWIN, J. W. *The Medieval Theories of the Just Price: Romanists, Canonists, and Theologians in the Twelfth and Thirteenth Centuries*. In *Transactions of the American Philosophical Society. New Series*. 1959, Vol. 49, No. 4, s. 36.

<sup>56</sup> Bližšie k tejto problematike pozri napríklad BRUNDAGE, J. A. *Medieval Canon Law*. London : Longman, 1995, s. 98n.

<sup>57</sup> Porov. BALDWIN, J. W. *The Medieval Theories of the Just Price: Romanists, Canonists, and Theologians in the Twelfth and Thirteenth Centuries*. In *Transactions of the American Philosophical Society. New Series*. 1959, Vol. 49, No. 4, s. 37.

<sup>58</sup> Niektorí autori z toho dôvodu uvádzajú, že „... ideálom zlatého veku kánonistov bolo vytvoriť fungujúcu realitu Kráľovstva Božieho na Zemi“. Porov. SMITH, A. L. *Church and State in the Middle Ages*. Oxford : Clarendon Press, 1913, s. 51. Už Karol Veľký si napokon ako nadšený priaznivec cirkevného Otca Augustína predstavoval kresťanskú spoločnosť riadenú dvomi hlavami: cisárom a pápežom. Bol totiž presvedčený, že moc duchovná a svetská môžu spolupracovať na uskutočnení Božej ríše na Zemi a na konečnom ciele ľudstva, ktorým je večná

špecifickej cirkevnej a sekulárnej legislatívy zhromaždenej v Graciánovom dekréte vytvorit' o pojme *usura* osobitú náuku, ktorá mala pretrvať po celé stáročia. Keďže tento inštitút mohol byť v širokom ponímaní aplikovaný na takmer všetky obchodné transakcie, v jeho kontexte sa začalo prirodzene uvažovať aj o termínoch spravodlivej ceny (*pretium iustum*) a *laesio enormis*. Ako sme už uviedli, v Graciánovom poňatí v zásade platilo, že *usura* sa mohla týkať len kontraktov z pôžičky, nie kontraktov ďalších, pokiaľ, samozrejme, nezakrývali pôžičku, prípadne nepredstavovali pôžičku nepriamu.<sup>59</sup> Z toho dôvodu označovali dekrétisti zisky z pôžičiek všeobecným pojmom *usura* a zisky odvodené z iných kontraktov, ako napríklad kúpna zmluva, *lucrum turpe*.<sup>60</sup> Keďže takmer všetky komerčné transakcie (*negotiationes*) sa poväčšine spájali s uvedenými inštitútmi, určite neprekvapuje, že zamestnanie kupcov začalo byť považované ako celok za hriešne.<sup>61</sup> Tento záver však bol s ohľadom na rozvíjajúce sa obchodné vzťahy sčasti zmiernený, k čomu došlo konštatovaním, že nie všetci, ktorí sa venujú obchodu, sú v pravom zmysle slova skutočnými *mercatores* alebo *negotiatores*.<sup>62</sup> Napríklad remeselníci, ktorí kupovali materiál a skrze prácu a šikovnosť z neho tvorili hotové produkty s cieľom predat' ich na zisk, boli z tejto kategórie vylúčení.<sup>63</sup> Za tých, ktorých mal samotný Ježiš Kristus vyhnat' z Chrámu (*purgatio templi*), tak boli považovaní len obchodníci vykonávajúci čisto komerčné aktivity spočívajúce v kúpe tovaru bez jeho vylepšenia a jeho predaji na zisk.<sup>64</sup>

V období po zostavení Graciánovho dekrétu sa začalo čoraz viac presadzovať vo vtedajšej vede i praxi justiniánske rímske právo, ktorého závery bolo nevyhnutné vziať do úvahy aj pri úprave tohto inštitútu. Už samotný Gracián uznal doplňujúcu úlohu rímskeho práva

---

spása a blaženosť všetkých ľudí. Práve Augustínovo dielo *De civitate Dei* (O Božom štáte), dokončené ešte v roku 422, sa stalo v rôznych interpretáciách pre stredoveké chápanie filozofie dejín štátu určujúcim. Porov. DOLINSKÝ, J. *Dejiny Cirkvi. Druhý diel. Stredovek*. Bratislava : Dobrá kniha, 1997, s. 41 a 44. Podľa neskorších slov biskupa Štefana z Tournay (*Stephanus Tornacensis*, † 1203), v tejto obci postačovalo, aby každý dal každému to, čo mu patrí a všetko malo byť v zhode. Porov. Ulp. D 1,1,10,1. Aj z toho dôvodu bolo snahou celého stredoveku nájsť cestu k jednote (*ordinatio ad unum*) v dvojacom ľude obývajúcom jedinú obec – Katolícku cirkev. Práve toto abstraktné Božie mesto tak spájalo všetkých Božích vyvolených, žijúcich, mŕtvych a tých ešte nenarodených v neviditeľnom tele, ktorého členov mohol identifikovať len sám Boh. Porov. EVANS, G. R. *Law and Theology in the Middle Ages*. London : Taylor And Francis, 2002, s. 23. V súlade s týmito ideami mala Cirkev, najmä neviditeľná časť Božích vyvolencov, poňať do svojho náručia všetky národy, hlásať im Evanjelium a doviest' ich k uvedenému konečnému cieľu. Na tejto úlohe sa však mal spolupodieľať i štát, pokiaľ boli jeho predstavitelia ochotní riadiť sa kresťanskými zásadami a slúžiť pravej viere a jej šíreniu. Porov. ŘÍČAN, R. – MOLNÁR, A. *Dvanásť století cirkevných dejín*. Praha : Kalich, 2008, s. 160–161.

<sup>59</sup> Porov. Bartholomeus Brixensis, *Glos. ord. ad C. 4, q. 3*. Z teológov toho času tento názor pevne zastával aj Bernard z Clairvaux († 1153), ktorý zdôraznil: *Usura est lucrum ex mutuo principaliter intentum*; na inom mieste potom uviedol: *Usura solum in mutuo cadit*. De evang. aet. 36,1,3 a 86,1,1–2. Bližšie k tejto problematike pozri ROOVER, R. de. The Scholastics, Usury, and Foreign Exchange. In *The Business History Review*. 1967, Vol. 41, No. 3, s. 259 a 264–265.

<sup>60</sup> Porov. Simon Bisinianensis, *Sum. in Dec. ad C. 14, q. 3, c. 3*.

<sup>61</sup> Porov. GEST, J. M. The Influence of Biblical Texts upon English Law. In *University of Pennsylvania Law Review and American Law Register*. 1910, Vol. 59, No. 1, s. 24. Túto skutočnosť možno ilustrovať aj slávnym dielom Giovanniho Boccaccia († 1375) *Decameron*. Porov. Dec. 1,1,26.

<sup>62</sup> Porov. BALDWIN, J. W. The Medieval Theories of the Just Price: Romanists, Canonists, and Theologians in the Twelfth and Thirteenth Centuries. In *Transactions of the American Philosophical Society. New Series*. 1959, Vol. 49, No. 4, s. 38.

<sup>63</sup> Porov. O risku, práci a ďalších s nimi súvisiacich veciach písal aj Ján Duns Scotus (*Johannes Duns Scottus*, † 1308). Porov. In quat. lib. sent., dist. 15, q. 2, 21. Bližšie k tejto problematike pozri LAPIDUS, A. Information and Risk in the Medieval Doctrine of Usury during the Thirteenth Century. In *Perspectives on the History of Economic Thought*. 1991, Vol. 5, s. 9.

<sup>64</sup> Porov. Mt 21,12–13; Mk 11,15–17, Lk 19,45–46, Jn 2,13–17 a D. 68, c. 11.



v cirkevnom práve, ktoré mohlo byť aplikované za tých okolností, ak neprotirečilo pravidlám Svätého Písma, respektíve platným kánonickoprávnym normám.<sup>65</sup> Keďže v tzv. medziobdobí, ktoré trvalo od vydania Dekrétu do promulgácie prvej úradnej a exkluzívnej kánonickoprávnej zbierky vôbec Dekretálií Gregora IX. (*Liber extra*) z roku 1234, sa pápežstvo usilovalo upevniť pozíciu výlučného univerzálneho cirkevného zákonodarcu, potvrdenie Graciánových súkromných záverov sa očakávalo práve od hláv Katolíckej cirkvi, k čomu došlo prostredníctvom pápežskej dekretálie *Intelleximus*.<sup>66</sup> Dekrétisti preto nasledovali majstra Graciána aj v tomto ohľade, pričom bežným bolo rozvíjanie rímskoprávných úvah aj vo vzťahu k pojmu *usura*.<sup>67</sup> V tejto súvislosti je potrebné opätovne pripomenúť, že rímske právo považovalo pôžičku za bezodplatnú a reálnu zmluvu, v dôsledku čoho sa veriteľ nemohol domáhať žalobou z pôžičky (*condictio*) väčšieho plnenia, než koľko dal sám.<sup>68</sup> Takýmto spôsobom vlastne došlo k potvrdeniu základnej koncepcie stredovekých kánonistov, v duchu ktorých bola každá pôžička za odplatu zakázaná.<sup>69</sup> Možnosti potenciálneho dohodnutia úrokov a ďalšie „laxnosti“ rímskeho práva boli pritom striktné odmietnuté.<sup>70</sup> Ako jeden z najdôležitejších príspevkov romanizácie kánonického práva však možno vo vzťahu k predmetnému inštitútu označiť etickú analýzu zisku, s ktorou sa začalo práve na podnet vtedajších legistov.<sup>71</sup> Bol to napokon zisk plynúci z úrokov, kvalifikovaný ako *lucrum turpe*, ktorý bol dôvodom prísnych trestov ukladaných klerikom i laikom kvôli porušovaniu noriem Božieho i ľudského práva. Najmä na tomto pozadí rozvinul autor poslednej z veľkých súm k Dekrétu, kánonista Huguccio († 1210), v snahe napomôcť rozvíjajúcim sa obchodným vzťahom, Graciánove myšlienky o pojme *necessitas* v tom zmysle, že ako jeden z prvých dovolil obchodníkom z dôvodu nevyhnutnosti kupovať lacnejšie a predávať drahšie.<sup>72</sup> Jedna z najväčších kánonickoprávných autorít histórie a patrón všetkých kánonistov Rajmund

---

<sup>65</sup> Porov. D. 10, d. p. c. a C. 15, q. 3, d. p. c. 4.

<sup>66</sup> Porov. X 5,32,1. Táto dekretália nariaďovala používať rímske právo v konkrétnom prípade tam, kde „... kánony nič nestanovia“ (*nihil... sit in canonibus definitum*). Keďže tento prameň bol neskôr zahrnutý aj do uvedenej zbierky *Liber extra*, ako súčasť *Corpus iuris canonici* napokon na kresťanskom Západe platil až do nadobudnutia účinnosti prvého Kódexu kánonického práva (*Codex iuris canonici anno 1917*) v roku 1918. Jeho význam nielen pre cirkevné právo, ale tiež právo svetské, je nevyhnutné vidieť najmä vo svetle širokého používania kánonického práva v právnej vede i praxi. Porov. PEJŠKA, J. *Cirkevní právo I. Ústavní právo cirkevní*. Semily : Nákladem vlastním, 1932, s. 22–23.

<sup>67</sup> Porov. HOVE, A. Van. *Prolegomena ad Codicem iuris canonici*. Mechliniae – Romae : H. Dessain, 1945, s. 461.

<sup>68</sup> Porov. REBRO, K. – BLAHO, P. *Rímske právo. Štvrté prepracované a doplnené vydanie*. Bratislava : Iura edition, 2010, s. 378–379.

<sup>69</sup> Porov. LAPIDUS, A. Information and Risk in the Medieval Doctrine of Usury during the Thirteenth Century. In *Perspectives on the History of Economic Thought*. 1991, Vol. 5, s. 6.

<sup>70</sup> Porov. Nov. 34,1. Niečo iné však naznačuje prax anglických cirkevných súdov v rozmedzí 13. až 15. storočia. Paradoxne práve v krajine, ktorá odmietla rímskoprávne vplyvy na svoje právo, boli totiž dovolené, v duchu záverov rímskeho práva, úroky do zákonom stanovenej výšky. Zachované akty tamojších súdov tak napríklad dokazujú, že stíhané bolo vždy len prekročenie úrokovej sadzby 7,5 % p. a., pričom pri väčšine káuz sa pohybovala v rozmedzí od 12,5 do 34 %. Porov. HELMHOLZ, R. H. *Canon Law and the Law of England*. London – Ronceverte : The Hambledon Press, 1987, s. 332–333. V tejto súvislosti je potrebné tiež uviesť, že rovnaká prax sa vyskytovala aj v lokalitách ako Aragósko, Benátky a krajiny na juhu Európy. Porov. GILCHRIST, J. T. *The Church and Economic Activity in the Middle Ages*. London etc. : Macmillan, 1969, s. 114 a HELMHOLZ, R. H. *Usury and the Medieval English Church Courts*. In *Speculum*. 1986, Vol. 61, No. 364, s. 374 a 381.

<sup>71</sup> Porov. BALDWIN, J. W. The Medieval Theories of the Just Price: Romanists, Canonists, and Theologians in the Twelfth and Thirteenth Centuries. In *Transactions of the American Philosophical Society. New Series*. 1959, Vol. 49, No. 4, s. 46.

<sup>72</sup> Huguccio, Sum.

z Peñafortu (*Raimundus de Pennaforti*, † 1275) v nadväznosti na to uviedol, že ak ktokoľvek kúpil niečo z nevyhnutnosti a zistil, že to nepotrebuje, môže túto vec znovu predať na voľnom trhu, a to aj za vyššiu cenu.<sup>73</sup> Keďže v tomto prípade sa u obvineného sledovala subjektívna stránka spáchania deliktu (*intentio*) na úkor stránky objektívnej (*lucrum*), práve tu nachádzame základy úvah o tomto inštitúte v kontexte záležitosti na pomedzí vnútorného a vonkajšieho fóra.

Uvedené myšlienky boli neskôr ešte voľnejšie rozvinuté v *Apparatus ius naturale* ku Graciánovmu dekrétu, ktorý s najväčšou pravdepodobnosťou spísal bolonský profesor a glosátor Alanus Anglicus († 1210).<sup>74</sup> Ten totiž dokonca umožnil klerikovi, ktorý si niečo kúpil, aby neskôr tú istú vec predal za vyššiu cenu. Hlavnou podmienkou však bolo vyhnúť sa hriechu a predať takúto vec za spravodlivú cenu (*pretium iustum*) a bez podvodu (*sine fraude*).<sup>75</sup> Už spomenutý Huguccio, v nadväznosti na to dovoľil vyššiu predajnú cenu aj z dôvodu jej vylepšenia skrze vynaložené náklady, prácu alebo starostlivosť, čo bolo v prameňoch bežne označované pojmom *artificium*.<sup>76</sup> Autor známej *Glossa ordinaria* ku Graciánovmu dekrétu, Johannes Teutonicus (*Johannes Zemeca*, † 1245), na tomto základe bránil právo kúpiť si surový materiál a neskôr predať hotový výrobok so ziskom,<sup>77</sup> v čom bol nasledovaný ďalšími dekrétistami.<sup>78</sup> Tieto závery boli spočiatku aplikované len na laikov, pričom klerikom boli takéto úkony v zmysle všeobecného dovolenia umožňované až postupne. Napokon sa ale dospelo k záveru, že aj klerik môže mať prospech zo svojej šikovnosti, avšak

<sup>73</sup> Porov. Summa 2,7,9 a Vincentius Bellovacensis, Spec. doc. 10,112. Bližšie k tejto problematike pozri ROOVER, R. de. The Scholastics, Usury, and Foreign Exchange. In *The Business History Review*. 1967, Vol. 41, No. 3, s. 257.

<sup>74</sup> Tento kánonista bol pôvodne považovaný aj za autora v poradí štvrtej (*Compilatio quarta*) z Piatich starobyľých kompilácií (*Quinque compilationes antiquae*). Dnes sa má však za to, že ju zostavil Johannes Teutonicus (*Johannes Zemeca*, † 1245). Porov. BRUNDAGE, J. A. *Medieval Canon Law*. London : Longman, 1995, s. 195. Ani jeho autorstvo však nie je dostatočne preukázané. Podľa niektorých bádateľov totiž Teutonicus k tejto zbierke zostavil len osobitný *apparatus*. Porov. MICHAL, J. *Dějiny pramenů poznání kanonického práva s přihlédnutím k dějinám práva římského*. Praha : Ústřední církevní nakladatelství, 1967, s. 46, 51 a 63. Bližšie k metódam práce glosátorov a komentátorov pozri tiež GREGOR, M. Škola glosátorov a škola komentátorov v procese recepcie rímskeho práva v stredoveku. In *Historia et theoria iuris*. 2015, roč. 7, č. 1, s. 20–31.

<sup>75</sup> V origináli: *Si enim rem emisset clericus pro utilitate sua, et eam postea vendere et expediret. Si carius venderet quam emit non peccaret, dummodo iusto preto et sine fraude*. Appar. ius nat. ad C. 14, q. 4, c. 3.

<sup>76</sup> K tomu možno spomenúť v tom čase aktuálne teologické úvahy vychádzajúce z prirodzeného Božieho práva, že za každú prácu musí byť vyplatená spravodlivá odmena. Radulphus Ardens († okolo r. 1200) tak napríklad učil, že základným úkonom spravodlivosti je dať nájomníkom mzdu za ich prácu. Porov. Spec. univ. 10,22. Tomáš Akvinský (*Thomas Aquinas*, † 1274) túto požiadavku rozšíril na úplne všetkých pracujúcich, urobiac tak zo spravodlivej kompenzácie za prácu pozitívny akt spravodlivosti. Porov. Sum. theol. I–II, q. 114, a. 1. Ako zaujímavosť možno uviesť, že pri neskoršom rozvíjaní týchto myšlienok Tomáš prísne rozlišoval medzi odbornou a neodbornou prácou. Porov. Sum. theol. II–II, q. 71, a. 4. Bližšie k tejto problematike pozri ROOVER, R. de. The Scholastics, Usury, and Foreign Exchange. In *The Business History Review*. 1967, Vol. 41, No. 3, s. 257–271. Z hľadiska súčasnej sociálnej náuky Katolíckej cirkvi som sa touto témou zaoberal v článku VLADÁR, V. Právo na spravodlivú mzdu v sociálnych encyklikách Katolíckej cirkvi. In OLŠOVSKÁ, A. (ed.) *Europeizácia a transnacionalizácia pracovných vzťahov*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2009, s. 176–201.

<sup>77</sup> V origináli: *... licitum tamen est clericis emere aliquam rudem materiam. Et inde artificium aliquod facere. si eis sua non sufficiunt ... et tunc non acquiritur lucrum ex negotiatione. Sed ex artificio. Talia enim licita erant apostolis*. Glos. ord. ad C. 14, q. 3, c. 1. Bližšie k tejto problematike pozri tiež Bartholomeus Brixensis, Glos. ord. ad C. 14, q. 3pr.

<sup>78</sup> Porov. Bernardus Balbus, Sum. dec. 5,15; Laurentius Hispanus, Appar. ad C. 14, q. 3; Johannes Teutonicus, Glos. ord. ad C. 14, q. 4, c. 2; Raimundus de Pennaforti, Sum. 2,8,2 a Vincentius Bellovacensis, Spec. doc. 10,127. Bližšie k tejto problematike pozri BALDWIN, J. W. The Medieval Theories of the Just Price: Romanists, Canonists, and Theologians in the Twelfth and Thirteenth Centuries. In *Transactions of the American Philosophical Society. New Series*. 1959, Vol. 49, No. 4, s. 47.

jej využitie prichádzalo do úvahy len s cieľom zabezpečiť si prostriedky na vlastné živobytie.<sup>79</sup> Ako sme už naznačili, pre obchodníkov bolo v zásade prakticky nemožné neupadnúť pri výkone svojej práce do hriechu.<sup>80</sup> Niektorí kánovníci sa však napriek tomu pokúsili ospravedlniť na pozadí etickej analýzy zisku aj ich zisky pochádzajúce z rýdzo komerčných aktivít. Hlavný argument pritom nachádzali v starších historickoprávnych náhľadoch, podľa ktorých boli obchodné aktivity v minulosti zakazované v zásade len klerikom, nie laikom.<sup>81</sup> Napriek tomu sa podarilo obchodné transakcie zbaviť automatického spájania s *lucrum turpe* a presadiť ich všeobecné dovolenie laikom (za prísneho dodržania určitých špecifických podmienok) až po istom čase.<sup>82</sup>

V istom ohľade definitívu pre ospravedlnenie čisto obchodného zisku predstavovali najmä myšlienky kánovníka Huguccia, ktorý konštatoval, že laici môžu kupovať lacnejšie a predávať drahšie za podmienok, ak použijú zisk na udržanie samých seba v počestnom živote. Ak však ich správanie súviselo viac s lakomstvom a uvedené aktivity vyvinuli len kvôli ziskuchtivosti, kvalifikovali sa ako odsúdeniahodné a hriechne.<sup>83</sup> Tieto závery neskôr potvrdil aj Laurentius Hispanus († 1248) a Rajmund z Peñaforte, reflektujúc i závery Goffreda de Trano († 1245).<sup>84</sup> Všetci uvedení kánovníci tak dávali v ekonomických aktivitách najväčší dôraz na faktor úmyslu (*intentio*), ktorý sa postupne stával hlavným kritériom pre ospravedlnenie alebo zavrnutie tej-ktorej obchodnej transakcie.<sup>85</sup> Od toho času sa preto konštatovalo, že tým najdôležitejším je pri uvedených kauzách posúdenie motívu konania obchodníka, a to v tom zmysle, či to, čo ho viedlo k zisku bola *cupiditas* alebo nie.<sup>86</sup> Ak teda kúpil a predal nie kvôli nevyhnutnosti a užitočným cieľom, ale len k uspokojeniu svojej neukojiteľnej chamtivosti po bohatstve, smrteľne hrešil a previnil sa aj proti kánonickoprávnyim zákazom, keďže svoje

---

<sup>79</sup> Porov. Raimundus de Pennaforti, Sum. 2,8,2 a Vincentius Bellovacensis, Spec. doc. 10,127.

<sup>80</sup> Porov. De poen. 5, c. 2.

<sup>81</sup> Porov. Johannes de Deo, Poenit.; Hostiensis, Cui mercat.; Bernardus de Boto Parmensis, Sum. tit. ad X 5,19, Bartholomeus Brixinensis, Gos. ord. ad C. 14, q. 3–4, c. 9; Monaldus, Sum. perut. 5.; Bernardus Balbus, Sum. dec. 3,37; Johannes Teutonicus, Gos. ord. ad C. 14, q. 3, c. 1 a Raimundus de Pennaforti, Sum. 2,8,2.

<sup>82</sup> Porov. Appar. ius. nat. ad C. 4, q. 4, c. 1 a Johannes Teutonicus, Gos. ord. ad C. 4, q. 3, c. 1.

<sup>83</sup> Porov. GEST, J. M. The Influence of Biblical Texts upon English Law. In *University of Pennsylvania Law Review and Americal Law Register*. 1910, Vol. 59, No. 1, s. 24.

<sup>84</sup> Porov. Laurentius Hispanus, Appar. ad C. 14, q. 3; Raimundus de Pennaforti, Sum. 2,8,1; Vincentius Bellovacensis, Spec. doc. 10,125; Goffredus de Trano, Sum. 5,19 a Guilhelmus Autissiodorensis, Sum. aur. 48,1,1. Bližšie k tejto problematike pozri LAPIDUS, A. Information and Risk in the Medieval Doctrine of Usury during the Thirteenth Century. In *Perspectives on the History of Economic Thought*. 1991, Vol. 5, s. 3.

<sup>85</sup> Z teologického hľadiska k tejto problematike pozri napríklad Ballarini, Op. mor. 3,3,2. V uvedených súvislostiach možno osobitne spomenúť inštitút známy ako *census*, ktorého použitie nebolo v zásade kvalifikované ako pôžička. Ten sa objavil v 13. storočí a predstavoval predaj produktívneho tovaru (najčastejšie pozemku alebo dobytku), ktorý bol zakúpený spolu s produktmi jeho využitia. Porov. NOONAN, J. T. *The Scholastic Analysis of Usury*. Cambridge : Harvard University Press, 1957, s. 154–170. Ťažkosťou pri tomto prostriedku bolo správne zhodnotenie dĺžky času, na základe ktorého sa mala stanoviť spravodlivá cena. *Census* bolo navyše možné kvalifikovať aj v rozmedzí kúpnej zmluvy. Porov. Aegidius de Lessinia, De usur. 9 a Alexandrus Lombardus, Tract. de usur. 7 a 79. Alexander Lombardský (*Alexandrus Lombardus*, † 1314) dovolenosť tohto inštitútu ospravedlnil argumentom riziku – neistota ohľadom trvania života – podstúpenému predajcom. Porov. Tract. de usur. 7,81. Podľa Henricha z Gentu (*Henricus Gandavensis*, † 1293) však aj v tomto prípade išlo o obchádzanie zákona a porušovanie zákazov požičiavania na úrok. Porov. Quodlib. 2,15. Aj táto skutočnosť napokon potvrdzuje, že *usura* nebola ani tak záležitosťou faktu, ako skôr úmyslu, ktorého uskutočnenie súviselo s absentujúcou vedomosťou ohľadom ceny príležitosti (*pretium opportunitatis*). Porov. LAPIDUS, A. Information and Risk in the Medieval Doctrine of Usury during the Thirteenth Century. In *Perspectives on the History of Economic Thought*. 1991, Vol. 5, s. 7.

<sup>86</sup> Porov. Guillelmus Rennensis, Gos. ad Summa Raymundi 2,7,9 a Vincentius Bellovacensis, Spec. doc. 10,125.

aktivity realizoval *ex cupiditate*. Ak ale nadobudol zisk s cieľom zabezpečiť slušný život pre seba a svoju rodinu, nebezpečenstvo smrteľného hriechu i porušenia príslušných noriem bolo vylúčené.<sup>87</sup> Od toho času bol tento záver akceptovaný taktiež v zmysle možnosti prijatia primeraného zisku (*lucrum moderatum*), ktorý mal, okrem služby jednotlivcom, vyvažovať aj službu obchodníka celej spoločnosti.<sup>88</sup> Keďže v uvedených kauzách zostávala od toho času tou najdôležitejšou *intentio* konajúceho, určite neprekvapuje čoraz výraznejšie presúvanie týchto káz do vnútorného fóra, o čom vypovedá taktiež v tom čase používaná terminológia.<sup>89</sup> Okrem požadovaného správneho úmyslu dekretalisti navyše akceptovali aj záver dekrétistov, podľa ktorého museli všetky ekonomické prírastky a zisky nejakým spôsobom súvisieť s *labores* alebo *expensae* obchodníka.<sup>90</sup>

Ako sme už naznačili, v období po vydaní Graciánovho dekrétu a pred promulgáciou zbierky *Liber extra* pokračovali pápeži v boji proti požíciavaniu na úrok, využívajúc k tomu v tom čase najdôležitejší kánonickoprávny prameň vo forme pápežských dekretálií (*litterae decretales*). Naďalej sa detailne analyzovali aj jednotlivé obchodné transakcie, keďže prostredníctvom nich bežne dochádzalo k podvodnému krytiu tohto deliktu.<sup>91</sup> Osobitý predmet záujmu vtedajších pápežov v tomto ohľade predstavovala najmä kúpna zmluva, za pomoci ktorej sa aj v tomto čase bežne zakrývala *usura*, čo napokon viedlo i k ďalšiemu rozvinutiu kánonistických koncepcií ohľadom spravodlivej ceny. Ruka v ruke s týmito procesmi išlo

---

<sup>87</sup> Porov. Guillelmus Rennensis, *Glos. ad Summa Raymundi* 2,7,9 a Vincentius Bellovacensis, *Spec. doc.* 10,112.

<sup>88</sup> V tejto súvislosti je potrebné pripomenúť fungovanie feudálneho systému, charakteristického komplexom siete držobno-vlastníckych vzťahov, ktoré nútili držiteľov, respektíve vlastníkov vecí správať sa k nim ako bolo predpísané skrze *ius procurandi et dispensandi*, teda nielen podľa vlastných záujmov, ale taktiež v súlade so záujmami celej komunity. Z toho vyplývalo, že nadbytok nemohol byť použitý proti spoločenským cieľom uznaným príslušnou societou. Porov. Alexandrus Lombardus, *Tract. de usur.* 7,139. Je teda zrejme, že vo vtedajšom poňatí nestačilo pri užívaní súkromnej veci zohľadňovať len faktor zisku, ale taktiež všeobecné dobro spoločnosti. Bližšie k tejto problematike pozri LAPIDUS, A. *Information and Risk in the Medieval Doctrine of Usury during the Thirteenth Century*. In *Perspectives on the History of Economic Thought*. 1991, Vol. 5, s. 9 a 11.

<sup>89</sup> Viacerí kánonisti tohto obdobia uvádzajú, že primeranosť ziskov mala byť u obchodníkov odhadnutá prostredníctvom *arbitrium boni viri*, teda za použitia inštitútu prebraného z rímskeho práva. Porov. Pap. D 23,3,69,4; Cels. D 32,43; Cels. D 38,1,30; Pomp. D 17,2,6; Cels. D 31,30; Ulp. D 30,75; Ulp. D 18,1,7 a Gai. D 18,1,35,1. Aj tu možno sledovať istý apel na svedomie toho-ktorého jednotlivca a snahu o presun posudzovania týchto záležitostí z cirkevných súdov do spovedelníc. K tomu napokon prispeli aj vplyvné závery Rajmunda z Peñaforte o tom, že je to práve spovedník, ktorý má usmerňovať svedomie obchodníkov k riadnemu životu. Porov. Sum. 2,8,5 a X 3,17,1. S uvedeným termínom bežne pracovali aj teológovia, ktorí ho bežne používali pri riešení axiologických otázok. Porov. Petrus Cantor, *Sum. de rest.*; Jean de la Rochelle, *Sum. de vit.* a Guillelmus Autissiodorensis, *Sum. aur.* 3,21. V nadväznosti na uvedené možno spomenúť príklad z neskoršieho obdobia, keď anglickí teológovia, kňazi a náboženský pamfletisti po roku 1590 otvorene argumentovali, že prestúpenie duchovného príkazu ako *usura*, by nemalo byť v kresťanskom kráľovstve kvalifikované ako verejný zločin. Bližšie k tejto problematike pozri JONES, N. *God and the Moneylenders: Usury and Law in Early Modern England*. Oxford : Basil Blackwell, 1989, s. 217; MATTHEWS SANFORD, E. *The Verbum Abbreviatum of Petrus Cantor*. In *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*. 1943, Vol. 74, s. 35–36 a CARPIO, G. *Handbook of Key Global Financial Markets, Institutions, and Infrastructure*. Boston etc. : Elsevier, 2013.

<sup>90</sup> Porov. BALDWIN, J. W. *The Medieval Theories of the Just Price: Romanists, Canonists, and Theologians in the Twelfth and Thirteenth Centuries*. In *Transactions of the American Philosophical Society. New Series*. 1959, Vol. 49, No. 4, s. 49. Niektorí kánonisti však neskôr zachádzali ešte ďalej a umožňovali úroky aj v prípade *lucrum cessans*, teda ušlého zisku. Tento záver však nebol teológmi, ani Magistériom akceptovaný. Porov. Sum. theol. II–II, q. 78, a. 2, ad. 1 a 7. Bližšie k tejto problematike pozri MONROE, A. E. *Early Economic Thought. Selected Writings from Aristotle to Hume*. Cambridge : Harvard University Press, 1924, s. 73 a LAPIDUS, A. *Information and Risk in the Medieval Doctrine of Usury during the Thirteenth Century*. In *Perspectives on the History of Economic Thought*. 1991, Vol. 5, s. 6.

<sup>91</sup> Porov. ROOVER, R. de. *The Scholastics, Usury, and Foreign Exchange*. In *The Business History Review*. 1967, Vol. 41, No. 3, s. 264–265.

taktiež zmierňovanie kánonickoprávnych noriem, ktoré prísne odmietali obchodné špekulácie týkajúce sa budúcej ceny. Nový postoj naznačila predovšetkým dekretálie pápeža Alexandra III. (*Alexandrus*, 1159–1181) s názvom *In civitate*, ktorá sa neskôr dostala do *Compilatio prima* (okolo r. 1187) a skrze ňu aj do Dekretálií Gregora IX. Pápež v tomto prameni konštatoval, že kontrakt, na základe ktorého sa odkladala platba za tovar v budúcom stipulovanom čase, nepodlieha kánonickoprávnyim zákazom, teda ani trestom, a teda nie je ani hriechom, a to za tých okolností, ak bola presná hodnota tovaru v budúcom čase pri platení ceny pochybná (*venditio sub dubio*).<sup>92</sup> Za týchto okolností totiž nebol predávajúci podvedený ohľadom pôvodnej zmluvnej ceny.<sup>93</sup> Zmiernenie kánonickoprávneho zákazu súviselo teda predovšetkým so snahou predchádzať potenciálnym špekulatívnym transakciám. Ak by však obchodník nakupoval len kvôli nízkej cene tovaru, pri ktorom by s určitosťou vedel, že jeho cena v budúcnosti porastie, s tým, že zaň zaplatí až v budúcnosti, vďaka čomu by dosiahol zisk, obišiel by nielen ustanovenia tejto dekretálie, ale taktiež staršie zákazy obsiahnuté v Graciánovom dekréte.<sup>94</sup> Aj preto sa malo za to, že pri kupovaní lacnejšie a predaji drahšie s jasným úmyslom dosiahnuť zisk kvôli plynutiu času, išlo nielen o *lucrum turpe*, ale taktiež o hriech konanie. Ak by však pretrvávala dôvodná pochybnosť (*dubio rationis*) o presnej hodnote tovaru v budúcnosti, teda v čase platby, táto skutočnosť hriech vylučovala.<sup>95</sup> Aj v tomto prípade sa musíme vrátiť k problému *intentio*, keďže vedomosť obchodníka ohľadom vývoja cien v budúcnosti bola pred cirkevným súdom prakticky nedokázateľná. Z toho dôvodu už spomenutý Alanus Anglicus uviedol, že *usura* v tomto prípade existovala len v mysli obchodníka a nemohla byť preto odsúdená rozsudkom cirkevného súdu, teda vo vonkajšom fóre.<sup>96</sup> Text dekretálie tak v konečnej dôsledku urobil z uvedených praktík definitívne záležitosť medzi dušou a Bohom, pred ktorým nemohol byť skrytý žiadny hriechy úmysel.<sup>97</sup>

Aj keď kánonisti v období po vydaní dekretálie *In civitate* naďalej zdôrazňovali predovšetkým potrebu skúmania úmyslu obchodníka, zároveň začali prirodzene inklinovať k nachádzaniu objektívnejších prostriedkov, za pomoci ktorých by bolo možné rozhodovať tieto kauzy aj vo vonkajšom fóre. Hlavným indikátorom prestúpenia kánonickoprávnych zákazov sa spočiatku stala predovšetkým neobvykle vysoká cena (*longe maiori pretio*) pri kontrakte s odloženou platbou, čo explicitne vyjadril Urban III. (*Urbanus*, 1185–1187) v dekretálii *Consuluit*, ktorá sa obdobne dostala skrze *Compilatio prima* aj do *Liber extra*. Pápež uvedený druh predaja výslovne odsúdil ako obchádzanie zákazu úrokov, označiac ho za nemorálny (*male agere*).<sup>98</sup> Podozrivo vysoká cena pri transakciách s oneskorenou platbou tak bola považovaná za jasný znak skrytého úmyslu tieto zákazy obísť, za súčasného vylúčenia

<sup>92</sup> Porov. Comp. pr. 5,15,8 a X 5,19,6. Porov. tiež Aegidius de Lessinia, De usur. 8.

<sup>93</sup> Kánonisti ako Alanus Anglicus a Tancredus († 1234) v nadväznosti na to uviedli, že obchodníci vedeli o menšej hodnote tovaru oproti zmluvnej cene, ale súhlasili s jej zvýšením kvôli dohodnutému odkladu platby zaň. Porov. Alanus, Appar. ad Comp. pr. 5,15,8 a Tancredus, Appar. ad Comp. pr. 5,15,8. Bližšie k tejto problematike pozri tiež Bernardus de Botono Parmensis, Glos. ord. ad X 5,19,6.

<sup>94</sup> Porov. C. 14, q. 4, c. 9.

<sup>95</sup> Porov. Alanus, Appar. ad Comp. pr. 5,15,8; Raimundus de Pennaforti, Sum. 2,7,3 a Vincentius Bellovacensis, Spec. doc. 10,104.

<sup>96</sup> Porov. Appar. ad Comp. pr. 5,15,8

<sup>97</sup> Porov. BALDWIN, J. W. The Medieval Theories of the Just Price: Romanists, Canonists, and Theologians in the Twelfth and Thirteenth Centuries. In *Transactions of the American Philosophical Society. New Series*. 1959, Vol. 49, No. 4, s. 50.

<sup>98</sup> Porov. Comp. pr. 5,15,12 a X 5,19,10.

zohľadňovaného faktoru dôvodnej pochybnosti.<sup>99</sup> Podobným spôsobom sa však čoskoro nato začalo nahliadať aj na kontrakty, pri ktorých bola dohodnutá prehnane nízka cena, čo obdobne naznačovalo porušovanie zákona zo strany obchodníka. Aj v takýchto prípadoch totiž bežne dochádzalo k zakrývaniu úrokov, o čom vypovedá napríklad aj pápežská dekretália spomenutého Inocenta III. (1198–1216) *Ad nostram noveris*.<sup>100</sup> V tomto prípade veriteľ poberal po určité rozpätie času úžitky z majetku z pozície jeho držiteľa, s cieľom získať úroky z pôvodnej pôžičky peňazí. Takýto kontrakt smerujúci k scudzeniu tovaru predajom, ktorý mal byť neskôr obnovený predajom po istej perióde, nebol kánonistami v zásade kvalifikovaný ako pravá kúpna zmluva, skôr sa považoval za kontrakt zabezpečovací (*pignus*). Aj celá fikcia predaja a znovupredaja za podstatne nižšiu cenu oproti cene spravodlivej tak bola kánonistami výslovne odmietnutá a zakázaná.<sup>101</sup> V tejto súvislosti sa, prirodzene, neposudzovala písomná dohoda medzi zmluvnými stranami, ale s cieľom odhaliť obchádzanie zákazov požičiavania na úrok sa sledovalo ich konanie.<sup>102</sup>

---

<sup>99</sup> Porov. Bartholomeus Brixensis, *Glos. ord. ad C. 14, q. 4, c. 9* a Guillelmus Rennensis, *Glos. ad Summa Raymundi 2,7,3*.

<sup>100</sup> Porov. *Comp. ter. 3,14,1* a *X 3,17,5*. Ako jeden z príkladov možno spomenúť inštitút označovaný ako *cambium*, ktorý by sme mohli voľne preložiť v zmysle „výmeny devíz“. Bližšie k tejto problematike pozri ROOVER, R. de. *The Scholastics, Usury, and Foreign Exchange*. In *The Business History Review*. 1967, Vol. 41, No. 3, s. 259 a 264n a SUTHERLAND, L. S. *The Law Merchant in England in the Seventeenth and Eighteenth Centuries*. In *Transactions of the Royal Historical Society*. 1934, Vol. 17, s. 149–176. Z ďalších inštitútov uvedieme predaj na dlh, *societas*, mohatru, hypotéku, *faenus nauticum*, bankový záloh atď. Porov. LAPIDUS, A. *Information and Risk in the Medieval Doctrine of Usury during the Thirteenth Century*. In *Perspectives on the History of Economic Thought*. 1991, Vol. 5, s. 8.

<sup>101</sup> Porov. BALDWIN, J. W. *The Medieval Theories of the Just Price: Romanists, Canonists, and Theologians in the Twelfth and Thirteenth Centuries*. In *Transactions of the American Philosophical Society. New Series*. 1959, Vol. 49, No. 4, s. 51. Pôžička mohla byť použitá k braniu úrokov pod zámkou *emptio venditio* aj vtedy, ak sa jednoducho ustanovila vyššia cena v prípade predaja na dlh, než pri predaji v hotovosti. Porov. *X 5,19,10* a Bernardus Claraevallensis, *De Ev. aet. 34,3,2*. Malo sa totiž za to, že čas nemôže byť akceptovaný ako predajná komodita, keďže je vecou spoločnou (*res communis*). Najmä z toho dôvodu sa mal tovar predávať v hotovosti alebo na dlh za tú istú spravodlivú cenu a nie vyššiu. Porov. Bernardus Claraevallensis, *De Ev. aet. 34,1* a *34,3,1*. Porov. ROOVER, R. de. *The Scholastics, Usury, and Foreign Exchange*. In *The Business History Review*. 1967, Vol. 41, No. 3, s. 260–261. Na druhej strane, teológ Viliam z Auxerre (*Guillelmus Autissiodorensis*, † 1231) napísal, že keď predávajúci predáva tovar na dlh za vyššiu cenu, než je jeho hodnota v čase uzavierania zmluvy, a robí tak na základe odhadu múdrych mužov (*arbitrio virorum bonorum*) poznajúcich daný typ kontraktov, nemožno ju kvalifikovať ako zakázanú. Porov. *Sum. aur. 3,2*. Neskôr sa na uvedenom pozadí ustálil záver, že ak čas ovplyvňuje hodnotu vecí, nie je to kvôli jeho plynutiu, ale kvôli riziku, ktorý sa s ním nejakým spôsobom spája. Porov. *Sum. theol. II–II, q. 78, a. 2, sol. 7*. Tomáš Akvinský v tejto súvislosti zároveň uviedol, že budúca držba nemôže mať tú istú hodnotu, ako súčasť. Porov. *Sum. theol. II–II, q. 62, a. 4, resp. 2*. Rovnaký názor mal napokon aj Gilles z Lessenu (*Aegidius de Lessinia*, † okolo r. 1304). Ten konštatoval, že budúci tovar nemožno hodnotiť tou istou cenou, ako ten istý tovar, ktorý je k dispozícii okamžite, hoci by mohol byť neskôr užitočnejší. Porov. *Aegidius de Lessinia, De usur. 9 a Ulp. D 50,16,12*. Bližšie k tejto problematike pozri LAPIDUS, A. *Information and Risk in the Medieval Doctrine of Usury during the Thirteenth Century*. In *Perspectives on the History of Economic Thought*. 1991, Vol. 5, s. 6, 14 a 18.

<sup>102</sup> Porov. Tancredus, *Appar. ad Comp. ter. 3,14,1*; Johannes Teutonicus, *Appar. ad Comp. ter. 3,14,1*; Bernardus de Botono Parmensis, *Glos. ord. ad X 3,17,5*; Raimundus de Pennaforti, *Sum. 2,7,6*; Vincentius Bellocensis, *Spec. doc. 10,107* a Hostiensis, *Sum. aur. 5,9*. Ako zaujímavosť možno uviesť, že istá skupina kánonistov 13. storočia, ovplyvnených najmä rímskoprávnymi závermi, ako Vincentius Hispanus, pápež Inocent IV. (*Sinibaldo Fieschi*, 1243–1254) a Bernardus de Montemirato († 1296), spochybnila uvedenú prax použitia kritéria spravodlivej ceny k určeniu obchádzania zákazov požičiavania na úrok. Porov. *Cod. Iust. 4,44,10*. Tvrdili totiž, že podvodný predaj by mal byť indikovaný viacerými úkonmi, nielen podozrivou cenou. K dokázaniu podvodu preto požadovali predloženie ďalších presvedčivých dôkazov. Porov. Vincentius Hispanus, *Appar. ad Comp. ter. 3,14,1*; Innocent IV., *Appar. ad X 3,17,5* a Bernardus de Montemirato, *Lec. ad X 3,17,5*. Aj napriek tejto kontroverzii sa však vplyvná skupina kánonistov zhodla v závere, že extrémne ceny (vo vzťahu k spravodlivej cene privysoké alebo prinízke) boli považované za dostatočný dôkaz porušenia zákona. Najmä skrze aplikáciu dekretálií *Consuluit*

V roku 1234 sa objavil nový podnet do diskusií v podobe dekretálie Gregora IX. (*Gregorius*, 1227–1241) označovanej ako *Naviganti*. Tá nielenže do praxe opätovne zaviedla starší princíp dôvodnej pochybnosti ohľadom budúcej ceny, ale taktiež stanovila, že veritelia, ktorí zverili peniaze obchodníkom cestujúcim cez more alebo na zahraničné trhy, vynucujúcich si na tomto pozadí úroky za znášanie rizík cesty, mali byť odsúdení kvôli obchádzaniu zákazu úrokov.<sup>103</sup> V tomto prípade uvedený prameň reflektoval známu stredovekú prax tzv. morských pôžičiek (*faenus nauticum*, *pecunia traiectica*), pri ktorej dlžníci znášali úrok z pôžičiek od námorných dobrodruhov (*navigantes*) ako kompenzáciu za znášanie rizík cesty.<sup>104</sup> Aj keď kánonisti inklinovali k uznaniu záveru, že úrok v tomto prípade vlastne predstavoval priamu kompenzáciu za risk (*damnum emergens*), vo všeobecnosti napokon podporili závery Gregora IX. o zákaze morských pôžičiek.<sup>105</sup> Najmä vďaka uvedenej dekretálii sa v období po vydaní *Liber extra* zároveň takmer úplne prestali zaoberať požíčianím na úrok, keďže túto materiu považovali viac-menej za ustálenú a dostatočne rozpracovanú, upriamiac pozornosť práve na málo prebádanú oblasť posudzovanie ziskov založených na faktore risku. V tomto období tak začali nad riskom uvažovať v tom istom kontexte, ako pri ospravedlňovaní zisku kvôli práci alebo vynaloženým nákladom. Vynikajúci kánonista Sinibaldo Fieschi, neskorší pápež Inocent

---

a *Ad nostram noveris* sa tak spravodlivá cena začala stávať rozhodujúcim objektívnym indikátorom určovania dovolenosti, respektíve nedovolenosti toho-ktorého kontraktu. Porov. BALDWIN, J. W. The Medieval Theories of the Just Price: Romanists, Canonists, and Theologians in the Twelfth and Thirteenth Centuries. In *Transactions of the American Philosophical Society. New Series*. 1959, Vol. 49, No. 4, s. 51.

<sup>103</sup> Porov. X 5,19,19.

<sup>104</sup> V tejto súvislosti je potrebné uviesť, že kánonisti v zásade *faenus nauticum* nepovažovali za pôžičku, keďže v rímskom práve sa prijímal záver, že za ňu bolo možné zaplatiť aj zo ziskov z úspešnej transakcie. Porov. D 22,2. Tento inštitút bol preto akceptovaný v rozmere partnerstva umožňujúceho spoločné vlastníctvo peňazí investovaných do pravdepodobne ziskovej operácie. Táto skutočnosť striktno zakazovala každému partnerovi vyhnúť sa v ktoromkoľvek momente zodpovednosti novej straty. Porov. Sum. theol. II–II, q. 78, a. 2, obj. 5. Bližšie k tejto problematike pozri ROOVER, R. de. The Scholastics, Usury, and Foreign Exchange. In *The Business History Review*. 1967, Vol. 41, No. 3, s. 258.

<sup>105</sup> Bernardus de Bottono Parmensis, *Glos. ord. ad X 5,19,19*. Aj keď Gregor IX. odmietol *faenus nauticum*, rozpracoval náuku o dovolenom znížení ceny v prípade očakávanej budúcej platby a jej zvýšení v prípade predaja na dlh, ak budúca hodnota predanej komodity zostávala neistá. Na tomto pozadí dokonca niektorí kánonisti argumentovali, že zákaz *faenus nauticum* pramenil z omylu urobeného pri zostavovaní zbierky *Liber extra* Rajmundom z Peñaforte. V tejto súvislosti je však potrebné opätovne pripomenúť, že *usura* pramenila v samotnej *intentio* a z toho dôvodu nebolo možné každý dosiahnutý zisk automaticky kvalifikovať ako zakázaný. Rajmund z Peñaforte navyše vypracoval precíznu teóriu ohľadom rozlišovania medzi zakázanými a dovolenými transakciami, ktorú bolo možné aplikovať aj na námornú pôžičku. V nej osobitne zohľadnil tri dôležité charakteristiky: 1. prepojenie medzi vlastníctvom a riskom; 2. spotrebitel'nosť tovaru skrze jeho používanie; 3. neplodnosť tovaru. Porov. Raimundus de Pennaforti, *Sum. de cas. cons.* 1,2,7,7. Kým posledné dve charakteristiky bližšie špecifikujú základné rysy scholastickej teórie ohľadom úroku a peňazí, prvá rozvíja náuku o risku v tom zmysle, že ak pri transakcii typu námornej pôžičky znáša riziko len jedna zo strán, takéto konanie je výslovne zakázané. Z toho dôvodu je potrebné, aby strany podstupovali risk rovnomerne, keďže v inom prípade by nemohli počítať s dovoleným ziskom z úspešnej operácie. Alexander Lombardský v tomto ohľade napísal, že aj keď sú všetky veci v zásade považované za rovnocenné, riskantnejšia vec má nižšiu hodnotu, než vec bez risku. Porov. Alexandrus Lombardus, *Tract. de usur.* 7,67. Keď potom pápež Mikuláš III. (*Nicolaus*, 1277–1280) dovolil okolo roku 1280 dekretáliou *Exiit qui seminat* františkánom požívať materiálne dobrá bez toho, aby vlastnili majetok, a teda porušovali svoje pravidlo chudoby, nepriamo umožnil františkánskym učencom, ako už spomenutý Ján Duns Scotus, rozvinúť doktrínu o neplodnosti peňazí, pri ktorej bola opomenutá tomistická téza o chaose medzi vlastníctvom a používaním spotrebitel'ných vecí. Porov. Sext. 1,5,11,3 a Johannes Duns Scottus, *In quat. lib. sent.* 4,15,2,17. Toto viedlo k myšlienke, že na trhu možno pri realizácii rôznych obchodných transakcií osobitne predáť a kúpiť aj risk. Najmä na tomto základe sa dajú vysvetliť široké možnosti akceptovania risku ako autonómneho zdroja príjmu, k čomu postupne dochádzalo od 13. storočia. Bližšie k tejto problematike pozri LAPIDUS, A. Information and Risk in the Medieval Doctrine of Usury during the Thirteenth Century. In *Perspectives on the History of Economic Thought*. 1991, Vol. 5, s. 11 a 13–14.

IV. (1243–1254), tak napríklad neskôr výslovne dovolil stanovovanie vyšších cien pri kontraktoch, pri ktorých bolo potrebné akýmsi spôsobom kompenzovať nielen prácu, ale i značný risk (*labor suus et periculum multum*). Pri druhom spomenutom konkrétne pripúšťal riziká spojené s presunom tovaru z miesta na iné miesto.<sup>106</sup> Spomenutý kánonista Bernard de Montemirato potom rozvinul diskusiu v tom smere, že zisky takto nadobudnuté by mali byť považované za istú formu pracovnej zmluvy (*locatio conductio operarum*) alebo úschovy (*depositum*), čo si z hľadiska prirodzenej spravodlivosti zasluhovalo istú mieru kompenzácie.<sup>107</sup>

Na vyššie uvedenom pozadí obrátili kánonisti pozornosť opäť k spravodlivej cene tovaru, a to predovšetkým k spôsobom jej stanovenia. Do úvahy bolo potrebné vziať predovšetkým činiteľ fluktuácie cien, ktorá bola na základe priebežného sledovania vývoja na trhu viac-menej predvídateľná. Ako sme už naznačili, tieto skutočnosti brali kánonisti do úvahy najmä pri určovaní dôvodnej pochybnosti pri predaji so skrytým úrokom, najmä pri analýze faktora risku. Kánonista Viliam z Rennes (*Guillelmus Rennensis*), pôsobiaci v 13. storočí, tak napríklad objasnil, že ak ceny zvykli pri danej komodite v súlade so sezónnymi zmenami stúpať, pochybnosť bola eliminovaná, a z toho dôvodu mal byť takýto kontrakt zakázaný.<sup>108</sup> Kánonista Hostiensis († 1271) v nadväznosti na to za pomoci Aristotela argumentoval, že vedomosť o budúcich alebo náhodných veciach jednoducho nemôže byť determinovaná pravdou. Napriek tomu však platilo, že vývoj cien v určitom kraji (*secundum cursum regionis*) nemusel byť za každých okolností založený na pochybnosti, ako skôr pravdepodobnej znalosti.<sup>109</sup> Odvolávajúc sa na slova pápeža Inocenta IV. (*dominus meus*) preto Hostiensis uviedol, že ak je sezónna fluktuácia dobre známa tým, ktorí pochádzajú z daného regiónu (*communis opinio hominum*), potom je všetka pochybnosť eliminovaná.<sup>110</sup> Kánonisti tak napokon dospeli k záveru, že spravodlivá cena alebo skutočná hodnota veci je jednoducho cena, za ktorú ju možno v danom kraji zohnať. Prirodzene, určená mohla byť buď na základe slobodnej obchodnej súťaže alebo oficiálnou reguláciou. Keďže ceny sa menili v závislosti od lokality, spravodlivá cena sa musela stanovovať s ohľadom na čas a miesto uzavierania kontraktu.<sup>111</sup> Rôzne variácie metódy určovania cien možno nájsť v dielach viacerých stredovekých kánonistov ako Simon z Brisignano (*Simon de Bisignano*, † okolo r. 1179), Johannes Teutonicus, Tancredus a Rajmund z Peñaforte, respektíve romanistov ako Azo († 1230), Accursius († 1263) a Odofredus († 1265).

---

<sup>106</sup> Porov. Innocentius IV, Appar. ad X 5,19,19.

<sup>107</sup> Porov. Bernardus de Montemirato, Lec. ad X 5,19,19 a Aegidius de Lessinia, De usur. 10.

<sup>108</sup> Porov. Guillelmus Rennensis, Gos. ad Summa Raymundi 2,7,3 a Vincentius Bellovacensis, Spec. doc. 10,104.

<sup>109</sup> Porov. Hostiensis, Sum. aur. 5,8 a Jean de la Rochelle, Sum. de vit. Ako zaujímavosť možno opäť uviesť názor Viliama z Rennes, že rovnako ako tovar sa môže meniť počas plynutia času aj hodnota peňazí. Na tomto pozadí preto zakázal aj špekulácie ohľadom fluktuácie ich hodnoty. Porov. Gos. ad Summa Raymundi 2,7. Bližšie k tejto problematike pozri NOONAN, J. T. *The Scholastic Analysis of Usury*. Cambridge : Harvard University Press, 1957, s. 52–53, 67–68, 81 a 93 a ROOVER, R. de. The Scholastics, Usury, and Foreign Exchange. In *The Business History Review*. 1967, Vol. 41, No. 3, s. 257.

<sup>110</sup> Hostiensis, Com. ad X 5,19,19.

<sup>111</sup> Z toho dôvodu sa v neskoršom období z dôvodu obchádzania zákona považovali za zakázané kontrakty, pri ktorých boli ceny hrubo odlišné od spravodlivej ceny. Vo vonkajšom fóre sa pritom skutočne malo za to, že spravodlivá cena mohla byť jednoduchým ekvivalentom aktuálnej trhovej ceny. Bližšie k tejto problematike pozri BALDWIN, J. W. The Medieval Theories of the Just Price: Romanists, Canonists, and Theologians in the Twelfth and Thirteenth Centuries. In *Transactions of the American Philosophical Society. New Series*. 1959, Vol. 49, No. 4, s. 57.



## Záver

V predchádzajúcom výklade sme poukázali na dôvody, prečo Katolícka cirkev trvala na zákaze požičiavania na úrok a dôsledne analyzovala všetky dostupné prostriedky smerujúce k jeho obchádzaniu. Ak by sme cirkevné argumenty zhrnuli, k hlavným možno zaradiť apely Svätého Písma a cirkevných Otcov. Zo sociologického hľadiska je potrebné zase uviesť praktické skúsenosti s týmto inštitútom, ktorý od čias staroveku priviedol na mizinu enormný počet príslušníkov nižších a stredných vrstiev. Požičiavanie bolo preto principiálne považované za úkon zúfalstva, ktorý situáciu človeka v núdzi nezlepšuje, ba naopak. V tejto súvislosti je zároveň nutné pripomenúť, že v staroveku sa v zásade nepožičiavalo kvôli zisku, ale kvôli nevyhnutnosti.<sup>112</sup> Najmä z toho dôvodu boli v období neskorého stredoveku zriaďované v strednej a severnej Itálii vo viacerých ohľadoch kontroverzné inštitúcie typu *mons pietatis* (monte di pietà). Tie vznikali z dobročinných darov s cieľom poskytovať pôžičky ľuďom v núdzi a prenášať tak požičiavanie peňazí zo sféry obchodu do sféry kresťanskej dobročinnosti.<sup>113</sup> Vo vrcholnom stredoveku sa však termín *usura*, na pozadí enormného rozvoja obchodných vzťahov, začal prakticky stotožňovať s pojmom zisku. Tieto závery rozvíjala aj etablojúca sa sociálna náuka Katolíckej cirkvi, ktorej základy možno obdobne nájsť v dielach stredovekých teológov a kánonistov, považujúca odmenu za prácu za záležitosť spravodlivosti. Keďže tí, čo požičiavali na úrok fakticky prijímali zisk bez práce a zarábali ešte aj keď spali, takéto konanie jednoducho muselo byť kvalifikované ako nemorálne a zavrnutiahodné. Najmä z toho dôvodu možno označiť za jedno z najdôležitejších kritérií pre definovanie pojmu *usura* zisk bez práce a kánonickoprávne zákazy s ňou súvisiace za historicky i spoločensky overené.<sup>114</sup>

Aj napriek potrebe zohľadňovania rozvíjajúcich sa obchodných vzťahov a dynamických zmien v kánonickoprávnych normách a teologických náhľadoch, zotrvali viacerí kánonisti i teológovia pri striktnom zákaze požičiavania na úrok. V tomto ohľade možno spomenúť napríklad Johannesu Andreu († 1348), ktorý celú problematiku zväzil v kontexte prirodzeného, kánonického i občianskeho práva. Z hľadiska práva prirodzeného tento inštitút označil za vnútorne zlý, na základe čoho vylúčil možnosť jeho dovolenia ktoroukoľvek cirkevnou či svetskou autoritou. V nadväznosti na to ho v kánonickom práve kvalifikoval ako nelegálny z dôvodu jeho zavrnutia ustanoveniami Starého a Nového Zákona. Z pohľadu kánonistiky potom uviedol, že dovoliť ho nemožno ani v kontexte predchádzania väčším zlám, keďže tým najväčším je práve *usura*. Je teda zrejmé, že v jeho ponímaní jednoducho neprichádzalo do úvahy, aby niekto praktizoval nespravodlivosť odmietnutú Aristotelom i Svätým Písmom. Z iných autorít možno spomenúť učiteľa Cirkvi Antona Paduánskeho (*Anton de Padova*, † 1231), ktorý dokonca záložne, bežne obchádzajúce zákazy ukladania úrokov, prirovnal

---

<sup>112</sup> Porov. HUDSON, M. How Interest Rates Were Set, 2500 BC–1000 AD: Máš, tokos and *faenus* as Metaphors for Interest Accruals. In *Journal of the Economic and Social History of the Orient*. 2000, Vol. 43, No. 2, s. 141.

<sup>113</sup> Porov. PULLAN, B. Protestants, and the Poor in Early Modern Europe. In *The Journal of Interdisciplinary History*. 2005, Vol. 35, No. 3, s. 446 a SALTER, F. R. The Jews in Fifteenth-Century Florence and Savonarola's Establishment of a *Mons Pietatis*. In *The Cambridge Historical Journal*. 1936, Vol. 5, No. 2, s. 193–211.

<sup>114</sup> Porov. Petrus Cantor, Dist. Abel; Thomas de Chobham, Poenit. c. 118 a Aegidius de Lessinia, De usur. 10. Bližšie k tejto problematike pozri BALDWIN, J. W. The Medieval Theories of the Just Price: Romanists, Canonists, and Theologians in the Twelfth and Thirteenth Centuries. In *Transactions of the American Philosophical Society. New Series*. 1959, Vol. 49, No. 4, s. 66.

k nevestincom (*prostibula*).<sup>115</sup> Ako vyplýva z predchádzajúceho výkladu, Cirkev aj napriek tomu predsa len postupne vychádzala v ústrety rozvoju obchodných vzťahov a predmetné zákony zmierňovala, respektíve netrvala na ich striktnom uplatňovaní vo vonkajšom fóre. Predmetné ustanovenia boli, okrem toho, tak často obchádzané, respektíve ignorované, že viacerí bádatelia dokonca zastávajú názor o ich značnej vzdialenosti praxi.<sup>116</sup> Zrejme aj tieto skutočnosti napokon viedli v roku 1745 už spomenutého pápeža Benedikta XIV. k vydaniu encykliky *Vix pervenit*, v ktorej znovupotvrdil všetky tradičné doktríny ohľadom požičiavania na úrok.<sup>117</sup>

Ako sme už naznačili, k výraznému zmierňovaniu tradičných cirkevných zákazov začalo v tejto oblasti dochádzať od 13. storočia, a to v dôsledku povstania novej komerčnej spoločnosti, ktorá jednoducho potrebovala hotovostný kapitál pre ďalšie investovanie. Najmä na tomto pozadí vychádzali týmto procesom v ústrety nielen miestni predstavitelia svetskej moci, ale taktiež viacerí partikulárni cirkevní predstavení. Tieto skutočnosti postupom času začali reflektovať aj univerzálni cirkevní zákonodarcovia a kým spomenutý Tretí lateránsky koncil a Druhý lyonský koncil (r. 1274) odsúdil požičiavanie na úrok, Piaty lateránsky koncil (1512–1517) bol v tomto ohľade oveľa miernejší a sústredil sa skôr na potlačenie úrokov neprimerane vysokých. Od toho času sa tak relevantná normatíva zameriavala na zákaz úžery v dnešnom ponímaní, čo bolo postupne zohľadňované nielen cirkevnými, ale tiež svetskými autoritami. Týmto procesom boli, celkom prirodzene, nápomocné aj stále miernejšie názory kánonistov, ktorí pripúšťali ukladanie úrokov pri tituloch ako *poena detentori, damnum emergens* a *lucrum cessans*.<sup>118</sup> V tomto ohľade možno napokon spomenúť aj ospravedlnenie veriteľa pri vymáhaní poplatku v zmysle zmluvnej pokuty (*poena conventionalis*) v prípade omeškania platby kvôli pochybeniu na strane dlžníka.<sup>119</sup> O vážnosti tejto témy a potrebe zachovania istej prísnosti však na druhej strane vypovedá skutočnosť, že stredovekým kánonistom trvalo dosť dlho, kým uznali zákonnosť úroku a boli ochotní ho za istých okolností pripustiť s cieľom kompenzovať risk veriteľa a stratu kapitálu, respektíve zisku v prípade nepristúpenia k pôžičke.

Aj napriek tomuto postoju sa bežne stávalo, že obchodníci nečakali na zmiernenie cirkevných zákonov a otvorene ich obchádzali. Tieto procesy boli stále aktuálnejšie po nástupe sekularizmu, ktorý sa na kresťanskom Západe stále viac presadzoval od čias renesancie a humanizmu. V tomto ohľade možno osobitne spomenúť najmä tzv. lombardské finančné operácie, ktoré boli poväčšine zamerané práve na obchádzanie cirkevných zákazov.<sup>120</sup> Na

---

<sup>115</sup> Porov. ROOVER, R. de. The Scholastics, Usury, and Foreign Exchange. In *The Business History Review*. 1967, Vol. 41, No. 3, s. 263.

<sup>116</sup> Bližšie k tejto problematike pozri HELMHOLZ, R. H. Usury and the Medieval English Church Courts. In *Speculum*. 1986, Vol. 61, No. 364, s. 367; RICHARDSON, H. G. – SAYLES, G. *Law and Legislation from Aethelberth to Magna Carta*. Edinburgh : Edinburgh University Press, 1966, s. 85 a BOULAY, F. R. H. Du. *An Age of Ambition: English Society in the Late Middle Ages*. London : Thomas Nelson & Son, 1970, s. 59.

<sup>117</sup> Bližšie k tejto problematike pozri ROOVER, R. de. The Scholastics, Usury, and Foreign Exchange. In *The Business History Review*. 1967, Vol. 41, No. 3, s. 265.

<sup>118</sup> Porov. ROOVER, R. de. The Scholastics, Usury, and Foreign Exchange. In *The Business History Review*. 1967, Vol. 41, No. 3, s. 261–262.

<sup>119</sup> Už Rajmund z Peñaforte pritom deklaroval, že ak takáto pokuta plynie z dohody zmluvných strán, nejde o obchádzanie zákazu úrokov. Porov. Sum. de cas. cons. 2,5. Tento záver neskôr argumentačne podporil aj Ján Duns Scotus, ktorý uviedol, že obchodník predsa musí mať záujem na disponovaní peniazmi v dohodnutom čase, nie na získaní zmluvnej pokuty. Porov. In quat. lib. sent., dist. 15, q. 2, 18. Bližšie k tejto problematike pozri LAPIDUS, A. Information and Risk in the Medieval Doctrine of Usury during the Thirteenth Century. In *Perspectives on the History of Economic Thought*. 1991, Vol. 5, s. 17.

<sup>120</sup> Niektorí autori napríklad uvádzajú, že florentskí obchodníci porušovali zákony o zákaze požičiavania na úrok až do posledných momentov svojich životov, a to aj napriek tomu, že dobre vedeli o ich nebezpečenstve pre dušu.

týchto praktikách navyše bežne participovali a podieľali sa na zisku z nich aj viacerí národní kráľi, respektíve lokálni vládcovia.<sup>121</sup> Na tomto pozadí bežne dovoľovali prijímanie garantovaných úrokov z fiktívnych pôžičiek, ktoré až tak nepodliehali kritike Cirkvi a zároveň uspokojovali veriteľov.<sup>122</sup> K takýmto machináciám pritom najčastejšie dochádzalo prostredníctvom dohodnutých darov alebo náhrad za podstúpenú stratu, odmien za špekulatívne transakcie, ako aj skrze zmluvy zaručujúce monopolné postavenie na trhu pri dohodnutej komodite a pod.<sup>123</sup> Podobne ako za čias staroveku, ani stredovekí panovníci neváhali odpúšťať všetky dlhy z nezaplatených úrokov na svojich dŕžavách prostredníctvom kráľovského aktu. Prirodzene, aj v takýchto prípadoch od dlžníkov či veriteľov poväčšine vyžadovali svoj podiel.<sup>124</sup> Aj keď teda bolo občianske právo jednotlivých krajín po dlhý čas viac-menej v zhode s právom kánonickým, postupom času sa mu začalo priečiť, pričom v 16. storočí možno vo viacerých regiónoch prakticky hovoriť o zákonom potvrdení otvoreného ignorovania či obchádzania kánonickoprávnych zákazov. Pokiaľ ide o postoj nekatolíkov, pravoslávni kresťania nepovažovali ukladanie úrokov pri pôžičkách za zlé od 16. storočia. Čo sa týka protestantov, zatiaľ čo Ulrich Zwingli († 1531), Martin Luther († 1546) a Filip Melanchton (*Philipp Schwartzerdt*, † 1560) požičiavanie na úrok výslovne odmietli, Ján Kalvín (*Jean Calvin*, † 1564) ho dovolil za predpokladu, ak úroky predstavovali skutočný rozdiel medzi hodnotou súčasnej a budúcej sumy peňazí a nešlo o rýdze vydieranie.<sup>125</sup>

Pokiaľ ide o neskorší postoj Katolíckej cirkvi k tejto problematike, ten sa v modernej dobe radikálne zmenil. Aj keď pojem *usura* zostával súčasťou spovedných manuálov,

---

Svedomia si mali pritom uspokojovať praktikami typu zahrnutia Pána Boha medzi svojich „akcionárov“, pričom jeho podiel bol periodicky vyčleňovaný vo forme vena pre chudobné dievčatá, darov pre nemocnice a pod. Tieto skutočnosti možno nájsť zaznamenané dokonca aj v ich účtovných knihách. Na ich označenie sa však nepoužívali termíny ako *interesse* alebo *merito*, keďže tie vzbudzovali u cirkevných autorít podozrenie, ale používali sa frázy ako *costo di danaro*, *ristoramento di tempo* alebo tiež *done*. Aj tu možno napokon nájsť dôvody pre cirkevné odmietanie milodarov od takýchto delikventov. Bližšie k tejto problematike pozri SALTER, F. R. *The Jews in Fifteenth-Century Florence and Savonarola's Establishment of a Mons Pietatis*. In *The Cambridge Historical Journal*. 1936, Vol. 5, No. 2, s. 194.

<sup>121</sup> Porov. HODGE, W. B. *On the Rates of Interest for the Use of Money in Ancient and Modern Times*. Part I. In *The Assurance Magazine, and Journal of the Institute of Actuaries*. 1857, Vol. 6, No. 6, s. 324.

<sup>122</sup> K rôznorodým praktikám ukladania úrokov zo strany cirkevných predstavených bližšie pozri napríklad HARRISS, G. L. *Cardinal Beaufort: Patriot Or Usurer?* In *Transactions of the Royal Historical Society*. 1970, Vol. 20, s. 129.

<sup>123</sup> Bližšie k takémuto konaniu zo strany anglických kráľov pozri McFARLANE, K. B. *Loans to the Lancastrian Kings: The Problem of Inducement*. In *Cambridge Historical Journal*. 1947, Vol. 9, s. 51–52; FRYDE, E. B. – FRYDE, M. M. *Public Credit, with Special Reference to North-Western Europe*. In POSTAN, M. M. – RICH, E. E. – MILLER, E. *The Cambridge Economic History of Europe*. Vol. III. Cambridge : Cambridge University Press, 1963, s. 431–440 a 454–462 a HARRIS, G. L. *Aids, Loans and Benevolences*. In *Historical Journal*. 1963, Vol. 6, s. 1–19.

<sup>124</sup> V tejto súvislosti možno uviesť príklad francúzskeho kráľa Filipa II. Augusta (1180–1223), ktorý oslobodil všetkých kresťanov vo svojich krajinách od dlhov. Rovnako postupoval aj francúzsky kráľ Ľudovít IX. Svätý (1226–1270) vo vzťahu k dlhom kresťanov voči židom. Bližšie k tejto problematike pozri HALLAM, H. *History of Europe during the Middle Ages*. Vol. I. New York : The Colonial Press, 1900, s. 157 a HALLAM, H. *History of Europe during the Middle Ages*. Vol. II. New York : The Colonial Press, 1900, s. 401.

<sup>125</sup> Najmä na tomto pozadí neprekvapuje, že nemeckí sociológovia Max Weber († 1920) a Wener Sombart († 1941) prehlásili Kalvína za ideového zakladateľa kapitalizmu a hospodárskeho liberalizmu. On sám napríklad v tomto ohľade zdôraznil rozdiel medzi obchodnými pôžičkami, pri ktorých dovoľoval ukladanie úrokov, a pôžičkami biednym, poskytovanými zadarmo. Bližšie k tejto problematike pozri NOONAN, J. T. *The Scholastic Analysis of Usury*. Cambridge : Harvard University Press, 1957, s. 365–367; HAUSER, H. *Les débuts du capitalisme*. Paris : Alcan, 1931, s. 45–79 a JONES, N. *God and the Moneylenders: Usury and Law in Early Modern England*. Oxford : Basil Blackwell, 1989.

synodálnych zbierok i právnických príručiek do začiatku 20. storočia, už v 19. storočí boli úroky pripustené dokonca aj pri cirkevnom majetku, hoci v tejto veci nebol promulgovaný žiadny doktrínálny dekrét.<sup>126</sup> Neúprosný postoj však cirkevný zákonodarca zastával naďalej k úžere, pričom takéto konanie bolo *expressis verbis* trestané ešte kánonom 2354 Kódexu kánonického práva z roku 1917.<sup>127</sup> K požičiavaniu na úrok pristúpil v zmysle relatívneho zákazu zase kánon 1543, ktorý pripustil úroky len v miere primeranej.<sup>128</sup> Obe tieto vágne normy napokon rekodifikačná komisia vynechala, a preto sa už nenachádzajú v Kódexe kánonického práva z roku 1983, ani v Kódexe kánonov východných cirkví z roku 1990. Kánon 1284, § 2, °5 platného Kódexu však apeluje na správcov cirkevných majetkov (najmä tých, ktorí sú zodpovední za financovanie cirkevných právnických osôb ako diecéza, farnosť, kláštor, katolícka univerzita a pod.), aby včas uhradili splatné úroky z pôžičky alebo hypotéky a starali sa o to, aby bola v príhodnom čase vrátená hlavná suma dlhu.<sup>129</sup> Aj z jeho dikcie sa dá do istej miery dedukovať pretrvávajúci negatívny postoj Cirkvi k týmto finančným operáciám. Z pohľadu morálky možno spomenúť Katechizmus Katolíckej cirkvi, ktorý v článku 2438 hovorí o dlhoch národov tretieho sveta, zdôrazňujúc v tejto súvislosti zákaz úžery. V tomto kontexte sa nakoniec v encyklike *Caritas in veritate* z roku 2009 vyjadril aj pápež Benedikt XVI. (2005–2013), keď varoval pred neprimeranou výškou úrokov, ktorá udržuje chudobnejšie osoby alebo národy v stave stáleho dlhu.<sup>130</sup>

### **Resume**

Latin word *usura* was identified from the Ancient Times with the meaning of the word “interest”. Canon law comprehended this substantive as *terminus technicus* as well and apprehended it through the prism of moral-legal norms contained in the writings of Old and New Testament and their interpretation in the works of Church Fathers. On that account *usura*, in the sense of taking more than was initially lent while applying the institution of loan, was forbidden and that was also the reason of criticizing and blaming the Catholic Church of reaction and braking the economical development, namely not only on the part of theoretical economists. Dynamic expansion of this concept and several exceptions from the mentioned prohibition were supplied in the times of High and Late Middle Ages especially by the representatives of canonistics, interpreting the conclusions of Church lawgivers. The main goal of this article is to point out the substantive-law conceptual outlines of term *usura* in the medieval canon law and canonistics, including the indication of ways of its practical application.

---

<sup>126</sup> Porov. Responsa Sancti Officii z 18. augusta 1830, 31. augusta 1831, 17. januára 1838, 26. marca 1840 a 28. februára 1871 a responsa Poenitentiarie Apostolicae z 11. februára 1832.

<sup>127</sup> Porov. can. 2354 CIC 1917.

<sup>128</sup> Porov. can. 1543 CIC 1917.

<sup>129</sup> Porov. can. 1284, § 2, °5 CIC 1983.

<sup>130</sup> Porov. *Caritas in veritate* 65.

# Právna problematika brania úrokov pri pôžičke v rímskom práve\*

Vladimír Vrana\*\*

Zmluvné vzťahy, ktorých základom bolo požičiavanie peňazí na právnom podklade uzavretia (neformálnej) zmluvy o pôžičke, či už medzi priateľmi, susedmi alebo dokonca úplne cudzími ľuďmi, predstavovalo od historického úsvitu dejín ľudského pokolenia, z hľadiska právnej regulácie určitú výzvu pre konkrétneho zákonodarcu stanoviť jej právne, ekonomické a sociálne „mantinely“ resp. rámce. „Vynájdenie“ peňazí ako obeživa znamenalo v pravom slova zmysle začiatok novej dejinnej etapy ľudských dejín. Logickým vyústením tejto skutočnosti bolo aj to, že so spotrebovávaním peňazí jednotlivcami úmerne tomu súčasne rástla a zvyšovala sa potreba poskytovania úveru, pôžičiek.

Už starobabylonský kráľ a zákonodarca v jednej osobe, Chammurapi<sup>1</sup>, sa vo svojom zákonníku snažil limitovať už vtedy existujúcu vysokú mieru úrokovania pri pôžičkách, čo bolo pokladané zo strany štátu za nežiadúci protispoločenský jav. Aj v starovekom Grécku, mravnom a morálnom vzore Rimánov, či už archaickom alebo helenistickom, nachádzame množstvo dôkazov a písomných prameňov o čulom obchodnom živote jednotlivých mestských štátov, v ktorých sa peňažným a úverovým obchodným záležitostiam venovali početní jednotlivci, ale aj chrámové „banky“<sup>2</sup>.

Najčastejším právnym inštitútom pre požičiavanie peňazí od čias kráľovského Ríma až po justiniánske obdobie sa stal reálny kontrakt (peňažnej) pôžičky, *mutuum*. Jej bazálnu podstatu popísal klasický rímsky právnik Gaius vo svojich *Institutiones*<sup>3</sup>, etymologický význam ktorého môžeme elegantne interpretovať ako „*ex meum tuum est*“. Okrem možného vedľajšieho dojednania pri pôžičke týkajúcom sa stanovenia výšky úrokovej miery, rímske právo poznalo aj inštitút úrokov z omeškania, o ktorom sa tu nebudeme osobitne zmieňovať.

Od čias založenia Ríma v podstate až do konca púnskych vojen platila v rímskej spoločnosti „odjakživa“ zásada, že v rímskom práve bola osobná garancia, sľub splnenia záväzku, či už svojho alebo cudzieho, podstatne dôležitejšia, hodnovernejšia ako vecná garancia obligácie. Dnes, v súčasnom práve (bohužiaľ!) platí jej presný opak...Základom bola hodnotová orientácia, ktorá prenikala skrz naskrz celou rímskou spoločnosťou.

*Amicitia*, priateľstvo hralo podstatne dôležitejšiu úlohu v medziľudských vzťahoch ako je tomu dnes. Bolo chápané ako trvalý vzťah založený na vernosti, poctivosti, ktorej základom bolo „puntičkárske“ splnenie nielen tých zmluvných, právnych povinností, ale predovšetkým

\* Uvedený príspevok je čiastkovým výstupom z riešenia grantového projektu VEGA č.1/0198/17 „Pôžička či úžera? Nútený výkon rozhodnutia – historickoprávne základy a problémy aplikačnej praxe“.

\*\* doc. JUDr. Vladimír Vrana, PhD. Vedúci Katedry dejín štátu a práva, Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, e-mail: vladimir.vrana@upjs.sk

<sup>1</sup> V poradí šiestym panovníkom prvej babylonskej dynastie nazývanej aj amoritská (1792-1750 pred Kr.), zákonník vydaný r.1772 pred Kr.

<sup>2</sup> K tomu porovnaj aj známe vyjadrenie pôvodom gréckeho historika Polybia, pôsobiaceho v helenistickom Grécku, ktorý zdôrazňoval diametrálne odlišné chápanie *honestas* v rímskom prostredí – aspoň do začiatku púnskych vojen – a v jednotlivých gréckych mestských štátoch, kde sprenevere minimálnych verejných financií nezabránilo ani 10 zapečatených listov a dvadsať svedkov – a napriek týmto zložitým formalitám, podľa jeho osobného presvedčenia, skoro každý verejný činiteľ podvádzal...

<sup>3</sup> 1,3,88.

tých, ktoré právo nesankcionovalo. Podstatu tejto myšlienky vystihol aj Cicero: „...*Omnia...alter pro altero suscipiet...since amitia vitam esse nullam, si modo velint aliqua ex parte liberaliter vivere*“<sup>4</sup>. Stáť si za svojim slovom a predovšetkým dodržať ho za každých podmienok a situácií, bolo základným článkom kódexu cti a vážnosti každého rímskeho občana.

Niekedy však dokonca aj poskytnutie peňažnej pôžičky bez akýchkoľvek úrokov sa mohlo udiat' z výlučne altruistických dôvodov. Pôžička bez pripojenia úrokov prichádzala do úvahy najmä v tých situáciách, kedy jej poskytovateľ chcel získať politický vplyv, všeobecnú lojálnosť alebo vytvoriť u príjemcu pocit závislosti na ňom. Prejavom naopak priateľstva bolo poskytovanie peňažných pôžičiek na krátke obdobie zásadne bezúročne, za účelom umožniť dlžníkovi, aby si takýmto spôsobom vykryl dočasnú, momentálnu svoju likviditu a uvedený prejav fyzického uskutočnenia remunerácie vytvárali obsah priateľskej služby veriteľa<sup>5</sup>.

Priemerne finančne zdatný rímsky *pater familias* preto nikdy nevyhľadával služby profesionálnych požičiavateľov peňazí, rímskych bankárov(hoci tento druh podnikania ešte nebol porovnateľný s neskorším stavom v spoločnosti), ale ak bol vo finančnej, platobnej núdzi, prioritne hľadal útočisko u svojich priateľov, ktorí sa v drvivej väčšine prípadov zachovali vždy nezištným spôsobom.

V rímskom štáte a právnom systéme nachádzame stopy právnej regulácie výšky úrokov pri uzavretí pôžičky už v „základnom zákone“, alfe a omegi rímskej *societas – lex XII tabularum*. Podľa jej ustanovení sa po prvýkrát zásadným spôsobom regulovala výška úrokovej sadzby. Z jednotlivých jej dodnes zachovaných častí o tom síce nemáme priamy dôkaz, ale nepriamo nás o jej uzákonení, hoci miestami trocha pesimisticky, informuje Tacitus<sup>6</sup>: „*Sane vetus urbi faenebre malum et seditonum discordiarumque creberrima causa eoque cohibebatur antiquis quoque et minus corruptis moribus. Nam primo duodecim tabulis sanctum „ne quis unciario faenore amplius exerceret“, cum antea ex libidine locupletium agitavetur; dein rogatione tribunicia ad semuncias redactum, postremo vetita versura. Multisque plebi scitis obviam itum fraudibus quae toties repressae miras per artes rursum oriebantur*“.

Ako vidieť už Tacitus, svedok rímskych politických turbulencií v 1. st. po Kr. konštatuje, že „...zlo pochádzajúce z pripojenia úrokov pri pôžičke bolo oddávna známe a bolo veľmi častým dôvodom verejného pohoršenia a nešvárov v spoločnosti a tak z tohto dôvodu už naši predkovia držali v medziach výšku úrokov, aby tým prispeli k zachovaniu morálky a mravnosti. Preto, ako prvé (zákonné) opatrenie, ktoré bolo prijaté, zákon XII tabúl zakazoval komukoľvek, aby vymáhal pri pôžičke viac než tzv. *foenus unciarum*, kým dovtedy bola výška úrokov podmienená alebo stanovená iba rozhodnutím požičiavateľa peňazí, bohatého veriteľa.

Potom, postupne prijatými tributnými zákonmi<sup>7</sup>, bola výška úrokov ďalej zredukovaná, znížená na polovicu uvedenej sumy až konečne, pripojenie úrokov k pôžičke bolo úplne zakázané. Avšak tak často ako bolo postupne prijatých množstvo plebiscít za účelom minimalizovať podvodné správanie sa veriteľov pri stanovení výšky úrokov pri pôžičke, tak

<sup>4</sup> Laelius O priateľstve, v slovenskom preklade, Bratislava, vydavateľstvo Tatran, 1980, 22,82.

<sup>5</sup> Bližšie k predmetnej problematike pozri aj príspevok ANTALOVÁ, B.: *Conventio a datio rei* – predpoklady vzniku pôžičky v rímskom práve, in: „Pôžička či úžera? Nútený výkon rozhodnutia – historickoprávne základy a problémy aplikačnej praxe“, Košice, UPJŠ Košice 2017, s.11 a nasl.

<sup>6</sup> Publius Cornelius Tacitus (55-117) vo svojom diele Letopisy (*Annales*) 6,16, napr. aj v českom preklade, Praha, 1975.

<sup>7</sup> Išlo pôvodne o plebiscitá, po r.286 pred Kr. prijatím *lex Hortensia*, získali tieto už *legis vicem optinet* a formálne sa označovali ako *leges*

vždy a vždy sa prostredníctvom šikovných, vynaliezavých postupov veriteľov predmetné zákazy ďalej obchádzali a porušovali...“.

Od prijatia „Zákona zákonov“ sa teda rímsky štát jednak cieľavedome snaží regulovať úrokovú mieru pri pôžičke, so zreteľnou jej čo najnižšou fixáciou, a jednak trochu špecifickejšie chrániť neskúsené osoby (predovšetkým *fili in potestate*) pri uzatváraní peňažných pôžičiek s tretími osobami<sup>8</sup>. Na druhej strane ale praktické uplatňovanie predmetnej regulácie naráža na dva bazálne princípy rímskeho súkromného práva – dôsledné rešpektovanie zmluvnej autonómie strán a (zatiaľ) nikým nespochybniteľnú autoritu *patris familias*.

Ako príklad môžeme uviesť to, že rímske právo nikdy<sup>9</sup> právnymi prostriedkami neregulovalo a nezasahovalo pri uzavretí napr. kúpno-predajnej zmluvy ani nájomnej zmluvy – ak existoval zrejmy nepomer medzi plnením jednej zmluvnej strany voči svojmu obchodnému partnerovi, inými slovami ak jedno plnenie nebolo „vyvážené“ primeraným protiplnením.

Samotný termín „*foenus unciarum*“ vyvoláva však určité nejasnosti, pretože úrok vo výške 1/12 kapitálu môže byť interpretovaný právnymi romanistami rozlične – buď 8,33% alebo 10%, no dokonca aj 83,3% alebo 100%. Nejasnosti ohľadom stanovenia maximálnej úrokovej miery pramenia z toho, že nevieme či boli myslené ako mesačné alebo ročné a ak ročné, či s 10 alebo 12 mesiacmi<sup>10</sup>. V prípade, že úžernický veriteľ prekročil stanovený limit, bol odsúdený platiť *poena quadrupli*. A hoci sa r.347 pred Kr., ako uvádza už spomínaný Tacitus (aj Titus Livius), miera úrokov znížila o polovicu (*foenus semiunciarium*), všedná prax bola očividne iná a dlžníci boli častokrát bez právnej ochrany, pretože už o päť rokov neskôr, v r.342 pred Kr. došlo k prijatiu *lex Genucia*<sup>11</sup>, z iniciatívy (pôvodom) plebejského konzula Lucia Genucia, ktorá ako keby vôbec nebrala na zreteľ existujúcu realitu a bez ďalšieho absolútne zakázala branie úrokov<sup>12</sup>.

O tom, že predmetný zákon nedosiahol ciele, ktoré si jeho navrhovateľ predsavzal, je zrejme a poskytovanie peňažných pôžičiek, dohodnutých so skrytými úrokmi potentálnymi veriteľmi pokračovalo aj naďalej. Gaius vo svojich Inštitúciách 4,23 uvádza ešte prijatú *lex Marcia*, o ktorej však vieme konštatovať len to, že dlžníkovi, ktorý zaplatil veriteľovi neoprávnenú výšku úrokov pri peňažnej pôžičke poskytovala na ich vrátenie samostatnú žalobu.

Mimoriadne turbulentné obdobie rímskych dejín, poznamenané predovšetkým tzv. občianskou vojnou alebo vojnou so spojencami medzi r.90-88 pred Kr., opísal vo svojom diele

---

<sup>8</sup> K tomu bližšie pozri právnú problematiku, ktorá vyústila do prijatia *SC Macedonianum*, počas panovania cisára Vespasiána a v praxi bolo častokrát obchádzané (*in fraudem legis*). Podrobnejšie aj CROOK, J.A.: *Law and Life of Rome* (Ithaca, New York 1984, Cornell University Press, s.109 nasl.

<sup>9</sup> Až do prijatia kontroverzného rozhodnutia cisára Diokleciána a Maximiána adresovaného egyptskému miestodržiteľovi Aureliovi Lupovi r.285 (C 4,44,2) zavádzajúceho inštitút *laesio enormis* v rámci kúpno-predajnej zmluvy, ktorý bol inšpirovaný predovšetkým gréckou stoickou filozofiou a jednotlivými rozhodnutiami cisárov Hadriána a Marca Aurelia.

<sup>10</sup> Bližšie uvedenú problematiku pozri v diele MICHELS, A.K.: *The Calendar of the Roman Republic*, Princeton 2015, 1967 s.64 a nasl.

<sup>11</sup> *Lex Genucia de foeneratione*, v niektorých prameňoch sa mylne uvádza, že sa jednalo o plebejského tribúna. Z pohľadu neskôr prijatej *lex Caecilia Didia* bol navrhnutý zákon považovaný za tzv. *lex saturna*, inými slovami nezachovával vo svojich ustanoveniach monotematickosť – obsahoval totiž aj právnú úpravu verejného rímskeho práva.

<sup>12</sup> K tomu bližšie pozri aj ZIMMERMANN, R.: *The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition*, Cape Town 1991, s.162 a nasl.

*Bella civilia* aj rímsky občan gréckeho pôvodu Apiános z Alexandrie<sup>13</sup>. Osobitne sa pritom venoval aj známej ozbrojenej revolte z r.89 pred Kr., zachytávajúcej sociálne pnutie medzi veriteľmi a častokrát neplatiacimi dlžníkmi, najmä pri uzavretých zmluvách o peňažných pôžičkách:

„ A práve v tom čase vypukli v Ríme nepokoje medzi veriteľmi a dlžníkmi, ktorých podstatou bolo to, že veritelia vyžadovali od svojich dlžníkov dlhované sumy aj s úrokmi, hoci dávne právo výslovne zakazovalo požičiavanie peňazí na úrok a dokonca ukladalo tým osobám, ktoré porušili predmetný zákon, pokutu...Ale keďže čas ako keby dával zabudnúť na tieto zákony, zakazujúce branie úrokov, veritelia ich opätovne požadovali odvolávajúc sa na nepísané právne obyčaje.

Na druhej strane dlžníci odkladali svoje platenie záväzkov odvolávajúc sa na obdobie práve vedenej vojny a občianskymi nepokojmi. Niektorí z dlžníkov sa dokonca obávali, že veritelia-úžerníci si začnú vymáhať svoje pohľadávky súdnou cestou a (ďalšími) pokutami. Mestský prétor Aulus Sempronius Asellio, ktorý mal v právomoci riešenie týchto sporov, keďže nebol schopný urovnať predmetné nepokoje pokojným presvedčovaním, umožnil všetkým, aby si svoje sporné nárokovanie pohľadávky voči dlžníkom uplatnili na príslušných súdoch prostredníctvom žalôb, čo však opätovne skončilo nejednoznačným spôsobom, pretože príslušní sudcovia nevedeli, či majú uprednostniť zákony alebo právne obyčaje. Veritelia, rozčúlení, že dávno nepoužívaný zákon sa vôbec berie na zreteľ, mestského pretora zavraždili (za bieleho dňa na rušnej rímskej ulici – rímskom Fóre...)...“<sup>14</sup>.

Zavraždenie rímskeho vyššieho úradníka bolo relatívne „nestrávitelným sústom“ aj pre rímsky senát, ktorý síce ponúkol vysokú odmenu za dolapenie vrahov, no vražda zostala nevyšetrená. Celé dianie v rímskom štáte v týchto hektických časoch odzrkadľovalo hlbokú finančnú krízu impéria, do ktorej sa dostal hlavne kvôli výpadku z pravidelných daní vyberaných v provincii Ázia. Výsledkom bolo nie neznáme zistenie, že niekedy drastické zákonné opatrenia jednak že nevedú k uspokojivej vnútro politickej situácii v štáte a tiež, že paradoxne častokrát sú naopak kontraproduktívne...

Turbulentné obdobie r.90-88 pred Kr., ktoré bolo iba logickým vyústením neuspokojivej politickej a ekonomickej situácie, nevyriešenej ani legislatívnymi, bohužiaľ dočasnými opatreniami, bratov Gracchovcov, sa snažil svojimi ústavnými a zákonodarnými reformami napraviť L.C.Sulla. Vo funkcii konzula spolu so svojim kolegom Q.Pompeiom Rufom r.88 pred Kr. inicioval prijatie *lex Cornelia Pompeia de feneratione*, na základe ktorej sa vlastne právny stav vrátil k starodávnemu a asi aj kompromisnému inštitútu *foenus unciarum*.

Čo však nakoniec prevážilo, s menšími odchýlkami, bolo definitívne ustálenie úrokovej miery pri pôžičke na 12% ročne (*centessimae usurae*) – stav, ktorý platil nie len počas obdobia do konca republiky, ale až do justiniánskeho obdobia. Určitým extrémnym situáciám sa však predsa len nedalo vyhnúť<sup>15</sup>.

---

<sup>13</sup> K tomu bližšie pozri aj WHITE, H.: "Introduction". *Appian's Roman History*. Cambridge, 1912, Mass: The Loeb Classical Library, s.63 a nasl.

<sup>14</sup> K tomu porovnaj výbornú aktuálnu prácu od SAMPSON, G.C.: *The Collapse of Rome: Marius, Sulla and the First Civil War*, Barnsley 2013.

<sup>15</sup> Rímske pramene nám poskytujú viacero konkrétnych príkladov - k tomu porovnaj ten, uvádzaný M.T.Cicerónom.



Cicero<sup>16</sup> nám však relatívne veľmi podrobne referuje o nepochybne zaujímavom prípade, ktorý sa odohral r.56 pred Kr. O čo vlastne išlo?

Napriek všetkým možným zákonným, legislatívnym opatreniam a imanentnej snahy štátneho mechanizmu regulovať výšku úrokovej miery, aj keď v tomto konkrétnom prípade sa jednalo o tzv. cudzí prvok, nerimanov, bolo možné, aby dvaja rímski bankári<sup>17</sup> poskytli peňažnú pôžičku so stanovením úrokovej miery až na neuveriteľných 48% pre dlžníka – mesto (mestskú radu) Salamis<sup>18</sup> na ostrove Cyprus. Paradoxným dôvodom pre poskytnutie peňažnej pôžičky bola snahaestskej rady Salamisu o podplatenie rímskeho miestodržiteľa (*praeses provinciae*) Publia Cornelia Lentula Spintera, aby v ich meste neubytoval rímskych legionárov počas zimného obdobia.

Po zrealizovaní vyplatenia peňazí, začali siahodlhé právno-politické debaty o tom, či mestská rada musí vrátiť požičaný obnos aj s predmetným úrokom. Pravdepodobne počas neúspešného vyjednávania, ktoré sa zdĺhavo viedlo medzi veriteľmi a mestskou radou, jeden z rímskych bankárov pod hrozbou násilia, kým nevyplatia dlhované peniaze, zabránil *ordo senatorii* opustiť radnicu. Výsledkom tohto násilného aktu bola smrť piatich radných zapríčinená vyhľadovaním.

Príbehu však ešte nebol koniec. Dokonca ešte o päť rokov neskôr, keď sa r.51 pred Kr. stal M.T.Cicero miestodržiteľom provincie Kilígia, sa sám pokúšal o dosiahnutie kompromisu v predmetnej záležitosti – navrhoval zníženie úrokovej miery na 12% (v súlade so zákonom), ale na druhej strane kompenzáciou pre bankárov malo byť zahrnutie medzitým navrhnutého úroku ku základnému poskytnutému kapitálu<sup>19</sup>. Napodiv, aj tento pokus o zmier neústupný Scaptius zásadne odmietol. Ako sa napokon celá vec skončila, nám pramene nezanechali žiadnu relevantnú odpoveď.

Naopak, za dynastie sýrskej dynastie Severovcov, presnejšie za Alexandra Severa<sup>20</sup>, sa prijal zákon, ktorý osobám senátorského stavu zakazoval požičiavať (peniaze) za úroky, ale čoskoro nato, striktnosť uvedeného opatrenia zmiernila právnou úpravou, podľa ktorej aj senátori mohli žiadať úroky – ale iba do 6% (*usurae dimidiae centesimae*)<sup>21</sup>.

Obdobie tzv. kresťanských cisárov a aj cisár Justinián neboli priaznivo naklonení k požičiavaniu peňazí za úrok zo zrejmeho dôvodu, a preto dochádza k celoplošnému obmedzeniu úrokovej miery na 6% pre radových rímskych občanov a 4% pre osoby senátorského stavu. Predsa však existovali aj zákonom potvrdené výnimky, osobitné koncesie pre profesionálnych bankárov, ktorí mohli požadovať úrok pri poskytnutých pôžičkách dlžníkom až do výšky 8%<sup>22</sup>.

Čo je možno pre niekoho paradoxné, osoby, ktoré by predmetné zákonné obmedzenie nerešpektovali resp. ho (*rogatio*) svojim konaním porušovali, boli trestané uložením peňažnej pokuty<sup>23</sup>. Na možno „druhý“ pohľad ale je táto skutočnosť jednoducho vysvetliteľná – ako

<sup>16</sup> Listy Attikovi, 6,1,5, v slovenskom preklade Bratislava, vydavateľstvo Tatran 1980, s.148 a nasl.

<sup>17</sup> Marcus Scaptius a Publius Matinius.

<sup>18</sup> Samotný ostrov Cyprus bol pripojený k rímskemu impériu r.58 pred Kr. a z administratívneho hľadiska sa stal súčasťou rímskej provincie Kilígia.

<sup>19</sup> V podstate sa jednalo o tzv. skrytý anatocizmus.

<sup>20</sup> Panujúci medzi r.222-235.

<sup>21</sup> K tomu porov. C Th 2,33,4.

<sup>22</sup> Pozri znenie *Nov. 136,4*: „...qui ergasteriis praesunt vel aliquam licitam negatiationem gerunt“.

<sup>23</sup> Niečo obdobné existovalo aj zákonov týkajúcich sa bezproblémového zásobovania obilia z rímskych provincií do srdca impéria (tzv. obilné zákonodarstvo).

všetky zákonné normy stanovujúce určité zákazy, ktoré boli prijímané ranom období rímskeho práva aj tzv. úrokové zákony patrili z hľadiska vnútorného členenia, podľa *sanctio legis*, medzi *leges minus quam perfectae*, teda nie medzi dokonalé zákony stanovujúce neplatnosť určitého konania.

Podľa klasického práva však dlžník nebol povinný zaplatiť veriteľovi úroky presahujúce zákonom stanovenú maximálnu výšku. Inými slovami zmluva (aj s nezákonnými úrokmi) zostávala platnou, ale povinnosťou zaviazaného bolo vrátiť veriteľovi iba zákonnú výšku úrokov. V tejto súvislosti zaujímavý prípad uvádza neskoro klasický právnik Modestinus:

Mod. D 42,1,27: „*Praeses provinciae usuras usurarum condemnavit contra leges et sacras constitutiones ideoque lucius titius contra prolatam sententiam iniustam praesidis appellavit: quaero, cum non secundum legem titius provocasset, an exigi possit pecunia secundum condemnationem. modestinus respondit, si sententiae certa quantitas continetur, nihil proponi, cur iudicati agi non possit*“.

Právnik Modestinus konštatuje: „V rozpore so zákonmi a cisárskymi nariadeniami<sup>24</sup> miestodržiteľ (súdnym rozhodnutím) prikázal (odsúdenému) platiť (aj) úroky z úrokov<sup>25</sup> a na tomto právnom základe sa Lucius Titius odvolal proti protiprávnemu (nespravodlivému) rozhodnutiu. Moja otázka je: môžu byť peniaze požadované na základe (prvého) rozhodnutia, pretože (Lucius) Titius nepodal svoje odvolanie v súlade so zákonom? Modestinus odpovedal, že ak bola v súdnom rozhodnutí uvedená konkrétna suma (peňazí), nič nebráni tomu, aby bola podaná žaloba smerujúca na vynútenie súdneho rozhodnutia“<sup>26</sup>.

Niečo obdobné konštatuje aj Ulp. D 12,6,26,1: „*Supra duplum autem usurae et usurarum usurae nec in stipulatum deduci nec exigi possunt et solutae repetuntur, quemadmodum futurarum usurarum usurae*“.

Podobne, Ulpian dodáva „...úrok presahujúci dvojnásobne istinu (pôvodne dlhovanú sumu) a úrok z úrokov nemožno (platne) stipulovať alebo požadovať, a ak už došlo k jeho zaplateniu, môže sa vymáhať späť. Podobne je tomu aj pri (stanovení) úroku z budúcich úrokov“.

Ako je teda zrejme z vyššie uvedeného rozhodnutia, úroky z úrokov (anatocizmus) nebolo možné v súlade s právom veriteľom vymáhať. Jednoduchou cestou ako predmetný zákaz bolo možné obísť<sup>27</sup>, spočívala v kapitalizácii navýšených úrokov, inými slovami v ich zahrnutí k základnej istine, kapitálu, ktorý tak mal byť naopak navýšený a vrátený veriteľovi (*anatocismus coniunctus*)<sup>28</sup>.

Právnym prostriedkom, ktorý slúžil na dosiahnutie tohto cieľa bol osobitný druh verbálneho alebo literálneho kontraktu nazývaného *versura*, ktorá svojim obsahom mala v podstate účinky novácie – spôsobu zániku záväzkov podľa civilného práva s modifikujúco-zrušovacím účinkom. Anatocizmus v rímskom práve úplne a definitívne zrušil až cisár Justinián.

<sup>24</sup> Pravdepodobne sa jednalo o dekrét, mandát alebo edikt.

<sup>25</sup> Tzv. anatocizmus, *usurae usurarum*.

<sup>26</sup> *Actio iudicati*.

<sup>27</sup> Je však otázne, či predmetné konanie zmluvnej strany alebo dokonca oboch partnerov bolo možné interpretovať ako konanie *in fraudem legis*.

<sup>28</sup> K tomu pozri. ZIMMERMANN, R., cit.op., s.169.

Právnik Marcian<sup>29</sup> v tejto súvislosti pracuje s inou právnou fikciou: považuje takúto stipuláciu ako keby bola zmluvnými stranami uzavretá iba základná stipulácia obsahujúca v sebe maximálnu úrokovú mieru, ku ktorej protizákonná časť (stipulácie) prevyšuje, prekračuje svojim obsahom, čo bolo dojednané. Zmluvná strana, dlžník tak musí iba tento „dodatok“ oddeliť od hlavnej stipulácie (ako keby ani nebol pripojený). Takáto interpretácia dohody strán by tak neporušovala svojim obsahom zmluvné povinnosti dotknutých strán – obzvlášť právo veriteľa nárokovať si na vrátenie požičaného kapitálu. Inými slovami pôžička a dojednanie úrokov prostredníctvom stipulácie považoval právnik za dve oddelené kontrakty<sup>30</sup>.

Marci. D 22,1,29: „*Placuit, sive supra statutum modum quis usuras stipulatus fuerit sive usurarum usuras, quod illicite adiectum est pro non adiecto haberi et licitas peti posse*“.

Marcian sa pripája a uvádza „...vo všeobecnosti platí, že ak niekto stipuloval viac než je stanovená zákonná výška úrokov alebo úroky z úrokov, (tento) protiprávny dodatok sa vôbec nemá brať na zreteľ a (proti)žaloba môže byť (tak) podaná a smerovať na zaplatenie (iba) iba zákonnej sumy (dlhu)“.

Paul. D 22,1,20: „*Usuras illicitas sorti mixtas ipsas tantum non deberi constat, ceterum sortem non vitare*“.

Svoju mienku v tejto súvislosti predstavil aj neskoro klasický právnik Paulus – „Je iba samozrejmé, že protizákonný úrok kamuflovaný (a vymáhaný) ako istina, sa nedlhuje, ale právny nárok na vymáhanú istinu, nie je týmto dotknutý (ohrozený)“.

Ak už bol excesívny, zákon prevyšujúci úrok dlžníkom zaplatený veriteľovi, ten si tento exces mal odrátať od pôvodného, dlhovaného kapitálu. Ak ho dokonca prevyšoval alebo k jeho zaplateniu došlo na základe skutkového podstatného a ospravedlniteľného omylu – mohol byť žalobou súdne dlžníkom vymáhaný späť:

Ulp. D 12,6,26, pr: „*Usurae supra centesimum solutae sortem minuunt, consumpta sorte repeti possunt, usurae, quae centesimam excedunt, per errorem solutae repeti possunt*“.

V poklasickom rímskom práve bolo neobmedzené navyšovanie úrokovej miery k základnej istine, kapitálu zastavené v tom okamihu, keď dlžníkom spätne zaplatená celková suma úrokov dosiahla výšku základného dlhovaného kapitálu.

Niekoľko poznámok ešte k posudzovaniu tzv. anatocizmu v aktuálne platnom slovenskom a českom právnom poriadku. Aj podľa rozhodnutia OS v Komárne<sup>31</sup>, vychádzajúceho z judikatúry Najvyššieho súdu SR má platiť zákaz brania úrokov z úrokov: „Podľa názoru súdu je úročenie iných súm než istiny úveru úrokom z úveru neprípustné, a tak je neprípustné aj úročenie sumy úroku z úveru (zahrnutého v dlžných splátkach) ďalším úrokom z úveru. Aj úrok z úveru a aj úrok z omeškania je príslušenstvom pohľadávky (§121 ods. 3 OZ), ktoré sa ďalej neúročí. Úrok z úveru vyjadruje „cenu - odplatu“ za poskytnuté peňažné prostriedky, a to až do konečnej splatnosti úveru.

Úrokom z úveru sa úročí len istina čerpaného úveru, teda neúročia sa ním ani poplatky, či úrok z úveru, hoci by tieto boli aj po lehote splatnosti. Splatné neuhradené úroky a splatné neuhradené poplatky, ktoré sa prípadne pripíšu k istine úveru sa však neúročia úrokom z úveru,

<sup>29</sup> Aelius Marcianus, pôsobiaci počas obdobia dynastie Severovcov – najmä Septimia Severa, Caracallu a Alexandra Severa.

<sup>30</sup> K tomu pozri. ZIMMERMANN, R., cit.op. s.169.

<sup>31</sup> Spis.zn. 13C/153/2014.

keďže je neprípustné reťazenie úroku z úroku. Branie úroku z úroku bolo zakázané už v rímskom práve, tzv. anatocizmus, a tento zákaz, bez ohľadu na to, či ide o úrok z úveru alebo úrok z omeškania, pretrváva aj naďalej, s poukazom na § 121 ods. 3 OZ., podľa ktorého aj úrok a aj úrok z omeškania sú príslušenstvom a nie vecou hlavnou.

Tento záver je súladný aj s judikatúrou Najvyššieho súdu Českej republiky - rozsudok veľkého senátu obchodného kolégia Najvyššieho súdu Českej republiky z 24. 3. 2004 sp. zn. 35 Odo 101/2002, uverejnený pod číslom 5/2006 zelenej „Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek“ ( R 5/2006), ale aj s uznesením Ústavného súdu Českej republiky sp. zn. I. US 1893/08 z 13.11.2008. Navyše, je už notoricky známe, že podľa rozhodnutia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky publikovaného pod R 59/98 veriteľovi patria dohodnuté zmluvné úroky z poskytnutých peňažných prostriedkov iba do splatnosti dlhu“.

Ale podľa nového českého občianskeho zákonníka zák.č.89/2012 Sb. Dochádza k zmene – podľa § 1805:

(1) Není-li doba placení úroků ujednána, platí se úroky s jistinou, a je-li jistina splatná později než za rok, platí se úroky ročně pozadu.

(2) Věřitel, který bez rozumného důvodu otálí s uplatněním práva na zaplacení dluhu tak, že úroky činí tolik co jistina, pozbývá právo požadovat další úroky. Ode dne, kdy uplatnil právo u soudu, mu však další úroky náleží.

a § 1806

Úroky z úroků lze požadovat, bylo-li to ujednáno. Jedná-li se o pohledávku z protiprávního činu, lze úroky z úroků požadovat ode dne, kdy byla pohledávka uplatněna u soudu.

### ***Záver***

Už v dejinách nespočetne krát politicky, spoločensky, ale predovšetkým ekonomicky zmietané rímske impérium, ktoré sa so zúfalou snahou, ešte raz ho zachrániť, spasíť a poskytnúť mu ďalšie hviezdne obdobia, pokúšali bezúspešne viacerí rímski cisári, počínajúc Diokleciánom, nebolo možné objektívne zachovať a udržať. S Pyrrhovým víťazstvom nad Kartágincami, ktoré v sebe zahŕňalo aj pozretie nestráviteľného sústa trójskeho koňa, rímska spoločnosť neuvedomujúc si to, dostala aj danajský dar, zhubnú chorobu, ktorá vyústila do jej zániku r.476.

Zánik antického sveta znamenal dramatickú zmenu v ekonomike, peňažných vzťahoch a neodmysliteľne aj v rímskom práve. Stáročiami prebiehajúci, postupný a neodvratný úpadok štátneho kolosu nahradil okamžitý katastrofálny rozvrat štátu, štátnych inštitúcií a totálny úpadok spoločnosti. Na pomyselnom obzore však práve vtedy, keď choroba rímskeho impéria naplno, definitívne prepukla, sa objavil liečiteľ, ktorý si nárokoval vyliečiť spoločnosť z „morových rán“ a zabezpečiť jej trvalý duchovný, spoločenský a ekonomický rozvoj- Katolícka cirkev a kanonické právo. Ale o tom niekedy inokedy...

### ***Resume***

The contribution deals about mutuum and the rate of interest connected to main contract. In Roman law mutuum was unilaterally binding, gratuitous contract. A claim for interest basically could not be enforced. One area, but, in which the Roman law intervened at an early stage was usurious interest rates. The history of the law relating to usury is a very interesting and varied one. In case of contravention to usury laws, usurer incurred a criminal, penal

sanction. Like all statutory prohibitions in early law, similarly usury laws were not perfect as long as the correct form had been observed, the illegal act was not invalid. The development in the Middle Ages was dominated by rule of canon law which prohibited the charging of interest

# Etymologie výrazů *fenus*, *felix*, *lichva* a dalších v právním kontextu

Klára Žytková\*

## Úvod

Jak je již názvu příspěvku patrné, budeme se v následujících odstavcích věnovat převážně etymologickému hledisku u termínů používaných v římském právu v oblasti půjček, úroků a lichvy.

### 1. *Fēnus*.

Začít bychom mohli onou slavnou anekdotou, kterou uvádí Cicero ve druhé knize svého spisu *De officiis*:

*Ex quo genere comparationis illud est Catonis senis: a quo cum quaeretur, quid maxime in re familiari expediret, respondit: „Bene pascere”; quid secundum: „Satis bene pascere”; quid tertium: „Male pascere”; quid quartum: „Arare”; et cum ille, qui quaesierat, dixisset: „Quid faenerari?”, tum Cato: „Quid hominem,” inquit, „occidere?”<sup>1</sup>*

(K takovému druhu srovnání patří také odpověď, kterou dal starý Cato, když se ho kdosi ptal, jaký způsob péče o rodinný majetek přináší největší prospěch. „Dobrý chov dobytka,” řekl. A co na druhém místě? „Dost dobrý chov dobytka.” Co na třetím místě? „Špatný chov dobytka.” A co na čtvrtém místě: „Orba.” A když ten, kdo vznesl dotaz, řekl: „A což půjčování peněz na úrok?”, Cato odpověděl: „A co takhle vražda člověka?”)

Catonův postoj ke správě rodinného majetku je jistě velmi zajímavý, zejména ono porovnání chovu dobytka vzhledem k práci na poli, stejně tak je pozoruhodný i jeho osobní rezolutní postoj k *faenerari*. Zaměřme však již svoji pozornost na to, co je vlastně tímto termínem označeno.

*Faenerārī*, nebo také méně časté *faenerāre*, je odvozeno od *faenus*, *faenoris*, *n.*, správněji zapsané *fēnus*, *oris*, *n.* Otázka dubletního zápisu *-e/-ae-* nemá zcela jednoznačné vysvětlení, nápisy i manuskripty znají obě podoby. Římský polyhistor Varro k tomuto uvádí, že Cato a jeho generace vyslovují *fēnus* bez *-a-*, stejně jako *fētus*, *fēcundus*<sup>2</sup>. Francouzští badatelé (Ernout, Meillet) tento dubletní zápis vysvětlují hyperurbanismem<sup>3</sup>, autoři *Oxford Latin Dictionary* ho pak srovnávají s výrazem *scēna* /*scaena*, kam se z řec. *σκηνή* dostala vlivem etruštiny dvojhhláska *-ae-*. V řečtině však není výraz obsahující *η*, který by měl odpovídající význam k *fēnus* a podpořil tak toto vysvětlení. Veškeré řecké výrazy obsahující *φην-* mají svůj význam spojený s řečí nebo s něčím, co je jasné, zářící. Jediný významově blízký výraz by mohl být *ἄφρανος*, bohatství, ten ovšem obsahuje *ε*, nikoli *η*, a nemůže být tedy příčinou, proč se v latině objevila varianta s *-ae-*. Kromě toho je *fēnus* tvořeno od ie. kořene \**d<sup>h</sup>eH<sub>1</sub>*, jenž se v řečtině v tomto případě vyvíjí do slova *τόκος* (plod).

\* Mgr. Klára Žytková, Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra jazyků

<sup>1</sup> Cic. *De officiis*, II, 89

<sup>2</sup> Varro, *De lingua latina* III apud Gell. 16, 12, 7

<sup>3</sup> tj. oprava domnělé chyby z hlediska písaře

Tento ie. kořen je pak v latině společný i dalším slovům jako např. *fēlix* (šťastný), *fēcundus* (úrodný), *fētus* (plod), což je také původní význam *fēnus* (této spojitosti si také všimá Varro, když chápe *fēnus* jako plod investovaných peněz).

V této souvislosti je zajímavé, jak příznakově označuje latina toho, kdo je obdařen nějakými plody, což je chápáno jako štěstí. (Podobně je tomu i u latinského výrazu pro majetek – *bona, ōrum, n.*, tedy vlastně „dobrá“. Český význam „majetek/jmění“ pochází od slovesa „mít“, jehož základní význam je „držet při sobě jako vlastnictví“. Příznakově označuje čeština až velké množství majetku, „bohatství“, které má společný stsl. kořen *bogъ* s výrazem „bůh“. Odpovídá mu sti. *bhaga-* jako epiteton některých bohů, které znamená „dávající, udělující“. „Bůh“ je tedy ten, který uděluje, a bohatství je to, co je přiděleno od boha. Viz také analogické významové vztahy v latině mezi *dīvitiae, -ārum, f.* a *dīvus, ī, m.* i *deus, ī, m.* - z původního, epigraficky doloženého *deivos* - bůh).

Původně by tedy mělo *fēnus* označovat (pouze) „plod“ v obchodním slova smyslu, výnos, výtěžek, úrok, a v takovém významu je možné u některých autorů *faenus* najít, např. *pecūniam alicui faenorī/ faenore dare*, u Cicerona *faenorī dūcere*, příp. *pecūniam grandī faenore occupāvistī*. Potřebuje-li zde *faenus* adjektivum *grande*, evidentně ještě není obsaženo přímo ve výrazu samotném. K těmto výskytům by pravděpodobně patřilo i použití tohoto výrazu ve výše uvedené anekdotě, neboť vzhledem ke znalostem, jaké máme o mravním kreditu Catona Staršího, si můžeme být téměř jisti, že by za zcela zavrženíhodný považoval jakýkoli, byť sebemenší úrok.

Avšak i u Cicerona samého vidíme posun od významu pouhého „plodu/ zisku“ k významu, který má *fēnus* často také u pozdějších autorů: „zisk nepřiměřeně velký, lichva“. Dokladem může být použití tohoto výrazu v řeči proti Verrovi (Cic. In Verrem II, 165): ..... *pecuniam bñīs centēsīmīs faenerātus est* (půjčoval na 24 % p.a.).

## 2. Úrok, lichva.

Jak jsou na tom z etymologického hlediska české ekvivalenty výrazu *fēnus*, tedy „úrok“ a „lichva“? Ačkoli by „úrok“ mohl svádět ke spojení s rokem, tedy s obdobím, za které bývají úroky počítány, není tomu tak. Pochází od stč. *u-řéci* (v infinitivu později proběhlo zúžení *é* → *í*, odtud dnešní „řící“) a s významem „umluvit“, tedy umluvená, domluvená, ujednaná dávka. Stejný kořen nacházíme u výrazů jako výrok, nárok, rokovat etc. Neméně zajímavou etymologii má výraz lichva. Je odvozeno od adjektiva lichý, které má původ ve všeslovanském kmene *lichъ* a označuje to, co je nepárové, tedy nemající protějšek do náležitého páru, tedy přebývající nad náležitý počet. Odtud označení pro přílišný úrok, kdy „přílišný“ je od stejného kmene, pouze s palatalizovaným [ch] v [š].

## 3. Etymologie dalších termínů.

Co se týká dalších latinských termínů užívaných v oblasti půjček a úvěrů v římském právu, jsou pak většinou etymologicky snadno odhadnutelné, několik jich však přece jen pár zajímavostí skrývá.

K první skupině patří například výrazy:

- *dēbēre*, složené z *dē* + *habēre*, **mám od** někoho, tedy mu dlužím;

- *crēdere* vzniklé z *cor dare*, dát někomu na srdce, svěřit, což je poměrně nedávno prokázaná etymologie, která byla pro odlišnou pozici vokálu u ie. kořene \**kērd-* (*cor-*) a \**kred-* (*credere*) pokládána za lidovou (Tremblay 2004: 581-585 prokazuje, že se u \**kred-* jedná o původní lokál sg. u tzv. d-kmenů);
- *acceptilātiō* z *acceptum* a *lātiō*, prominutí závazku, kde *lātiō* odvozené od supina slovesa *ferō, ferre, tulī, lātum* může znamenat obecně jakékoli vynesení, vypuštění (viz *lēgis lātiō*);
- *execūtiō* z *exsecūtiō* odvozené z *ex-sequor, exsequī, exsecūtus sum*, sledovat něco až do konce a odtud přeneseně sledovat za účelem vykonání, vykonávat, provádět;
- *pignus*, záruka, zástava, jehož původ není zcela jasný, nicméně snad není bez zajímavosti, že v přeneseném smyslu se objevuje v poezii ve významu „děti“;
- jako poslední zde můžeme uvést hypotéku, která je odvozená z řeckého *ὑποθήκη*, podkládat (*ὑπο* – pod a *τίθημι* – klást; stejný základ „-téka“ nacházíme i v bibliotéce, vinotéce, diskotéce a dalších).

Do druhé skupiny pak patří např. termíny:

- *stipulātiō*, slib o splnění, odvozené od *stipulārī* a spojované se *stipula, ae, f.*, stéblo, sláma (*stipula* i stéblo pocházejí ze stejného kořene *steib-/steip-* s významem „být pevnou vzpěrou, hlavní pevnou součástí něčeho“). Toto spojení *stipulātiō* a *stipula* přejímá OLD od Isidora ze Sevilly, který v páté knize svých Etymologií uvádí:

„*Stipulatio est promissio vel sponsio; unde et promissores stipulatores vocantur. Dicta autem stipulatio ab stipula. Veteres enim, quando sibi aliquid promittebant, stipulam tenentes frangebant, quam iterum iungentes sponsiones suas agnoscebant.*“<sup>4</sup>

(Stipulace je příslib nebo slib, proto se i ti, kteří něco slibují, nazývají stipulátory. Stipulace má svůj název od stébla. Když si totiž staří něco slibovali, lámali stébla, která drželi, a tím, že je znovu spojili k sobě, potvrzovali své sliby.)

- dále není bez zajímavosti ani výraz *mūtuum*, zápůjčka, o němž uvádí Gaius, že vzniklo spojením dvou přivlastňovacích zájmen ze spojení *ex meō tuum fit*, z mého se stává tvé<sup>5</sup>. Zde se ovšem jedná o etymologii lidovou, *mūtuum* je odvozené od slovesa *mūtō, āre, āvī, ātum*, měnit, pocházející z \**moitos* (cf. v sicilské řečtině *μοῖτος*, odměna, a sti. *mitháh*, vzájemně). Ze stejného kořene \**moi*, který je dále rozšířeno buď o *-n* nebo *-t*, pochází v češtině nejen *měna, směna*, ale také *msta*, původně jako vzájemná odplata, později ve významu „zlo za zlo“.

Ve výčtu není možné opomenout termín *ūsūra*, úrok, odvozený od slovesa *ūtor, ūtī, ūsus sum* - užívat, původu zcela nejasného. Ovšem jeden z významů tohoto slovesa je také „jíst, živit se, žrát“ (Nepos, Ovidius) a je tedy možné s jistou mírou nadsázky uzavřít tento příspěvek tím,

<sup>4</sup> Isid. Orig. 5, 24, 30

<sup>5</sup> Gaius, Inst. II, 90



že ačkoli slovenské „úžera“ samozřejmě pochází z lat. *ūsūra*, ani lidová etymologie, která spojuje „úžeru“ s „užíváním“, by tentokrát nebyla daleko od pravdy.

### ***Závěr***

Cílem příspěvku bylo upozornit na ne vždy zřejmé etymologické souvislosti u vybraných termínů používaných v oblasti půjček, úroků a lichvy v římském právu.

### ***Resume***

The aim of this paper is to present some interesting aspects of etymology of the terms commonly used for the loans, interests and usury in the Roman law.

## Kontakt na autorov

Dr. István BAJÁNHÁZY, PhD.	jogbajan@uni-miskolc.hu
doc. JCDr. PaedDr. Róbert BRTKO, CSc.	robert.brtko@flaw.uniba.sk
JUDr. Mgr. Radek ČERNOCH, Ph.D.	radekcernoch@mail.muni.cz
JUDr. Miroslav FICO, PhD.	miroslav.fico@upjs.sk
JUDr. Martin GREGOR	martin.gregor@flaw.uniba.sk
JUDr. Terézia HIŠEMOVÁ	terezia.hisemova@student.upjs.sk
doc. JUDr. Regina HUČKOVÁ, PhD.	regina.huckova@upjs.sk
Dr. Janos JUSZTINGER, PhD.	jusztinger.janos@ajk.pte.hu
JUDr. Darina KMECOVÁ	darina.kmecova@student.upjs.sk
doc. JUDr. Katarína KIRSTOVÁ, CSc.	katarina.kirstova@upjs.sk
doc. JUDr. Matúš NEMEC, PhD.	matus.nemec@flaw.uniba.sk
Mgr. Marek NOVÁK	marek.novak@post.cz
JUDr. Milan SUDZINA, PhD.	milan.sudzina@upjs.sk
doc. JUDr. Erik ŠTENPIEN, PhD.	erik.stenpien@upjs.sk
doc. JUDr. Mgr. Vojtech VLADÁR, PhD.	vojtech.vladar@truni.sk
doc. JUDr. Vladimír VRANA, PhD.	vladimir.vrana@upjs.sk
Mgr. Klára ŽYTKOVÁ	zytkova@prf.cuni.cz

***Pôžička či úžera? Nútený výkon rozhodnutia – rímskoprávne základy a problémy aplikačnej praxe***  
**II.**

**Recenzovaný zborník vedeckých prác**

Vydavateľ: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach  
Odborné poradenstvo: Univerzitná knižnica UPJŠ v Košiciach  
<http://www.upjs.sk/pracoviska/univerzitna-kniznica>  
Rok vydania: 2018  
Rozsah strán: 162 strán  
Rozsah: 8,1 AH  
Vydanie: prvé  
Dostupné od: 20.09.2018

---

***The loan or usury? Compulsory enforcement of judgment - roman and law foundations and problems of application practice***  
**II.**

**Reviewed proceedings of scientific papers**

Publisher: Pavol Jozef Šafárik University in Košice  
Technical editing: University Library Pavol Jozef Šafárik University in Košice  
<http://www.upjs.sk/pracoviska/univerzitna-kniznica>  
Year of publication: 2018  
Number of pages: p. 162  
Number of authors' sheets: 8,1  
Edition: first  
Available from: 20.09.2018

ISBN 978-80-8152-636-7